Lei 20,70

EDITURA DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ—BUCUREŞTI, 1988

MINISTERUL EDUCAŢIEI ŞI ÎNVĂŢĂMÎNTULUI

ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNIEI

Manual pentru clasa a IX-a

1. ITINERARUL URMAT DE OASTEA LUI TUDOR VLADIMIRESCU SPRE BUCUREŞTI

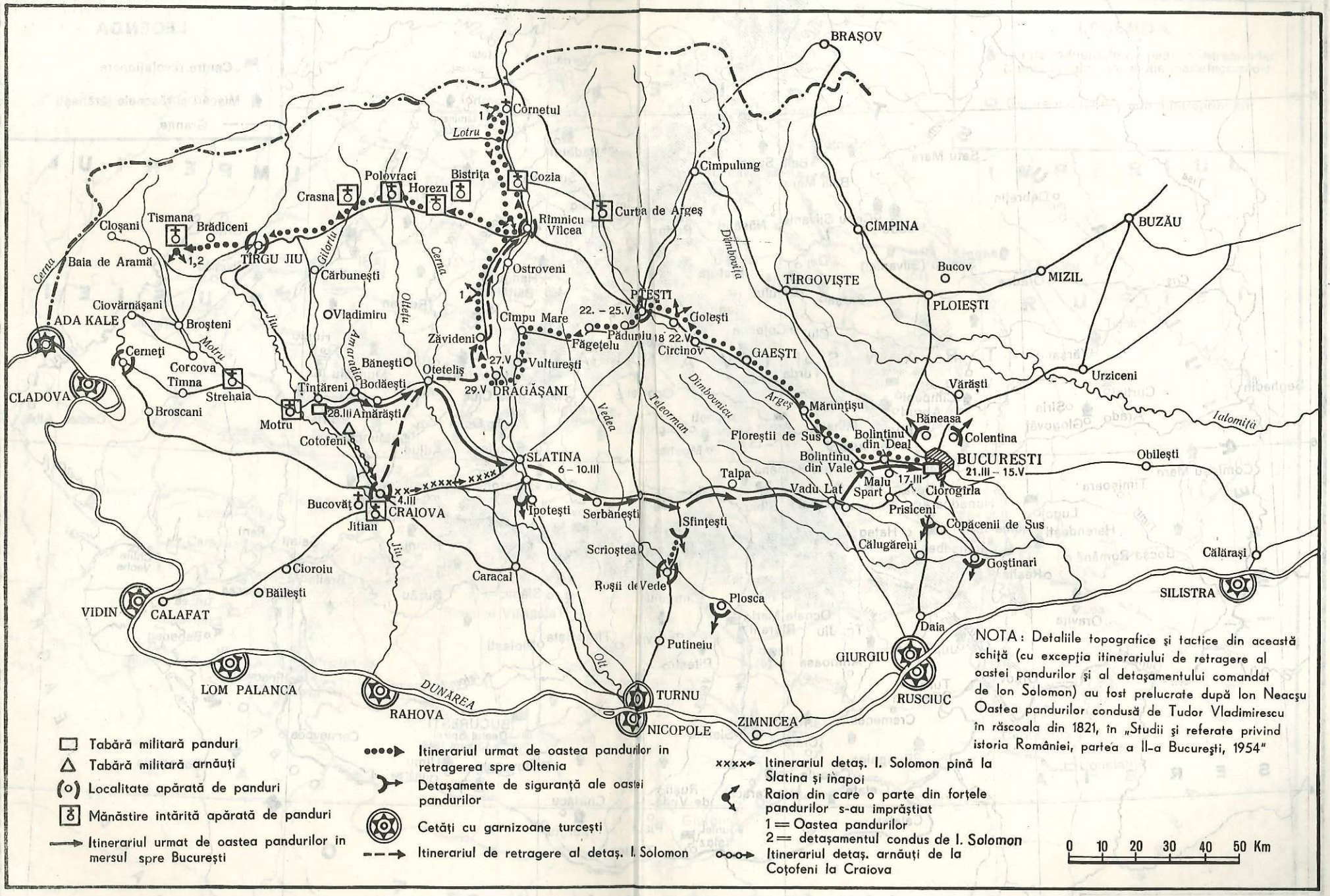

NOTA: Detaliile topografice şi tactice din această schiţă (cu excepţia itinerariului de retragere al oastei pandurilor şi al detaşamentului comandat de Ion Solomon) au fost prelucrate după Ion Neacşu Oastea pandurilor condusă de Tudor Vladimirescu în răscoala din 1821, în „Studii şi referate privind istoria României, partea a II-a Bucureşti, 1954"

- Tabără militară panduri
- Tabără militară arnăuţi
- (o) Localitate apărată de panduri
- Mănăstire intărită apărată de panduri
- Itinerariul urmat de oastea pandurilor in mersul spre Bucureşti
- Itinerariul urmat de oastea pandurilor in retragerea spre Oltenia
- Detaşamente de siguranţă ale oastei pandurilor
- Cetăţi cu garnizoane turceşti
- Itinerariul de retragere al detaş. I. Solomon
- xxxx Itinerariul detaş. I. Solomon pînă la Slatina şi înapoi
- Raion din care o parte din forţele pandurilor s-au împrăştiat
- 1 = Oastea pandurilor
- 2 = detaşamentul condus de I. Solomon
- Itinerariul detaş. arnăuţi de la Cotofeni la Craiova

0 10 20 30 40 50 Km

2. REVOLUȚIA DE LA 1848—1849

3. ROMÂNIA DUPĂ CUCERIREA INDEPENDENȚEI

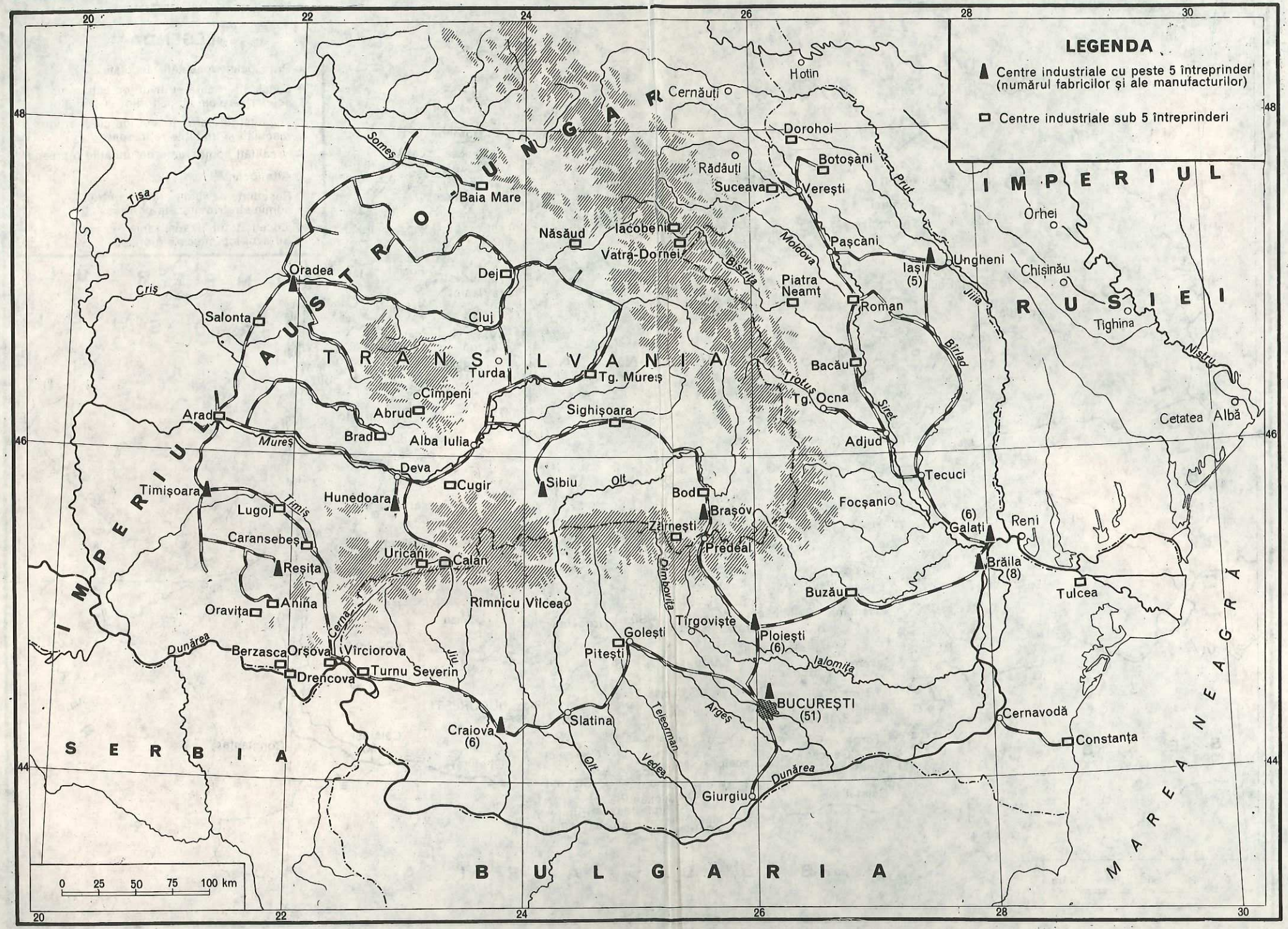

4. RĂSCOALA ȚĂRANILOR DIN 1907

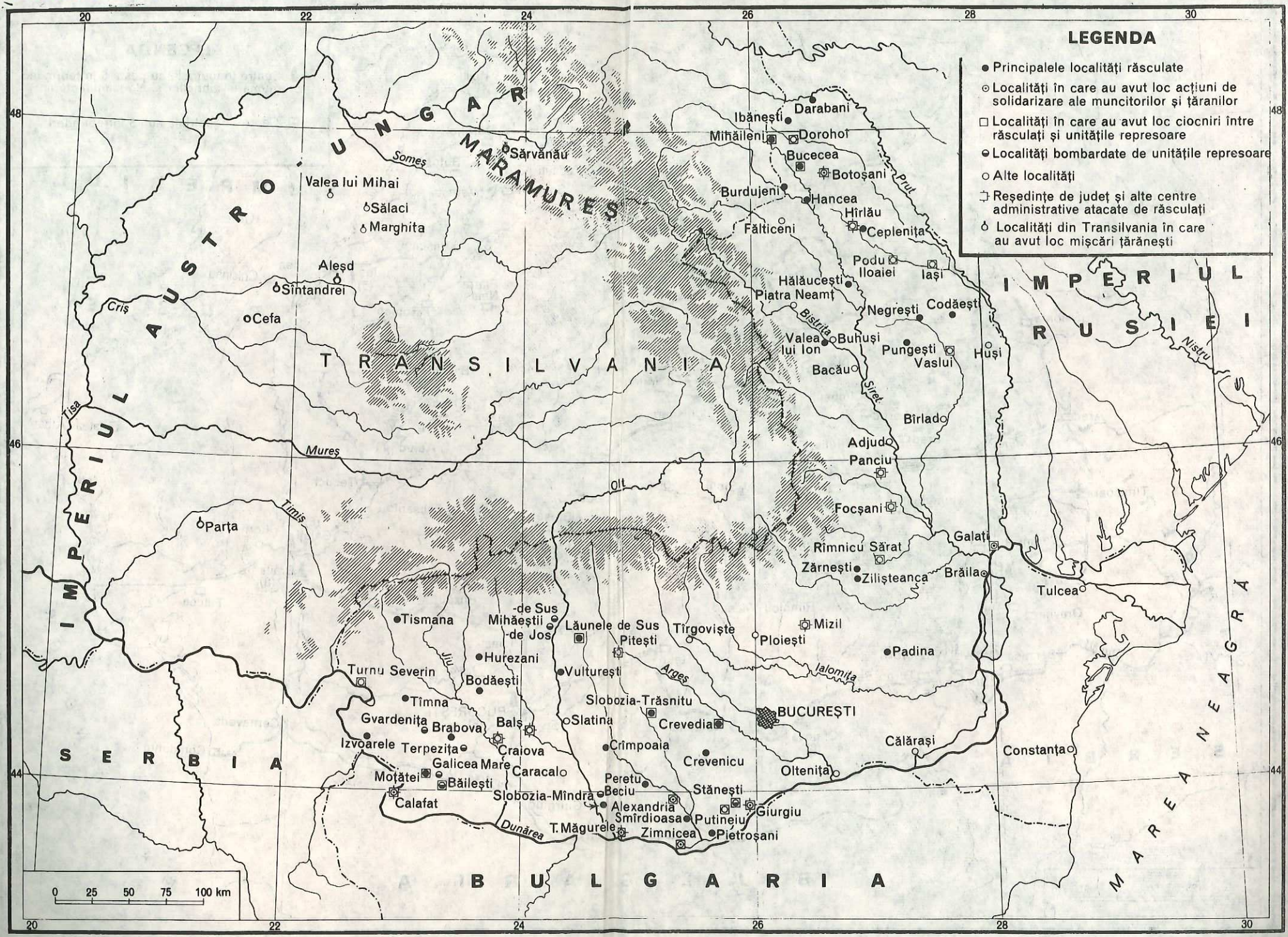

5. FRONTUL ROMÂNESC 1916—1918. PACEA DE LA BUCUREȘTI, 7 MAI 1918

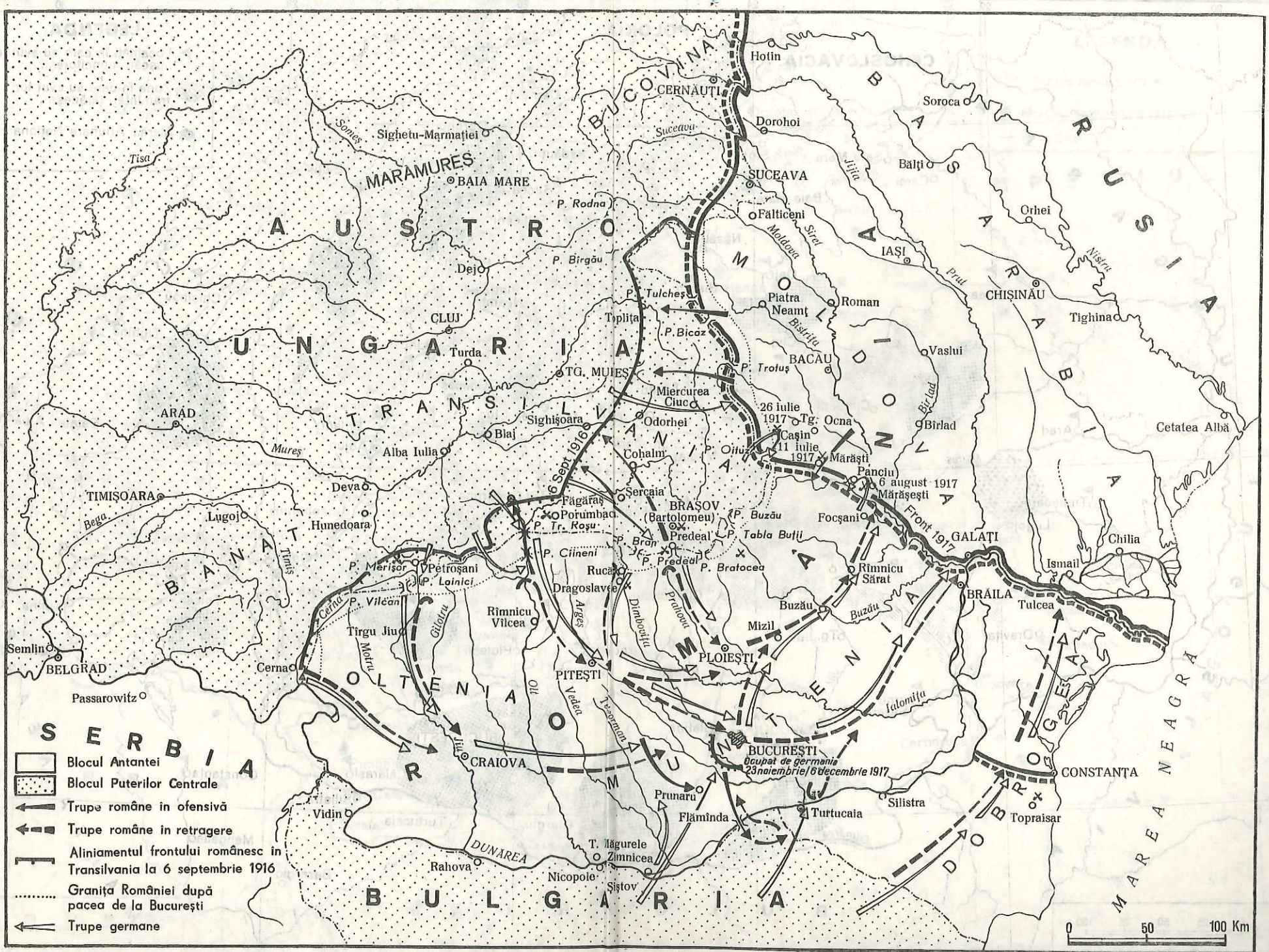

6. ROMÂNIA DUPĂ 1918

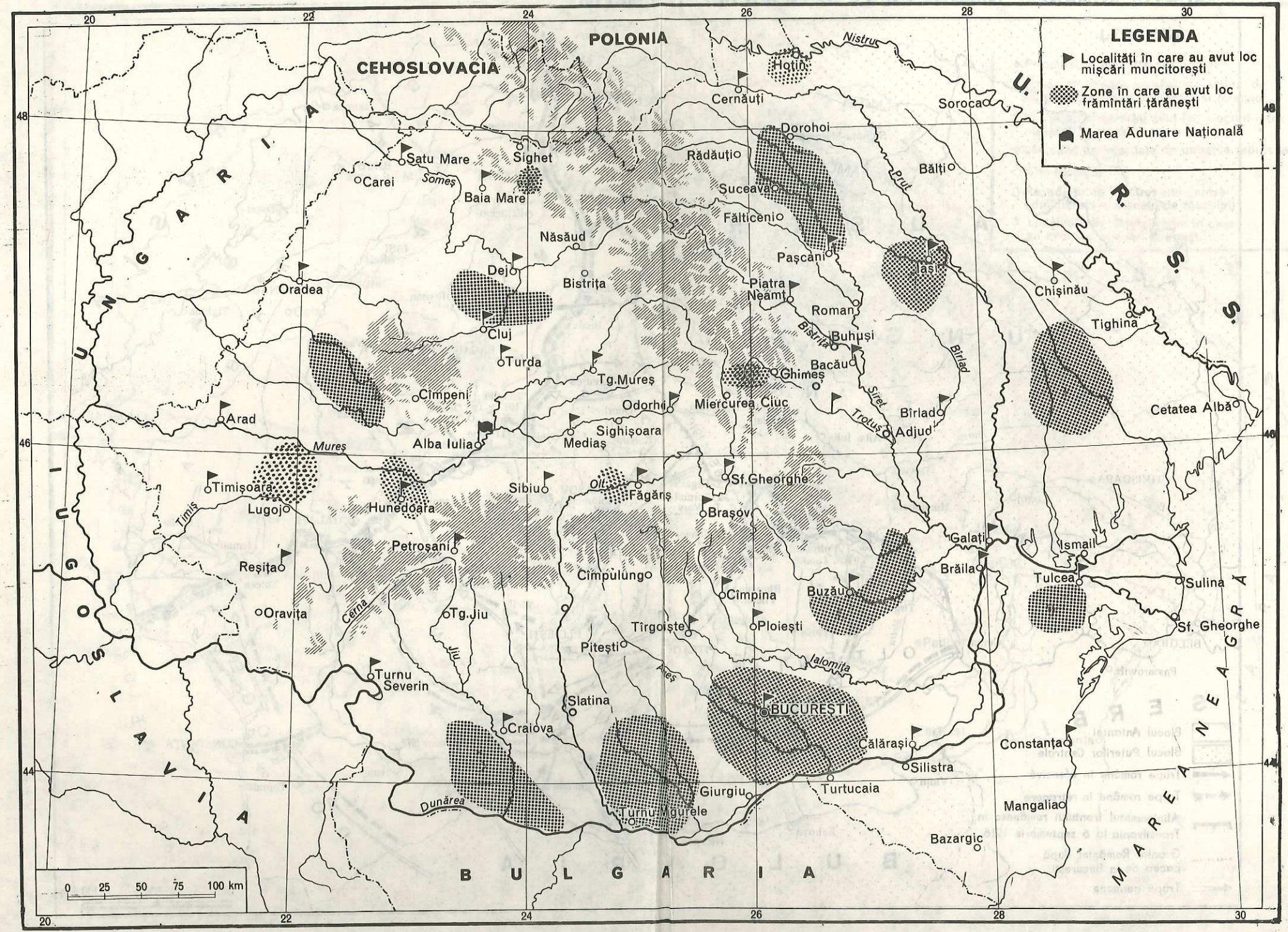

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

prof. ELISABETA HUREZEANU
prof. dr. GHEORGHE SMARANDACHE
lector univ. dr. MARIA TOTU

ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNIEI

Manual pentru clasa a IX-a

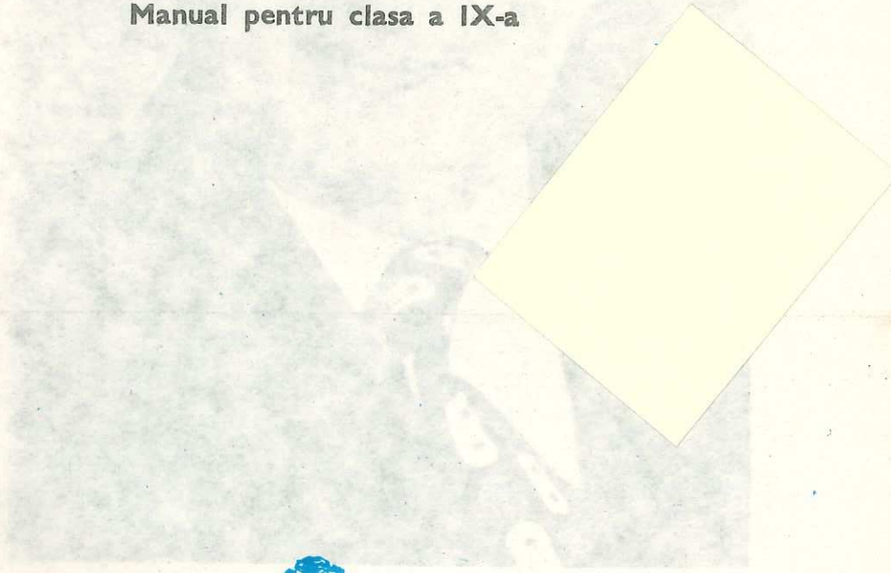

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ — BUCUREȘTI

Manualul este reeditat pe baza programei școlare aprobate de Ministerul Educației și Învățământului cu nr. 27122/1985.

Referent: prof. TRIFON CĂRĂUȘU
inspector general în MEÎ

Redactor: prof. ROMEO MARIȚA
Tehnoredactor: ANA ȚIMPĂU

Tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU
secretar general al Partidului Comunist Român
președintele Republicii Socialiste România

Tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU
secretar general al Partidului Comunist Român
președintele Republicii Socialiste România

INTRODUCERE

Obiectul istoriei moderne a României. Manualul de istorie pentru clasa a IX-a înfățișează trecutul patriei noastre de la revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, pînă la desăvîrșirea unificării de stat a românilor, în 1918. Cronologic, este vorba de aproape un secol de istorie, dar cît de bogat în fapte și evenimente, în transformări și în prefaceri ne apare acest secol ! În locul societății feudale și al întocmirilor sociale și economice specifice acestei societăți și-au croit drum tot mai mult relațiile capitaliste de producție și apoi s-a statornicit dominația modului de producție capitalist. Economia românească s-a antrenat în circuitul economiei europene, devenind o parte componentă a acesteia. S-au produs mari transformări în baza materială a societății și în dezvoltarea forțelor de producție, mai ales o dată cu apariția producției mari de fabrică. A crescut considerabil populația orașelor și s-a schimbat înfățișarea acestora prin lucrări edilitare moderne de luminat, încălzit, circulație, prin ridicarea unor construcții impunătoare.

Pășind ferm pe făgașul dezvoltării capitaliste, economia românească nu a reușit să înlăture în această perioadă rămînerea în urmă față de nivelul de dezvoltare a țărilor din Occidentul Europei. Agricultura a continuat să reprezinte principala ramură a economiei, deși procesul de modernizare a producției a fost reluat chiar după înlăturarea relațiilor feudale (1853—1854 în Banat și Transilvania, și la 1864 în Principatele Unite).

Ca urmare a schimbărilor petrecute în temelia vieții materiale, s-au produs importante modificări în structura socială a țării, în situația claselor și a raporturilor dintre ele. Alături de moșierime și țărănime, clase fundamentale ale societății medievale, s-a dezvoltat burghezia, clasă specifică orînduirii capitaliste. De cea mai mare însemnătate pentru evoluția societății și pentru perspectiva prefacerii sale revoluționare a fost afirmarea proletariatului în viața social-politică a țării.

Epoca pe care o cuprinde manualul de istorie pentru clasa a IX-a a fost marcată de afirmarea și consolidarea națiunii române, a României moderne, de importante înnoiri ale instituțiilor politice și juridice, ale întregii vieți de stat. La fel de semnificative au fost înnoirile în domeniul culturii, al organizării învățămîntului, al creației literare și artistice.

Toate transformările care au avut loc în această epocă au stat sub semnul modernizării societății românești în raport cu structurile și cu formele de organizare socială, economică și politică ale feudalismului. De aceea ea este denumită și epoca modernă a istoriei României.

Cerințele de înnoire ale acestei epoci și-au găsit expresia într-o serie de evenimente istorice fundamentale, ca revoluția de la 1821 și revoluția burghezo-democratică de la 1848, unirea Moldovei cu Muntenia la 1859 și războiul pentru cucerirea independenței de stat (1877—1878).

Aceste cerințe s-au exprimat apoi în cele două răscoale țărănești, de la 1888 și 1907, în acțiunea și lupta revoluționară a clasei muncitoare și a mișcării socialiste, în evenimentele primului război mondial și în desăvîrșirea unității de stat a românilor din 1918. Aflate în strînsă legătură cu procesele petrecute în baza materială a societății, aceste evenimente dau conținut epocii moderne a României, dezvăluie contradicțiile sociale și de clasă ale societății, locul și rolul fiecărei clase în dezvoltarea socială. De asemenea, ele arată rolul proeminent pe care lupta pentru unitatea națională și pentru cucerirea independenței și suveranității de stat l-a avut în epoca modernă a istoriei României, ca și în întreaga istorie a țării noastre.

Izvoarele istoriei moderne. Ca orice domeniu al cunoașterii, și știința istoriei are un fundament teoretic. Acest fundament teoretic îl reprezintă concepția materialistă asupra istoriei. Aplicarea creatoare la condițiile țării noastre a teoriei materialismului istoric se realizează în documentele Partidului Comunist Român, în scrierile secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Pornind de la aceste principii generale, studierea istoriei se realizează prin examinarea atentă a izvoarelor care conțin mărturii despre trecut. Epoca modernă este deosebit de bogată în astfel de izvoare. O mulțime de instituții — de la organele puterii de stat la cele cu caracter literar sau artistic, organizații politice și obștești, științifice și culturale, au lăsat documente scrise, păstrate în arhive, care pot fi folosite pentru reconstituirea epocii moderne. Învățații au început încă din secolul trecut, de cînd Nicolae Bălcescu a scos revista *Magazin istoric pentru Dacia*, să publice volume de documente privitoare la momentele mai importante ale istoriei țării, inclusiv ale epocii moderne. Astăzi există colecții sau culegeri de documente care oglindesc toate evenimentele de seamă ale acestei epoci.

Amplificarea relațiilor economice, politice și culturale cu alte țări, în epoca modernă, a dus și la creșterea numărului documentelor externe în care se află mărturii despre țara noastră.

De asemenea, dezvoltarea presei și apariția altor numeroase publicații au extins considerabil aria surselor documentare. Dezbaterile parlamentare, discursurile și memoriile oamenilor politici, anchetele sociale și cercetările statistice întregesc izvoarele pe care se bazează studierea istoriei.

O bogată publicistică a lăsat și mișcarea muncitorească din România. În aceste publicații au apărut majoritatea documentelor adoptate de mișcarea muncitorească, izvoare de preț pentru cunoașterea dezvoltării sale.

Apelînd la toate aceste categorii de izvoare, înarmați cu o metodă științifică de cercetare și confruntînd atent știrile, prin analiza lor critică, imaginea epocii moderne va apărea în lumina sa adevărată.

Importanța studierii istoriei moderne a României. Epoca modernă relevă rolul crescînd al maselor în istorie, participarea hotărîtoare a acestora la evenimentele cele mai de seamă care au asigurat progresul social și al luptei de eliberare națională. Noua epocă, bogată în înfăptuiri și în realizări, se oglindește și în activitatea personalităților de seamă care au reprezentat-o. Epoca modernă în istoria României cunoaște una dintre cele mai strălucite pleiade de oameni de stat și militanți revoluționari: Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza etc.

În epoca modernă, România a adîncit legăturile istoriei noastre cu cea general europeană; toate marile evenimente care s-au desfășurat pe teritoriul țării, de la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu la marea unire din 1918, fac parte, în același timp, dintr-o împletire mai largă de evenimente sau de transformări care s-au petrecut în cadrul european.

Istoria modernă a României a îmbogățit tradițiile înaintate și revoluționare ale poporului nostru cu fapte și realizări însemnate, cu evenimente și idei de seamă. Învățînd istoria acestei epoci, vom putea înțelege cum s-a dezvoltat societatea românească de-a lungul ei, care au fost marile sarcini care i-au stat în față, cum au acționat forțele progresiste pentru realizarea lor. De asemenea, vom înțelege ce moștenire ne-a lăsat această epocă, ce idealuri și țeluri au animat-o și cum au fost preluate și ridicate ulterior pe o treaptă superioară de alte generații, mai ales după instaurarea puterii populare în țara noastră. Istoria zilelor noastre apare deci strîns legată de întreaga dezvoltare a poporului român, în cadrul căreia epoca modernă formează o verigă importantă. La sentimentul mîndriei pentru marile realizări pe care poporul nostru le înfăptuiește astăzi, sub conducerea Partidului Comunist Român, vom adăuga, în mod legitim, dragostea fierbinte și cinstirea trecutului de luptă, de jertfe și de izbînzi ale poporului nostru.

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ DE LA 1821 LA 1878

— AFIRMAREA NAȚIUNII ROMÂNE

— REVOLUȚIA DE LA 1821, CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU

— SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE CELE DOUĂ REVOLUȚII (1821 — 1848)

— DEZVOLTAREA CULTURII NAȚIONALE

— REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1848 — 1849

— UNIREA MOLDOVEI CU MUNTENIA. CONSTITUIREA ȘI ORGANIZAREA STATULUI NAȚIONAL MODERN ROMÂN

— EVOLUȚIA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI DE LA UNIRE LA INDEPENDENȚĂ

— CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI — OPERĂ A ÎNTREGII NAȚIUNI

— DEZVOLTAREA CULTURII (1848 — 1878)

În desfășurarea epocii moderne pe teritoriul patriei noastre putem distinge două mari perioade: una, cuprinsă între revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, pînă la războiul pentru cucerirea independenței (1877—1878), și alta, de la războiul de independență la formarea statului național unitar român (1918).

Prima perioadă este cunoscută ca *perioada formării României moderne*. Într-adevăr, evenimentele care s-au petrecut în acest răstimp de aproape șase decenii și transformările cu caracter economic, social, politic și instituțional au dus la formarea unui nou mod de producție, cel capitalist, au stimulat afirmarea și dezvoltarea națiunii române, au modificat înfățișarea claselor sociale și au înnoit instituțiile politice, juridice, administrative și culturale.

Desigur, au persistat încă multe fenomene care arătau rămînerea în urmă a societății românești și menținerea unor elemente învechite în economie, în viața social-politică etc., dar pe ansamblu formele civilizației moderne și-au croit drum ireversibil, s-au dezvoltat și consolidat.

Perioada istorică se caracterizează prin afirmarea puternică a conștiinței naționale, continuitatea și ascensiunea mișcării naționale românești pentru unitate și independență. Ea este marcată de patru mari evenimente: revoluția de la 1821 și cea de la 1848, unirea Moldovei cu Muntenia, în 1859, și crearea statului național modern român, cucerirea independenței depline și reintegrarea Dobrogei la România (1877—1878). Strîns înlănțuite unul cu celălalt, alcătuind de fapt verigi ale unui proces unitar de dezvoltare, evenimentele amintite exprimă cerințele mersului obiectiv spre progres.

Privită din perspectivă europeană, intrarea României în epoca modernă ilustrează desfășurarea procesului nostru istoric de dezvoltare în sfera capitalismului și a civilizației europene occidentale. În linii mari, epoca e dominată pe plan istoric mondial de mișcarea de redeșteptare națională a popoarelor aflate sub dominație străină (italieni, polonezi, români, popoarele din Sud-Estul european etc.), de trecerea economiei unor țări dezvoltate (Anglia, Franța, Germania) la producția industrială mecanizată, de afirmarea viguroasă a proletariatului pe arena istoriei și de puternice mișcări de împotrivire a unor popoare (chinezi, indieni) față de politica colonialistă a unor mari state europene. În această perioadă au avut loc revoluția de la 1830 și cea din 1848—1849, s-au constituit o serie de state naționale (Italia, Germania, România), care au modificat harta politică a Europei, s-au desfășurat războaie (războiul Crimeii 1853—1856, războiul franco-prusian 1870—1871); s-a ascuțit criza „problemei orientale" (este vorba de lupta pentru moștenirea posesiunilor Porții otomane în Balcani), a avut loc prima încercare de instaurare a puterii proletariatului — Comuna din Paris (1871).

A fost o perioadă de mari transformări economice și politice, de intense frămîntări din care se înălța civilizația modernă și izvorau semnificative tendințe de înnoire socială și națională.

AFIRMAREA NAȚIUNII ROMÂNE

Națiunea română — sinteză a dezvoltării istorice a poporului român. Poporul român are străvechi rădăcini istorice și o continuitate neîntreruptă *de aproape două mii de ani* în spațiul formării sale. Societatea a evoluat neîncetat de-a lungul vremii în acest spațiu, a cunoscut numeroase transformări și a traversat mai multe epoci: antică, medie, modernă și contemporană. S-au modificat formele de organizare a societății, au dispărut unele clase sociale și au apărut altele noi, s-au schimbat instituțiile politice, iar condițiile materiale de producție au suferit neîncetate prefaceri.

În valurile mereu agitate ale istoriei, poporul român și-a păstrat unitatea, limba comună, a creat o civilizație cu trăsături proprii de mare valoare, și-a conservat ca pe bunuri de preț tradițiile, obiceiurile, exprimate în cultura și conștiința sa. El a dat dovadă de o nezdruncinată coeziune și de un adînc sentiment al unității, deși multă vreme a fost scindat din punct de vedere politic.

Ideea unității de neam a străbătut ca o flacără sufletul poporului. În anul 1600, marele domnitor Mihai Viteazul avea să realizeze unirea politică a românilor, iar scrierile cărturarilor umaniști — Grigore Ureche, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino și domnitorul învățat, de faimă europeană, Dimitrie Cantemir, precum și corifeii Școlii Ardelene au dat conștiinței unității de neam un temeinic suport de fapte și argumente și s-au dovedit pătrunși de un cald și adînc patriotism.

În secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, pe fondul unor adînci transformări în societate, *s-a constituit și s-a afirmat națiunea română* **ca formă de comunitate specifică unui stadiu mai înalt al dezvoltării istorice, corespunzător perioadei de trecere de la feudalism la capitalism.**

Prin comunitatea etnică, de limbă și cultură, prin tradiții și obiceiuri, prin comunitatea de factură psihică, națiunea română își are rădăcinile implîntate în întreaga dezvoltare istorică a poporului român. Ea include și duce mai departe aceste realități etno-lingvistice, economice, culturale, ca și experiența evenimentelor și faptelor trecute. În felul acesta, ea este o sinteză a dezvoltării istorice a poporului român.

Constituită pe acest suport istoric, națiunea devine ea însăși, la rîndul ei, o pîrghie a dezvoltării, un factor activ de creație istorică. Ea presupune întărirea coeziunii și solidarității vieții poporului, înfrîngerea barierelor strîmte de viață economică specifice feudalismului, năzuința de a sparge tiparele lumii vechi. Totodată, națiunea intervine ca factor activ în istorie; ea are drept izvoare de forță și tărie drepturile și moștenirea trecutului și propriile fapte pe care le înscrie prin lupta și hotărîrea sa de a acționa. Toate acestea implică o vie conștiință a întregii colectivități asupra trecutului și a datoriilor care-i revin, o conștiință națională.

Națiunea reprezintă o formă superioară de comunitate umană, fiind rezultatul unui proces istoric complex și îndelungat; ea se caracterizează prin comunitatea de limbă, de teritoriu, de viață economică, politică și de cultură, prin origine etnică comună și conștiința individualității sale.

Noile condiții social-economice ale afirmării națiunii în epoca modernă. Afirmarea națiunii române a fost favorizată de transformările care au avut loc în viața economică și socială a societății. Astfel, pe plan economic a continuat procesul de destrămare a feudalismului și de dezvoltare a relațiilor capitaliste. S-a accentuat diviziunea socială a muncii, a crescut și s-a diversificat producția meșteșugărească, au luat ființă noi manufacturi. A crescut producția agricolă și s-au lărgit suprafețele cultivate cu cereale. Pe această bază a sporit necontenit exportul produselor agrare, mai ales după desființarea monopolului turcesc asupra comerțului românesc, prevăzută în Tratatul de la Adrianopol din 1829.

În condițiile creșterii rapide a populației — de aproape două ori în prima jumătate a secolului al XIX-lea — s-a dezvoltat viața orășenească, au apărut noi așezări umane și au făcut progrese mari vechile orașe, mai ales capitalele celor două principate, București și Iași.

Relațiile de schimb și legăturile comerciale s-au înmulțit considerabil, favorizînd dezvoltarea pieților locale și provinciale, cît și tendința de unificare a acestora într-o piață națională. De asemenea, comerțul Transilvaniei gravita spre celelalte țări românești, activitățile economice în cele trei provincii completîndu-se reciproc.

Rolul conștiinței naționale și al mișcării cultural-ideologice în ascensiunea vieții naționale. Transformările economice au dus la dezvoltarea unor elemente sociale noi — burghezia comercială și manufacturieră, meșteșugarii, micii burghezi, oameni de diferite alte profesii —, interesate în înnoirea societății și în mișcarea pentru renașterea națională. De foarte mare importanță a fost dezvoltarea unei puternice mișcări intelectuale, pătrunsă și însuflețită de ideea națională. Continuînd moștenirea cronicarilor și a Școlii Ardelene, mișcarea culturală a crescut și s-a amplificat considerabil la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, dobîndind caracteristicile unei culturi moderne. În deceniile trei-cinci ale secolului tre-

cut s-au dezvoltat instituții cu funcții naționale foarte puternic pronunțate: școala, teatrul, presa, armata, societăți și asociații literare și științifice. Creația literară, arta, istoriografia erau pătrunse de un cald patriotism; toate erau puse în slujba cauzei naționale a daco-românismului. De aici, militantismul mișcării culturale, năzuința de a solidariza poporul în jurul idealurilor de libertate, de unire și independență. Aspirațiile naționale s-au exprimat în această vreme în veșmîntul plin de culoare și relief al gîndirii și simțirii romantice.

Acum s-a conturat mai limpede o *ideologie națională* ce a dobîndit caracteristicile unui amplu *program de acțiune* care viza cu precădere unitatea și independența românilor.

Procesul de afirmare a națiunii s-a manifestat deopotrivă prin mișcarea culturală a epocii, cît și prin acțiunile politice ale românilor din toate provinciile istorice. Au apărut astfel societăți secrete, asociații și grupări care își propuneau să reînnoiască societatea, să înfăptuiască aspirațiile națiunii române.

Obiectivele naționale în cadrul marilor evenimente din perioada de formare a României moderne. Împrejurările care vor pune în lumina cea mai puternică procesul de afirmare a națiunii române sînt chiar marile evenimente din perioada de constituire a României moderne.

Astfel, revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, cu un puternic caracter social și național, a ridicat masele împotriva rînduielilor feudale și pentru redobîndirea independenței patriei, urmărind abolirea regimului turco-fanariot, apoi a oricărei dependențe față de Poarta otomană.

Năzuind să înfăptuiască idealurile naționale, Tudor Vladimirescu s-a adresat și moldovenilor ca *„unii ce sîntem de un neam și o lege"*, contribuind la consolidarea conștiinței naționale.

Obiectivele revoluției de la 1821 se vor dezvolta progresiv în cadrul revoluției viitoare, fapt pentru care Nicolae Bălcescu apreciază revoluția de la 1821 ca *„prologul revoluției de la 1848"*.

Revoluția burghezo-democratică română de la 1848 a fundamentat programul politic al întregii națiuni române, a readus la ordinea zilei, pe un plan mai larg, înfăptuirea marilor deziderate ale tuturor românilor, de independență a națiunii, pregătind drumul spre unire.

Prin realizarea unirii Moldovei cu Muntenia și formarea statului național modern, la 1859, națiunea română dobîndea un nou statut istoric, dispunînd de un organism politic care o va reprezenta, de un cadru corespunzător de dezvoltare și consolidare.

Prin luptă și eforturi necurmate, națiunea a reușit să înfăptuiască și celelalte mari sarcini naționale care rămăseseră nerezolvate: cucerirea independenței absolute de stat la 1877 și realizarea deplinei unități politico-statale în 1918.

Identificîndu-se cu poporul român, care și-a menținut existența statală de-a lungul veacurilor, națiunea română a constituit un sprijin și pentru popoarele din Balcani, care au găsit la noi și un refugiu pentru organizarea luptei lor.

Națiunea este făuritoarea unor mari acte și împliniri istorice, care, la rîndul lor, au contribuit la afirmarea și consolidarea ei în întreaga epocă modernă. Iată de ce, tovarășul Nicolae Ceaușescu, subliniind importanța națiunii, menționa: *„Istoria arată că apariția națiunii ca formă de comunitate umană și dezvoltare a vieții naționale a popoarelor este un proces legic, o etapă necesară și obligatorie în evoluția tuturor popoarelor. Formată în condițiile istorice ale societății capitaliste, națiunea a exercitat de la început o puternică înrîurire asupra progresului economic, social, asupra mersului înainte al popoarelor"*.

LECTURĂ

Nicolae Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor* (1850)

„Vrem să fim o nație, una puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire...

Aceste condiții de putere, de care avem nevoie, nu le putem găsi decît în solidaritatea tuturor românilor, în unirea lor într-o singură nație, unire la care sînt meniți prin naționalitate, prin aceeași limbă, religie, obiceiuri, sentimente, prin poziția geografică, prin trecutul lor și, în sfîrșit, prin nevoia de a se păstra și de-a se mîntui. Dacă naționalitatea este sufletul unui popor, dacă cîtă vreme el păstrează acest semn caracteristic al individualității sale, acest spirit de viață, el este învestit cu dreptul imperceptibil de-a trăi liber, unitatea națională este chezășuirea libertății lui...".

Titu Maiorescu, *Despre scrierea limbii române* (1866)

„Secolul XIX se va numi în istorie cu drept cuvînt secolul naționalităților. În el s-a lămurit și se realizează ideea că popoarele sînt chemate a se întări în cercuri etnografice, deosebindu-și fiecare misiunea istorică după propria sa natură. Pe lîngă tezaurul comun al popoarelor civilizate, mai are fiecare țărîmul său aparte în care-și dezvoltă în mod special individualitatea și, separîndu-se aci de toate celelalte, își constituie naționalitatea sa. Astfel, reiese că poporul modern să aibă o formă de stat națională, și, mai ales, o literatură și o limbă națională.

A fost dar urmarea cea mai dreaptă a ideilor timpului în care trăim deci și între români s-a deșteptat în secolul acesta conștiința naționalității lor și a cîștigat astăzi valoarea unui adevăr lățit și înrădăcinat în popor".

TEME

1. Ce semnificație au elementele de unitate ale poporului român în constituirea și afirmarea națiunii române?
2. Arătați rolul mișcării cultural-ideologice în dezvoltarea conștiinței naționale în prima jumătate a secolului al XIX-lea.
3. Care este raportul între marile evenimente ale epocii moderne și procesul de afirmare și consolidare a națiunii?

Tudor Vladimirescu

REVOLUȚIA DE LA 1821 CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU

Intrarea Țărilor Române într-o nouă epocă de dezvoltare îndreaptă stăruitor atenția spre un eveniment care a marcat un adevărat salt în istoria poporului român — revoluția din 1821.

Prin programul ei care revendica independența națională, libertatea personală, egalitatea în fața legilor și abolirea tuturor îngrădirilor din calea practicării industriei și a comerțului, prin forța sa motrice, reprezentată de masele populare, prin organizarea și conducerea ei, prin amploarea și răsunetul pe care l-a avut, evenimentul de la 1821 se deosebește esențial de răscoalele țărănești, spontane și neorganizate ale evului mediu.

> *„Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu* — **se arată în Programul Partidului Comunist Român** — *marchează începutul istoriei moderne a României, un moment de cotitură în lupta pentru libertate, dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român".*

Premisele social-economice și politice ale revoluției. Fenomenele de *destrămare a orînduirii feudale,* care s-au făcut simțite încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, s-au accentuat și amplificat la începutul secolului al XIX-lea. Întreaga economie se baza, ca și pînă acum, pe agricultură. În vechile rînduieli își făceau loc însă fenomene noi ca: sporirea obligațiilor țărănimii față de stăpînii de moșie și față de stat, extinderea suprafețelor rezervate numai stăpînului feudal, dar cultivate de țărani (rezerva feudală), răspîndirea sistemului de arenzi etc. Atrași de creșterea posibilităților de comercializare a produselor agrare, stăpînii de moșie urmăresc să intensifice exploatarea, să cultive noi suprafețe. În Transilvania, de exemplu, robotele (zile de muncă) erau foarte apăsătoare, ajungînd, în cazul anumitor categorii de țărani dependenți, la peste 200 anual. La aceasta se adăugau numeroase alte

dări, servicii și prestații, înscrise în lege sau așezate după bunul plac al stăpînilor, pe care țăranii trebuiau să le îndeplinească, fie că erau *iobagi urbariali,* adică aveau dreptul la folosință a unei întinderi mai mici sau mai mari de pămînt, fie că dețineau suprafețe ca *jeleri,* în condiții mai puțin sigure și în general mai mici decît țăranii urbariali.

În Țara Românească și Moldova populația era mai rară (față de aproape 2 500 000 locuitori, cîți avea Transilvania în jurul anilor 1784—1787, Țara Românească număra aproximativ 1,7 milioane locuitori în preajma revoluției lui Tudor Vladimirescu) și țăranii puteau să ia mai mult pămînt în folosință. Aceștia prestau un număr redus de zile de clacă (aproximativ 12 pe an), numai că boierii tindeau tot mai mult să mărească numărul zilelor de clacă (ajungînd de fapt pînă la 18—20), să reducă suprafața pămînturilor folosite de țărani, să sporească arenzile sau să convertească claca în bani. În plus, stăpînii de moșie, care au început să trateze pe țărani ca pe niște chiriași pe pămînturile lor, au introdus, puțin cîte puțin, și *nartul,* adică au fixat anumite norme de lucru pentru o zi. Cum acestea nu se puteau îndeplini în vremea fixată, țăranii au ajuns să facă două, trei sau chiar patru zile fizice pentru „ziua de nart". De asemenea, țăranii trebuiau să dea *zeciuiala* sau *dijma* (adică a zecea parte din unele produse obținute în propria gospodărie).

Grup de țărani din Muntenia

Dar principala formă de exploatare a țărănimii în Țara Românească și Moldova era *fiscalitatea* excesivă. În timp ce boierii, indiferent de rang sau treaptă, erau scutiți de impozite și se bucurau încă și de dreptul de monopol asupra vînzării unor produse la sate, al morăritului și al înființării de bîlciuri pe moșiile lor, țăranii — atît cei liberi, cît și cei dependenți — erau supuși la dări și impozite mereu crescînde.

Despre greutatea dărilor, boierul luminat Dinicu Golescu scria, în 1826: *„...birnicul Țării Românești, care lăcuiește într-acel bogat și frumos pămînt, este într-o sărăcie și ticăloșie atît de mare, cît un străin este peste putință să creadă această proastă stare. Și că pentru banii de bir s-au urmat și pedepse, ca să dea ceia ce nu are și atît cît nu poate agonisi."*

Cum stăpînii de pămînt obțineau de la autorități permisiunea de a se folosi exclusiv de numeroși țărani, care erau scutiți de dări (așa-zișii *scutelnici*), rămînea ca dările acestora să fie repartizate pe restul gospodăriilor țărănești nescutite, astfel că pe această cale impozitele deveneau și mai apăsătoare.

În Principate numărul țăranilor liberi era ridicat (circa 30%), numai că și situația lor era destul de grea datorită birurilor, despuierii lor de unele pămînturi, încălcărilor din partea oamenilor stăpînirii. Chiar pandurii din județele Gorj și Mehedinți, care fuseseră scutiți de dări în urma încadrării lor ca oșteni, se vedeau amenințați să fie readuși în situația de birnici.

Abuzurile permanente ale administrației, corupția și silniciile slujbașilor și ale stăpînilor de moșii, în disprețul oricăror norme de lege, creau o stare continuă de insecuritate a oamenilor, a avutului și persoanei lor. La acestea se adăugau desele incursiuni ale cetelor pașei din Vidin, Pasvanoglu, care prădau și jefuiau așezări pe întinse zone, mai ales în Oltenia. Ca o reacție, *haiducia*, formă de rezistență populară, a căpătat, nu întîmplător în această vreme, o mare extindere.

Economia Țărilor Române se resimțea tot mai greu nu numai datorită exploatării, abuzurilor și neajunsurilor interne. Situația se agrava considerabil datorită dominației străine și împrejurărilor externe generale în care se aflau acestea. În această perioadă s-au ascuțit contradicțiile și rivalitățile dintre cele trei imperii vecine: otoman, țarist și habsburgic pentru dominație și expansiune în Sud-Estul Europei. Declinul Imperiului otoman sporea criza „problemei orientale", așa cum a fost numită lupta pentru „moștenirea" acestui imperiu în Europa. Ca și în secolul al XVIII-lea, Țările Române au continuat să fie teatru de operații militare purtate de cele trei puteri, cu toate urmările ce decurgeau de aici: rechiziții forțate, corvezi și impozite extraordinare, încălcări și distrugeri de bunuri materiale. Mai mult, au avut loc și pierderi teritoriale. După ce la 1775 partea de nord a Moldovei, a fost smulsă de Imperiul habsburgic (ulterior s-a numit Bucovina, adică țara pădurilor de fag), la 1812, în urma războiului ruso-turc din 1806—1812, încheiat prin pacea de la București, partea dintre Prut și Nistru a Țării Moldovei (Basarabia) a fost încorporată Imperiului țarist.

În ciuda unor prevederi care îngrădeau amestecul Imperiului otoman în Principate, așa cum au fost cele înscrise în *Hatișeriful* din 1802, Poarta exercita asupra Țărilor Române o suzeranitate brutală și apăsătoare. Tributul către Poartă, sistemul de cumpărare a domniilor, rechizițiile și monopolul comercial pe care Imperiul l-a impus Munteniei și Moldovei sleiau economia celor două țări.

După unele aprecieri, prețul cerealelor achizionate forțat de turci era cu 25—40% mai mic față de cel curent în Țările Române, iar între 1812—1818 pierderile de pe urma schimburilor neechivalente s-ar fi cifrat la 30 milioane lei.

Regimul domniilor fanariote cunoștea, în ultima treime a secolului al XVIII-lea, o stare de criză. Au avut loc, este adevărat, unele măsuri de reforme sau inițiative culturale pornite chiar de la curtea domnească. Peste toate domina însă nevoia de bani și goana de înavuțire, încît marele poet Eminescu spunea că „întreaga administrațiune, de la voievod pînă la vătășel, devenise o companie de exploatare, și deci ne dăm bine seama, ne încredințăm că voievodul e mai mult samsarul decît șeful acestei companii, care își face operațiunile cu termen scurt și cu un risc foarte mare".

În aceste condiții este lesne de înțeles de ce regimul fanariot ajunsese focarul nemulțumirilor manifestate în rîndurile celor mai largi straturi sociale.

În ciuda acestor mari obstacole și dificultăți, semnele noului își croiau drum în sînul societății. Economia producea mai mult și căuta să se adapteze cerințelor pieței, viața orășenească pulsa mai rapid, meșteșugurile se înmulțeau și se diversificau; începeau să-și facă loc manufacturile — de hîrtie, de potasă, de postav, de cherestea, de porțelan, de paste făinoase, de ceară și lumînări — care au ajuns să numere cîteva zeci în Transilvania, iar în Moldova și Țara Românească, 15—18. În Munții Apuseni și în bazinul Banatului progresa mineritul.

Țăranii înșiși urmăreau să însămînțeze suprafețe mai întinse, învoindu-se cu stăpînii de moșie pentru *prisoase*, să defrișeze pămînturi întelenite.

Comerțul dădea o nouă pulsație vieții economice, Țările Române dispunînd de însemnate cantități de vite și grîne pentru export, de sare, lînă, unt, miere, silitră și lemn. Cu cît în viața economică, socială și culturală prindeau să se înfiripe și să se dezvolte elementele noi, cu atît vechile întocmiri politice și sociale deveneau mai stînjenitoare, atrăgîndu-și nemulțumirea și protestul.

În preajma revoluției, *se ascuțise la maximum criza regimului fanariot, se adînceau contradicțiile feudalismului.* **Starea de nemulțumire cuprinsese toate păturile și straturile active ale societății, de la țărănimea liberă și aservită la meșteșugari și negustori, de la mica boierime la boierimea de țară, nelegată de fanarioți. Curentul de înnoire națională, sădit de Gheorghe Lazăr și de școala sa, ca și de alți cărturari ai vremii, începea să primenească**

spiritele, pregătindu-le pentru apropierea unor nesperate transformări. În această atmosferă avea să izbucnească *revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu.*

Revoluția — parte integrantă a mișcării de eliberare a popoarelor din Sud-Estul Europei. Avînd rădăcinile în condițiile istorice de dezvoltare a poporului român și în necesitățile de ordin social și național care se puneau în fața societății, revoluția de la 1821 se încadrează, în același timp, în fenomenul general al mișcării europene din epocă, în primul rînd al luptei de eliberare a popoarelor din Sud-Estul Europei, aflate dub dominația turcească.

Într-adevăr, în desfășurarea evenimentelor din această zonă apare un fapt nou, menit să le schimbe cursul și înfățișarea: popoarele aflate sub stăpînire străină, socotite pînă în acest moment doar obiect de dispută între marile puteri, se ridică la luptă, căutînd să-și ia posesie propriile destine. De acum înainte ele vor juca un rol care va decide, în cele din urmă, evoluția istorică în Sud-Estul european.

La 1804, în Serbia, a izbucnit o insurecție care se dezvoltă progresiv în 1813 și 1815, căpătînd caracterul unei revoluții de eliberare națională. Unele căpetenii ale sîrbilor au găsit adăpost în Țările Române, atrăgînd și participarea directă a unor detașamente formate din panduri români la lupta lor insurecțională.

Mișcarea de renaștere a poporului grec a cunoscut, de asemenea, o mare amploare prin crearea la Odesa (1814) a societății secrete *Eteria* (tovărășie). Aceasta avea secții în diferite țări, unde existau comunități grecești, desfășurînd o activitate intensă și în Țările Române.

Ea se sprijinea pe forța materială a burgheziei comerciale grecești, destul de numeroasă și avută, pe întinsele legături politice pe care reușise să le creeze, precum și pe o vie activitate culturală și ideologică, hrănită din idealul renașterii naționale. Cauza greacă începea să preocupe mințile luminate și opinia progresistă europeană, încălzite de amintirea gloriei vechii Elade și de spiritul de libertate al epocii.

Și în alte părți ale Europei frămîntările și mișcările insurecționale sfidau fațada de ordine și de „legitimitate" pe care Congresul de pace de la Viena (1815) căutase s-o impună pe continent prin voința celor trei monarhi: țarul Rusiei, împăratul Austriei și regele Prusiei. În Spania (1814—1819), Portugalia (1820–1821) și Italia (1820—1821) au izbucnit mișcări insurecționale. Se pregătea de insurecție poporul polonez. În Rusia a avut loc *mișcarea decembriștilor* (1825) împotriva absolutismului țarist al lui Nicolae I. Societățile secrete împînzeau numeroase țări ale Europei. Dincolo de ocean, în America Latină, se desfășura lupta de eliberare națională a popoarelor continentului de sub dominația spaniolă și portugheză. În această mare frămîntare înnoitoare a popoarelor, pe vaste zone și în forme variate, a vibrat și năzuința de emancipare a românilor în 1821.

Izbucnirea, desfășurarea și programul revoluției. În timp ce la București se stingea, în condiții puțin lămurite, ultimul domn fanariot, Alexandru Șuțu, fostul comandant de panduri, *Tudor Vladimirescu*, pornea din București, cu o ceată de apropiați și tovarăși loiali spre Gorj și Mehedinți, hotărîți să ridice poporul la luptă.

Moșnean de origine din *Vladimir*, județul Gorj, Tudor (născut pe la 1780) s-a ridicat prin sine pe treapta micii boierimi (era sluger), a deținut unele slujbe — la Cloșani a fost vătaf de plai — și s-a îndeletnicit cu negoțul, mai ales cu cel de vite; a fost, de asemenea, oștean destoinic, participînd voluntar, în calitate de comandant al unor unități de panduri, în războaiele ruso-turce, fapt pentru care a fost distins cu ordine militare rusești. Era o fire dîrză și întreprinzătoare, scurt la vorbă, dar hotărît în fapte, un *patriot*, cum își zicea singur, care a cugetat mult la nevoile celor „năpăstuiți" și ale țării.

Cunoscînd oamenii și locurile, avînd legături printre panduri și chiar printre dregătorii județelor oltene, Tudor a reușit în scurtă vreme să aprindă flacăra revoltei.

La 23 ianuarie 1821, la *Padeș*, acolo unde fusese înainte vătaf de plai, Tudor lansează vestita sa *„Proclamație către țară"*, către tot norodul românesc, „ori de ce neam ar fi", cerîndu-i să se răscoale împotriva tuturor asupritorilor. Conținutul social al proclamației, reflectat de precizările referitoare la răpirea pămînturilor boierești și mănăstirești și împărțirea acestora țărănimii, desființarea privilegiilor boierești, dreptate și slobozenie, redobîndirea drepturilor pierdute explică adeziunea entuziastă a poporului la revoluție.

Încă la Padeș, unde se adunaseră țăranii din 51 de sate, Tudor atribuie taberei strînsă în jurul său nu numai un rol militar, dar și de *Adunare a poporului*, de instituție politică, pentru conducerea țării. Revoluția era deci o emanație a poporului și exprima voința lui.

După ce organizează în partea de nord a Olteniei puncte de sprijin ale revoluției (întărind mănăstirile Tismana, Strehaia și Motru), Tudor îndreaptă Adunarea sa către Craiova, așezîndu-și tabăra, pentru o etapă mai îndelungată, la *Țînțăreni* (circa 40 km de Craiova).

Între timp, ecourile *Proclamației* lui Tudor au pătruns adînc în țară și au dat imbold întregii revoluții. Alături de clăcași și moșneni, în oastea pandurilor s-au înrolat și elemente ale burgheziei în formare: mica boierime, tîrgoveți, mici slujbași etc. Ea a ajuns curînd să numere cîteva mii de oameni. Căpitanii lui Tudor erau mai ales din rîndurile micii boierimi (mazili, neamuri) din fostul corp de oaste al pandurilor.

În același timp revolta punea stăpînire pe satele din Oltenia, se propaga cu iuțeală în Muntenia și chiar în Moldova; țăranii au început să atace conacele, decișî să se răfuiască cu stăpînii de moșii, și nu mai dădeau ascultare autorităților, amenințînd cu o revoluție generală.

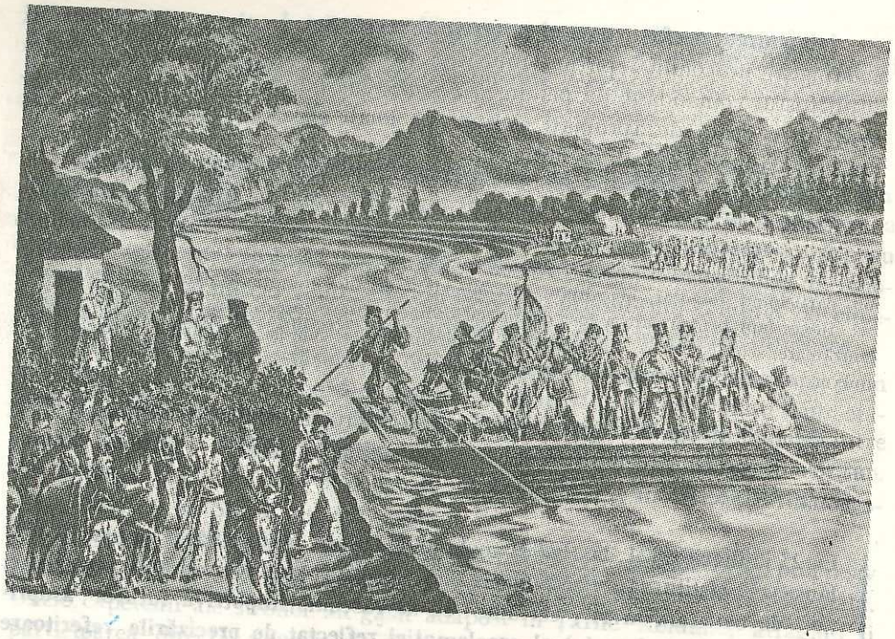

Panduri trecînd Oltul

Spre sfîrșitul lunii februarie, Tudor pornește cu oastea sa, sporită, instruită și organizată, spre București. El caută să lămurească obiectivele revoluției în *proclamațiile* și *apelurile* pe care le lansează. O mare importanță au *Cererile norodului românesc*, documentul programatic cel mai precis conturat al revoluției, redactat în fabruarie 1821, expunînd însă mai ales revendicări de ordin imediat.

Se cerea, astfel, ca dregătoriile țării (adică funcțiile) atît în aparatul de stat, cît și cele bisericești să nu se mai vîndă, ci să se obțină pe merit. Pentru a ușura strîngerea impozitelor, se cerea fixarea a patru dări pe an, la cîte trei luni; se prevedeau măsuri pentru *înlesnirea comerțului intern și extern*, **prin desființarea taxelor; programul urmărea, de asemenea, desființarea unor privilegii boierești și, fapt de mare semnificație,** *reînființarea armatei naționale; „țara să fie vrednică a-și face și a ține patru mii de ostași panduri cu căpeteniile lor și doao sute de arnăuți scutiți de toate dările și cu leafă ușoară...".*

Izvorîte din preocuparea de a pune în aplicare cît mai curînd un program de reforme, *Cererile norodului românesc* exprimă, desigur, năzuința mai generală de modernizare a societății românești.

Ceea ce l-a preocupat în permanență pe Tudor și ceea ce a pus pecetea specifică pe revoluția de la 1821 a fost *îndepărtarea regimului fanariot și re-*

dobîndirea „dreptăților țării". Acest regim era pus în cauză pentru „prăpădenia" țării, iar îndepărtarea lui socotită o condiție indispensabilă pentru orice operă de înnoire. În timpul revoluției s-a desprins, astfel, mai ales aspectul național al luptei de eliberare, sub forma înlăturării regimului fanariot.

Ajuns în București, după un adevărat marș victorios, la 21 martie Tudor își așază tabăra la *Cotroceni* și este primit cu o însuflețire extraordinară de populația Capitalei, care vedea în el un izbăvitor. Timp de aproape două luni, Tudor Vladimirescu, a realizat de fapt cîrmuirea țării, sprijinindu-se pe oastea sa și încrederea pe care i-a acordat-o poporul. Tudor nu s-a proclamat domn, dar mulțimea îl numea *Domnul Tudor*.

Revoluția decurgea însă în împrejurări interne și externe foarte complicate. Astfel, la Iași, intrase, între timp, conducătorul Eteriei, Alexandru Ipsilanti, general în armata rusă, nepotul fostului domnitor fanariot cu același nume. În planurile inițiale, el urma să treacă prin Țările Române, și cu sprijinul unor forțe din sud-estul european, să mute lupta de eliberare greacă pe pămîntul strămoșilor săi. Cu destulă siguranță, Ipsilanti lăsa să se înțeleagă că acțiunea îi va fi sprijinită de Rusia. Atît planurile sale cît și forțele de care dispunea s-au dovedit însă departe de a răspunde realităților.

Auzind de acțiunea lui Ipsilanti și de declanșarea revoluției române, țarul Alexandru I, aflat la un congres al Sfintei Alianțe la Laybach (Lubliana de azi), condamnă ambele mișcări.

Între revoluția lui Tudor și mișcarea eteristă se pare că au existat anterior unele înțelegeri de coordonare a acțiunilor. Apropiate prin spiritul și prin năzuința eliberatoare care le anima, cele două mișcări aveau însă preocupări și obiective concrete diferite și chiar divergente. Tudor era „un patriot român", cum îl numea Marx, urmărind în primul rînd înlăturarea „abuzurilor și tiraniilor regimului fanariot".

Împrejurările impuseseră lui Tudor conlucrarea cu boierii care, la moartea domnitorului Șuțu, formaseră *Comitetul de oblăduire* (guvernul provizoriu), deși existau destule motive de bănuială și adversitate între cele două părți. Se știe că încă de la izbucnirea revoluției, Comitetul de oblăduire încercase s-o înăbușe, acoperind pe Tudor cu învinuiri și amenințări. Mai presus de orice era însă teama boierimii de nemulțumirea populară pe care o întruchipa revoluția lui Tudor. Nu întîmplător la apropierea lui de București, boierii și cei care doreau să se pună la adăpost de „încercarea vremii", au părăsit orașul, trecînd în Transilvania sau refugiindu-se pe la diferite mănăstiri, prin locuri socotite de ei sigure. Oricum s-ar fi realizat, de bună voie sau de nevoie, înțelegerea lui Tudor cu Comitetul oblăduirii ducea fatal la slăbirea ascuțișului social al revoluției.

În această vreme, Alexandru Ipsilanti, părăsind gîndul de a trece Dunărea, pleacă din București spre Tîrgoviște, unde se credea mai în siguranță în cazul unei invazii turcești. Și, într-adevăr, de îndată ce Poarta otomană simte că Rusia nu va interveni, trimite trupe de represiune în Principate. În fața invaziei turcești, care venea din trei direcții, Tudor vroia să se retragă

în Oltenia, unde începuseră pregătirile în vederea organizării rezistenței armate. El ar fi dorit să obțină „drepturile țării" prin tratative cu Poarta, dar la agresiune înțelegea să răspundă „cu sabia mea, în casa mea".

La plecare (15 mai), oștirea se mai împuținase. Totuși, Tudor dispunea de 4 000 de panduri, 500 de arnăuți călări și 4 tunuri. Pe drum, chiar din mijlocul taberei sale, la Goleşti, Tudor a fost ridicat însă de oamenii lui Ipsilanti, care au profitat de nemulțumirea unor căpetenii din cauza disciplinei severe pe care Vladimirescu o instituise și a unor pedepse date de el. Soarta îi era de acum pecetluită: ajuns la cartierul general al lui Ipsilanti, în Tîrgoviște, el este învinuit, sub diferite pretexte, de legături ascunse cu turcii și asasinat în noaptea de 26/27 mai.

Moartea lui Tudor a fost o jertfă de erou. Ea a dat un sens și mai înalt faptelor și năzuințelor sale. Curînd după sfîrșitul lui Tudor începe să se destrame și oastea sa, pe care o organizase și cu care se identificase.

Este drept, 800 de panduri au luptat vitejește în apropiere de *Drăgășani*, alături de oastea eteristă, unde au încercat să opună rezistență înaintării trupelor turcești. Bătălia a fost însă pierdută; resturile oastei eteriste au fost urmărite pînă la Sculeni și mănăstirea Secu, în Moldova, unde luptătorii greci s-au apărat și au murit eroic. Alte focare de rezistență ale pandurilor în Oltenia au fost și ele înăbușite.

Însemnătatea și urmările revoluției. Anul 1821 reprezintă un moment de mare importanță în istoria țării noastre. Poporul a dezlănțuit o luptă deschisă împotriva vechilor rînduieli politice și social-economice, care stînjeneau dezvoltarea societății. Urmărind în mod special înlăturarea regimului fanariot, revoluția a exprimat năzuința generală de înnoire a poporului nostru, de regenerare socială și națională. Prin aceasta, ea deschide o nouă epocă — epoca modernă în istoria României.

A avut și consecințe imediate, căci, în urma evenimentelor din 1821, Poarta otomană a pus capăt regimului fanariot, revenindu-se, astfel, din 1822, la domniile pămîntene, sub care se va consolida autonomia Principatelor și va progresa economia și cultura.

Consecințele revoluției conduse de Tudor se regăsesc și în Moldova: țăranii dădeau vii semne de nemulțumire; trecerea eteriștilor prin provincie determinase o stare de încordare și stîrnise reacții diferite, iar față de situația creată în urma ocupației ambelor țări de către Poartă, fruntașii politici ai acestora au susținut în comun proiectele de reforme. De altfel, Tudor însuși se gîndea la conlucrarea muntenilor cu moldovenii pentru susținerea cauzei comune. Într-o scrisoare din 5 aprilie 1821, el îndemna pe boierii munteni să ia legătura „cu dumnealor, boierii moldoveni, ca unii ce sîntem de un neam, de o lege și subt aceeași stăpînire și ocrotiți de aceeași putere", pentru ca „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga, deopotrivă, dreptățile acestor Principate, ajutîndu-ne unii pe alții".

Revoluția a avut un puternic ecou și în Transilvania. Țăranii au aflat de Proclamația de la Padeș, iar autoritățile raportau cu neliniște despre știrile care circulau prin sate că un „crăiuț" pe nume „Todoraș" va sosi de peste munți „să facă dreptate", de îndată ce „va mîntui lucrul cu boierii" în Țara Românească. Alături de năzuințele sociale, românii din Transilvania vedeau în acțiunea lui Tudor o cale spre împlinirea dorințelor lor naționale.

Revoluția din 1821 a contribuit, astfel, la cristalizarea conștiinței naționale a poporului român. Năzuințele care au animat-o și problemele pe care le-a dezvăluit au dat un imbold puternic luptei ulterioare a poporului nostru, în mod special și nemijlocit, evenimentelor anului 1848. Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu au relevat rolul lui Tudor Vladimirescu ca exponent al intereselor sociale și naționale ale românilor, precum și radicalizarea spiritului revoluționar al poporului nostru în perioada de după 1821.

LECTURĂ

Din Proclamația de la Padeș, din 23 ianuarie 1821, a lui **Tudor Vladimirescu.**

„Fraților lăcuitori ai Țării Românești, veri de ce neam veți fi!

Nici o pravilă nu oprește pre om de a întîmpina răul cu rău. Șarpele, cînd îți iasă înainte, dai cu ciomagul de-l lovești, ca să-ți aperi viața, care mai de multe ori ni să primejduiește din mușcarea lui.

Dar pre balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisericești, cît și cele politicești, pînă cînd să-i suferim a ne suge sîngele din noi? Pînă cînd să le fim robi?

Veniți, dar, fraților cu toții cu rău să pierdem pe cei răi ca să ne fie nouă bine! Și să se aleagă din căpeteniile noastre cei care pot să fie buni.

Nu vă leneviți, ci siliți dă veniți în grabă cu toții: care veți avea arme, cu arme, iar care nu veți avea arme, cu furci de fier și lănci: să vă faceți de grabă și să veniți unde veți auzi că se află adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara. Și ceea ce vă vor povățui mai marii Adunării aceia să urmați și unde vă vor chema ei acolo să mergeți. Că ne ajunge, fraților, atîta vreme de cînd lacrămile de pe obrazele noastre nu s-au mai uscat!"

TEME

1. **Studiind conținutul Proclamației lui Tudor, arătați în ce a constat caracterul social și național al revoluției din 1821.**
2. **Explicați de ce revoluția din 1821 constituie începutul epocii moderne în istoria României.**

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE CELE DOUĂ REVOLUȚII (1821—1848)

După revoluția din 1821, în condițiile adîncirii crizei feudalismului și afirmării noilor forțe sociale, societatea românească s-a aflat continuu într-un proces crescînd de frămîntări și prefaceri.

Mișcarea socială și națională românească se manifestă cu vigoare pentru înnoirea structurilor sociale și unirea întregului popor român într-un stat național.

Etapa care a precedat revoluția de la 1848 cunoaște o dezvoltare mai puternică a forțelor de producție, o răspîndire mai largă a ideilor noi, în mase tot mai largi, o consolidare a conștiinței naționale și afirmarea ideologiei

Vedere din portul Galați

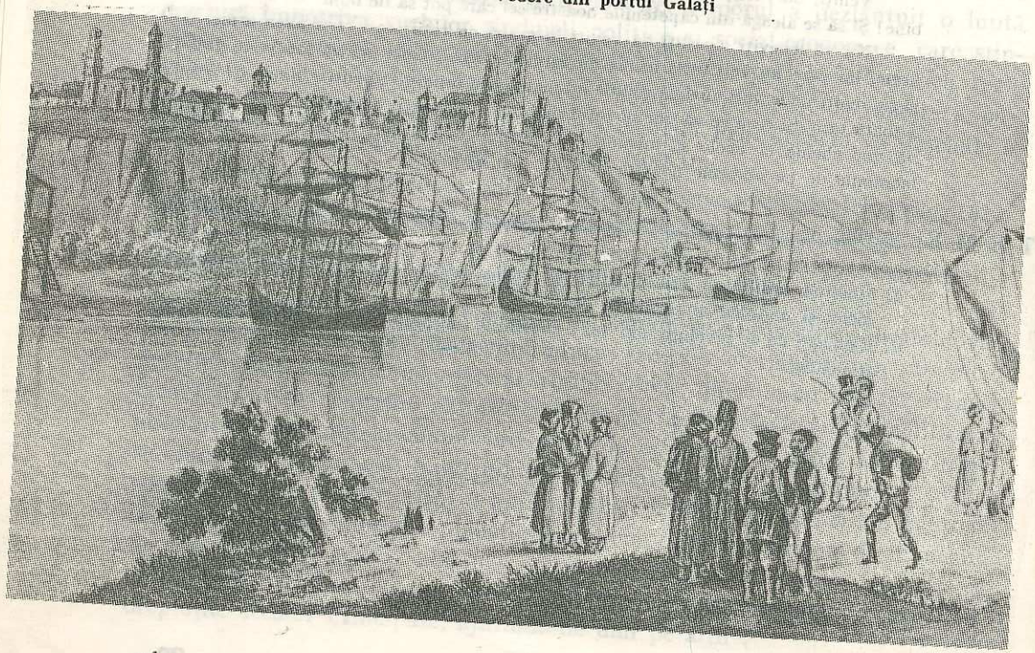

revoluționare, ce-și găsesc expresie în mișcări și acțiuni de redeșteptare națională. Totodată, contactele cu Europa sînt mai intense, sporind interesul economic și politic al puterilor europene și cel al opiniei publice pentru rezolvarea problemei românești în acord cu dorințele românilor.

În deceniile trei, patru și cinci ale secolului al XIX-lea, în Europa Apuseană, Centrală și — în mai mică măsură — în estul și sud-estul continentului, industria capitalistă cunoscuse însemnate progrese.

În multe țări se păstrau încă puternice relații de producție feudale, iar în altele, rămășițe ale acestora, ceea ce frîna dezvoltarea societății. În același timp, marile imperii multinaționale menținеau fărîmițarea economică și politică a popoarelor pe care le exploatau și le asupreau. Pînă la 1848, Europa era dominată de alianța monarhilor împotriva popoarelor. În aceste condiții, forțele progresiste de pretutindeni militau pentru emanciparea economică, socială, politică și culturală, pentru libertatea și unificarea națională a popoarelor care trăiau despărțite și supuse unor dominații străine. Pe linia deschisă de revoluția din 1821, folosind pozițiile cîștigate, românii vor intensifica lupta lor națională și socială.

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ

Progrese economice. Creșterea populației în general și a celei orășenești în special, precum și antrenarea economiei agrare românești în circuitul european au dus la sporirea producției de cereale pentru piață. Ca urmare a desființării monopolului otoman asupra comerțului extern, în 1829, produsele agricole erau absorbite tot mai mult și de piața europeană. Existînd mari posibilități de cîștig, marii proprietari urmăreau creșterea producției pe calea *agriculturii extensive* (extinderea suprafețelor agricole prin defrișări de păduri, desțeleniri de pășuni), prin sporirea obligațiilor de muncă ale țărănimii dependente precum și pe calea *agriculturii intensive* (unelte agricole mai perfecționate, ameliorarea unor soiuri de cereale, îmbunătățirea unor rase de animale etc.). În același timp, se extindea cultura cartofului în Moldova și Țara Românească, începea să se cultive sfecla de zahăr (mai ales în Transilvania) și se introducea cultura rapiței.

Mașinile agricole se utilizau îndeosebi pe marile proprietăți din Transilvania. Din 1825 existau ateliere de unelte agricole la *Arad*, *Oradea*, *Cluj* (tipuri noi de pluguri, semănători de porumb și sfeclă de zahăr, batoze etc.). După 1835 se foloseau unelte agricole perfecționate și la *Pantelimon* (lîngă București); aici ia ființă și o școală de agricultură, care va realiza o mașină de treierat. La *Păcurari* (lîngă Iași) a fost înființată o manufactură de unelte agricole, folosind și lucrători calificați aduși din Franța.

În strînsă legătură cu agricultura, a continuat să se practice intens creșterea animalelor, pentru nevoi interne și pentru export, aceasta constituindu-se ca o latură de bază a agriculturii dar și ca o importantă sursă de venituri.

Au apărut fabrici care utilizau mașini perfecționate (prese din fier, mașini de tors aduse din Viena, Brno, Londra). Între 1838 și 1840 se introduc primele mașini cu aburi la uzinele metalurgice din *Reșița*, la fabrica de postav de la *Tunari* (lîngă București), la minele din *Zlatna* și *Baia Mare*, la fabrica de hîrtie din *Piatra Neamț* etc. O manufactură de mătase din *Cluj* funcționa cu mașini produse în același oraș. În 1841, la *Iași*, se instalau cinci „mori mecanice" aduse din Franța. Folosirea mașinilor cu aburi marchează primele începuturi ale revoluției industriale în România.

În domeniul industriei extractive a crescut producția de sare, păcură, iar în Transilvania mai ales de cărbune și fier.

Comerțul a cunoscut progrese datorită exportului de cereale la prețuri avantajoase. Între provinciile românești existau ample relații comerciale, ceea ce reprezenta manifestarea concretă a economiei lor complementare, a tendințelor de constituire a pieței naționale. Între cele două principate autonome — Moldova și Muntenia — se instituise o *uniune vamală*, care intră în vigoare la 1 ianuarie 1848. Ion Ionescu de la Brad arată că portul Constanța devenise *„locul de încărcat al produselor Principatelor"*. Din 1836, Brăila și Galați capătă regim de *porto-franco* (mărfurile importate sau aflate în tranzit nu erau supuse taxelor vamale).

Dezvoltarea comerțului, a economiei în ansamblu, implica sporirea circulației monetare. Aceasta era însă îngreuiată de lipsa monedei naționale (circulau numeroase monede străine); în condițiile inexistenței creditului modern, aveau cîmp liber de acțiune zarafii și cămătarii. Se manifestă fenomenul economic al trecerii unei părți a capitalului comercial în sfera productivă, prin investiții în întreprinderi manufacturiere și meșteșugărești.

Intensificarea activității industriale și comerciale s-a reflectat și în creșterea populației urbane. Orașe ca: București, Iași, Brașov, Cluj, Timișoara, Galați, Brăila, Sibiu își dublează populația, formată în majoritate din meșteșugari, lucrători, negustori etc. (populația Iașului a crescut de la 48 000 locuitori, cîți număra în 1831, la 80 000 în 1849; Bucureștii aveau în 1848 circa 100 000 de locuitori, Brașovul circa 30 000, Clujul și Sibiul cîte 24 000 etc.). Principalele drumuri din orașe au început să fie pietruite.

Procesul dezvoltării urbane continuă și prin ridicarea unor comune la rangul de orașe și tîrguri: Beiușul (1828), Alexandria (1834), Turnu Severin și Turnu Măgurele (1836), Buhuși și Darabani (1837).

Românii din toate provinciile se ridicau la aproape 8 milioane de locuitori în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în majoritatea covîrșitoare producători de bunuri materiale. Populația de alte naționalități se ridica la circa un milion.

În această perioadă sînt vădite eforturile de îmbunătățire, extindere și modernizare a drumurilor. În 1846 începe construirea unui important sistem de comunicații care lega Bucureștii cu Orșova, Sibiu, Brașov, Focșani și Brăila. Sînt amenajate mai multe porturi fluviale, pentru desfacerea mărfurilor și traficul călătorilor, expresie a extinderii raporturilor economice externe. Din 1829, Pincipatele au dreptul de navigație cu vase proprii pe Dunăre, iar din 1834 pot arbora pavilionul național (Tricolorul) pe vasele fluviale.

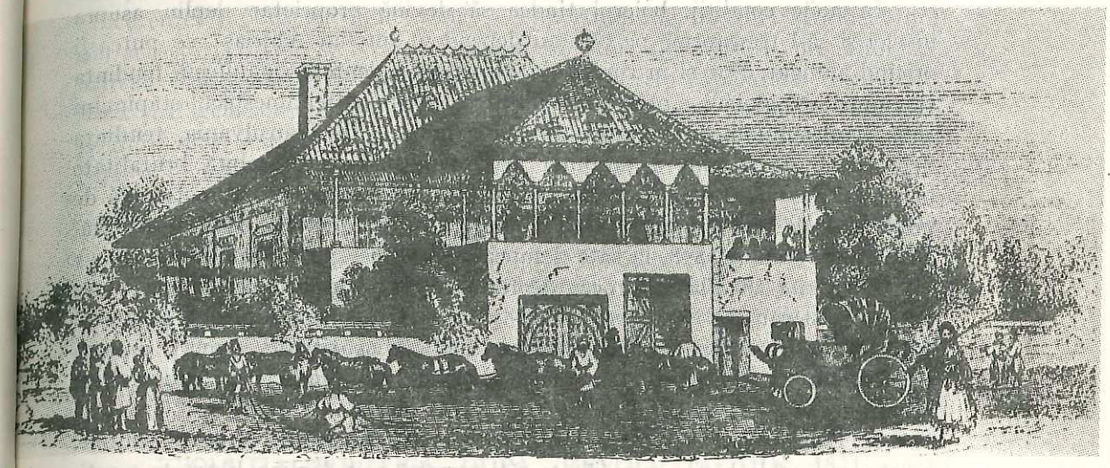

Stație de poștă în prima jumătate a sec. al XIX-lea

În calea noilor forțe de producție se ridicau o serie de obstacole: îngrădirea libertății de strămutare a țărănimii clăcașe și iobage, restricțiile de breaslă (în Transilvania), lipsa unei politici de încurajare a industriei din partea statului, dependența celor două Principate față de turci, protectoratul rusesc și politica economică discriminatorie a Curții din Viena aplicată în Transilvania.

Transformări sociale. Progresele din economie au avut consecințe însemnate pe plan social. *Clasa stăpînilor feudali* trecea printr-un proces de îmburghezire, prin pătrunderea în rîndurile ei a unor elemente ce-și cumpărau cu bani titlurile nobiliare și prin adaptarea unei părți a vechii boierimi și nobilimi la noile ocupații burgheze (comerț cu cereale, arendășie, cămătărie, înființarea de manufacturi). Mulți dintre vechii boieri și nobili nu s-au adaptat însă economiei de schimb. Ducînd în continuare o viață de lux și risipă, unii dintre ei contractau împrumuturi de la cămătari, își ipotecau moșiile grevate de datorii imense.

Țărănimea dependentă — clăcași în Moldova și Țara Românească și iobagi în Transilvania — constituia clasa fundamentală a societății și principala clasă producătoare, formînd majoritatea populației. Accentuarea caracterului comercial al agriculturii a dus la intensificarea exploatării țărănimii de către stăpînii de moșii, dornici să obțină cît mai multă producție-marfă pentru piață. Urmarea directă a fost restrîngerea suprafețelor deținute de țărănime sub forma *sesiilor* (Transilvania) și a *loturilor* (Moldova și Țara Românească). A continuat și acapararea pămînturilor moșnenilor și răzeșilor.

În noile condiții, boierul tindea să devină proprietar deplin asupra moșiei și să-l transforme pe țăranul dependent într-un „chiriaș" ce putea fi oricînd alungat. Dar și în rîndul țărănimii dependente se manifestă tendința răscumpărării globale a obligațiilor, pentru a evita astfel amestecul stăpînului sau arendașului în exploatarea directă a moșiei. În Transilvania, tendința deposedării de pămînt a țăranilor s-a manifestat cu deosebită brutalitate prin *legea urbarială* votată de Dieta din Cluj, în 1847, dar nesancționată de împărat — de teama unei revolte generale a țărănimii — și, deci, neaplicată. În preajma anului 1848, la sate domnea o stare de spirit revoluționară.

Burghezia se afla în proces de formare. Din rîndurile ei făceau parte negustori și cămătari, proprietari de întreprinderi manufacturiere și meșteșugărești, intelectuali, arendași, țărani liberi îmbogățiți din comerț, precum și elemente provenite din rîndurile boierimii (nobilimii) prin procesul de îmburghezire.

În Transilvania și Banat, burghezia română, lipsită de drepturi politice, urmărea ca schimbările în societate să-i permită atît deplina libertate a activității economice, cît și dreptul de a participa la conducere în raport cu numărul predominant al populației românești.

O dată cu burghezia, pe măsura dezvoltării industriei, exploatărilor miniere, construcțiilor, se formează și *clasa muncitoare*. În exploatările de sare din Principate existau, prin anii 1830—1840, peste 2 000 lucrători, iar la două mari întreprinderi miniere din Transilvania (Săcărîmb și Băița) lucrau peste 1 000 de muncitori. Clasa muncitoare provenea cu deosebire

Spitalul Sf. Spiridon din Iași

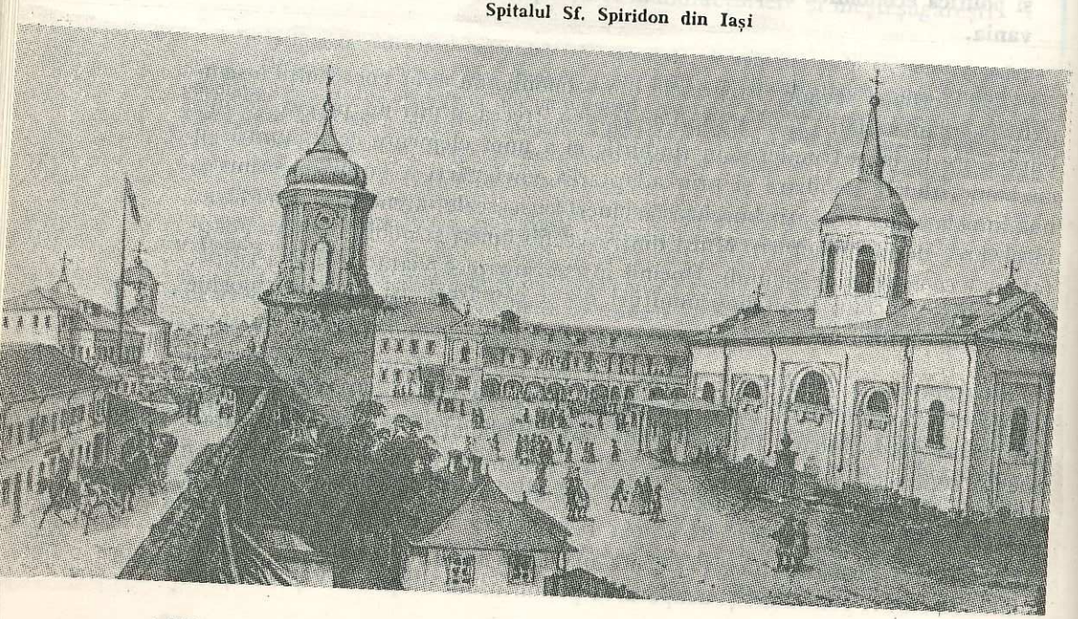

din țăranii sărăciți, precum și din rîndul meseriașilor care nu puteau rezista concurenței produselor industriale și importului de mărfuri străine. Încă din această perioadă se ivesc primele manifestări ale mișcării muncitorești, marcate printr-o serie de acțiuni îndreptate împotriva exploatării capitaliste. Marx și Engels caracterizau aceste acțiuni, ca aparținînd *„perioadei copilăriei proletariatului"*. În societatea românească, în raport cu alte țări, proletariatul deținea o pondere redusă.

Intelectualii, proveniți din rîndurile diferitelor categorii sociale, nemulțumiți de existența privilegiilor feudale și avînd clare țelurile revoluționare, erau apropiați de masele țărănești și orășenești și luptau pentru revendicările acestora. *Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, Mihail Kogălniceanu, Eftimie Murgu, Al. Papiu Ilarian* au jucat un rol esențial în dezvoltarea culturii naționale și în pregătirea ideologică a revoluției din 1848.

EVOLUȚIA POLITICĂ DUPĂ REVOLUȚIA DIN 1821

Restabilirea domniilor pămîntene în Principate. Încercări de reformă. Timp de peste un an, Principatele au fost menținute sub ocupația armatelor turcești și guvernate prin comisari militari. Întreținerea celor 20 000 de soldați străini, abuzurile și jafurile săvîrșite au agravat situația țării. În același timp, au fost intentate numeroase procese țăranilor pentru acțiunile locale întreprinse în timpul revoluției.

La 1 iulie 1822, Poarta numește ca domni, în Moldova, pe *Ioniță Sandu Sturdza*, iar în Țara Românească, pe *Grigore Dimitrie Ghica*. Înlăturarea domniilor fanariote și restabilirea celor pămîntene, naționale reprezintă una din consecințele cele mai importante ale revoluției din 1821.

Viața politică în timpul acestor domnii a fost deosebit de agitată. Apar tot mai insistent *proiecte de reforme*, unele mai avansate, altele cu un caracter mai limitat;

ele urmăreau afirmarea tot mai hotărîtă a Țărilor Române pe calea progresului social-economic și politic și consolidarea autonomiei. În mod deosebit se cerea unirea Moldovei cu Țara Românească, retrocedarea teritoriilor din stînga Dunării transformate în raiale, răscumpărarea tributului către Poartă prin plata unei sume de bani, lichidîndu-se, astfel, suzeranitatea otomană.

Una dintre cele mai însemnate manifestări generate de frămîntările social-politice a fost elaborarea unui proiect de constituție al micii boierimi din Moldova, avînd în frunte pe *Ionică Tăutu* (1822). Caracterizați de marea boierime drept „cărvunari" și „novatori", prin analogie cu „carbonarii" italieni, protestatarii au prezentat un memoriu domnitorului Ioniță Sandu Sturdza.

Cereau extinderea privilegiilor deținute de marea boierime și la alte categorii sociale, propuneau instituirea unui corp reprezentativ denumit *sfat obștesc*, libertatea persoanei și egalitatea în fața legilor. Scopul urmărit de autorii memoriului era de a introduce o guvernare constituțională a Moldovei, în limitele unor interese de clasă atît ale unei părți a marii boierimi, cît și ale celei mici.

Boierimea mică și mijlocie era înlăturată de la conducerea statului de cercul restrîns al marii boierimi. Exercitînd diverse activități industriale și comerciale, această categorie socială urmărea să-și asigure participarea la conducerea țării. Interesată în dezvoltarea relațiilor capitaliste, boierimea mică și mijlocie se manifesta, în fond, ca o forță burgheză.

În Țara Românească, *Eufrosin Poteca*, cărturar cu vederi înaintate, elev și colaborator al lui *Gheorghe Lazăr*, emite ideea impozitului general și proporțional cu venitul fiecărui locuitor, indiferent de clasa socială; tot el preconiza reorganizarea țării sub forma unei republici burgheze.

Concomitent, s-a conturat tot mai clar ideea unirii sub forma „Daciei mari," un stat cuprinzînd toate provinciile românești, avînd ca susținător și pe *Dinicu Golescu*, cel care publică, în 1826, „Însemnare a călătoriei mele". El scria că *„unirea întemeiază tot binele"*.

În anul 1827, unii boieri vedeau reunirea Daciei sub protecția marilor puteri. În anul următor, tot într-un memoriu, în condițiile războiului ruso-turc, se cerea ca Valahia și Moldova să formeze un singur principat.

Schimbări în statutul extern al Principatelor; reafirmarea și lărgirea autonomiei (1829). Viața politică a Principatelor Române este influențată în această perioadă de raportul de forțe dintre puterea suzerană (Poarta) și cea protectoare (Rusia). În 1826, acestea semnau convenția de la *Akkerman* (Cetatea Albă), prin care se reglementa:

numirea domnilor pe timp de 7 ani de către Divan, dintre boierii pămînteni, cu confirmarea Porții și a Rusiei; scutirea Principatelor de tribut pe timp de 2 ani; libertatea comerțului după aprovizionarea Turciei cu grîne; instituirea unor comisii boierești care să stabilească măsurile de îmbunătățire a stării Principatelor. În general, prevederile convenției sporeau influența dominatoare a Rusiei asupra Principatelor Române.

Noul război ruso-turc a fost declanșat în aprilie 1828. Trupele rusești au trecut din nou în Principatele Române. În locul domnilor pămînteni, țarul Nicolae a numit un general rus ca președinte al divanelor din cele două principate. Astfel a început ocupația rusă, care a durat 6 ani. La campania din 1828 au luat parte și detașamente românești de panduri. Înfrîntă, Turcia cere pace. Prin tratatul de la *Adrianopol* (azi Edirne), semnat în 1829, navigația e declarată liberă pe Dunăre și Marea Neagră, Grecia este recunoscută

ca autonomă (peste un an se va declara independentă) și se confirmă autonomia Serbiei.

Prevederile referitoare la Principatele Române sînt cuprinse în *Actul osăbit, pentru principaturile Moldova și Țara Românească*. Conform acestuia, cetățile de la Dunăre: Turnu, Giurgiu și Brăila, împreună cu teritoriile aparținînd fostelor raiale, erau restituite Țării Românești. Poarta se obliga să respecte autonomia administrativă și legislativă; se prevedea alegerea domnilor pe viață, scutirea principatelor de obligația de a aproviziona Constantinopolul și cetățile turcești din dreapta Dunării, libertatea comerțului. Poarta se angaja să confirme regulamentele ce urmau a fi introduse în Principate sub ocupația rusă.

Prin prevederile tratatului se limita amestecul Porții în treburile interne ale Principatelor Române, dar se accentua tutela Rusiei ca putere „protectoare". Suzeranitatea otomană se reducea la plata unui tribut anual și la oficiul de confirmare a domnilor.

Noua organizare a Principatelor (1831—1832). Regulamentul organic. Revoluția din 1821 a constituit un imbold puternic în acțiunea de modernizare. Un rezultat al mișcării reformatoare din anii 1822—1828 a fost și elaborarea unui cod de legi de către o comisie formată din boieri munteni și moldoveni sub directa supraveghere a generalului rus *Pavel Kisseleff*, care, din 1829, administra Principatele în calitate de guvernator.

Aceste legi s-au numit *Regulamente organice*, deoarece priveau întreaga organizare și conducere a Principatelor Române; aplicarea lor a început la 1 iulie 1831 în Muntenia și la 1 ianuarie 1832 în Moldova. Ele erau aproape identice.

Prin Regulament se hotăra ca domnul să fie ales pe viață dintre marii boieri, de către o Adunare obștească extraordinară, în care țăranii nu aveau nici un reprezentant, dar la care participau, în număr restrîns, reprezentanți ai orășenimii. Se înființa o Adunare obștească, formată din boieri mari și mici, care alcătuia legile și prezenta domnului rapoarte (anaforale). Domnul avea dreptul să dizolve Adunarea obștească, dar pentru alegerea uneia noi era nevoie de acordul puterii suzerane (Turcia) și al puterii protectoare (Rusia). În conducerea țării, domnul era ajutat de un sfat administrativ, un fel de guvern format din șase membri. Așadar, noua organizare de stat se baza pe principiul separării puterilor: executivă (domnul), legislativă (Adunarea obștească), judecătorească (exercitată prin instanțele judecătorești).

O serie de măsuri stabilite prin Regulamentul organic aveau un caracter progresist: desființarea vămilor interne; reorganizarea fiscală (introducerea unui impozit unic pentru țărănime—capitația); desființarea monopolului breslelor; introducerea bugetului statului discutat și votat de Adunarea obștească; dezvoltarea învățămîntului în limba națională; înființarea armatei naționale sub denumirea de miliție pămînteană; organizarea arhi-

velor; interzicerea torturii și a pedepselor cu mutilarea fizică; îmbunătățirea activității edilitare și a sistematizării orașelor.

Regulamentele organice exprimau chiar necesitatea unirii Principatelor Române prin modul identic de organizare a acestora.

Regulamentele au menținut relațiile de producție feudale, conservînd privilegiile marii boierimi. Ele permit însă afirmarea mai viguroasă a burgheziei pe plan economic, deși măsurile parțiale nu o satisfăceau, mai ales în privința drepturilor politice.

Situația socială și economică a țărănimii clăcașe se înăsprea prin reducerea loturilor în folosință și creșterea obligațiilor în muncă; *nartul* a fost mărit și introdus și în Muntenia. Pentru aceste motive, Regulamentul organic a fost caracterizat de Marx drept *„codice al muncii de clacă"*. El a dus la înăsprirea regimului de obligații, la intensificarea exploatării țărănimii, provocînd o profundă nemulțumire în rîndul maselor largi ale poporului.

Totuși, Regulamentul organic, primul așezămînt constituțional, a contribuit la procesul de modernizare, înlesnind evoluția lentă a societății românești spre capitalism, deși consolida privilegii și agrava dominația străină.

Rusia acceptă Regulamentul organic cu scopul de a-și promova interesele: să slăbească puterea și influența turcească în cele două Principate, să le cîștige pentru sine și să dea un exemplu ademenitor și provinciilor turcești locuite de slavi.

Regimul politic regulamentar. Contrar stipulațiilor Regulamentului organic, care prevedea o domnie electivă, după încetarea ocupației ruse, în martie 1834, Rusia și Turcia numeau pe *Alexandru Dimitrie Ghica*, în Țara Românească, și pe *Mihail Sturdza* în Moldova, aceștia urmînd să guverneze potrivit Regulamentului organic.

În Țara Românească, *Alexandru Dimitrie Ghica* a înlesnit mutarea țăranilor de pe moșiile statului, dar a sporit obligațiile fiscale ale țărănimii, mărind capitația. Totodată, urmărind întărirea autonomiei țării, a avut de înfruntat adversitatea unor mari boieri și a puterii protectoare (Rusia). Prin negocieri directe cu Poarta otomană, a obținut recunoașterea drapelului național pentru oștire și pentru navele românești (iulie 1834). Se iau măsuri de modernizare a orașelor: Turnu (Măgurele), Giurgiu și Brăila (foste raiale). Este întemeiat un oraș nou, Alexandria, denumit astfel după numele domnitorului. I-a urmat *Gheorghe Bibescu* (1842—1848), primul domn regulamentar ales de Obștească adunare extraordinară.

În timpul acestei domnii s-a extins construcția de șosele; s-au amenajat Șoseaua Kisseleff și grădina Cișmigiu din București. A fost desființată robia țiganilor statului și ai mănăstirilor (1845), cei eliberați fiind asimilați cu țăranii dependenți. Mai existau doar robi ai boierilor. Revoluția de la 1848 va pune capăt acestei domnii.

În Moldova, Mihail Sturdza își menține domnia pînă în 1849. Era unul dintre apărătorii cei mai de seamă ai clasei boierești. S-a folosit de tron spre a-și spori averea prin corupție și acaparări de pămînturi, precum și prin vînzarea rangurilor ca pe vremea fanarioților. Cu abilitatea politică ce-l caracteriza, a reușit să domine opoziția unor boieri și să se folosească cu tact de interesele contradictorii ale puterii suzerane și ale celei protectoare. Prin decretarea, în ianuarie 1844, a dezrobirii țiganilor statului și ai mănăstirilor a trezit speranța celor ce așteptau reforme liberale.

Dominația imperiului habsburgic în Transilvania, Banat și Bucovina. Cele trei provincii istorice românești aflate sub dominația Imperiului multinațional habsburgic cunoșteau, ca și Principatele Române autonome, vasale Imperiului otoman, atît criza societății feudale cît și apăsarea regimului politic reacționar reprezentat de Curtea din Viena. Absolutismul habsburgic s-a întărit în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cancelarul Metternich era un apărător îndîrjit al absolutismului și dușman neîmpăcat al spiritului revoluționar.

Curtea din Viena domina Transilvania în colaborare cu nobilimea maghiară, în baza vechiului sistem al celor trei „națiuni" politice privilegiate. Astfel, Dieta se compunea numai din reprezentanții nobililor maghiari, ai secuilor și ai sașilor bogați. Românii, care formau peste 60% din numărul populației, nu aveau în Dietă nici un delegat.

Hotărîrile luate la Viena erau transmise guvernatorului din Sibiu sau comandantului suprem al trupelor imperiale staționate în provincie. Dieta Transilvaniei n-a fost convocată timp de peste două decenii (1811—1832). Excluși de la viața politică, românii sufereau și de pe urma restricțiilor privind stabilirea în orașe, practicarea anumitor meserii și pătrunderea în școli. În aceste condiții, devin tot mai frecvente și mai hotărîte tendințele de emancipare națională a românilor. Referindu-se la problema națională din Imperiul habsburgic, Karl Marx scria: *„Pînă la 1848, românii din Transilvania... erau considerați pe propriul lor pămînt o națiune tolerată... deși formau două treimi din populație, în timp ce ungurii, sașii, secuii, grecii, armenii formează numai cealaltă treime"*.

Nobilimea maghiară ducea o politică de deznaționalizare a românilor. Astfel, Dieta a votat în 1842 o lege privind introducerea limbii maghiare ca limbă oficială, dar legea n-a fost acceptată de Curtea de la Viena.

Românii din Imperiul habsburgic își înmănuncheau eforturile pentru înfăptuirea unei unități politice proprii, sub o conducere națională și sub suzeranitatea Curții din Viena, adică recunoașterea existenței naționale a poporului român din imperiu, egalitatea în drepturi cu alte națiuni supuse Coroanei habsburgice.

Acțiuni ale muncitorimii; socialismul utopic în România; răscoale țărănești. Un proces nou în condițiile epocii moderne îl constituie formarea muncitorimii și primele manifestări de luptă a acesteia. Răzvrătirile, protestele și conflictele de muncă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea, despre care Nicolae Iorga spunea că deschid în Țările Române *„chestiunea muncitorească"*, vor fi tot mai numeroase și mai puternice. Astfel, în 1835, la puțin timp după acțiunile muncitorilor din Lyon și Paris, aveau loc răscoale ale muncitorilor de la exploatările de sare de la *Slănic* (Prahova). În aceeași zonă, la *Scăieni*, *Theodor Diamant*, promotor al socialismului utopic, punea în 1835 bazele unei *asociații agronomice și manufacturiere*. Autoritățile au intervenit și au desființat această asociație de producție și consum bazată îndeosebi pe îndeletniciri agricole. Preconizat ca o celulă a organizării viitoare a societății, modul său de alcătuire nu avea însă un temei real în viața socială. Caracterul patriotic al socialismului utopic la noi rezultă din scopul propus de a aduce *„fericire nației"* prin *„folosul obștesc"* al punerii lui în aplicare. Theodor Diamant își exprima dorința ca *„acest pămînt binecuvîntat de natură al Țării Românești și Moldovei să poată a se face lăcașul fericirii și poate și pildă altor neamuri ce se fălesc cu civilizația!"*.

În 1846, muncitorii tipografi de la *Brașov* se constituie într-o asociație de întrajutorare.

Nemulțumirile țăranilor clăcași împotriva sporirii obligațiilor, prevăzute de Regulamentul organic, s-au manifestat prin numeroase *răscoale*. În 1831 a avut loc o răscoală a țăranilor, înăbușită de trupele de ocupație. Un centru al acesteia a fost la *Săbăoani* (lîngă Roman), unde au căzut în luptă peste 300 de țărani. O acțiune similară a avut loc în 1845, în satul *Islaz* (Romanați).

Între 1841—1847, în *Munții Apuseni*, lupta iobagilor-mineri împotriva exploatării s-a transformat într-o autentică mișcare socială. Ecaterina Varga, o femeie curajoasă, de origine maghiară, a întocmit petițiile țăranilor și le-a dus ea însăși la Viena. Aceste demersuri au rămas fără nici un rezultat. Autoritățile au trecut la măsuri represive. Ecaterina Varga a fost prinsă și întemnițată în aceeași celulă în care stătuse și Horea.

Răzvrătirile și răscoalele cu caracter local ale țăranilor exprimau hotărîrea de a realiza dreptatea socială și națională. Ca formă a luptei sociale și naționale, *haiducia* exprima, prin specificul său, spiritul de revoltă al poporului împotriva nedreptăților.

Organizații și societăți revoluționare. Deceniile premergătoare anului 1848 cunosc o puternică activizare politică a forțelor progresiste. Întrucît reacțiunea recurgea la măsuri represive, activitatea politică a burgheziei, boierimii și nobilimii liberale, a intelectualității progresiste se desfășura în formele conspirative ale societăților secrete sau sub paravanul asociațiilor culturale.

Autoritățile habsburgice au descoperit, în anul 1834, la Sibiu, o societate conspirativă care avea drept scop politic *„întemeierea unei republici române prin unirea celor trei țări românești și efectuarea unor reforme democratice"*.

Mișcarea antifeudală de eliberare și unitate politică își găsește expresia cea mai puternică în activitatea partidei naționale, care grupa forțele progresiste din cele două principate autonome.

În anul 1838, partida națională, condusă de *Ion Câmpineanu*, în declarația de principii intitulată *„Act de unire și independență"*, preconiza realizarea următoarelor obiective de ordin național social și politic:

> **independența țării prin eliberare de sub dominația imperiilor vecine și excluderea oricărui amestec străin în administrația internă, constituirea unui *„regat al Daciei"*, întărirea domniei prin introducerea principiului eredității, asigurarea *„bunei stări a tuturor claselor fără excepție."***

O dată cu arestarea și surghiunirea lui Ion Câmpineanu, partida națională își va limita activitatea.

În 1840 a fost plănuită o conspirație de către o societate secretă, compusă mai ales din tineri, în frunte cu *Dimitrie Filipescu*. Printre inițiatori, un rol de seamă îl aveau bănățeanul *Eftimie Murgu* și profesorul francez *Jean A. Vaillant*. Lor li s-au alăturat *Dimitrie Macedonski*, *Nicolae Bălcescu* (aflat pe atunci în oștire), *Marin Serghiescu*, inginerul hotarnic *Constantin Telegescu* ș.a. *Programul* acestei societăți secrete preconiza:

> **instaurarea republicii democratice, cucerirea neatîrnării țării, înarmarea poporului, eliberarea clăcașilor, egalitatea în drepturi și emanciparea robilor țigani.**

Descoperiți și arestați, conducătorii au fost acuzați de „complot criminal" împotriva țării, fiind judecați și condamnați la închisoare. Nicolae Bălcescu, considerat minor, a fost închis pe trei ani la mănăstirea de la Mărgineni (Prahova). Deși eliberat după doi ani și jumătate, Bălcescu contractase boala de plămîni care avea să-l răpună zece ani mai tîrziu.

Anii 1843—1846 marchează noi jaloane importante în dezvoltarea mișcării antifeudale și de regenerare. Nicolae Bălcescu, împreună cu *Ion Ghica* și *Christian Tell*, întemeiază, în 1843, o nouă societate revoluționară secretă, cunoscută sub numele de *Frăția*. Deviza ei era: *„Dreptate, Frăție"*.

La început, Frăția a activat sub paravanul unei societăți literare, transformată apoi în *Asociația literară a României* cu sediul în București. Această asociație avea să devină un adevărat centru revoluționar, contribuind la strîngerea legăturilor dintre militanții munteni, moldoveni, transilvăneni, bănățeni. Din rîndurile ei făceau parte: *Iancu Văcărescu* (președinte), *Mihail Kogălniceanu*, *Vasile Alecsandri*, *Costache Negruzzi*, *August Treboniu Laurian*, *Gheorghe Barițiu*, *Ioan Axente* (Sever), *Eftimie Murgu* etc. Acesta din urmă este arestat în 1845 și închis la Buda, pentru propaganda ce o desfășura printre

românii bănățeni pentru unirea lor cu *„Ardealul, Moldova și Valahia"* într-un *„stat românesc puternic"*.

În Moldova ia ființă *Asociația Patriotică*, o societate revoluționară secretă asemănătoare Frăției. Din rîndurile ei făcea parte și Alexandru Cuza. Fiind descoperită de autorități, o parte din membrii săi au fost închiși, iar alții expulzați peste graniță. În condițiile înăspririi măsurilor represive, un rol important a dobîndit *Societatea studenților români din Paris* ale cărei baze fuseseră puse în 1845, prin stăruința lui C.A. Rosetti; era sprijinită de mari oameni de cultură francezi: Lamartine, Edgar Quinet, Jules Michelet. În discursul său de la 1 ianuarie 1847, ținut la Paris, Nicolae Bălcescu lansează un program al mișcării de regenerare națională și socială a poporului român: *„Patrie, Frăție, Libertate! Ținta noastră socotesc că nu poate fi alta decît unitatea națională a românilor. Unitatea mai întîi în idei și simțăminte, care să ducă apoi cu vremea la unitatea politică..."* spunea el.

Societatea românească acumulase, astfel, numeroase contradicții ireconciliabile, care se constituie în premisele unei autentice revoluții burgheze. Experiența de luptă social-politică, precum și răspîndirea în rîndul maselor a ideilor progresiste, au fost factorii dinamizatori în declanșarea revoluției din 1848.

DEZVOLTAREA CULTURII NAȚIONALE

Afirmarea noii ideologii. Perioada dintre cele două revoluții (1821—1848) se caracterizează printr-un necontenit progres cultural și ideologic. Este vremea cînd activează o pleiadă de mari reprezentanți ai culturii naționale, care se situează în fruntea luptei poporului pentru progres și libertate.

În cadrul culturii naționale s-a cristalizat o puternică ideologie revoluționară. Oglindind prefacerile economice ale epocii, noua ideologie cu caracter democrat-revoluționar exprima năzuințele poporului, potrivnice rînduielilor retrograde și forțelor sociale conservatoare.

În centrul acestei ideologii se afla *ideea egalității și libertății*, adică egalitatea în fața legilor și libertatea de ascensiune economică și politică, fără deosebire de rang sau stare socială.

În condițiile afirmării noii ideologii *ideea daco-românismului*, a unirii tuturor românilor într-un stat național, se transformă într-o armă de luptă pentru libertatea națională.

Oglindind epoca și problemele ei centrale, militanții ce vor pregăti ideologic revoluția din 1848 — *Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Gheorghe Barițiu, Simion Bărnuțiu* ș.a. — vor desfășura o puternică acțiune critică împotriva vechilor stări de lucruri și vor răspîndi ideile sociale și politice înaintate.

Învățămîntul. Un rol important în dezvoltarea culturii și afirmarea conștiinței naționale l-a avut școala. Multe dintre instituțiile de învățămînt românești din Transilvania se datorau reprezentanților Școlii Ardelene, îndeosebi lui Gheorghe Șincai. Școli primare existau în multe părți; au luat ființă și gimnazii, școli pedagogice și comerciale. Institutele de învățămînt superior, mai ales facultățile sau cursurile de drept din cadrul acestora, au avut un important rol în formarea generației de intelectuali, în special de juriști, participanți la revoluția din 1848, ca *Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian* și mulți alții. Dar oprimarea națională s-a manifestat pregnant în politica școlară a nobilimii și a patriciatului săsesc. Deși erau în majoritate, românii aveau (în 1843) numai 298 școli, față de cele 962 cîte existau în limba maghiară și 553 în limba germană. Cele mai multe școli românești erau întreținute prin contribuția poporului. Puternice focare de lumină și pepiniere de militanți revoluționari au fost *liceul de la Blaj, gimnaziul de la Beiuș, școlile pedagogice de la Arad* și *Caransebeș*.

Întărirea autonomiei principatelor și dezvoltarea învățămîntului au făcut ca numeroși intelectuali din Transilvania, unde autoritățile absolutiste îi îngrădeau în manifestările lor naționale, să treacă munții, ajungînd chiar și în Dobrogea. Acești patrioți înflăcărați— între care *Gheorghe Lazăr, Eftimie Murgu, Aaron Florian, Ioan Maiorescu, August Treboniu Laurian, Nifon Bălășescu* ș.a. — au contribuit la întărirea mișcării naționale și antifeudale românești.

În Principate, crearea învățămîntului superior național este legată de activitatea cărturarului ardelean *Gheorghe Lazăr* (școala de la Sf. Sava din București, 1818—1822) și a lui *Gheorghe Asachi* (în 1813 acesta introduce

Gheorghe Asachi

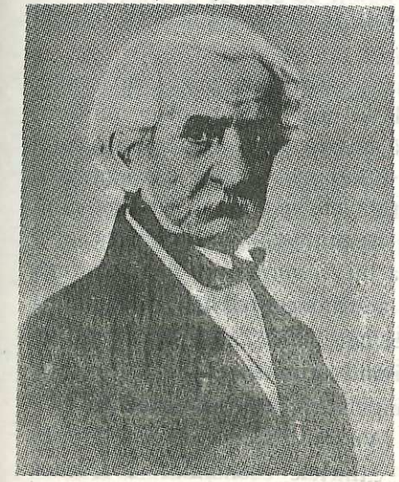

Gheorghe Lazăr

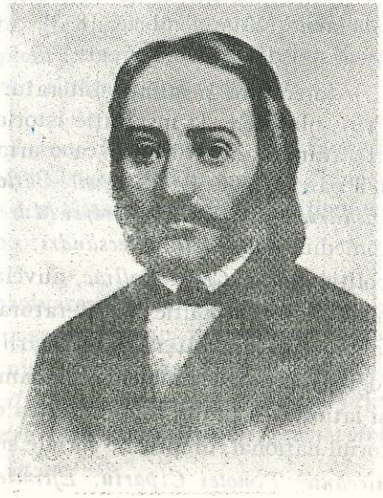

(CU PREA'NALTĂ VOE.)

GAZETA
DE
TRANSILVANIA.

Nro. 1.

TRANSILVANIA.

ORADEA.

Gazeta Transilvaniei

limba română în școala de la Trei Ierarhi din Iași). Opera lor va fi continuată și dezvoltată de către foști elevi ai acestor școli, între care Petrache Poenaru a avut rolul cel mai important (în Țara Românească). Iau ființă școli de stat în limba națională în reședințele de județ, pe lîngă care se organizează și pregătirea învățătorilor. Înregistrează progrese și învățămîntul sătesc. Școlile de meserii (din București, înființată în 1835, și cea din Iași, 1843), aveau ateliere de lăcătușărie, strungărie, tîmplărie, rotărie, fierărie ș.a. Școala domnească din Iași este reorganizată în 1835, sub numele de *Academia Mihăileană* (liceu și învățămînt superior național cu trei secții: filozofie, teologie și științe juridice). În 1842 i se adaugă un curs de agronomie, apoi cel de istorie națională, pe care-l deschide Mihail Kogălniceanu cu celebra lecție în care declara că el privește ca patrie a sa *„toată acea întindere de loc unde se vorbește românește"* și arăta necesitatea de a deștepta *„un duh de unire mai de aproape între toate ramurile neamului românesc"* (23 noiembrie 1843). Școala a crescut și educat oameni în spiritul dragostei de patrie și progres.

Literatura și știința. Literatura și știința se afirmă în mod remarcabil. Prin subiectele de inspirație istorico-națională și prin caracterul ei militant, literatura se constituie și ca o armă de luptă pentru emanciparea poporului și a patriei: poeziile lui *Vasile Cârlova, Iancu Văcărescu, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, Andrei Mureșanu* ș.a., fabulele lui *Grigore Alexandrescu*, comediile lui *Vasile Alecsandri*, poemele cu un pronunțat caracter social și politic ale lui *Cezar Bolliac*, nuvela istorică a lui *Costache Negruzzi*, exprimă mesajul social-politic în literatura română, aduc o contribuție remarcabilă la procesul dezvoltării și afirmării conștiinței naționale. Istoriografia și filologia abordează probleme fundamentale privind originea poporului român și latinitatea limbii sale, unitatea etnică și lingvistică, continuitatea pe teritoriul național, drepturile sociale și naționale (*Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Timotei Cipariu, Eftimie Murgu*). Științele economice abordează

problema desființării barierelor vamale între Țările Române, necesitatea dezvoltării producției manufacturiere și de fabrică.

Dintre spiritele progresiste maghiare din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea, se remarcă matematicianul *János Bolyai* și iluministul *Samuel Köteles*. Scriitorii progresiști *Anton Kurz* și *Maximilian Moltke* preconizau rezolvarea problemelor sociale și naționale din Transilvania. *Daniel Roth* prevedea un stat daco-român, compus din Transilvania și celelalte două provincii românești extracarpatice. *Stephan Ludwig Roth* susținea ca limba română să devină limbă oficială în Transilvania. Combătînd instituirea limbii maghiare ca limbă de stat începînd cu 1842, el scria: *„Nu văd nevoia de a impune o limbă oficială a țării, căci noi avem deja o limbă a țării. Nu este nici limba germană, nici cea maghiară, ci este limba română. Oricît ne-am sucí și ne-am învîrti noi, națiunile reprezentate în dietă, nu putem schimba nimic. Asta este realitatea."*

Presa reflectă din plin direcția națională a dezvoltării generale și a culturii în ansamblu. Apar gazete cu titluri de program național: „Curierul românesc" (București), „Albina românească" (Iași) și „Gazeta Transilvaniei" (Brașov).

Primul cotidian românesc, tipărit în 1838 la București, de către profesorul de istorie Aaron Florian, poartă în mod simbolic titlul revoluționar „România". Revista „Dacia literară" (1840, Iași) sub redacția lui Mihail Kogălniceanu, prin titlu și program exprima voința de unitate națională a poporului român. În anul 1845 apare revista „Magazin istoric pentru Dacia", redactată de Nicolae Bălcescu și August Treboniu Laurian, care își propune să insufle românilor „multă încredere în viitor", să-i facă „să lucreze cu mai multă inimă la o reformă politică și socială", pentru a ocupa „rangul ce ni se cuvine în marea familie a națiunilor europene".

În ziare și reviste de limbă maghiară și germană, ca „Erdélyi Hiradó" (Vestitorul transilvan), „Siebenbürger Bote" (Curierul ardelean), publiciștii Samuel Brassai și Sigismund Kemény, Stephan Ludwig Roth și Anton Kurz au militat prin scrisul lor pentru înlăturarea rînduielilor feudale.

Privite în ansamblu, cultura națională și noua ideologie au fost factorii dinamici în dezvoltarea ideilor de progres, libertate socială, unitate și independență, au contribuit la afirmarea și dezvoltarea conștiinței naționale, revoluționare a maselor largi populare.

Întreaga națiune era preocupată de rezolvarea marilor probleme social-economice și politice ale vremii. Drept consecință, s-au intensificat lupta antifeudală și mișcarea națională. Exprimînd marile aspirații ale epocii, Nicolae Bălcescu scria: *„Vrem să fim o nație, una, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misie a îndeplini în omenire".*

LECTURĂ

Mihail Kogălniceanu, *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională* rostit la Academia Mihăileană (1843):

„Domnilor, cînd aș fi așa de norocit să dezvolt mai mult în inimile d-voastră interesul pentru istoria patriei, m-aș făli că am sporit în d-voastră și iubirea către patrie și că, prin urmare, am contribuit la păstrarea naționalității; căci ce poate mai mult să ne-o păstreze decît această istorie care ne arată ce am fost, de unde am venit, ce sîntem și, ca regula de trei, ni se descoperă și numărul necunoscute ce avem să fim".

Discursul rostit de **Nicolae Bălcescu** *la Paris în fața tinerilor revoluționari români aflați în Franța*, la 31 decembrie 1846:

„De cîte ori ne uităm, domnilor, către țara românilor, către pămîntul ambelor Dacii, pămînt pentru care slăviții noștri strămoși și-au vărsat sîngele ca să ni-l lase moștenire. De cîte ori privim acele șapte milioane de români ce locuiesc acest pămînt, nu putem a nu suferi puternic văzînd starea de acum... Îi vedem în Transilvania deposedați de moștenirea lor... în primejdie de a pierde cel din urmă avut ce le-a rămas: dreptul de a vorbi în limba părinților lor; îi vedem în Bucovina, această țară care cuprinde templul de glorie al moldovenilor, Suceava, vechea capitală, cu sfintele morminte ale lui Ștefan cel Mare și ale atîtor alți eroi.

Ținta noastră, domnilor, socotesc că nu poate fi alta decît Unitatea Națională a Românilor. Unitatea mai întîi în sentimente, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică, care să facă din munteni, din moldoveni, din transilvăneni, din bănățeni... un trup, o nație românească, un stat de șapte milioane de români. La crearea acestei naționalități, la o reformare socială a românilor, bazată pe sfintele principuri ale dreptății și ale egalității trebuie să țintească toate silințele noastre".

Bolyai Janos, *manuscris*:

„Nimeni nu iubește, prețuiește... mai mult decît mine națiunea română, și iubesc în ea pe om exact așa ca în cea maghiară, acceptînd cu plăcere și crezînd a găsi și a recunoaște într-însa unul dintre vlăstarele cele mai adevărate, cele mai curate, atît de îndelung asuprite, dar, din fericire, cu inepuizabila forță de viață, elasticitate și veselie ale poporului român de odinioară"

TEME

1. **Stabiliți legături între progresul economic și transformările sociale ce au avut loc în deceniile premergătoare revoluției din 1848.**
2. **Explicați în ce constă procesul de înnoire, de modernizare a instituțiilor românești după revoluția din 1821.**
3. **Ilustrați, prin exemple, gîndirea și acțiunea românilor pentru libertate socială și națională în perioada 1921—1848.**
4. **Comparați programele mișcărilor și acțiunilor social-politice premergătoare anului 1848 și formulați aprecieri.**

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1848—1849

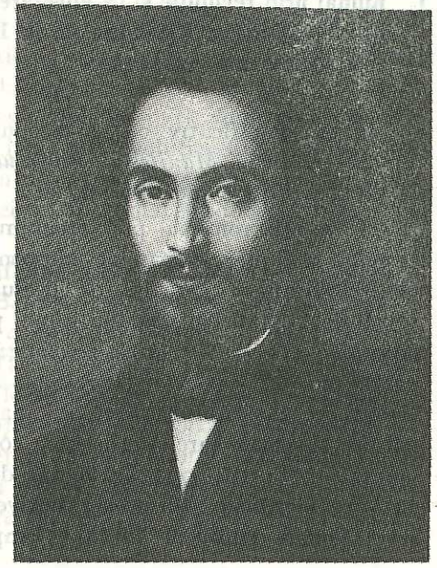

Nicolae Bălcescu

1848 — an revoluționar în Europa. Revoluțiile de la 1848 au constituit o etapă de însemnătate decisivă în dezvoltarea societății europene. Peste tot popoarele cereau libertate și reforme. La Palermo și Paris, Viena și Berlin, Pesta și Praga, Varșovia și București, ideile moderne cîștigau aderenți tot mai numeroși.

Izbucnită în februarie, revoluția din Franța a avut un puternic ecou european. Revoluționarii de pe întreg continentul au văzut în evenimentele de la Paris un semnal și un îndemn, unii din ei, ca *Nicolae Bălcescu* și alți români aflați în capitala Franței, au participat activ la înfruntări chiar pe baricade.

Cauzele revoluțiilor și formele desfășurării lor prezentau asemănări, dar și deosebiri mari de la o țară la alta. În timp ce în Franța burghezia industrială și comercială își limita acțiunea la răsturnarea de la putere a regimului marilor bancheri, iar păturile muncitoare doreau drepturi democratice și reforme sociale, numeroase popoare (românii, polonezii, italienii, maghiarii, cehii, sîrbii, slovacii) urmăreau, deopotrivă, înlăturarea orînduirii feudale și a dominației străine (habsburgică, otomană, țaristă).

Revoluția era calea prin care își puteau găsi înfăptuirea multiplele obiective social-economice, politice, naționale: emanciparea maselor țărănești de servituțile feudale și împroprietărirea lor cu pămînt, cucerirea libertăților democrat-burgheze, eliberarea națională a popoarelor aflate sub asuprire străină, formarea de state naționale unitare. În toate țările asuprite de o stăpînire străină își făcea loc convingerea că libertatea putea fi cucerită

numai prin revoluție și că eliberarea socială era intrinsec legată de emancipare națională. Revoluția de la 1848 exprima astfel țelurile naționale și cele sociale ale popoarelor.

Este semnificativ că la începutul anului revoluționar 1848 Marx și Engels publicau *Manifestul Partidului Comunist*, care chema popoarele la luptă pentru o societate nouă.

Revoluția română, prin programele și obiectivele sale, este o parte componentă a luptei popoarelor europene vizînd abolirea servituților feudale, pentru afirmarea și realizarea idealului unității naționale. Remarcînd locul revoluției române în procesul luptei popoarelor europene, Engels arăta că: *„începînd din 1789 hotarele revoluției înaintează neîncetat. Ultimele ei avanposturi au fost Varșovia, Debrețin și București."* Revoluția română a reprezentat, în răsăritul Europei, cel mai înaintat avanpost al marilor mișcări politice și sociale care cuprinseseră continentul în 1848. Faptul acesta relevă voința și hotărîrea poporului român de a cuceri libertatea socială și națională cu orice sacrificiu. Din aceste motive românii s-au situat alături de forțele revoluționare europene în lupta împotriva absolutismului și privilegiilor.

Cauzele și obiectivele generale ale revoluției române; forțele participante. Revoluția din 1848 era continuarea pe o treaptă superioară a revoluției din 1821. Marele revoluționar democrat Nicolae Bălcescu a pus în evidență raportul istoric dintre revoluția din 1821 și revoluția din 1848. Separate în timp printr-un interval de aproape trei decenii, evenimentele din 1821 și 1848 sînt de fapt două faze ale aceluiași proces revoluționar. Anul 1848 marchează un moment culminant și hotărîtor în procesul de trecere de la feudalism la capitalism, în dezvoltarea poporului român pe calea progresului economic și social, a libertății și independenței.

Analizînd cauzele care au dus la declanșarea revoluției din 1848, Nicolae Bălcescu arăta: *„Revoluția română n-a fost fenomen neregulat, efemer, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trudă, suferință și lucrarea poporului român asupra lui însuși"*.

Cauzele și obiectivele generale ale revoluției își aveau sorgintea, într-adevăr, în „zilele veacurilor", cum se exprima Bălcescu. Astfel, unitatea politică a tuturor românilor și cucerirea independenței erau obiective strategice ale luptei românilor în toată istoria lor anterioară. Totodată, trecerea la o nouă societate, superioară, impunea eliberarea țăranilor aserviți și împroprietărirea lor cu pămînt, înlocuirea relațiilor sociale și de producție feudale cu relațiile capitaliste, înlăturarea puterii de stat feudale și preluarea puterii politice de către burghezie.

Forțele sociale ale acestei revoluții au fost: *burghezia*, căreia i-a revenit rolul de clasă conducătoare în revoluție și din rîndul căreia s-a constituit grupul de tineri intelectuali care au elaborat programul revoluționar și au chemat masele la luptă; *masele țărănești*, îndeosebi, și *clasa muncitoare în formare* au constituit forța socială principală în revoluție. Cuprinsul programelor, măsurile luate de puterea revoluționară și participarea maselor populare la susținerea și apărarea revoluției au imprimat un *caracter democratic revoluției burgheze*.

Rezolvarea problemei sociale se afla în strînsă legătură cu eliberarea națională. *„Libertatea internă* — scria Bălcescu — *este peste putință a dobîndi fără libertatea de afară, libertatea de sub dominația străină..."*. Iar în broșura „Ce sînt meseriașii", care a circulat în Țara Românească în ajunul revoluției, punîndu-se problema eliberării naționale se sublinia: *„Un neam atunci este slobod și neatîrnat cînd are drepturi deopotrivă pentru toți"*. În concepția pașoptiștilor, ideea națională implica drepturile românilor la existență statal-națională, unitate și independență. *„Un stat este adevărat și complet* — spunea Bărnuțiu — *cînd în interior poporul este suveran, iar politica externă nu de-*

Arderea Regulamentului organic și a Arhondologiei în timpul revoluției

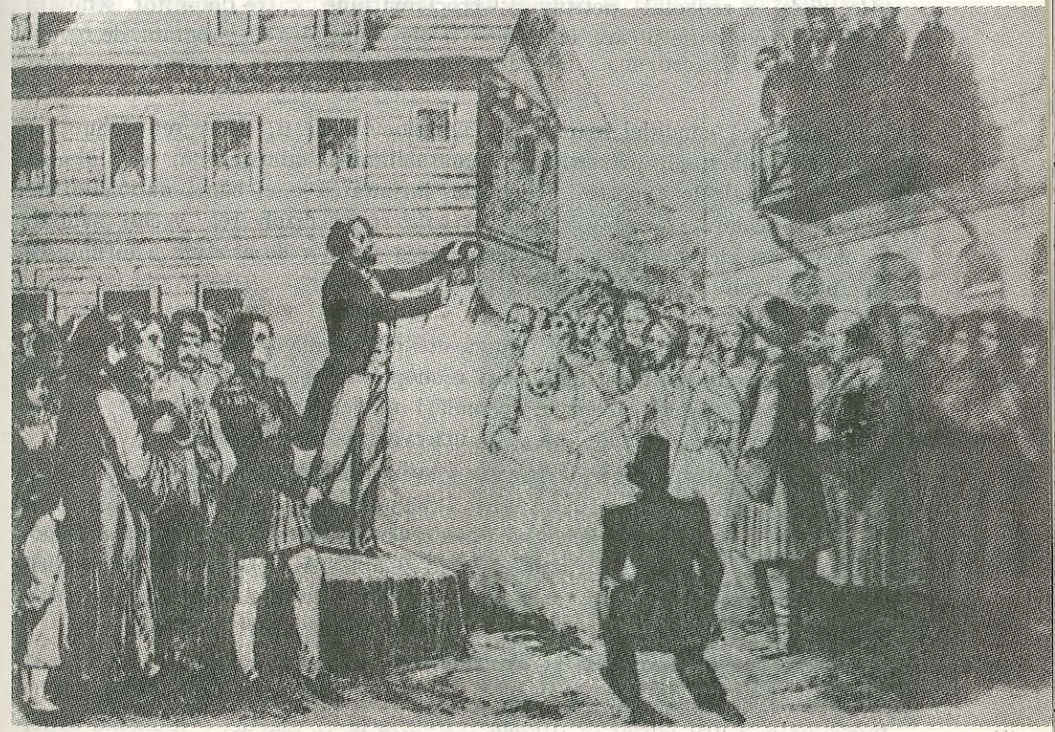

pinde de vreo putere străină". În plină revoluție, ziarul „Constituționalul" scria că *„toate țările locuite de români trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat"* pentru că toate sînt *„patria românilor și pentru că toți patrioții români, locuitori pe dînsele, formează nația română, care cere să fie una și nedespărțită"*.

Înfăptuirea marilor obiective cu caracter social, politic și național era dificilă deoarece trebuia să se înfrîngă nu numai împotrivirea nobililor și a boierilor conservatori, ci și a marilor imperii absolutiste care stăpîneau centrul și sud-estul Europei. Aceste împrejurări istorice impuneau unirea într-un front comun a tuturor forțelor revoluționare.

DECLANȘAREA ȘI DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI

Revoluția în Moldova. Fruntașii revoluționari din Moldova au inițiat adunarea de la Iași din 27 martie 1848, la care au luat parte peste 1 000 de participanți. Regimul reacționar al lui Mihail Sturdza a fost vehement atacat de *Lascăr Rosetti, Alexandru Ioan Cuza* și alți revoluționari. Adunarea prezidată de *Grigore Cuza* a ales un comitet din care un grup, în frunte cu *Vasile Alecsandri*, a redactat „petițiunea—proclamațiune" către domnitor, semnată de sute de persoane și care, în 35 de articole, cuprindea un program de revendicări:

> **ameliorarea condiției materiale a maselor țărănești, eliberarea deținuților politici, libertate personală, responsabilitatea ministerială, desființarea taxei vamale la exportul de cereale, înființarea unei bănci naționale, reforma școlară.** *Revendicările principale erau:* **dizolvarea vechii adunări obștești și alegerea uneia noi, desființarea gărzilor de arnăuți și înființarea gărzilor cetățenești, desființarea cenzurii.**

Astfel revoluționarii își propuneau înlăturarea abuzurilor lui Mihail Sturdza, și, concomitent, lichidarea monopolului politic deținut de marea boierime retrogradă. Diversele formulări moderate din cuprinsul Petiției arătau dorința autorilor de a se evita intervenția trupelor străine.

După ce a stimulat acceptarea unor revendicări, Mihail Sturdza a trecut la represiune; mulți conducători ai revoluției au fost arestați și exilați. Unii dintre ei au reușit să scape de sub pază și să ajungă în Transilvania și Bucovina, unde au continuat activitatea revoluționară (Al. I. Cuza, V. Alecsandri, Alecu Russo). Intervenția represivă a lui Sturdza a zădărnicit, pentru o vreme, manifestarea deschisă a revoluției în această parte a țării.

Preliminariile revoluției în Transilvania. În luna martie se organizează întruniri, apar manifeste cu revendicări revoluționare. Un asemenea manifest-proclamație a fost lansat de *Simion Bărnuțiu* la 12 martie, răspunzînd astfel

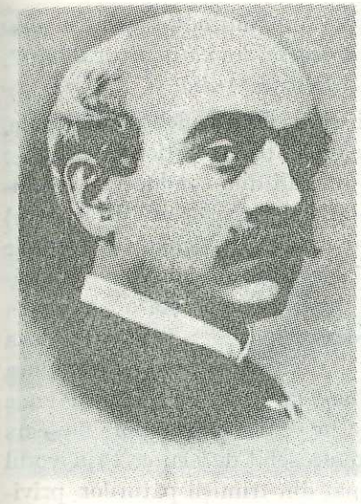

Vasile Alecsandri

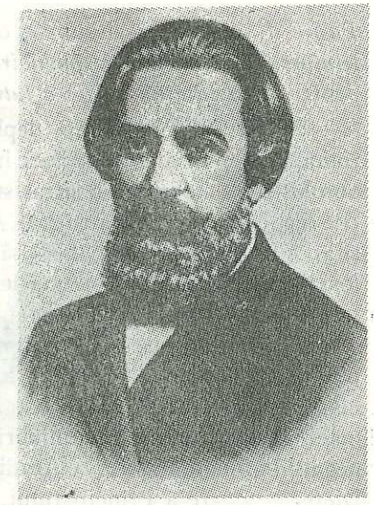

Costache Negri

la un act nobiliar care cerea alipirea Transilvaniei la Ungaria. În manifestul lui Bărnuțiu se afirmă hotărît necesitatea recunoașterii românilor ca națiune politică, eliberarea și împroprietărirea iobagilor, convocarea unui congres național în care să se exprime dorințele românilor.

Acțiuni ale maselor apăsate de poverile iobăgiei, de privilegiile feudalo-absolutiste, s-au produs la Timișoara, Cluj, Oradea, Lugoj, Baia Mare, Arad, Alba Iulia, Dej, Brașov. Manifestanții se pronunțau pentru abolirea absolutismului și a privilegiilor feudale, pentru cucerirea libertăților politice și asigurarea egalității în drepturi și datorii pentru toți cetățenii.

La Tîrgu Mureș, în ultima decadă a lunii martie, tineri români, maghiari și sași de la Tabla regească (Tribunalul suprem) au redactat un memoriu de protest antiabsolutist și antifeudal, ce urma a fi înaintat guvernului. Cu această ocazie, *Avram Iancu* și *Alexandru*

Avram Iancu

Papiu Ilarian s-au situat pe o poziție radicală, pronunțîndu-se pentru *„desființarea robotelor fără despăgubire"*, pentru *„întronarea dreptății și egalității"*, pentru *„existența națională a tuturor celor ce locuiesc în Ardeal și Ungaria"*.

Pe baza recunoașterii deplinei egalități și a independenței naționale, românii propuneau o cooperare împotriva forțelor contrarevoluționare externe: absolutismul habsburgic și țarist. Dar nobilii liberali din conducerea revoluției maghiare, în frunte cu Lajos Kossuth, hotărîseră la Pozsony (Bratislava) și apoi la Pesta (martie 1848) să creeze un stat național maghiar în granițele fostului regat feudal. Aceasta leza aspirația legitimă și profundă a românilor, cehilor, sîrbilor, care voiau constituirea propriilor lor state naționale. Nesocotirea unor asemenea drepturi aparținînd altor popoare, încercarea de a pune bazele unui stat unitar, cu o singură națiune recunoscută, națiunea maghiară, cu o singură limbă oficială, limba maghiară, pe un teritoriu unde maghiarii reprezentau o minoritate, au imprimat evenimentelor un curs negativ, ajungîndu-se la contradicții și conflicte deosebit de acute. Prin votul Dietei nobiliare a Principatului, compusă numai din trimișii păturilor privilegiate și în care națiunea română — care constituia majoritatea — nu avea nici un reprezentant, Transilvania urma să fie încorporată la Ungaria. Interesate în apărarea privilegiilor de clasă, în menținerea dominației economice și politice, nobilimea și burghezia maghiară din Transilvania încercau să-și salveze pozițiile economice și politice dominante prin înfăptuirea anexării la Ungaria.

Marea Adunare Națională de la Blaj (3—5 mai 1848)* În ziua de 18 aprilie a avut loc la *Blaj* o adunare convocată de tinerii intelectuali (tribuni), la care au participat cîteva mii de țărani. Erau prezenți Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Ioan Buteanu. Cu acest prilej au fost subliniate, pentru întîia oară într-un cadru larg plebiscitar, principalele revendicări naționale și sociale. Totodată s-a luat hotărîrea convocării unei mari adunări, tot la Blaj, pentru începutul lunii mai.

O consfătuire pe care a prezidat-o Simion Bărnuțiu la Sibiu, în ziua de 26 aprilie, a stabilit în linii generale *programul de acțiune* al românilor ce urma să fie supus următoarei reuniuni.

Un moment de seamă al revoluției l-a constituit *Adunarea Națională de pe Cîmpia Libertății de la Blaj*, la care au participat peste 40 000 de oameni, în majoritate țărani. Un rol de frunte în organizarea și desfășurarea acestei adunări, ca și a altor acțiuni revoluționare, au avut aici *Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, August Treboniu Laurian, Al. Papiu Ilarian, Aron Pumnul, Gheorghe Barițiu, Timotei Cipariu* și mulți alți tribuni ai poporului. Prin întreaga ei desfășurare, ca și prin programul adoptat, Adunarea de la Blaj a constituit o viguroasă și impresionantă manifestare a voinței românilor

* 15—17 mai, stil nou

Simion Bărnuțiu

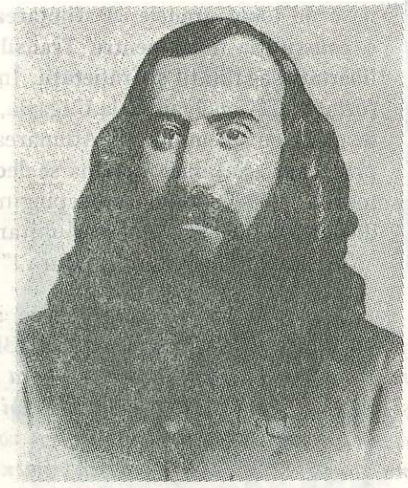

Eftimie Murgu

din Transilvania de a impune, o dată cu desființarea servituților feudale, recunoașterea drepturilor lor naționale legitime.

La Blaj se găseau și militanți revoluționari din celelalte provincii românești: *Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Lascăr Rosetti, Alecu Russo*. Erau așteptați la adunare *Eftimie Murgu, Nicolae Bălcescu* și alți revoluționari, dintre care n-a reușit să ajungă la Blaj decît *Dimitrie Brătianu*.

Încă din ziua de 2 mai, mii de oameni s-au adunat în piața Blajului, înconjurînd catedrala unde a avut loc o consfătuire preliminară. Cu acest prilej, Simion Bărnuțiu a rostit istoricul său discurs, în care se spunea că *„Națiunea întrunindu-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății"* proclamă *„libertatea și independența națiunii române"*.

În ziua de 3 mai, adunarea s-a ținut pe locul de lîngă Blaj ce avea să se numească *Cîmpia Libertății*. Erau prezenți și țărani maghiari, dornici să lupte împreună cu românii pentru înlăturarea iobăgiei. Avram Iancu venise în fruntea a zece mii de moți, organizați în cete. Participanții au aprobat în unanimitate *Petițiunea Națională*, elaborată de fruntașii revoluției și prezentată adunării de August Treboniu Laurian. În cele 16 articole ale ei, Petițiunea Națională cuprindea revendicările democratice și naționale ale românilor transilvăneni.

„Națiunea română, se spunea în primul articol, **răzimată de principiul libertății, egalității și frățietății, pretinde independența sa"**. În art. 3 se cerea **„desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi"**; art. 10 revendica: **„înarmarea poporului sau gardă națională spre apărarea țării din lăuntru și din afară"**. În alte articole se cerea: **învățămînt româ-**

nesc de toate gradele, desființarea cenzurii, asigurarea libertății personale, o constituție nouă pentru Transilvania, întemeiată pe principiile dreptății, libertății, egalității și frățietății. În art. 16 **se respingea cu tărie încorporarea forțată a Transilvaniei la Ungaria, subliniindu-se că „națiunea română protestează cu solemnitate".** Adunarea națională de la Blaj a adoptat rezoluția prin care **„Națiunea română se declară și se proclamă națiune de sine stătătoare".** Masele populare, respingînd uniunea forțată cu Ungaria, au afirmat dorința de a forma un stat unitar cu Moldova și Muntenia prin deviza: **„Noi vrem să ne unim cu Țara !"**

„Nu voi lucra niciodată — se spunea în jurămîntul solemn rostit de participanții la Adunarea de la Blaj — *în contra drepturilor și intereselor națiunii române, ci voi ține și apăra legea și limba română, precum și libertatea și frățietatea. Pe aceste principii voi respecta toate națiunile ardelene, poftind egală respectare de la dînsele. Nu voi încerca să asupresc pe nimeni, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimeni."*

După expresia învățatului sas Stephan Ludwig Roth, martor ocular la evenimentele de la Blaj, adunarea a făcut să bată cu putere inimile românești de la București și Iași și a votat cu entuziasm programul național. Pretutindeni s-a întărit convingerea că *„Ardealul nu mai este Ardeal ci România".*

Comitetul național, organ creat pentru a supraveghea îndeplinirea programului politic, avea ca președinte pe episcopul Andrei Șaguna, iar ca vicepreședinte pe Simion Bărnuțiu. În comitet, alături de Avram Iancu se aflau tinerii Ioan Buteanu, Alexandru Papiu Ilarian, Aron Pumnul. Prima măsură luată de comitet, care-și stabilește sediul la Sibiu, a fost să trimită delegațiile hotărîte: una la Viena, pentru a prezenta împăratului revendicările formulate pe Cîmpia Libertății, cealaltă la Cluj, pentru a le susține în Dietă. Dar delegațiile românești aveau să se întoarcă fără a fi obținut satisfacerea cererilor formulate la Blaj.

Noi clarificări programatice. În mai 1848, revoluționarii moldoveni sosiți la Brașov, după ce participaseră la Adunarea Națională de la Blaj, au elaborat *„Principiile noastre pentru reformarea patriei"*, program care formula direct, ca obiective fundamentale imediate: unirea Moldovei și Munteniei într-un singur stat național neatîrnat și totala abolire a privilegiilor feudale, o radicală rezolvare a problemei țărănești prin desființarea boierescului (clăcii) și împroprietărirea țăranilor fără nici o răscumpărare. Programul, semnat de 14 revoluționari, avea caracterul unui legămînt, nefiind dat publicității. O copie a acestui program a fost trimisă lui Eftimie Murgu la Lugoj.

Adunarea și Proclamația de la Islaz (9 iunie 1848). Starea de nemulțumire și de agitație devenise generală și în Muntenia. O explozie revoluționară era inevitabilă. Încă din luna martie se trece la alcătuirea unui comitet revoluționar la București și, în cadrul lui, a unei comisii executive, din care făceau

parte *Nicolae Bălcescu, Alexandru G. Golescu* și *Ion Ghica*. Ultimul, fiind trimis în misiune la Constantinopol, a fost înlocuit apoi cu *C. A. Rosetti*. Comitetul revoluționar a alcătuit programul și a stabilit data declanșării acțiunii la 9 iunie în patru locuri — *București, Islaz, Ocnele Mari* și *Telega* — pentru a mări șansele de izbîndă.

Dar revoluția nu a putut izbucni peste tot la 9 iunie, din cauza arestării a numeroși militanți. Cu concursul unităților militare comandate de maiorul *Christian Tell* și căpitanul *Nicolae Pleșoianu*, revoluția a fost declanșată cu succes la Islaz. *Gheorghe Magheru*, cîrmuitorul județului Romanați, a favorizat participarea maselor țărănești la adunarea inițiată de comitetul revoluționar.

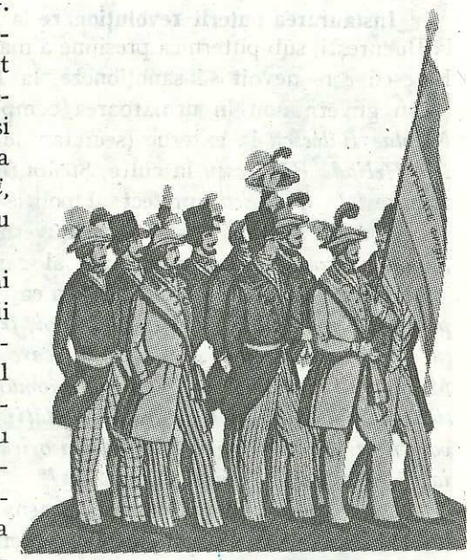

„Susținătorii constituției" văzuți de Costake Petrescu

Într-o atmosferă de puternic entuziasm *Adunarea de la Islaz* a adoptat istorica *Proclamație* și un program de acțiune care a fost socotit, pentru întreaga perioadă a revoluției, drept Constituția țării. Întreaga țară a fost cuprinsă de un puternic avînt revoluționar. Foi volante tipărite după Proclamația de la Islaz erau răspîndite și în localități din Dobrogea.

Programul prevedea *desființarea privilegiilor de clasă ale boierimii, emanciparea clăcașilor și împroprietărirea lor pe bază de despăgubire, egalitatea în fața legii, drepturi politice pentru toți cetățenii.* **Totodată se cerea constituirea unei** *adunări* **obștești în care să fie reprezentate toate stările sociale și care să aleagă domnitorul țării pe termen de cinci ani (de fapt, un regim republican), crearea unei** *gărzi naționale* **care să apere cuceririle revoluționare, învățămînt egal.** O *adunare constituantă* **trebuia să alcătuiască și să voteze Constituția țării. La loc de frunte în program se aflau înscrise** *cucerirea independenței administrative și legislative a țării, neamestecul străin în treburile interne* **(adică o autonomie deplină, reală, premisă importantă în lupta pentru cucerirea independenței).**

Din guvernul provizoriu, ales de adunarea de la Islaz, făceau parte: *Ion Heliade Rădulescu, Ștefan Golescu, Christian Tell, Nicolae Pleșoianu*, preotul *Radu Șapcă*. Însoțit de grupuri mari de țărani, guvernul provizoriu s-a îndreptat de la Islaz spre Craiova, prin Caracal, unde populația, în frunte cu *Gheorghe Magheru*, le-a făcut o entuziastă primire.

Instaurarea puterii revoluționare la București (11 iunie). În același timp la București, sub puternica presiune a maselor populare, domnitorul Gheorghe Bibescu este nevoit să sancționeze, la 11 iunie, revendicările revoluționare și un guvern nou în următoarea componență: *Nicolae Golescu* la interne, *Nicolae Bălcescu* la externe (secretar de stat), *Gheorghe Magheru* la finanțe, *Ion Heliade Rădulescu* la culte, *Ștefan Golescu* la justiție, *Ion Odobescu* șef al armatei, *C. A. Rosetti* prefect al poliției Capitalei.

A doua zi după instaurarea guvernului provizoriu în București, ziarul „Pruncul român" — primul ziar al revoluției — a lansat apelul intitulat „Către frații noștri din Moldova", în care se spunea: *„Ceasul libertății a sunat pentru tot românul... Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov, peste undele lui vă întindem brațele dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură națiune; uniți-vă cu noi, înălțați stindardul libertății și dobîndiți-vă sfintele drepturi. Uniți vom fi tari; uniți vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al libertății noastre. Trăiască libertatea! Trăiască România!"*

După abdicarea și plecarea la Brașov a lui Gheorghe Bibescu (în 13 iunie), intervin schimbări în componența guvernului provizoriu, care urma să conducă țara pînă la alegerea altui domn, iar ca președinte al guvernului a fost acceptat, din motive tactice, mitropolitul Neofit. În București se instaura primul regim revoluționar românesc.

Citirea proclamației revoluționare la București

Guvernul provizoriu

Adunarea de la 15 iunie ținută la București pe *Cîmpia Libertății*, la Filaret (azi Parcul Libertății), la care au participat peste 30 000 de bucureșteni și țărani veniți din împrejurimile orașului, a exprimat voința poporului de a recunoaște programul revoluționar drept Constituția țării și hotărîrea unanimă de a-l apăra.

Adunarea de la Lugoj (15 iunie 1848). Un moment reprezentativ în desfășurarea revoluției române l-au constituit evenimentele din Banat. Întrunirile de la *Lugoj*, îndeosebi cea din 15 iunie 1848, la care au participat și exilații moldoveni *Alecu Russo*, *Lascăr Rosetti* și *Manolache Epureanu*, au afirmat deziderateie naționale și sociale ale românilor din această parte a țării, în consens cu obiectivele revoluției române în ansamblul său. Ele au fost sintetizate în documentul intitulat *Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat*, care cerea

> **înființarea unei armate române prin înarmarea poporului, recunoașterea limbii române ca limbă oficială, recunoașterea naționalității române, transformarea Banatului într-un căpitănat românesc.**

Organizarea puterii revoluționare și primele realizări ale acesteia. Biruința poporului asupra reacțiunii interne.

În primele zile după instaurarea sa, noul regim de la București a decretat: **înființarea gărzii naționale și înarmarea acesteia; libertatea cuvîntului și a tiparului; desființarea rangurilor boierești; instituirea tricolorului revoluției roșu, galben și albastru cu deviza „Dreptate-frăție", ca steag național; desființarea robiei; constituirea unui corp de dorobanți și panduri sub comanda lui Gheorghe Magheru, numit căpitan general.**

Concomitent, s-a trecut la înlocuirea vechilor administratori (ispravnici) de județe. La insistența lui Nicolae Bălcescu, guvernul a hotărît înființarea comisarilor pentru propagandă.

Masele populare au intervenit cu hotărîre pentru apărarea guvernului provizoriu de la București împotriva manevrelor contrarevoluției interne și externe. În timp ce guvernul arăta indulgență față de reacțiune, aceasta a organizat, cu sprijinul coloneilor *Ion Odobescu* și *Ion Solomon*, complotul din 19 iunie 1848. O parte din membrii guvernului au fost arestați prin surprindere. La aflarea veștii, masele, însuflețite de *Ana Ipătescu*, *Toma Gheorghiu* și alți oameni curajoși din popor, au asaltat palatul și au eliberat guvernul. Revoluția era salvată cu jertfa a 7 morți și a mai multor răniți. Zece zile mai tîrziu boierimea conservatoare a organizat un nou complot, dar masele au salvat din nou revoluția. La 9 iulie, A. G. Golescu scria din Sibiu celor din București: *„Să ne învîrtoșim inimile fraților, să apucăm o politică mai energică. ... A lăsa celui ce de două ori s-a revoltat în contra guvernului cîmp deschis și liber ca să se poată revolta și a treia oară, aceasta nu mai este generozitate ci numai o tristă și periculoasă slăbiciune"*. Militînd pentru o ripostă energică față de uneltirile reacțiunii, Nicolae Bălcescu spunea: *„În împrejurări grele și extraordinare trebuie măsuri extraordinare"*.

Intervenția contrarevoluției externe. Revoluția în noile condiții. Pericolul principal îl reprezenta însă contrarevoluția externă. La 19 iulie, trupele turcești au trecut Dunărea, staționînd un timp la Giurgiu.

În ziua de 20 iulie, pe Cîmpia Libertății din București, zeci de mii de reprezentanți ai poporului adoptau un energic *Protest* în fața întregii Europe, împotriva intrării trupelor otomane pe teritoriul român, întărind astfel protestul adresat de guvern pe cale diplomatică. Între Suleiman-pașa, comisarul Porții, și conducerea revoluției s-au inițiat negocieri și s-a ajuns la soluția de compromis de a se înlocui guvernul provizoriu printr-o locotenență domnească, în componența căreia au intrat *Ion Heliade Rădulescu*, *Nicolae Golescu* și *Christian Tell*, toți trei fruntași ai revoluției.

Deși supus presiunilor din afară, regimul revoluționar a continuat să se preocupe de concretizarea programului revoluționar. Astfel, o vie dezbatere a fost purtată în jurul convocării unei adunări constituante, dar din cauza celei de-a doua intervenții a Porții, nu s-a putut convoca adunarea menită să transpună într-o lege fundamentală stipulațiile programului.

Deosebit de importante au fost și discuțiile în jurul aplicării articolului 13 din program, referitor la emanciparea și împroprietărirea țăranilor. În cursul lunii august au avut loc la București lucrările Comisiei proprietății în care, pentru întîia oară, reprezentanții țăranilor și cei ai proprietarilor de moșii s-au înfruntat într-o adunare publică, în vederea redactării proiectului de reformă agrară. Vicepreședinte al comisiei era *Ion Ionescu* (de la Brad), chemat special din Moldova de *Nicolae Bălcescu*. Comisia a recunoscut eliberarea muncii țăranilor. Deputații proprietari s-au opus, în general, împroprietăririi țăranilor cu pămînt; numai după lungi dezbateri, o parte a lor a acceptat împroprietărirea țăranilor cu mici loturi. Nu s-a putut însă alcătui un proiect de lege în acest sens, deoarece Ion Heliade Rădulescu a suspendat lucrările comisiei în condițiile în care sporise pericolul intervenției armate străine.

În Moldova, sub impulsul succeselor repurtate în Muntenia și Transilvania, continuaseră să se desfășoare mișcări țărănești în județele Bacău, Neamț, Putna, Roman, Dorohoi, Suceava. Aflîndu-se în Bucovina, Alexandru Ioan Cuza, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Manolache Epureanu și alți tineri patrioți s-au organizat într-un comitet revoluționar care a publicat „Gazeta Bucovinei". Din însărcinarea comitetului, *Mihail Kogălniceanu* a elaborat, în august 1848, un nou program revoluționar, intitulat

Dorințele partidei naționale în Moldova, **în care se sublinia răspicat necesitatea abolirii Regulamentului organic. Unitatea luptei revoluționare a întregului popor român este ilustrată grăitor de faptul că în acest program au fost incluse obiectivele cuprinse în programul adoptat de Adunarea revoluționară de la Blaj, ca și în Proclamația de la Islaz. Cererea de unire a Moldovei cu Țara Românească era caracterizată drept** *„cheia bolții fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național"*.

Înăbușirea revoluției în Muntenia. Sub presiunea Rusiei țariste, Poarta a trecut de la atitudinea de expectativă față de revoluție la una activă, de înăbușire a acesteia. Delegația guvernului de la București, trimisă în luna august la Constantinopol, n-a mai fost primită de autoritățile otomane. Comisarul mai conciliant Suleiman-pașa a fost înlocuit prin Fuad-efendi. Trupelor otomane de la Giurgiu li s-a ordonat să înainteze spre București. Puternicele manifestații populare, inclusiv arderea Regulamentului organic și a Arhondologiei (condica de ranguri boierești), au dezvăluit atașamentul profund al maselor față de cauza revoluției.

Trupele otomane ajung în 13 septembrie lîngă București, stabilindu-și tabăra la Cotroceni. Acolo, în fața unei delegații de peste 200 notabili, inclusiv o seamă de boieri, Fuad-efendi a citit o proclamație prin care revoluția era calificată ca o „rebeliune" și se anunța restaurarea regimului regulamentar.

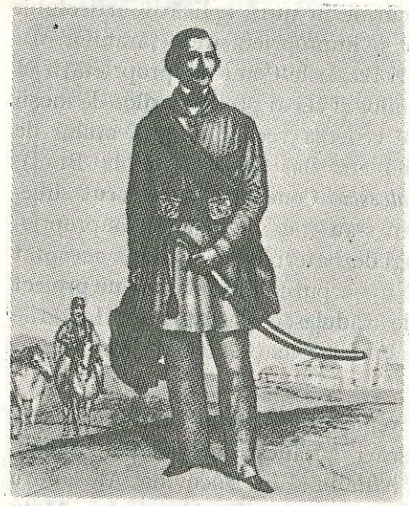

Gheorghe Magheru

În locul locotenenței domnești se instala boierul *Constantin Cantacuzino* în calitate de *caimacam*. Majoritatea delegaților, printre care și Nicolae Bălcescu, au protestat energic față de intervenție, motiv pentru care au fost arestați.

În aceeași zi, trupele otomane, împărțite în trei coloane, au pătruns cu forța în București. Populația orașului, împreună cu ostașii din garnizoană, au opus o rezistență eroică în *Dealul Spirii*. Compania de pompieri comandată de căpitanul *Pavel Zăgănescu* și ostașii *Regimentului 3* în frunte cu colonelul *Radu Golescu* au luptat cu multă vitejie pentru libertatea și neatîrnarea patriei (*„baia de sînge de la București"* — cum o denumește Karl Marx).

Lupta din Dealul Spirii (13 septembrie 1848)

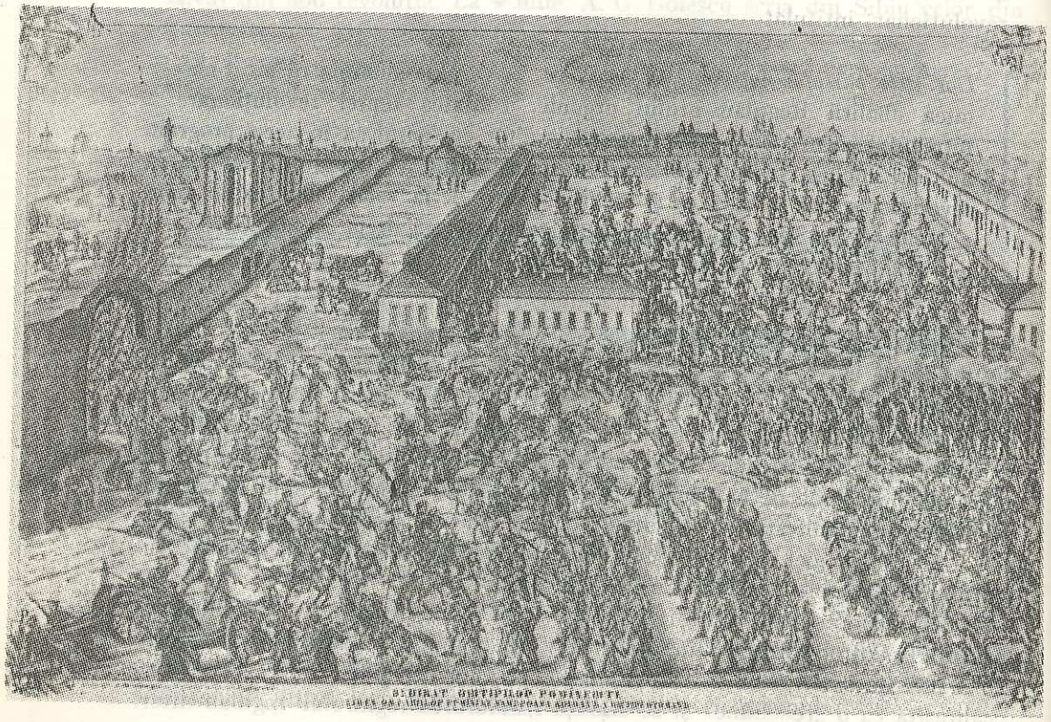

În Oltenia, generalul Gheorghe Magheru organizase tabăra militară de pe Cîmpul lui Traian, la *Rîureni* (la sud de Rîmnicu-Vîlcea), unde s-au strîns mii de voluntari și unități ale micii oștiri regulate muntene.

Ca urmare a pătrunderii trupelor țariste în Muntenia (15 septembrie), el a dizolvat tabăra pentru a nu împinge țara într-o luptă inegală. După ocuparea Bucureștilor de către armatele otomane și țariste, locuitorii a numeroase localități au constituit adevărate centre de rezistență împotriva ocupației străine. În ciuda acțiunilor represive, s-au înregistrat frămîntări și mișcări în rîndul maselor populare pînă în primăvara anului 1849.

Cu sprijinul ocupanților și al boierilor reacționari, caimacamul Constantin Cantacuzino și-a organizat guvernarea anulînd măsurile luate de regimul revoluționar. Au fost arestați și închiși numeroși participanți la revoluție.

LUPTA ARMATĂ REVOLUȚIONARĂ PENTRU ELIBERAREA NAȚIONALĂ ȘI SOCIALĂ
(septembrie 1848 — iulie 1849)

Agravarea contradicțiilor sociale și naționale în Transilvania. Împotriva voinței exprimate de români, dieta din Cluj a hotărît, la 17 mai, „uniunea" (anexarea de fapt) Transilvaniei cu Ungaria. Se anula astfel autonomia Principatului. Se anexau direct la Ungaria și teritoriile cunoscute sub denumirea de Partium — comitatele Zarand, Crasna, Chioarul (Cetatea de Piatră), Solnoc — cu o populație aproape în totalitate românească. La 29 mai, împăratul sancționa actul, într-un moment cînd Imperiul habsburgic era cuprins de revoluție și insuficient pregătit pentru a trece la o acțiune deschisă contra Ungariei. În aceste condiții, în Transilvania dieta feudală a hotărît amînarea desființării iobăgiei, ceea ce a agravat contradicțiile sociale și naționale. Nobilimea și administrația comitatelor au acționat cu armele împotriva mișcărilor revoluționare țărănești antifeudale, ca și împotriva celor care nu recunoșteau „unirea" Transilvaniei cu Ungaria. La *Mihalț* (lîngă Alba Iulia), unde a avut loc o manifestare țărănească, mai mulți iobagi români au fost împușcați din ordinul baronului Banffy. Întrucît nobilimea feudală maghiară recurgea la teroare pentru a-și menține dominația, țăranii au trecut la răsturnarea pe cale revoluționară a relațiilor iobăgiste, luînd în stăpînire cu forța pămîntul pe care îl lucrau de secole.

O nouă adunare la Blaj. În septembrie 1848, a avut loc o nouă adunare la Blaj, unde au participat peste 60 000 de țărani, de astă dată înarmați cu furci, coase, lănci și un mic număr de puști. S-a luat hotărîrea de înarmare în vederea apărării și realizării deziderateloi românești de eliberare socială și națională.

S-a adoptat o declarație prin care se respingea anexarea Transilvaniei la Ungaria și se cerea convocarea unei diete democratice, compusă, proporțional cu numărul lor, din români, sași și maghiari.

Curînd după aceea, o adunare a saşilor din Sibiu (30 septembrie), la care participă şi ţărani români, adoptă rezoluţia de la Blaj, iar St. L. Roth propune o cît mai largă popularizare a acesteia.

Masele populare adunate la Blaj au împuternicit *Comitetul naţional român* în frunte cu Bărnuţiu, care acţiona ca un adevărat guvern revoluţionar românesc, să ia toate măsurile în vederea organizării unor efective militare capabile să apere fiinţa naţională şi drepturile sociale ale poporului român. Au fost înfiinţate 15 legiuni româneşti, comandate de cîte un prefect şi un viceprefect; legiunile erau alcătuite din cete comandate de tribuni şi vicetribuni. Rezistenţa revoluţionară românească în Munţii Apuseni a avut în frunte prefecţi cu mari calităţi ca: *Avram Iancu, Ioan Buteanu, Petre Dobra, Ioan Axente Sever, Simion Balint, Iovian Brad, Nicolae Corcheş, Vasile Fodor, Ioan Vlăduţiu, Vasile Moldovan*, bărbaţi hotărîţi să-şi jertfească viaţa pentru binele naţiunii. În multe localităţi masele ţărăneşti instaurează o administraţie nouă, a poporului. În Munţii Apuseni, Avram Iancu a constituit o adevărată „republică românească". *„Acest ţinut al minelor* — arăta K. Marx — *deveni centrul unui adevărat război naţional"*. Pregătiri de luptă au loc şi la Orlat şi Năsăud pe raza regimentelor grănicereşti formate din români.

Rezistenţa revoluţionară românească. Încercările de a preveni ciocnirile armate au fost zadarnice. Începe unul dintre cele mai tragice capitole din istoria Transilvaniei, care va constitui o grea lovitură pentru cauza revoluţiei,

Adunarea de la Blaj (mai)

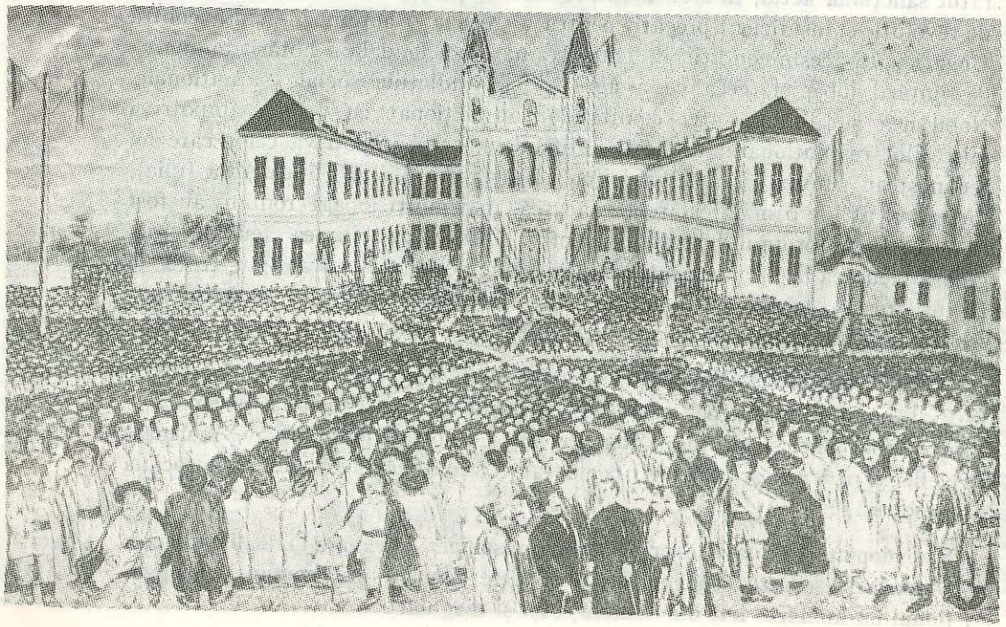

pentru redeşteptarea naţională a popoarelor asuprite din Imperiul habsburgic. Prin manevre diversioniste şi promisiuni înşelătoare, Curtea imperială habsburgică urmărea învrăjbirea celor două popoare, român şi maghiar, aţiţarea unuia împotriva altuia, în scopul de a slăbi forţele revoluţionare şi de a cîştiga timp în vederea pregătirii contrarevoluţiei. De aceea şi-a dat adeziunea la ideea alipirii Transilvaniei la Ungaria, ştiind că pe această cale va stîrni nemulţumirea poporului român, va împiedica realizarea unităţii de luptă româno-maghiară. Văzînd consecinţele grave care puteau decurge din anexarea Transilvaniei la Ungaria, gazeta intitulată simbolic „Cincisprezece martie" (data declanşării revoluţiei la Pesta), care reprezenta gruparea radicală a revoluţiei maghiare, scria: *„În Transilvania două puteri au să hotărască asupra soartei unirii: dieta şi poporul român. Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni; românimea înseamnă Transilvania întreagă"*.

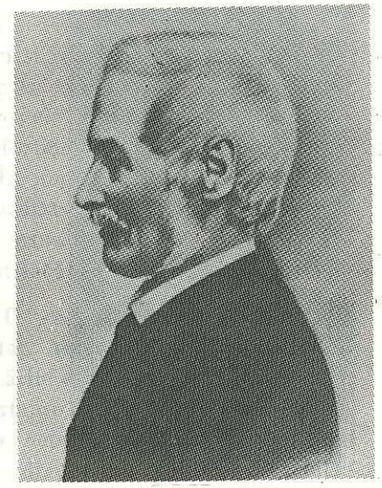

Gheorghe Barițiu

În zonele scoase de sub autoritatea guvernului maghiar, s-a instaurat o nouă administraţie. Aşa s-a procedat în Făgăraş, Haţeg, Zarand, Alba, Blaj, Cetatea de Baltă. Comitetul naţional român era considerat drept guvern românesc.

După ce şi-a încheiat pregătirile, în toamna anului 1848, reacţiunea habsburgică a trecut la reprimarea revoluţiei. Trupele au reuşit să ocupe şi o bună parte a Transilvaniei; în ţinutul secuiesc ele s-au izbit de acţiunile de rezistenţă conduse de revoluţionarul secui *Gábor Áron*.

Situaţia devine şi mai complexă în decembrie 1848, cînd guvernul revoluţionar din Pesta trimite în Transilvania armata comandată de generalul polonez *Bem*, care va obţine o serie de victorii împotriva trupelor habsburgice. În condiţiile invaziei armatei maghiare, se intensifică şi teroarea contrarevoluţionară în Transilvania şi Banat.

Armatele ţărăneşti, comandate de Avram Iancu, apără eroic regiunea Munţilor Apuseni împotriva încercărilor armatelor nobiliare de a pătrunde în zonă. În acele împrejurări, împăratul Francisc Iosif apelează la ajutorul ţarului Rusiei. Cele două mari imperii absolutiste şi-au dat mîna spre a prelungi dominaţia asupra popoarelor şi a salva pentru încă o perioadă de timp orînduirea feudală.

În teritoriile ocupate de forţele comandate de Bem, administraţia românească a fost înlocuită cu cea a nobilimii. Se înfiinţează „tribunalul de sînge" de la Cluj, condus de nobili, care dezlănţuie o aprigă teroare împotriva ţăra-

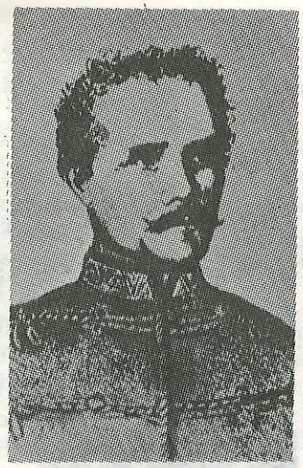

Gábor Áron

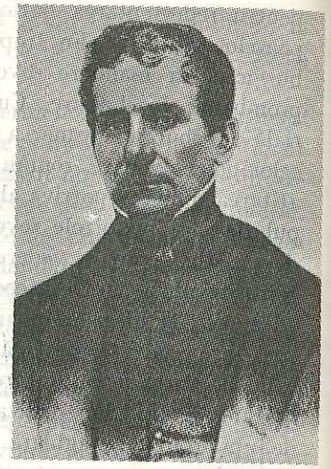

St. Ludwig Roth

nilor români. Acțiunile de reprimare s-au soldat cu aproape 5 000 de victime: 4 425 români, 252 sași și 165 unguri.

Țara Moților continua să fie apărată cu îndîrjire de oștile populare conduse cu vrednicie de Avram Iancu, ferind, prin rezistența sa armată, mii de țărani de cruzimile nemeșilor. Moții s-au dovedit a fi detașamentul de luptă cel mai aprig al românilor din întreaga Transilvanie, rezistența din Munții Apuseni fiind suprema sforțare a unei voințe conștiente de izbînda libertății. Slaba dotare cu armament a detașamentelor românești a fost suplinită cu un neasemuit curaj. Sacrificiile românilor în timpul războiului de eliberare națională și socială din 1848—1849 s-au ridicat la 10 000 de oameni.

În aceste condiții complexe, s-a încercat de mai multe ori să se ajungă la înțelegere între forțele revoluționare române și maghiare împotriva absolutismului. Tratativele purtate în acest scop în Munții Apuseni, în mai 1849, prin mijlocirea lui *Ioan Dragoș*, deputat de Bihor în parlamentul de la Pesta, în loc să ducă la o conciliere, au agravat situația din cauza unor provocări puse la cale de nobilimea maghiară. Un detașament condus de un ofițer reacționar și șovin atacă prin surprindere Abrudul, prefecții Ioan Buteanu și Petre Dobra fiind prinși și executați. În condiții tragice își pierd viața Ion Dragoș și alți fruntași revoluționari.

Venit de la Constantinopol la Seghedin, în mai 1849, Nicolae Bălcescu inițiase realizarea unei înțelegeri româno-maghiare, semnată la 16 iulie 1849, în care se consemna că cele două națiuni, *„sînt destinate prin poziția lor topografică, prin asemănarea intereselor lor și mai ales, prin primejdia de care sînt amenințate, să se ajute reciproc și să lupte sub același drapel pentru apărarea libertății"*. Pentru prima dată într-un document oficial, Principatele Române erau menționate sub numele de România. Prin mijlocirea lui Bălcescu se

realizează și o înțelegere între Lajos Kossuth și Avram Iancu cu privire la încetarea oricăror lupte armate între maghiari și români.

Aceste înțelegeri au fost înfăptuite însă prea tîrziu, din cauza tergiversărilor din partea conducerii revoluției maghiare; ele n-au mai putut împiedica înăbușirea sîngeroasă a revoluției de către forțele habsburgice și țariste, pătrunse masiv în Ungaria și Transilvania. În august 1849 la *Șiria*, lîngă Arad, armata revoluționară maghiară a capitulat în fața trupelor țariste. În aceste condiții, s-a pus capăt rezistenței armate românești din Munții Apuseni, reintroducîndu-se administrația austriacă.

Caracterul unitar al revoluției române. O caracteristică fundamentală a revoluției române a fost caracterul ei unitar. Aceasta se deduce din principiile programatice și mai ales din revendicările efective formulate în timpul revoluției. O serie de revendicări importante ca: independența administrativă și legislativă, emanciparea țăranilor dependenți și împroprietărirea lor (cu sau fără despăgubire), egalitatea drepturilor politice, libertatea tiparului, gardă națională, desființarea privilegiilor nobiliare, învățămîntul egal pentru toți etc. au fost prevăzute în progra ele revoluționare de la Iași, Blaj, Brașov, Islaz, Lugoj, Cernăuți, fapt ce arată unitatea programatică a revoluției de la 1848.
Desfășurarea unor momente și evenimente pe provincii istorice, datorită statutului politic internațional deosebit al acestora, n-a estompat afirmarea viguroasă a solidarității și unității naționale, formularea unor programe care-și propuneau satisfacerea intereselor sociale și naționale aparținînd întregului popor român. Desfășurată în întregul spațiu național, revoluția a urmărit să înlăture regimul feudal și să deschidă drumul unei societăți burgheze, să creeze condițiile constituirii României moderne.

Învățăminte ale revoluției. Înfrîngerea revoluției a prilejuit profunde învățăminte *„Astăzi este invederat pentru tot românul cu minte și cu inimă* — spunea N. Bălcescu — *că libertatea națională nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împilatorilor și a despoților, ci numai dintr-o unire strînsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate"*. Mai tîrziu, unii dintre conducătorii revoluționari maghiari au recunoscut greșelile săvîrșite în revoluția de la 1848 prin ignorarea drepturilor naționale ale poporului român și ale altor popoare.

Revoluția a fost înăbușită prin intervenția forțelor represive externe și acțiunea păturilor celor mai retrograde din interior, nobilimea și boierimea conservatoare. N-au putut fi înăbușite însă marile idei și idealuri proclamate de revoluție: dreptate, libertate, independență și unitate. Acestea nu numai că au continuat să trăiască, dar au înregistrat progrese însemnate, pătrunzînd în conștiința mulțimilor: țărani, muncitori, meseriași, boierime și burghezie cu gîndire înaintată. Pentru *„o Românie întregită, liberă și nedespărțită"* continuau lupta revoluționarii în emigrație, întemeiați pe adevărul că ea este dorită de întregul popor român.

REVOLUȚIA DE LA 1848 ÎN PERSPECTIVA ISTORICĂ. ÎNSEMNĂTATEA ȘI URMĂRILE EI

„Revoluția burghezo-democratică de la 1848 — se arată în Programul Partidului Comunist Român — *a constituit un moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism, a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației*".

În Transilvania și în celelalte provincii românești aflate sub dominația habsburgică a fost înlăturată iobăgia prin lupta armată a maselor țărănești, ceea ce se va recunoaște ulterior prin lege. În Bucovina, țăranii fuseseră emancipați și împroprietăriți cu pămînturile pe care le aveau în folosință încă din timpul revoluției.

Tot ca urmare a revoluției, românii obțin recunoașterea existenței lor ca națiune atît de către Viena, prin „Constituția din 4 martie", cît și de către Camera Deputaților a Ungariei revoluționare, în vara aceluiași an (1849). Marea cucerire revoluționară, care înlătura o veche nedreptate istorică, va duce la întărirea luptei naționale a românilor și nu va mai putea fi anulată nici în condițiile dualismului austro-ungar (după 1867), cînd se va accentua politica de asuprire națională și de deznaționalizare.

Revoluția a ridicat la luptă masele populare și a contribuit la întărirea conștiinței naționale a poporului român. *„Soarta națiunii române se va hotărî în București și Iași, iar nu în Cluj, nici în Buda"*, arăta pe bună dreptate Barițiu încă din iunie 1848, în „Gazeta Transilvaniei". Nicolae Bălcescu vedea în revoluție *„domnia poporului prin popor"*, înlăturarea tuturor despoților și realizarea unității statale. Prin lupta lor dîrză, românii au dovedit că reprezintă o națiune închegată, puternică, afirmînd voința lor de a li se recunoaște existența politică.

În cursul memorabilelor evenimente de la 1848—1849 s-au evidențiat numeroși conducători revoluționari care și-au închinat viața intereselor poporului, patriei. Printre aceștia, se impun Nicolae Bălcescu, mare gînditor, spirit creator și militant revoluționar, Avram Iancu, „Craiul Munților", conducător înflăcărat al maselor, luptătorii patrioți Eftimie Murgu, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, frații Golescu, frații Mureșanu, Simion Bărnuțiu, frații Brătianu, Gheorghe Barițiu, Ion Ionescu (de la Brad), C. A. Rosetti, Vasile Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza, militanții maghiari Petőfi Sándor și Táncsics Mihály, eroul secui Gábor Áron, luptătorii sași Stephan Ludwig Roth și Anton Kurz, precum și mulți alții.

Revoluția din Țările Române a stîrnit îngrijorarea profundă, aversiunea și reacția puterilor absolutiste, care se temeau să nu fie periclitate sferele de influență, „drepturile" de stăpînire pe care și le arogau față de poporul român. Revoluția era considerată primejdioasă pentru însuși regimul absolutist, reprezentat de țarism, precum și de imperiile otoman și habsburgic.

Pericolul principal pentru înfăptuirea unității politice a popoarelor asuprite venea mai ales din partea țarismului, care, prin intervenția armată în Transilvania, salvase de la prăbușire monarhia austriacă.

Înăbușirea revoluției din 1848—1849 nu a putut împiedica poporul român să dea împlinire programului pașoptist, idealurilor sale de libertate și progres social. După un deceniu de la revoluție, prin voința poporului, Moldova și Muntenia s-au unit într-un singur stat, țăranii clăcași au fost emancipați prin lege, iar independența României a fost cucerită în 1877. După șapte decenii se înfăptuia marea unire din 1918, realizîndu-se astfel programul politic al revoluției de la 1848.

LECTURĂ

Simion Bărnuțiu, *Discurs, rostit la 2 mai 1848 la Blaj*:

„Națiunea română, proclamîndu-se, declară solemn că de aici înainte nu va urma decît legile care se vor pune în dietele țării unde va fi reprezentată și ea după dreptate și cuviință, și se va ține datoare să asculte numai pe dregătorii aleși din sînul său. Națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare că, vroind a se constitui și organiza pe temelie națională, n-are cugetul dușman în contra altor națiuni și le recunoaște tuturor același drept și voiește a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect reciproc după dreptate; prin urmare, națiunea română nici nu voiește a domni peste alte națiuni, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voiește drept egal pentru toate".

Trăiască România liberă!
(articol din „Pruncul român" nr. 1, 13 iunie 1848)

„Frați români din toate clasele! Iată aurora libertății, iată ziua fericită, ziua de mult dorită, ziua așteptată cu atîta înfocare, ziua în care v-ați arătat vrednici de strămoșii voștri, vrednici de numele de români! Da, România iubită, care de atîtea veacuri gemea subt robie, a rupt lanțurile rușinoase și a arătat lumei întregi că în vinele copiilor curge încă sînge de român."

„Tot românul își va vărsa cu bucurie cea mai de pe urmă picătură de sînge pentru patria sa și nici o putere omenească nu ne va putea răpi cerescul dar ce am dobîndit. Trăiască România, trăiască libertatea!"

Scrisoarea lui **Avram Iancu** *15 iulie 1849*
Libertate, egalitate, frățietate
Fraților maghiari!

„Fraților! Crede-ți-ne nouă că noi prealuminat vedem și prea hotărît credem, că în aceste două Patrii surori, maghiarul de existență și viitor nu poate vorbi fără român, nici românul fără maghiar.

Pe scurt: voim iară a vă spune, și exclamăm: luați alte mijloace de a trata cu noi, convinge-veți deplin că între noi și voi armele niciodată nu pot hotărî."

Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Marea adunare populară din București organizată cu prilejul aniversării a 130 de ani de la revoluția burghezo-democratică din 1848 și a 30 de ani de la naționalizarea principalelor mijloace de producție, 10 iunie 1978.*

„Totodată, realitatea istorică din Ardeal, unde de multe secole locuiesc împreună români, maghiari, germani și alte naționalități punea la ordinea zilei și necesitatea realizării deplinei egalități în drepturi între toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate.

Înțelegînd bine că înfăptuirea năzuințelor de libertate și dreptate socială, de unitate națională nu se putea realiza decît prin lupta comună a tuturor maselor populare, fără deosebire de naționalitate, fruntașii revoluției din 1848 — atît români, cît și maghiari și germani — s-au pronunțat pentru întărirea solidarității și unității lor în înfăptuirea idealurilor revoluției."

TEME

1. **Demonstrați caracterul unitar al revoluției din 1848.**
2. **Arătați cum sînt exprimate ideile de unitate și independență națională în gîndirea și acțiunea revoluționarilor de la 1848.**
3. **Evidențiați — prin date și fapte concrete — rolul maselor populare în desfășurarea revoluției de la 1848.**
4. **Argumentați ideea că țărănimea a constituit forța socială de bază în revoluția din 1848.**
5. **Cei mai înaintați conducători revoluționari — atît români, cît și maghiari și germani — s-au pronunțat pentru întărirea solidarității și unității lor în înfăptuirea idealurilor revoluției. Exemplificați — pe bază de texte — acest mesaj al anului 1848.**

UNIREA MOLDOVEI CU MUNTENIA CONSTITUIREA ȘI ORGANIZAREA STATULUI NAȚIONAL MODERN ROMÂN

Alexandru Ioan Cuza
(litografie de Popp de Szathmary)

VIAȚA POLITICĂ

Necesitatea și premisele Unirii. Unirea și independența continuau să fie obiectivele majore ale întregii mișcări naționale românești, care-și menținea caracterul revoluționar și după 1848—1849.

Integrîndu-se puternic în lupta europeană pentru democrație, pentru o nouă lume a statelor și popoarelor libere, românii au participat la organizarea unei noi revoluții, au pregătit declanșarea unei insurecții menită să se transforme într-un război național al întregului popor, s-au adresat Europei făcînd cunoscută dreptatea cauzei naționale.

După înăbușirea în sînge a revoluției din 1848—1849, reacțiunea conservatoare europeană constituită vremelnic într-un front comun de acțiune, în pofida contradicțiilor dintre marile puteri, devenea stăpînă pe situație. Marile imperii absolutiste ale vremii, țarist, habsburgic și otoman, se bazau în politica lor de forță contra mișcărilor de eliberare din centrul și sud-estul Europei, în primul rînd pe armată, scut al regimurilor de ocupație militară impuse.

Anglia, cea mai mare putere industrială și colonială a vremii, apărătoare intransigentă a integrității și existenței Imperiului otoman, în care avea importante interese economice și strategice, își asigurase încă din timpul revoluției din 1848 asentimentul Franței pentru menținerea neschimbată a hărții politico-teritoriale europene. Rusia țaristă și Imperiul habsburgic,

ultimul puternic zdruncinat de revoluție, nu renunțaseră la poziția lor de extindere a influenței în Balcani.

În aceste condiții deosebit de grele, românii se convingeau tot mai mult că de realizarea celor două obiective majore, unitatea și independența, depindeau asigurarea existenței naționale și progresul permanent al națiunii.

Evenimentele demonstraseră, de asemenea, că cele două obiective, din cauza puternicilor dușmani externi, nu puteau fi împlinite deodată ci pe etape.

Se impunea realizarea în primul rînd a unității statale a Moldovei cu Muntenia. Constituirea astfel a statului modern român, bază a întregului edificiu național viitor, al tuturor românilor, devenea garanție a permanenței românești între Dunăre și Carpați, zonă în care contradicțiile și politica anexionistă a marilor puteri absolutiste se amplificau.

Piața unică realizată la începutul anului 1848 pe cuprinsul teritoriului subcarpatic, prin desființarea vămii între Moldova și Muntenia, și de care beneficiau prin legăturile tradiționale și provinciile istorice românești rupte de imperii din teritoriul național, trebuia să fie consolidată și adîncită.

Statul modern, la care visau toți românii, trebuia să dea ample impulsuri relațiilor capitaliste, să contribuie direct la consolidarea noii orînduiri burgheze și la realizarea progresului general. El trebuia, de asemenea, prin întreaga sa politică internă și externă, inclusiv economică și militară, prin mobilizarea la luptă a întregii națiuni române, să deschidă drumul spre dobîndirea rapidă a independenței de sub suzeranitatea otomană și realizarea unității politice statale a tuturor românilor.

Unirea mai întîi a Moldovei cu Muntenia era nu numai necesară ci și posibilă. Lupta pentru România modernă nu se baza numai pe unitatea etnică, lingvistică și de trăire spirituală, nu numai pe un trecut istoric de acțiune și dezvoltare unitară a societății românești și pe voința nestrămutată a românilor de a-și croi propriul viitor, la nevoie cu cele mai grele jertfe, ci, în ceea ce privea Principatele dunărene și pe identitatea de organizare internă, — adîncită în perioada de după 1831.

Unirea se impunea ca o necesitate obiectivă pentru mersul înainte al societății românești și nimic nu putea s-o împiedice, așa cum a demonstrat-o istoria.

Situația Țărilor Române în primii ani de după revoluție. După înăbușirea revoluției române (1848—1849) prin intervenția masivă contrarevoluționară externă, pe întregul teritoriu național se instituia un regim de ocupație militară, de durată, cu urmări grave pentru progresul societății românești. El avea menirea să împiedice reizbucnirea revoluției și să stopeze lupta pentru unitate și independență. Astfel, din septembrie 1848, Principatele Române erau silite să întrețină o forță însemnată de ocupație militară, turco-țaristă. Aceasta putea fi micșorată, conform Convenției de la Balta-Liman încheiată între Rusia și Turcia (aprilie 1849), dacă se aprecia că ordinea era restabilită sau putea fi majorată la nevoie. Potrivit aceleiași convenții, *Grigore Al. Ghica*

(Moldova) și *Barbu Știrbei* (Țara Românească) erau numiți domni pe șapte ani și puși sub controlul puterilor de ocupație. Adunările obștești regulamentare erau înlocuite cu *divanuri ad-hoc* restrînse și compuse, prin numire, din boieri credincioși domnilor.

Ocupația lua sfîrșit după mai mult de doi ani și jumătate dar pentru scurt răgaz deoarece, în timpul războiului Crimeii, Principatele Române erau ocupate pe rînd de Rusia și Austria. Banatul, Transilvania, Bucovina cunoșteau și ele ocupația militară. În Imperiul habsburgic se instaura după revoluție regimul neoabsolutist, avînd și concursul burgheziei austriece acceptată, alături de nobilime, în conducerea statului. Caracterizat printr-o puternică centralizare și germanizare, el se baza pe armată, poliție și biserica catolică.

În noua situație, agravată și de abrogarea, în 1851, a Constituției imperiale liberale din februarie 1849, Banatul era unit cu Voievodina sîrbească, împotriva voinței românilor, și Transilvania era ocupată și organizată militărește sub conducerea unor guvernatori recrutați dintre generalii austrieci. Același regim militar era instituit și în Bucovina, care însă era despărțită de Galiția și declarată mare ducat. Pe întreg cuprinsul imperiului era instaurată starea excepțională, cu concursul tribunalelor militare și al jandarmeriei. Și în Transilvania, ca și în Moldova și Țara Românească, se proceda la dezarmarea generală și urmărirea participanților la revoluție. Pentru atitudinea lor, în anii 1848—1849, de luptă pentru interesele naționale, erau dezarmate cu forța legiunile românești, desființate regimentele grănicerești și erau brutalizați, exilați sau siliți să fugă, închiși și condamnați la ani grei de temniță sau la moarte, numeroși fruntași ai revoluției.

În aceste condiții se încerca preîntîmpinarea reizbucnirii frămîntărilor revoluționare prin îmbinarea politicii de forță cu unele concesii. Perioada se caracterizează printr-o bogată activitate reformatoare (patentele imperiale din 1853 și 1854) menită să încurajeze, în Transilvania, economia capitalistă. În Principatele Române, unde fusese reinstaurat Regulamentul organic și dominația marilor boieri, inițiativele administrative sau unele din cele legislative aveau în vedere nu numai îngustele interese boierești, de clasă, ci și unele necesități ale societății în general. Cei doi domni, reprezentanți ai boierimii conservatoare, erau de altfel nevoiți să țină seama de schimbările produse de revoluție în diversele sfere de activitate ale societății, iar în Moldova, spre deosebire de Țara Românească, nu numai că s-a acceptat revenirea fruntașilor revoluționari plecați în exil, dar chiar unii dintre ei au fost antrenați în activități publice.

Pentru progresul rapid al societății românești erau necesare desființarea relațiilor feudale în Țara Românească și Moldova, înlăturarea ocupației străine, realizarea unității și independenței.

De aceea, lupta revoluționară continua, luînd forme conspirative sau legale. Se impunea mai mult ca oricînd, ca o necesitate obiectivă, mobilizarea întregii națiuni pentru realizarea mai întîi a posibilei uniri a Principatelor Române, etapă importantă în lupta pentru crearea apoi a statului național unitar al tuturor românilor.

Slujind aceleași obiective românești, transilvănenii, bănățenii, bucovinenii militau, începînd încă din februarie 1849, pentru unirea tuturor teritoriilor naționale din Imperiul habsburgic într-un stat românesc, autonom, cu organizare și conducere națională, constituit ca mare ducat.

Viena a respins însă propunerea, temîndu-se că realizarea ei ar fi deschis drumul spre dezmembrarea Imperiului habsburgic. Singurele concesii făcute românilor în Transilvania au fost ridicarea episcopiei unite de la Blaj la rang de mitropolie în 1853 și acceptarea lor mai largă în funcții publice. Nu era luată în considerare nici măcar cererea de deschidere la Cluj a unei facultăți românești de drept, pe cheltuiala statului sau națiunii române.

Intensificarea luptei pentru unire. Lupta pentru unire a avut un caracter permanent, popular, revoluționar. Românii trebuind să înfrunte împotrivirea organizată a marilor imperii vecine absolutiste, au gîndit și organizat lupta pentru unire ca o mișcare amplă, cu caracter de masă. S-a promovat, ca și la 1848—1849, linia tactică *„Prin noi înșine"*, neașteptîndu-se nimic de la împărați și marii potentați ai Europei, cu atît mai mult de la marile imperii vecine care promovau o politică expansionistă. Situația cerea, de asemenea, o acțiune complexă, conformă și cu schimbările survenite pe plan internațional, în raporturile între marile puteri.

În fruntea luptei pentru libertate și unitate națională s-au aflat, în continuare, fruntașii revoluției de la 1848, din care mulți erau încă exilați departe de țară.

Pregătind o nouă revoluție, pe care Nicolae Bălcescu o aprecia că trebuia să fie în primul rînd națională, emigrația română s-a integrat, ca detașament de frunte, în mișcarea democratică europeană, cu care a conlucrat fructuos. Astfel, marele revoluționar democrat *N. Bălcescu* inițiа la Londra în ianuarie 1850 un *Comitet revoluționar*, compus pe lîngă români, din polonezi, ruși, cehi, maghiari și slavi din Sud, cu scopul pregătirii noii revoluții, care își propunea o restructurare democratică a Europei. Un alt revoluționar român, *Dumitru Brătianu*, a devenit secretarul Comitetului Central Democratic European care începea să activeze în vara lui 1850 la Londra, sub conducerea lui *Giuseppe Mazzini*, pentru pregătirea revoluției generale europene, de eliberare a popoarelor. Mulți alți revoluționari români au activat ca agenți ai acestui nou comitet revoluționar în diverse zone ale Europei.

În același timp emigrația a avut permanente legături cu țara, cu masele populare, mobilizîndu-le la luptă și întreținînd astfel la Dunăre un puternic focar insurecțional. Ea s-a adresat opiniei publice europene, făcînd cunoscută problema românească, dorința și voința românilor de a trăi liber, într-un stat democratic unitar și independent. Memorii temeinic pregătite, privind diversele aspecte ale problemei românești au fost trimise marilor puteri, în special Angliei și Franței, parlamentelor lor, insistîndu-se asupra necesității unirii și determinîndu-se astfel dezbaterea publică a problemei românești. Un important rol în propaganda revoluționară românească l-au avut publicațiile

emigrației „România viitoare", „Junimea română", „Republica română". Tipărite în format mic, conspirativ, pe hîrtie de mătase, ele au fost difuzate ca material mobilizator și în Țările Române. Printre cei care aveau sarcina de a le răspîndi în țară se afla și pictorul erou C. Rosenthal (care cădea la datorie, murind într-o închisoare din Pesta în 1851).

În „„România viitoare", Nicolae Bălcescu publica, în 1850, manifestul-program *„Mersul revoluției în istoria românilor"*, în care sublinia clar crezul unității românești: *„Vrem să fim o nație nouă, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire"*.

„Unirea", sublinia N. Bălcescu, era neapărat necesară pentru consolidarea existenței naționale pentru că *„Dacă naționalitatea este sufletul unui popor, dacă, cîtă vreme el păstrează acest semn caracteristic al individualității sale, acest spirit de viață, el este învestit cu dreptul neprescriptibil de a trăi liber, unitatea națională este chezășia libertății lui, este trupul lui trebuincios ca sufletul să nu piară și să amorțească ci, din contră, să poată crește și a se dezvolta". „Revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pămînt și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea dinlăuntru, care este peste putință a dobîndi fără libertatea din afară, libertatea de sub domnirea străină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ci va fi* **dreptate, frăție, unitate.** *Ea va fi o revoluție națională"*.

Chemînd poporul să se pregătească de luptă, N. Bălcescu își destina ultimii ani de viață scrierii operei sale *Istoria românilor supt Mihai Voievod Viteazul*, menită să fundamenteze teoretic necesitatea și posibilitatea realizării unității și independenței naționale.

Evoluția situației internaționale, izbucnirea războiului Crimeii, în 1853, întărirea regimurilor și tendințelor conservatoare reacționare în Europa impuneau românilor diversificarea mijloacelor de luptă pentru înfăptuirea unirii Moldovei cu Muntenia ca fundament al viitorului stat al tuturor românilor, *România*, obiectivul major al acțiunii întregii națiuni.

Unirea era obiectivul luptei întregii națiuni. Ca urmare, la mișcarea pentru unire au participat toate clasele sociale, inclusiv moșierimea. Firește, ea nutrea speranța păstrării și în noul stat a poziției ei privilegiate pe plan economic și politic. Numai un număr redus de moșieri conservatori reacționari au pus mai presus de interesele naționale interesele lor de clasă și, temîndu-se că-și vor pierde moșiile, s-au lăsat antrenați în acțiunile inițiate de unele mari puteri, ostile unirii.

Mișcarea unionistă s-a caracterizat printr-un pronunțat caracter de masă. Condusă de burghezie, clasă în formare, își trăgea forța din participarea totală, viguroasă și necondiționată a maselor populare de la sate și orașe. Puterea de mobilizare și organizare a mișcării unioniste, de pe întreg teritoriul țării, erau asigurate de reînvierea și consolidarea Partidei Naționale. La Iași se constituia încă în mai 1856, pe bază de program și cu participarea tuturor claselor, *Societatea Unirea*. La București apăreau sub aceeași lozincă, cluburi ca în 1848, iar în vara lui 1856 începeau să activeze în cele două mari orașe, ca organisme centrale, *Comitetele unirii*. Colaborînd strîns, ele au chemat

și mobilizat națiunea română la luptă pentru edificarea României moderne. Ideea unirii era slujită și de numeroase organe de presă apărute la București și Iași, printre care se pot număra: „Timpul", „Patria", „România literară", „Steaua Dunării", „Românul", sau „L'Etoile du Danube", publicată la Bruxelles.

Problema românească, problemă internațională. Lupta hotărîtă a românilor pentru împlinirea idealului de unire, întreținerea în Principatele Române a unui puternic focar de revoluție, precum și interferarea intereselor marilor puteri la gurile Dunării, în situația creată de războiul Crimeii, au determinat o preocupare internațională pentru problema românească. Ea era dezbătută în *Congresul de pace de la Paris* (1856).

În Congresul de la Paris, contele Walewski, reprezentantul Franței, propunea unirea Principatelor sub conducerea unui principe străin. Propunerea s-a bucurat de sprijinul Rusiei, Sardiniei, Prusiei și Angliei dar a fost respinsă cu vehemență de Poarta otomană și Austria. Problema unirii a fost abordată de marile puteri în conformitate cu propriile lor interese de moment sau de perspectivă. Imperiul austriac se temea că realizarea României deschidea drumul spre dezmembrarea sa, prin pierderea mai întîi a provinciilor istorice românești (Transilvania, Banatul, Bucovina, locuite de milioane de români). Turcia era sigură că românii vor lupta după unire pentru independență. Iată de ce cele două imperii s-au coalizat pentru a împiedica înfăptuirea României. Ca urmare, ele au susținut în Congres că locuitorii Moldovei și Munteniei nu doreau unirea. În aceste împrejurări,

Congresul dispune consultarea românilor cu privire la viitoarea lor organizare. Se hotăra astfel convocarea unor *Adunări ad-hoc* la București și Iași și trimiterea în țară a unei comisii internaționale de informare.
Tratatul de pace semnat în *18 martie 1856 la Paris* consemna, de asemenea, încetarea protectoratului singular al Rusiei țariste și înlocuirea acestuia cu garanția colectivă a marilor puteri, acordată Principatelor, care se bucurau de autonomie deplină. Tot acum se dispunea revenirea în teritoriul Moldovei a celor trei județe: Cahul, Bolgrad și Ismail, din Sudul Basarabiei, desprinse în 1812. Totodată, se instituia un nou statut al Dunării.

Adunările ad-hoc. Dezvoltarea mișcării pentru unire. După Congres, mișcarea pentru unire a luat o deosebită amploare. În februarie 1857 s-au constituit, din inițiativa Partidei Naționale, comitete centrale ale unirii la București și Iași cu o largă rețea de organisme unioniste în orașele și satele țării. O amplă acțiune organizatorică și de propagandă unionistă mobiliza națiunea română la lupta pentru unire.

Turcia, sprijinită de Austria care avea staționate trupe în țară din 1854, a încercat să împiedice cu orice preț unirea. Ea a numit în acest scop *caimacam* în Moldova pe *Nicolae Vogoride*, fiu de dregător otoman, devotat Porții, căruia îi promisese domnia. Austria întîrzie retragerea trupelor sale din Prin-

cipate, pînă în martie 1857, cînd Franța impunea respectarea tratatului de la Paris. În aceeași lună, soseau la București membrii comisiei internaționale de informare și apărea firmanul pentru convocarea Adunărilor ad-hoc, elaborat de Poartă cu concursul reprezentanților celor șapte mari puteri.

În Moldova, acțiunea antiunionistă a lui N. Vogoride lua proporții; el a instaurat un regim de teroare și a trecut la falsificarea grosolană a listelor electorale pentru convocarea Adunării ad-hoc. Se declanșa, ca urmare, o largă mișcare protestatară în care s-a evidențiat și *Al. I. Cuza*, care și-a dat demisia din postul de pîrcălab de Galați. Unioniștii publicau în același timp, în Occident, corespondența compromițătoare a caimacamului N. Vogoride cu oficialitățile otomane, demascînd complicitatea acestora la falsificarea alegerilor pentru Adunarea ad-hoc de la Iași și silind puterile să intervină. Franța, Rusia, Sardinia și Prusia au cerut anularea alegerilor falsificate și efectuarea unor noi alegeri. Refuzul Imperiului otoman, susținut de Imperiul habsburgic și Anglia, de a lua în considerare această cerere, determina celelalte puteri să rupă, în iulie 1857, relațiile diplomatice cu Poarta.

Pentru înlăturarea încordării externe survenite în raporturile internaționale și care putea să degenereze într-un nou conflict militar pentru care puterile nu erau încă pregătite, Anglia și Franța ajungeau la un compromis: prima accepta efectuarea de noi alegeri, iar Franța renunța să mai susțină deplina unire a Principatelor sub un principe străin.

Noile alegeri dădeau deplin cîștig de cauză Partidei Naționale.

Adunările ad-hoc au avut un caracter reprezentativ. Pentru prima dată în istorie se admitea prezența în asemenea foruri înalte și a reprezentanților țărănimii clăcașe, alături de cei ai bisericii, ai marilor proprietari de moșii și ai burgheziei. Marile puteri acceptaseră acest principiu reprezentativ pentru

Deputați țărani din Adunarea ad-hoc de la Iași

că Adunările ad-hoc, ca adunări consultative, nu aveau dreptul de a lua hotărîri, așa cum ar fi dorit românii, ci doar de a face propuneri.

Adunările își începeau lucrările în septembrie 1857, în condițiile unei extraordinare mișcări populare pentru unitate națională și dreptate socială. La 7 octombrie 1857, *Mihail Kogălniceanu* declara, în Adunarea ad-hoc de la Iași, că *„cele întîi, cele mai mari, mai generale dorinți ale țării sînt*:

1. *Respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor în cuprinderea vechilor Capitulații încheiate de Înalta Poartă.*
2. *Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România.*
3. *Prinț străin cu moștenirea tronului ales dintr-o dinastie domnitoare a Europei și ai cărei moștenitori să fie crescuți în religia țării.*
4. *Neutralitatea pămîntului Principatelor.*
5. *Puterea legiuitoare încredințată unei obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației".*

Propunerea de unire susținută de Mihail Kogălniceanu era votată cu mare entuziasm la Iași. Doar doi reprezentanți ai marii proprietăți s-au opus, de teama unei reforme agrare. Se revendica deci cu tărie o România unică, modernă, cu o neutralitate garantată și ale cărei raporturi cu Poarta să se bazeze pe respect reciproc, în conformitate cu vechile tratate care recunoșteau independența țării.

O declarație de unire, aproape similară, expresie a unității de acțiune românească, era adoptată în unanimitate de voturi de către Adunarea ad-hoc de la București.

Adunarea ad-hoc de la Iași a luat în dezbatere și problema reorganizării interne, pornindu-se de la ideile programatice ale revoluției de la 1848. S-au făcut astfel propuneri cu privire la organizarea pe principii burgheze a României, vizîndu-se și realizarea independenței naționale. Deputații clăcași au introdus în discuție, probă a maturității politice la care ajunseseră prin revoluție, și problema țărănească. În memoriul care prezenta tabloul zguduitor al vieții lor de cruntă asuprire, țăranii, principalii făuritori ai bogăției țării, ei care se jertfiseră de-a lungul secolelor pentru păstrarea ființei naționale, propuneau un adevărat program de reformă socială și politică.

Ei revendicau drepturi egale cu ceilalți locuitori, emanciparea și împroprietărirea, desființarea prin răscumpărare a boierescului (claca), a bătăii, beilicurilor (rechiziții, munci gratuite), havalelelor (corvezi), capitației (impozitul pe cap de familie), precum și dreptul de a-și alege primarii și a-și trimite reprezentanții în Adunarea legiuitoare.

Dezbaterea care a urmat a evidențiat însă existența unor puternice divergențe în abordarea problemei agrare, în conformitate cu poziția și interesele de clasă ale participanților. Ca urmare, Mihail Kogălniceanu intervenind în discuție, după ce sublinia importanța cererilor țărănimii, a propus amînarea dezbaterii pînă după realizarea unirii.

Reprezentanții țărănimii au înțeles apelul lui M. Kogălniceanu: marea problemă a țării era atunci unirea. Pentru a nu înfricoșa pe marii proprietari de pămînt, țărănimea a pus mai presus de interesele sale pe cele ale țării, contribuind astfel la păstrarea neștirbită a unității de acțiune a tuturor claselor în lupta pentru realizarea României. Își exprimase însă clar hotărîrea și la București, prin intervențiile scurte, dar explicite ale reprezentanților ei, Tănase Constantin și Gheorghe Lupescu, de a nu mai accepta legi *„nedrepte și împilatoare"* sau un nou Regulament organic. Cei doi deputați clăcași munteni revendicau dreptul politic de reprezentare în viitoarea Adunare obștească a țării.

Adunările ad-hoc, deși consultative, au avut o deosebită importanță. Ele au ilustrat voința și dorința de unire a românilor într-o Românie modernă, independentă, în conformitate cu programul revoluționar de la 1848, cu necesitățile societății românești și indiferent de poziția ostilă a unor puteri.

Conferința celor șapte puteri, întrunită la Paris, în lunile mai-august 1858, stabilea, printr-o convenție, pe baza cererilor formulate de adunările ad-hoc, statutul intern și internațional al Principatelor. Dar nesocotindu-se voința românilor de a se constitui într-un stat unitar, conferința dispunea organizarea unei uniuni sub numele de *Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești*.

Principatele Unite, menținute sub suzeranitatea Porții, aveau o autonomie garantată „colectiv" de cele șapte puteri. Acordul colectiv însemna că nici o hotărîre a puterilor nu se putea lua decît prin unanimitate. Asigurîndu-se astfel independența internă, oștile Porții nu mai puteau trece Dunărea decît în cazuri excepționale de „tulburări" și atunci numai cu acordul prealabil și colectiv al tuturor puterilor garante. Ținîndu-se cont de toate acestea, tratatele încheiate de Imperiul otoman cu alte state se aplicau în Principate *„în tot ceea ce nu se va aduce vreo atingere imunității lor"*.

În ceea ce privea organizarea internă, Convenția de la Paris nu acorda și nici nu împiedica realizarea unirii de către români. Principatele urmau să aleagă fiecare un domn pe viață, precum și guverne și adunări separate. Două instituții unice urmau să fie create la Focșani — *Comisia Centrală* și *Înalta Curte de Justiție și Casație a Principatelor Unite*. Prima, cu atribuții legislative, se ocupa cu elaborarea legilor de interes comun, supuse apoi aprobării adunărilor elective de la București și Iași, a doua era forul judecătoresc suprem al noului stat. Unele elemente de unitate erau acceptate și în organizarea miliției, forța armată a țării, ale cărei efective erau majorate cu o treime.

Convenția înlătura stările juridice feudale, stabilind egalitatea moldovenilor și muntenilor în fața legilor, accesul lor în funcțiile publice și egalitatea în drepturi politice, indiferent de apartenența lor la unul din riturile creștine, totodată ea desființa monopolurile și privilegiile feudale și prevedea luarea în dezbatere a problemei raporturilor dintre proprietari și țărani în vederea îmbunătățirii situației acestora.

Convenția de la Paris definea noul statut intern și internațional. De orientare burgheză în general, jucînd rol de *lege fundamentală a noului stat*, ea avea anexate însă și stipulații electorale extrem de restrictive, prin care se excludea de la viața politică imensa majoritate a poporului.

Deși nu răspundea dorinței și voinței unanime de unire deplină, ea nu împiedica, prin prevederi exprese, realizarea acesteia de către poporul nostru prin propriile sale forțe. Situația cerea românilor mobilizarea tuturor forțelor pentru înfăptuirea idealului unității depline. Puterile trebuiau să fie puse în fața faptului împlinit.

Unirea Moldovei cu Muntenia După Conferința de la Paris, conducerea Moldovei și Țării Românești a fost încredințată, pînă la alegerea domnilor, unor caimacami. În Moldova, unde doi dintre caimacami erau unioniști, s-a liberalizat regimul politic, cu concursul direct al unor patrioți revoluționari de la 1848, promovați în importante funcții publice, ca Vasile Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza etc. Libertatea presei permitea o largă propagandă unionistă de mobilizare a maselor, prin publicații ca „Steaua Dunării", „Zimbrul și Vulturul", „România".

În Țara Românească, Partida Națională, puternic susținută de mase, înfrunta o căimăcămie reacționară. Doi dintre membrii ei erau susținătorii fostului domn Gheorghe Bibescu, candidat la domnie. Deși nu era ostil unirii, Gh. Bibescu voia domnia pentru apărarea intereselor clasei moșierești pe care o reprezenta. Pentru susținerea acestor interese era folosită cenzura împotriva publicațiilor Partidei Naționale: „Românul", „Dîmbovița", „Naționalul".

La Iași, în urma alegerilor, Partida Națională reușea să cîștige majoritatea locurilor în Adunarea electivă convocată pentru desemnarea noului domn. Trecînd peste unele slăbiciuni de moment, ca urmare a numărului mare de candidați la domnie, ea reușea să-și strîngă rîndurile în jurul lui *Alexandru Ioan Cuza*, declarat candidat unic, și să împiedice alegerea în fruntea statului a unuia dintre conservatori.

Pentru ilustrarea dorinței unanime de unire este semnificativ faptul că Alexandru Ioan Cuza era acceptat și de conservatori, el întrunind astfel la 5/17 ianuarie 1859 unanimitatea celor 48 de voturi exprimate.

După proclamarea sa ca domn, Alexandru Ioan Cuza a depus jurămîntul de credință față de țară. În aceleași împrejurări, Mihail Kogălniceanu, luînd cuvîntul în numele deputaților, sublinia într-o atmosferă de entuziasm manifest și general că, alegîndu-l pe Alexandru Ioan Cuza, țara voise *„la legi nouă, om nou"*. Îl îndemna apoi să fie om al epocii și mai ales să se apropie de țărani. *„Fii bun, fii blînd* — spunea M. Kogălniceanu — *fii bun mai ales pentru cei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători și răi"*.

Mihail Kogălniceanu

Alegerea lui Al. I. Cuza a trezit la București același entuziasm și speranțe într-un viitor mai bun. Unirea nu putea fi realizată decît prin alegerea lui și la București, și în acest sens s-a mobilizat Partida Națională după 5 ianuarie 1859. Adunarea electivă de la București era dominată însă de conservatori. În această situație, liberalii radicali, revoluționari de la 1848, fruntași ai mișcării naționale, au făcut apel la popor, chemîndu-l să acționeze pentru a realiza, la nevoie cu forța chiar, unirea. Capitala a trecut în zilele de 22, 23 și 24 ianuarie sub controlul efectiv al maselor populare. Prezența masivă a țăranilor în București ilustrează că unirea era voința și opera poporului, a întregii națiuni. Pentru a o impune, poporul, condus de căuzași și tribuni, a pătruns la 22 ianuarie 1859 în incinta Adunării Elective, iar a doua zi era din nou pe Dealul Mitropoliei din București. Deși insurecția era pregătită, nu s-a ajuns la declanșarea ei, conservatorii dîndu-și acordul, în noaptea anterioară zilei de 24 ianuarie 1859, pentru alegerea domnului Moldovei, Alexandru Ioan Cuza, și la București.

Ca urmare, la 24 ianuarie 1859 securitatea Adunării a fost încredințată gărzilor de căuzași. Masele populare din București și împrejurimi erau mobilizate să acționeze în cazul încălcării înțelegerii de către conservatori. Prezente în jurul Mitropoliei și pe dealul Filaret, erau pregătite să intervină, la nevoie, în Adunare și să forțeze alegerea lui Al. I. Cuza. Tribunul I. G. Valentineanu consemna astfel: *„Hotărîrea care se lucse de comitetul liberal unionist era ca, îndată ce conservatorii sau albii din Cameră ar persista în alegerea lui Bibescu-Vodă, poporul din dealul și curtea Mitropoliei, unit cu poporul de la Filaret, să năvălească în Cameră și să o silească a proclama de ales pe alesul Camerei Moldovei"*.

Adunarea vota însă în unanimitate cu 64 de voturi pentru domnul Moldovei.

Încălcarea Convenției de la Paris, prin alegerea unui singur domn, demonstra hotărîrea românilor de a nu ține seama de interesele marilor puteri atunci cînd era vorba de viitorul țării și națiunii române, de a *înfăptui* Unirea așa cum o doreau. Alegînd și la București pe Alexandru Ioan Cuza, poporul găsise soluția, singura posibilă atunci, pentru edificarea României.

Victoria poporului, în 24 ianuarie 1859, vestită prin telegraf, era sărbătorită de toată țara, cu speranță și încredere în viitor.

Cu același entuziasm a fost primită vestea unirii și de românii transilvăneni. Consemnînd bucuria și satisfacția lor, Alexandru Papiu Ilarian sublinia într-un material înmînat domnului Unirii în 1860 că „Idealul român este unirea tuturor românilor într-un singur corp politic, adecă Daco-România, și că „unirea Transilvaniei cu Principatele ar completa sistema statului român și ar pune fundamentul vieții perpetue a României". Tocmai de aceea, consemna el, *„românii din Transilvania, în împrejurările de față, numai în Principate privesc, numai de aci așteaptă semnalul, numai de aici își văd scăparea — iar cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii Transilvaniei era poate mai mare decît în Principate"*.

... „Un lucru mi se pare a fi mai mult decît sigur: că românii de peste Carpați, bărbați și femei, bătrîni și tineri, toți ar fi gata a muri pentru domnul Cuza.

O, principe și domn al românilor! fie ca să vă stee în ajutor geniul nației române, ca să răzbunați cu înțelepciune moartea și să fiți executorul fericit al planului celui mai mare domn ce a avut vreodată Dacia lui Traian..." (Se referă la Mihai Viteazul).

Alegerea domnului unic în persoana lui Al. I. Cuza a fost salutată cu simpatie de opinia publică și democrația europeană. Democratul revoluționar rus Dobroliubov scria cu admirație: *„Conferința de la Paris a făcut numai un pas spre unirea Principatelor. Unirea lor definitivă într-un singur stat independent a rămas ca și în trecut o dorință care a fost exprimată de atîtea ori*

Hora Unirii la Craiova (pictură de Theodor Aman)

în istoria țării lor și care se manifestă astăzi din nou în alegerea unui singur domnitor pentru ambele Principate". Articole în serie dedica românilor, în „Journal des Débats", publicistul Saint-Marc Girardin. El aprecia că 24 ianuarie 1859 semnifica *„un mare pas către unitate... un strălucit protest împotriva dezunirii, o mărturie solemnă a perseverenței românilor în dorința lor națională, o justificare evidentă a opiniei pe care presa franceză a apărat-o mereu"*.

Însemnătatea istorică a unirii. Prin acțiunea sa, poporul nostru a semnat la 24 ianuarie 1859, actul de naștere a statului modern român, *România*. Existența națională românească era consolidată. Se creau condițiile pentru intensificarea luptei națiunii pentru independența deplină și realizarea statului național unitar al tuturor românilor. De asemenea, noul stat modern constituia un cadru propice pentru dezvoltarea forțelor de producție și realizarea progresului social.

> **„Unirea Munteniei și Moldovei sub domnia luminoasă a lui Alexandru Ioan Cuza a marcat intrarea țării noastre într-o nouă etapă a evoluției ei capitaliste** — *apreciază Programul Partidului Comunist Român* — **a ridicat pe o treaptă superioară lupta de eliberare națională, mișcarea revoluționară a maselor muncitoare pentru drepturi și libertăți sociale."**

În adevăr, unirea a revitalizat speranțele românilor din teritoriile naționale aflate sub vremelnică ocupație străină. În Transilvania, unde se încetățenea urarea populară „Să trăiască badea Ioan" (adică Alexandru Ioan Cuza), erau răspîndite manifeste daco-româniste mobilizatoare. Mișcarea națională de eliberare se adîncea și diversifica. Realizarea statului național al tuturor românilor din Imperiul habsburgic, conform planului inițiat în acest sens în februarie 1849, era privită ca o necesitate cerută de momentul istoric, ca un pas important spre unirea cu Țara. În același sens, patriotul Alexandru Hașdeu trimitea lui Alexandru Ioan Cuza „urări de bine din partea Basarabiei pentru care sînt scumpe și pline de însemnătate viitoarele destine ale României Unite, Patria-mamă".

LECTURĂ

Adunarea electivă a Moldovei despre semnificația actului de la 24 ianuarie 1859.

1859, ianuarie, 28/februarie, 9, Iași.

„Adunarea electivă a Moldovei, în ședința sa din 26 ianuarie, a primit cu entuziasm mesajul Înălțimii voastre, prin care binevoiți a o încunoștiința că Adunarea electivă din țara soră v-a ales domn al Valahiei și că înălțimea voastră ați primit frînele guvernămîntului din București. Moldovenii nu așteptăm mai puțin de la patriotismul fraților lor de peste Milcov, iar această Adunare electivă, mîndră de alesul ei și de domnul său, declară că înălțimea voastră, nepregetînd a răspunde la chemarea ce vi s-a făcut prin legiuiți reprezentanți ai țării surori, ați bine jude-

cat de simțimintele reprezentanților Moldaviei și de inima întregii nații, căci, prin aceasta, ați făcut un mare și puternic pas înainte întru realizarea eternei dorinți a neamului nostru, Unirea Principatelor... Spre deliberația și adoptarea măsurilor celor mai nimerite pentru ca Unirea Principatelor să ajungă a fi un fapt definitiv și recunoscut de areopagul Europei, concursul ambelor Adunări din Principate este necesitatea de întîiul ordin. Noi venim dar respectos a vă cere convocarea la Focșani a Camerelor din ambele țări. Adunarea, întocmai ca Înălțimea voastră, se împărtășește de speranța ce puneți în înalta îngrijire a marilor puteri închiezășluitoare existenței Principatelor Unite (...) Iar voi, că domnul, chemat de providență și de nație pentru a pune cea din urmă piatră la edificiul naționalității noastre române, la cari de atîți secoli lucrează generațiile noastre, urmați pe calea de patriotism și de abnegație ce ați întreprins și plin de glorie și binecuvîntat de toată gura și de toată inima neamului nostru, veți fi pururea întîiul cetățean și binefăcător al României".

Acte și documente privitoare la istoria renașterii României, vol. VIII, 1900, pp. 694—696.

Delegația Adunării elective din București, venită la Iași sub conducerea lui C. A. Rosetti, despre semnificația actului de la 24 ianuarie 1859. Răspunsul domnului României Al. I. Cuza.

1859, ianuarie, 29/februarie, 10, Iași

„Sîntem mîndri și fericiți că Adunarea electivă din București ne-a onorat cu marea și frumoasa misie de a depune Coroana lui Mihai în mîinile măriei tale, căruia frații noștri de aici au încredințat Coroana lui Ștefan. Ceea ce însă înalță misia noastră și face să tresalte de fericire inima Măriei tale este că românii munteni au coronat în Măria ta nu un individ, ci marele principii de viață ale naționalității noastre (...) Primește deci, alesule al României, pe lîngă coroana principatului de peste Milcov, ce sîntem trimiși a-ți aduce, și inimile a două milioane și jumătate de români, care ne-au însărcinat a ți le închina cu amor și respect, și a te asigura, că pe cît vei ține cu tărie stindardul unirii, al naționalității, al dreptății și al libertății, românii de peste Milcov, ca și cei de aici, te vor urma ca un singur om și strigînd cu un singur viers: Trăiască România! Trăiască domnul Alexandru Ioan I!

Strigările entuziastice răsunau pretutindeni în sală, iar Măria sa domnul României a răspuns următoarele:

„În numele actului național și măreț, prin care Adunarea electivă din București a întrunit coroanele Țării Românești și a Moldovei, declar că pre cît sînt mîndru de a mă găsi înălțat pe tronul Moldovei, pre cît sînt asemini mîndru de a vedea numele meu înscris în rîndul domnilor Țării Românești. În ochii mei actul ce l-ați desăvîrșit, domnilor deputați de peste Milcov, este triumful unui principiu mîntuitor, ce viează cu tărie în inimile românilor, — principiul frăției românești! El ne-a scăpat de perzare în trecut, el ne reînvie în timpul de față, el ne va aduce la bine și la mărire în viitor. Să trăiască dar frăția românească! Să trăiască Principatele Unite."

Acte și documente privitoare la istoria renașterii României, vol. VIII, 1900, pp. 694—696 și 720—722.

Mihail Kogălniceanu *(Discurs în Adunarea României. 9 februarie 1863)*

„Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că Unirea e actul său, individual, proprietatea sa exclusivă; Unirea e actul energic al întregii națiuni române, e marea noastră conquistă (Aplauze) și d-aceea, domnilor, nici chiar domnitorului, dar încă un singur particular, nu-i recunosc și nici nu-i voi da vreodată dreptul acesta de a zice că el a făcut singur Unirea.

Nu, domnilor, Unirea națiunea a făcut-o (Aplauze), națiunea care a ales domn pentru ambele țări cu misiunea de a realiza Unirea".

Simion Bărnuțiu

„Unirea este necesară pentru că națiunea română fără dînsa nu și-ar putea apăra viața și libertatea în contra inamicilor interni și externi, nu și-ar putea recîștiga libertatea și drepturile pierdute, nici nu s-ar putea regenera; aceste scopuri se pot ajunge numai printr-o concentrare de puteri care este rezultatul Unirii"... „o națiune de sine stătătoare și politică nu e cu putință fără de aceste trei elemente: elementul prim e națiunea însăși ca o persoană juridică cu tot dreptul său; al doilea teritoriul național; al treilea puterea națională".

În „*Dreptul public al românilor*", Iași, 1864, pp. 317—318.

Nicolae Iorga *(Revoluția de la 1848 și ideea Unirii)*

„Anul 1848 a fost un an de durere pentru oricine a fost în stare să simtă dureri mari după bucurii ușoare și după mari nădejdii zadarnice, și unde n-a curs sînge, s-au vărsat destule lacrimi, făcînd să rodească pămînturi sterpe pînă atunci. În stoluri au plecat pribegii spre Apus bătînd la toate ușile și cerșind de la toate măririle. Aceasta nu o făceau însă în însușirea lor de moldoveni sau munteni, ci, cum li se zicea de obicei la Paris, cu oarecare mirare față de neamul nou, de care nu se auzise pînă atunci, în însușirea de moldo-români sau, cum spuneau aceia care știau mai bine să gîndească și mai scurt să formuleze, în însușirea lor de români.

România viitoare, cîntată pînă atunci în versurile poeților, predicată pînă atunci în scrisul istoricilor, recomandată în expunerile economiștilor, România viitoare a fost înfățișată diplomaților Europei, în memoriile scrise de fruntașii tineretului român de pretutindeni.

Unii vorbeau de cea mai mare Românie, de cea mai legitimă, întinzîndu-se pe tot teritoriul național și luîndu-și înapoi tot ce e al ei, pentru a-l da aceluiași stat, avînd în frunte același stăpînitor. De fapt, același vis nebun se frămînta în mințile tuturora, dar cei mai cuminți îl spuneau mai puțin decît ceilalți. Nimeni însă dintre revoluționarii învinși, dintre republicanii republicii strivite, dintre turburătorii turburărilor înăbușite, nimeni dintre ei nu puteau să vadă viitorul în altă înfățișare decît a Unirii Principatelor. Cu un singur imn de dureroasă nădejde, România unică, măcar în cuprinsul îngust de la Carpați la Dunăre, era salutată de toți aceia care știau să cînte sau să vorbească în acest an de mare prefacere sufletească /.../

Sarcina pribegilor, înainte și după întoarcerea lor din străinătate, trebuia să fie dintre acestea: o sarcină de care nimeni n-ar fi putut să scape. Se întrebuințau împrejurările timpului, orice împrejurare ar înfățișa timpul, orice turburare ar atinge ordinea de lucruri existentă în Europa, pentru a smulge din aceste turburări și războaie, de la aceste negocieri diplomatice și tratate, acea nouă stare de lucruri materială care singură putea să corespundă cu noua viață morală creată în sufletele românești.

Cu aceasta intrăm în criza politică a Unirii, care nu e însă decît faza ultimei și unei schimbări de multă vreme pregătită și servită de mai bine de un veac de toate puterile sufletești ale neamului nostru. Momentul nu se mai înfățișează astfel nepregătit, providențial, căzut din ceruri sau dăruit de oameni buni, de cine știe unde: împărați, regi, ambasadori, filo-români de pretutindeni, el scade într-o privință dar se ridică într-alta. Căci schimbările cele mari sînt cele îndelung

pregătite, acele pentru care s-au dat multe lupte și s-au dăruit multe suferințe, acelea a căror realizare a stat multă vreme în crezul unui popor, în rugăciunea lui de dimineață și de seară".

Unirea Principatelor 1859, Văleni de Munte, 1909.

TEME

1. **Explicați de ce înfăptuirea Unirii a constituit o necesitate fundamentală pentru societatea românească.**
2. **Care sînt factorii care au transformat problema românească în problemă internațională?**
3. **În ce a constat rolul maselor și al națiunii întregi în înfăptuirea Unirii?**

ROMÂNIA ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

România parcurgea, după 1859, un proces de adîncă înnoire. După realizarea unirii depline a Principatelor Române se adîncea activitatea de reformare burgheză. De asemenea, s-a consolidat autonomia țării în raporturile cu Poarta și marile puteri, promovîndu-se o politică națională activă, conformă cu obiectivele majore ce urmau a fi înfăptuite, independența absolută și crearea statului național al tuturor românilor.

Recunoașterea și consolidarea unirii. Principalele obiective ale mișcării naționale de după 24 ianuarie 1859 erau, în interior, unificarea și centralizarea aparatului de conducere a statului la București, iar în exterior, recunoașterea de către marile puteri a dublei alegeri.

Demonstrînd de la început hotărîre în urmărirea acestor obiective, Al. I. Cuza venea, de la 8 februarie 1859, la București, care devenea astfel în fapt capitala țării. Cu această ocazie, liberalii-radicali conduși de C. A. Rosetti, D. și I. C. Brătianu au organizat o extraordinară manifestare populară, națională. Ea demonstra speranța pe care poporul și-o punea în Al. I. Cuza și unitatea de voință românească în jurul conducătorului mișcării naționale pentru unire deplină și independență, care continua și se adîncea.

Al. I. Cuza, îndreptățind încrederea națiunii, a voit să proclame imediat unirea completă a Principatelor. Poziția marilor puteri, atitudinea cu deosebire ostilă a Imperiului habsburgic și Turciei, l-au împiedicat s-o facă. Îmbinînd prudența cu îndrăzneala, Al. I. Cuza a inițiat o amplă acțiune diplomatică. Emisari speciali au plecat la Londra, Paris, Torino, Berlin, Viena, Petersburg, Constantinopol. Printre ei, se remarcau Vasile Alecsandri și Costache Negri. Ultimul preluase conducerea misiunii diplomatice românești din capitala Turciei.

Ca urmare, în conferința puterilor garante de la Paris, din martie 1859, Franța, Rusia, Anglia, Sardinia și Prusia recunoșteau pe Alexandru Ioan

Cuza ca domn al Principatelor Unite, pe timpul vieții sale. Austria era nevoită să accepte faptul în august 1859, mai apoi și Turcia.

În interior Alexandru Ioan Cuza a trecut la unificarea și centralizarea unor instituții, printre care serviciile de vamă și telegraf, de administrație din Focșani și București, cursul monetar etc. Bucureștii, capitala țării, adoptă ca stemă vulturul și zimbrul, simbolizînd unitatea deplină.

S-a trecut apoi la unificarea forțelor armate, un rol important avînd în acest sens și tabăra de la Florești, constituită în aprilie 1859 din 12 000 de combatanți. Convocați în timpul războiului italo-franco-austriac, ei aveau misiunea să apere la nevoie unirea și chiar să asigure, în condiții externe favorabile, realizarea unității și cu Transilvania, visul de veacuri al tuturor românilor. Unificarea forțelor armate era încheiată în 1860, cînd își începea activitatea ministerul de război, primul minister unic.

Uniformizarea legislativă a fost impulsionată de *Comisia Centrală de la Focșani*, care-și începea lucrările în mai 1859. În doi ani ea a elaborat, printre altele, un proiect de constituție, un proiect de lege rurală (care emancipa pe țărani de servituțile feudale, dar îi deposeda total de pămînt), precum și un proiect de lege electorală.

Procesul de unificare administrativă era întregit și prin introducerea noii ordini burgheze. Noul aparat de stat, în care pătrunderea masivă a bur-

Întîlnirea de la Iași a unităților militare din Principatele Unite (21 aprilie 1859, litografie de A. Asachi)

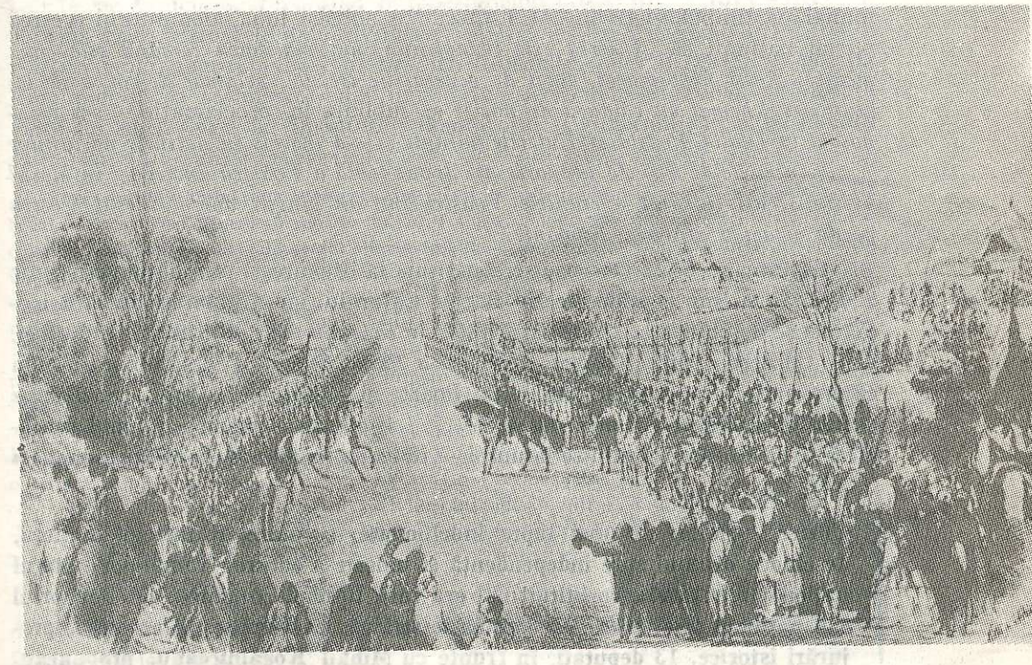

gheziei fusese facilitată, înlocuia practicile învechite cu cele burgheze, pe *baza principiului de egalitate în fața legilor și dărilor, a desființării privilegiilor.* Moșierii erau astfel supuși la plata capitației (impozit pe cap de familie plătit pînă atunci doar de țărani). La sate era desființată bătaia și organizate judecătoriile sătești.

Centralizarea trebuia să se încheie prin constituirea la București a Adunării unice și a guvernului unic, expresie a unirii depline. Acționînd în conformitate cu voința generală, exprimată în acest sens de Adunările ad-hoc din 1857, Al. I. Cuza redacta și trimitea puterilor un viguros memoriu. Se revendica, totodată, și o nouă lege electorală. Vizita lui la Constantinopol, în septembrie 1860, unde a fost primit ca un adevărat suveran, a contribuit la realizarea unui climat internațional favorabil împlinirii năzuințelor românești. Poarta se mai opunea încă. În țară se cerea contopirea la București a celor două adunări legiuitoare într-o singură adunare și constituirea totodată a unui singur guvern fără a se mai aștepta rezultatul demersurilor internaționale. Adunările legislative propuneau, ca urmare, în aprilie 1861, reunirea lor la București, pentru a dezbate proiectul de lege electorală și proclamarea desăvîrșirii unirii. Al. I. Cuza se adresa din nou puterilor garante, insistînd asupra situației din țară, prezentată ca fiind în prag de revoluție.

Într-adevăr, cu voia sau fără voia marilor puteri, România își urma drumul ei. Și, din nou, acestea erau nevoite să cedeze. În decembrie 1861, Poarta aproba, în sfîrșit, unirea politico-administrativă a Principatelor, dar numai pe timpul vieții lui Al. I. Cuza. În aceeași lună, domnitorul vestea oficial națiunii că *„Unirea este îndeplinită, naționalitatea română este întemeiată. Acest fapt măreț, dorit de generațiile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi* — se sublinia în proclamație — *s-a recunoscut la Înalta Poartă și Puterile garante și s-a înscris în datinile națiunilor /.../ în zilele de 5 și 24 ianuarie ați depus toată a Voastră încredere în alesul națiunii, ați întrunit speranțele Voastre într-un singur domn, alesul Vostru vă dă astăzi o singură Românie.*

Ca urmare, la 22 ianuarie se constituia la București primul guvern unic al României, sub conducerea lui Barbu Catargiu, iar Adunarea unică a României se deschidea la 24 ianuarie 1862, în *capitala țării, București.* În fața ei, Al. I. Cuza proclama *„Unirea definitivă a Principatelor"*. Se sublinia din nou că era victoria poporului român, că Poarta și puterile *„au voit a recunoaște unirea Adunărilor și a ministerelor" /.../ V-am zis* — spunea domnul românilor Al. I. Cuza referindu-se la unire — *că ea va fi precum România o va dori și simți"*.

Unirea, rezultat al unei lupte îndelungate, seculare, a întregii națiuni, deschidea drumul spre independență și unitate a tuturor românilor. Statul național român era constituit. El era însă lipsit de o parte din teritoriul său național aflat încă sub dominație străină. Ca urmare, în aceste împrejurări istorice, 13 deputați, în frunte cu Mihail Kogălniceanu, propuneau,

simbolic, în ședința publică a Adunării legiuitoare românești din 20 martie 1862, ca „Titlurile de români, Țară Românească, România, să fie păstrate de guvern în titlurile domnitorului și în actele publice ale țării" și „Să se hotărască definitiv și unic culorile drapelului și stema României".

Noul stat trebuia consolidat printr-o cuprinzătoare operă de reformare internă, prin dotarea cu instituții moderne. În primul rînd trebuia realizată grabnic reforma agrară, așteptată cu nerăbdare de țărani, clasa producătoare a societății românești de atunci, baza socială de sprijin a mișcării naționale. O amplă mișcare țărănească condusă de *Mircea Mălăieru*, fost deputat în Adunarea ad-hoc din București, și avînd sprijinul maselor bucureștene, în frunte cu liberalii-radicali, încercase răsturnarea guvernului conservator Barbu Catargiu și promovarea unui guvern progresist, adept al reformării adînci democratice.

Deși împiedicată cu ajutorul forțelor de ordine, mișcarea subliniase încă o dată necesitatea realizării urgente a reformei agrare, în conformitate cu interesele țărănimii și ale națiunii în general, condiție indispensabilă pentru consolidarea și progresul României.

Principalele reforme. Prin aducerea în fruntea României la 11 octombrie 1863 a *guvernului Mihail Kogălniceanu*, se deschidea o epocă de mari transformări reformatoare, fără precedent. Luîndu-se în considerare nevoile urgente ale societății, precum și cele de perspectivă istorică, acțiunea reformatoare bazată pe principiile revoluției burghezo-democratice de la 1848—1849 a cuprins toate sectoarele de activitate.

Ea era inaugurată însă în condiții deosebite, cînd în exterior poziția României părea stabilizată, dar unirea fusese recunoscută doar pe durata vieții lui Al. I. Cuza, iar în interior domnitorul și guvernul său erau nevoiți să înfrunte o *„coaliție potrivnică"*.

Aceasta era o formațiune eterogenă din punct de vedere social și politic. Ea fusese creată la sfîrșitul lui 1862 pentru răsturnarea lui Al. I. Cuza și aducerea unui principe străin. Participau la ea gruparea liberalilor-radicali conduși de C. A. Rosetti compusă din reprezentanții burgheziei mici și mijlocii, conservatorii reacționari reprezentînd moșierimea mare și unele elemente liberal-moderate. Primii, liberalii-radicali, propagatori și susținători necontestați ai principiilor revoluționare de la 1848, luptători consecvenți pentru unitate și independență, intraseră în coaliție minați de nemulțumirea față de prudența și moderația lui Al. I. Cuza în politica internă și externă și mai ales ca urmare a respingerii lor repetate de la conducerea statului, fapt ce le făcea imposibilă participarea directă la efectuarea operei reformatoare. În ador, considerîndu-i pe liberalii-radicali prea extremiști, Al. I. Cuza, sprijinindu-se pe liberalii moderați, inaugura o linie politică de centru. Cum gruparea pe care se baza nu era destul de puternică, Al. I. Cuza instaura, în vara lui 1864, un regim politic autoritar care a transformat contradicțiile dintre puterea executivă și liberalii-radicali într-o veritabilă ruptură.

În ceea ce îi privea pe conservatori, ei urmăreau împiedicarea efectuării reformelor și în special a celei agrare.

Prima dintre marile reforme, prin care guvernul marilor prefaceri condus de M. Kogălniceanu intra în istorie, a fost *secularizarea averilor mînăstirești*, în decembrie 1863.

Prin reformă erau trecute în patrimoniul național imensele averi mînăstirești care însumau 22,33% din suprafața Moldovei și 27,69% din teritoriul Munteniei.

În rezolvarea acestei probleme, cu o profundă importanță națională și economică, statul român, bazîndu-se pe sprijinul întregii națiuni, a respins cu fermitate orice intervenție străină, hotărînd să apeleze la nevoie la rezistență armată.

Numeroase mînăstiri, cu averile lor, erau închinate din vechime așa ziselor Locuri Sfinte (ce se întindeau din Caucaz pînă în Sinai, Ierusalim etc.), cu scopul declarat de a susține lupta antiotomană. Dar statutul lor bine definit în scopul amintit fusese denaturat, de-a lungul vremii, în detrimentul intereselor românești. Patriarhia din Constantinopol, care acționa ca o instituție potrivnică intereselor românești, le administra direct, iar arenzile în aur percepute în favoarea sa secătuiau țara.

Iată de ce România refuza orice compromis în problema mînăstirilor închinate manifestîndu-se ca un stat suveran, făuritor liber al viitorului său. Ea demonstra că era gata, și mai ales că se simțea în stare să asigure respectarea de către străini, inclusiv de către marile puteri, a principiului inviolabilității și intangibilității teritoriului național, principiu care era trecut apoi la loc de frunte în constituția burghezo-liberală și națională din 1866.

În martie 1864, în condițiile în care coaliția îndreptată împotriva domnitorului fusese slăbită, ca urmare a sprijinului larg de care se bucura Al. I. Cuza, în realizarea primei mari reforme, era pus în dezbaterea Adunării Elective proiectul guvernamental de reformă agrară, în jurul căruia autoritățile făcuseră o largă publicitate. Adunarea, dominată de conservatori reacționari, expresie a caracterului extrem de restrictiv al prevederilor electorale ale Convenției de la Paris, a dat însă un vot de blam guvernului Mihail Kogălniceanu. Guvernul, care ar fi trebuit să demisioneze, conform normelor parlamentare, era însă menținut de Al. I. Cuza, care dizolvă Adunarea (2 mai 1864).

Această lovitură de stat era urmată imediat de organizarea unui plebiscit pentru aprobarea noii constituții a țării, de această dată un act românesc: *Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris*. Noua lege fundamentală a statului, cu tot titlul derutant, înlătura Convenția, stăvilea drumul instaurării unui regim de tutelă al marilor puteri, consolida autonomia — deschizînd noi perspective luptei pentru independența absolută. Prin ea, puterea domnului era considerabil întărită și lărgită. Adunarea legiuitoare pierdea din drepturile sale inclusiv *dreptul de interpelare*. Conform Statutului, domnul iniția legile cu concursul *Consiliului de Stat*, organ juridic, nou constituit, din specialiști. Se organiza o nouă Cameră, *Corpul Ponderator*, trecîndu-se astfel la *sistemul parlamentar bicameral* (de la sistemul unicameral, cu o singură cameră legiuitoare, se trecea la sistemul cu două camere legiuitoare).

Majoritatea membrilor Corpului Ponderator erau numiți de domn care desemna și pe președintele Adunării. *Statutul* lărgea în mod considerabil dreptul de vot, înlătura privilegiile electorale ale moșierilor și permitea accesul

larg al burgheziei. Dar importante categorii sociale de la sate și orașe erau menținute pe o poziție de inferioritate politică. Proletariatul sătesc și orășenesc era exclus de la vot. Marile puteri garante aprobînd noile schimbări, consfințeau dreptul absolut al României de a-și modifica legile, indiferent de prevederile Convenției de la Paris.

La 14 august 1864 era decretată *legea rurală*, cea mai importantă dintre reformele realizate în timpul domniei lui Al. I. Cuza.

Prin ea erau desființate obligațiile feudale ale țăranilor clăcași; aceștia erau declarați proprietari pe pămîntul avut în folosință, în conformitate cu numărul de vite. În funcție de inventarul viu existent, legea lua în considerare existența a trei categorii de clăcași (fruntași, mijlocași și pălmași) și fixa pentru țărani obligația plății către moșieri, timp de 15 ani, a unei însemnate răscumpărări bănești. Erau împroprietărite prin lege 463 554 familii, cu o suprafață totală de 1 810 311 ha. Alte peste 48 000 familii au primit pămînt pe domeniile statului de-abia în 1878.
Reforma agrară din 1864 a constituit un moment important în edificarea României moderne. Ea a generalizat relațiile capitaliste, consfințind victoria noii orînduiri burgheze, a deschis cîmp larg dezvoltării economice burgheze, creînd condiții pentru accelerarea progresului societății românești.

A avut, de asemenea, și o importanță națională, contribuind la consolidarea „națiunii", după cum sublinia Mihail Kogălniceanu, la asigurarea bazei de masă a luptei viitoare pentru independență.

Reforma a avut însă și unele limite generate de caracterul său moderat burghez. Zeci de mii de țărani, cu pămînt insuficient sau lipsiți total de pămînt, n-au fost luați în considerare de legiuitori. De asemenea, nici clăcașii n-au fost înzestrați cu suprafața de pămînt necesară pentru a le asigura independența economică față de moșieri. Marea proprietate moșierească, deși știrbită, era păstrată (împreună cu marea proprietate de stat, ea reprezenta circa 66% din suprafața țării). Aplicarea legii însă permitea deposedarea de pămînt a țăranilor și sabotarea legii de către moșieri.

Au fost reformate, de asemenea, învățămîntul, justiția, finanțele, armata etc.

Legea instrucțiunii publice **dădea învățămîntului o orientare modernă, științifică și o structură unitară. Ea introducea obligativitatea și gratuitatea învățămîntului primar de patru ani și extindea învățămîntul secundar și universitar. Universității ieșene (din 1860) i se adăuga în 1864 cea de la București.**
De o nouă legislație dispunea și justiția. **Codul penal și cel civil (aplicate din 1865 și 1866) desființau jurisdicția consulară și contribuiau la consolidarea statului și a societății burgheze.**

Acestea stabileau că și străinii erau judecați și condamnați potrivit legilor române (în trecut, li se aplica de către consulate legislația țărilor lor).

Toată această activitate de organizare a instituțiilor statului pe principii moderne era subordonată luptei pentru realizarea statului unitar național român independent. Cuza a încercat astfel să realizeze Banca Națională a României, să bată monedă națională „romanatul", să instituie distincția națională „Spicul de aur" sau „Ordinul Unirii". S-a preocupat cu insistență de întărirea capacității militare a țării, România ajungînd să dispună de un efectiv permanent de 40 000 de ostași și de o rezervă la fel de numeroasă care se putea mobiliza rapid. Era o forță apropiată numericește de cea pe care România o mobiliza în 1877.

Politica națională era ilustrată și prin strînsele legături de solidaritate cu românii din Imperiul habsburgic, ca și prin sprijinul și integrarea rapidă în viața politică a României a celor care treceau Carpații spre București. Erau sprijinite moral și material mișcarea cultural-politică națională, învățămîntul, publicistica românească, dar și nevoile curente ale românilor.

Urmărind cu deosebită consecvență împlinirea obiectivelor naționale de unitate și libertate, România, sub conducerea lui Al. I. Cuza, a inaugurat o politică la fel de activă în exterior, plină de demnitate în raporturile cu marile puteri și de solidaritate și sprijin material și moral cu mișcările de eliberare din Balcani, din Polonia și Ungaria.

Pe teritoriul românesc au primit adăpost comunități întregi de bulgari, fugiți de prigoana turcească, care și-au constituit cete înarmate dar și școli, au publicat cărți și reviste. România a sprijinit cu fonduri însemnate taberele de refugiați maghiari, organizate mai ales în Moldova, în anii prigoanei habsburgice de după 1849, a conlucrat cu sîrbii și polonezii în lupta pentru libertate și unitate, împotriva marilor imperii.

Domnia lui Al. I. Cuza lua sfîrșit prin abdicare forțată, la 11 februarie 1866. România modernă, lipsită totuși de o parte însemnată a teritoriului său național, era însă edificată și de ea se legau, cu îndreptățire legitimă, speranțele tuturor românilor.

Personalitatea lui Al. I. Cuza în conștiința poporului român. Al. I. Cuza contribuise, ca executor al programului revoluției de la 1848—1849, printr-o operă reformatoare largă, fără egal pînă atunci, la accelerarea progresului societății românești, la crearea condițiilor necesare intensificării luptei pentru independență și unire a tuturor românilor într-un singur stat. Alături de el s-au aflat, în cei șapte ani de domnie luminoasă, care au făcut epocă în istoria țării, numeroși patrioți, fruntași ai revoluției de la 1848, remarcîndu-se cu deosebire Mihail Kogălniceanu.

Activitatea patriotică, plină de sacrificiu și devotament nemărginit față de țară, față de poporul român, pe care l-a iubit și slujit, în viitorul căruia a crezut, l-a înălțat pe Al. I. Cuza, domnul unirii, în rîndurile eroilor nemuritori ai istoriei neamului.

Și atunci, în 29 mai 1873, la Ruginoasa, cînd, prin moarte, Al. I. Cuza se contopea cu pămîntul sfînt al patriei, după ani grei de silit exil, în cuvintele simple dar pline de adevăr ale lui Mihail Kogălniceanu răzbătea o dată cu durerea întregii țări și recunoștința ei. Atîta vreme — spunea el — *„Cît va avea țara aceasta istorie, cea mai frumoasă pagină (...) va fi aceea a lui Alexandru Ioan Cuza"*.

În adevăr, în istoria furtunoasă de luptă continuă a poporului nostru pentru existența națională, pentru libertate și unitate, pentru dreptate și progres, Al. I. Cuza se distinge ca un mare înaintaș, făuritor de țară nouă, ca simbol al renașterii și veșniciei românești.

LECTURĂ

Cezar Bolliac, *Legea rurală*

„Încă pînă astăzi secțiunile Camerei n-au intrat în dezbaterea legii rurale; reacțiunea se ferește, se trage înapoi și strănută cînd dă de acest proiect de lege, ca pisica cînd dă de oțet. Cu toate acestea însă, reacțiunea trebuie să știe că această lege publicată în 5 000 exemplare ale Monitorului Oficial, în 1 500 exemplare ale „Buciumului" și în 2 000 exemplare ale „Românului" a străbătut la toate marginile țării și a intrat prin toate casele — de la cele mai splendide — în cari se consumă munca grămădită a zecimi de mii de brațe pînă la cele mai mizere, unde se înecă zecimi de mii de suflete robite /.../

Dară, această lege salvatoare de patrie, liberatoare de om și de pămînt; această lege, prin care domnitorul românilor se înalță în regiunea celor mai magnifici suverani legiuitori, a pătruns de la palatul cel mai splendid și îmbelșugat al boierului pînă la bordeiul cel mai mizer al clăcașului gîrbov."

Sătenilor (Proclamația adresată de **Al. I. Cuza** *la 14 august 1864).*

„Claca (boierescul) este desființată pentru deapururea și de astăzi voi sînteți proprietari liberi pe locurile supuse stăpînirii voastre în întinderea hotărîtă prin legile în ființă. De astăzi voi sînteți stăpîni pe brațele voastre, voi aveți o părticică de pămînt, proprietate și moșie a voastră, de astăzi voi aveți o patrie de iubit și de apărat /.../ Stăpîni liberi pe brațele și pe ogoarele voastre, nu uitați, mai înainte de toate că sînteți plugari, că sînteți muncitori de pămînt. Nu părăsiți această frumoasă meserie care face bogăția țării și dovediți și în România ca pretutindenea, că munca liberă produce îndoit decît munca silită /.../. Îngrijiți-vă asemenea de vetrele satelor voastre care de astăzi devin comune neatîrnate și lăcașuri statornicite ale voastre, din care nimeni nu vă mai poate izgoni. Siliți-vă dar a le îmbunătăți și a le înfrumuseța; faceți-vă case bune și îndestulătoare, înconjurați-le cu grădini și cu pomi roditori. Înzestrați-vă satele cu așezăminte folositoare vouă și urmașilor voștri. Statorniciți mai ales și pretutindenea școala, unde copiii voștri să dobîndească cunoștințele trebuincioase pentru a fi buni plugari și buni cetățeni; și în toată întîmplarea, iubiți România, care de astăzi este dreaptă cu toți fiii săi".

A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*

„Cuza era un potrivnic al boierilor, un partizan declarat al poporului de jos și un luptător aprig și neobosit pentru egalitate socială și pentru răsturnarea privilegiilor și în această privire, omul cel mai potrivit pentru perioada de dezvoltare, în care intră poporul românesc și care trebuia să-l prefacă, din stare de barbarie orientală în aceea a occidentului civilizat".

N. Iorga, *despre Al. I. Cuza*

„... în ciuda unor aparențe care mascau un suflet onest, nobil și tare, el e în adevăr Voievodul, după vechea datină a lui Ștefan cel Mare. În el se încorporează națiа cu nevoile cele mai adînci și aspirațiile ei cele mai înalte".

Paul Henry, *L'abdication du prince Couza et l'evénement de la dinastie de Hohenzollern au trône de Roumanie*. Documents diplomatiques, Paris, 1930.

„Viața politică a acestor ani de frămîntare și de înviere și amînările unui Principe curajos, dezinteresat, însuflețit de cel mai sincer patriotism, deplin hotărît să înfrîngă obstacole, dar știind că, cu otomanii, mai mult încă decît cu diplomația europeană, reușita nu putea să vină decît prin întrebuințarea simultană a vicleniei, a răbdării și a unor anumite îndrăzneli viguroase, tot așa pe neașteptate săvîrșite pe cît de lung și mult pregătite.

E un lucru de mirat că în mijlocul unor asemenea piedici, principele Cuza a putut să ducă la capăt atîtea întreprinderi importante /.../ Puține guverne au putut să se laude de a fi realizat, în 5 ani, așa de profunde, așa de importante, așa de decisive reforme".

TEME

1. **Care au fost marile obiective ale mișcării naționale românești de după 24 ianuarie 1859?**
2. **În ce a constat opera reformatoare din timpul domniei lui Al. I. Cuza?**
3. **Evidențiați semnificația istorică a edificării statului modern român.**

EVOLUȚIA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI DE LA UNIRE LA INDEPENDENȚĂ

CARACTERISTICI ALE VIEȚII ECONOMICE ȘI SOCIALE

Economia românească continuă să aibă un caracter predominant agrar.

Înfăptuirea reformei agrare din 1864 crea condiții pentru modernizarea agriculturii și realizarea economiei de tip capitalist. Ritmul înnoitor era mai dinamic în Transilvania, unde țărănimea impusese cu armele, în timpul revoluției din 1848—1849, desființarea relațiilor feudale. După revoluție, patentele imperiale (decretele) din 1853 și 1854 legalizau încetarea obligațiilor feudale ale foștilor iobagi față de marii proprietari, prin răscumpărare plătită de stat. *Jelerii*, numeroși în vestul Transilvaniei (categorie de țărani juridicește liberi, dar total lipsiți de pămînt și siliți, ca urmare, în schimbul pămîntului, să contracteze față de nobili robota și dijmele), puteau să-și răscumpere pămînturile pe care le lucrau, prin înțelegere cu nobilii și la prețul fixat de aceștia. Sumele de răscumpărare a sarcinilor feudale desființate, primite de nobili sau de moșieri, au fost în parte folosite pentru dotarea marii proprietăți cu unelte și mașini agricole.

In această vreme o invenție românească, mașina de „bătut" grîul, a lui C. Rîureanu era distinsă la Paris (1862) cu medalia de aur. Era expresie nu numai a preocupărilor românești pentru modernizarea agriculturii, ci și a capacității de creație a românilor, a contribuției lor la progresul tehnic și științific mondial.

Treptat, metodele tradiționale, de mică productivitate, erau înlocuite cu cele moderne bazate pe tehnica vremii, pe cunoașterea cuceririlor agrozootehnice și folosirea muncii salariate. Se extinde cultura unor plante industriale printre care sfecla de zahăr, anasonul, tutunul, rapița, se acordă o mare atenție viticulturii și legumiculturii.

Deși producția cerealieră s-a dublat, ritmul dezvoltării agriculturii și a economiei capitaliste în general era încetinit de existența unor factori frînă.

Importante teritorii naționale se aflau încă sub ocupație străină, printre care Transilvania anexată forțat la Ungaria în 1867. Politica de deznaționalizare îndreptată împotriva românilor cuprindea și sfera economicului. Bogățiile solului și subsolului Transilvaniei și Banatului erau exploatate

prădalnic, în conformitate cu interesele străine, iar națiunea română, compusă în principal din țărani, era supusă unei crunte oprimări politice și economice.

România la rîndu-i, nefiind încă suverană, nu putea promova o politică economică de încurajare a industriei și de protejare a ei. De asemenea, mulți dintre marii proprietari, tributari încă mentalității de clasă parazitară, erau prea puțin preocupați de modernizarea agriculturii, iar gospodăriile lor erau lipsite în general de inventar agricol. Totodată, reforma agrară cît și patentele imperiale, satisfăcuseră doar parțial nevoia de pămînt a țăranilor. Ca urmare, mica proprietate, deși consolidată prin actul reformator din 1864, n-avea asigurată independența economică față de marea proprietate. Țăranii erau nevoiți să apeleze în continuare la moșieri, prin *sistemul tocmelilor agricole*, pentru arendarea unor suprafețe suplimentare de pămînt. De aici, folosirea largă a unor practici feudale ca dijma la tarla [1], în natură [2] sau mixtă. Sistemul de tocmeli agricole, prin care se asigura forța de muncă pe marile moșii, era garantat printr-o legislație specială. Prin ea se introducea în 1872 folosirea *constrîngerii extraeconomice*, adică a dorobanților, pentru a-i sili pe țăranii asupriți să lucreze pămîntul moșierilor.

Industria. Deși în anii de după 1864 numărul întreprinderilor industriale a crescut simțitor (de două ori și jumătate), *industria românească* era încă la începuturile ei. Dominante continuau să fie, pe tot teritoriul românesc, atelierele meșteșugărești, manufacturile. S-au dezvoltat mai ales ramurile industriei ușoare, alimentară, textilă și a lemnului. Lipsea încă industria grea, dar se extinsese industria extractivă a sării și petrolului și a materialelor de construcție. Industria petrolului din România, care dispunea în 1878 de 20 de rafinării și în care pătrunsese masiv capitalul străin, înregistra o creștere de trei ori a producției. Din 1861 se iniția exportul de petrol rafinat.

O dezvoltare deosebită a luat industria extractivă din Transilvania, expresie a jafului organizat de asupritorii străini. Industria carboniferă din Banat și Valea Jiului era controlată de șapte societăți cu capital străin, mai ales austriac; o situație similară se constata și în industria metalurgică. Dintre întreprinderile acestei ramuri, solicitate mai ales de construcția căilor ferate, se detașa cea din Banat care aparținea statului, și numită prescurtat S.T.E.G. (Staatseisenbahngesellschaft). Industria ușoară (alimentară, textilă, a sticlei și hîrtiei), susținută cu deosebire de capitalul autohton, era și ea concurată de marile întreprinderi din părțile vestice ale imperiului.

Dominația străină frîna dezvoltarea economiei industriale pe ambele versante ale Carpaților, împiedica crearea și dezvoltarea marii industrii moderne și menținea un caracter înapoiat, meșteșugăresc pentru economia

[1] Pentru un lot de pămînt arendat, țăranul se obliga să lucreze pentru moșier o suprafață egală cu cea arendată.

[2] De pe pămîntul luat în arendă de la moșier țăranul era obligat să dea o parte din produse, ca dijmă.

industrială. Cu toate acestea, succesele obținute în dezvoltarea *economiei industriale* deschideau o nouă etapă în procesul formării și afirmării proletariatului, ca noua clasă purtătoare a progresului.

Crearea statului național român permitea *intensificarea procesului de fortificare și apărare a pieței naționale.* **Unirea din 1859 determina o politică economică nouă, menită să transforme piața națională într-o entitate distinctă deosebită de cea otomană și să deschidă drumul spre independență.**

Respingînd pretențiile Imperiului otoman (pe teritoriul căruia funcționa un sistem vamal unic) de a socoti România ca parte integrantă a sa, Al. I. Cuza *a desființat taxele vamale* la export, a refuzat aplicarea tratatelor comerciale ale Turciei cu alte mari state; în 1875 guvernul român semna cu Austro-Ungaria o convenție comercială, urmată în 1876 de o alta cu Rusia. Din 1875 se impunea deci pe plan internațional, ca urmare a luptei perseverente de apărare a intereselor țării, existența pieței naționale românești, România fiind astfel recunoscută ca o comunitate economică de sine stătătoare, separată de Poartă.

Pe aceeași linie se înscriu și alte inițiative economice: participarea, încă din 1851, la expozițiile economice internaționale de la Londra, Paris și Viena, secularizarea averilor mănăstirilor închinate, stabilizarea circulației monetare și crearea sistemului monetar național.

Încă din 1859 în România s-a încercat instituirea unui sistem monetar național, bazat pe o monedă proprie, „romanatul". Se avea în vedere constituirea chiar a Băncii Naționale. Dar marile puteri, inclusiv Franța, s-au arătat ostile acestor manifestări puternice de independență. În 1867 însă, în timpul guvernării liberal-radicale, se adopta *Legea pentru înființarea sistemului monetar național și pentru baterea monedelor românești*.

Se băteau imediat, ca o expresie a voinței nestrămutate de independență, primele monede de aur și de argint, cu însemne naționale. S-au organizat, de asemenea, instituțiile românești de credit și asigurare. Începutul fusese făcut în 1864, cînd se deschidea *Casa de Depuneri și Consemnațiuni*. Se distingeau cu deosebire însă banca *Albina* din Sibiu (1871), *Creditul Funciar Rural* (1873) și *Creditul Urban* (1874) din București, ca asociații naționale de credit. Apăreau în aceeași vreme asociațiile de asigurare *Dacia*, *România*, *Unirea*. Banca Națională a României, cu drept de a bate și emite monedă, nu s-a putut fonda decît după cîștigarea independenței, prin războiul din 1877—1878.

În domeniul creditului, în condițiile unor acute nevoi bănești, amplificate de marea operă de modernizare a statului, s-a făcut apel și la capitalul străin. Statul român era forțat să apeleze deseori atît la împrumuturi interne, cît și la cele externe, pentru acoperirea cu deosebire a necesităților legate de construcția căilor ferate. Datoria publică atingea astfel, în 1876, o valoare deosebită (581 700 000 lei aur).

O deosebită atenție s-a acordat dezvoltării căilor de comunicație, a căilor ferate. Realizarea unei rețele naționale de căi ferate era considerată nu numai ca indispensabilă progresului economic în general, ci și adîncirii legăturilor cu provinciile românești aflate sub stăpînire străină.

Ca urmare, s-a extins rețeaua telegrafică și rutieră, s-a reorganizat poșta și modernizat porturile dunărene, s-a constituit o flotilă comercială etc. Prin construcția căilor ferate avea loc în transporturi o adevărată revoluție industrială. După inaugurarea, în 1869, a căii ferate București—Giurgiu, România ajungea să posede în 1878 o rețea apreciabilă de 1 300 km.

În Transilvania și Bucovina, a căror economie se dezvolta tradițional, în strînsă interdependență cu cea din România, cercurile economice revendicau deschis și impuneau legarea prin cale ferată a centrelor mari economice ale țării printre care: Cernăuți, Oradea, Cluj, Brașov, Iași și București.

Construcția de căi ferate, care și-a demonstrat utilitatea și prin contribuția dată la cîștigarea războiului din 1877—1878 împotriva Turciei, s-a realizat cu enorme sacrificii materiale determinate de pătrunderea masivă a capitalului englez, austriac, francez și german, care a realizat profituri uriașe pe seama statului român.

Succesele obținute în economia românească de după unire impuneau, ca o necesitate obiectivă, cîștigarea independenței și promovarea unei politici economice noi, de încurajare și protejare a industriei naționale. Liber-schimbismul *, bazat pe Convenția cu Austro-Ungaria din 1875, cu urmări nefaste pentru tînăra industrie românească aflată la început de drum, trebuia să fie înlocuit cu protecționismul vamal. Această nouă orientare în politica economică susținută de numeroși oameni de prestigiu ca Alexandru D. Xenopol, Petre S. Aurelian, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Mihai Eminescu, nu putea fi realizată decît prin ruperea raporturilor de suzeranitate cu Poarta.

Viața socială. Structura socială a epocii era supusă unor transformări radicale, în urma victoriei capitalismului în economia românească.

În România predominant agrară, *țărănimea* constituia clasa cea mai numeroasă a societății, principala producătoare a bunurilor materiale și a celei mai mari părți din venitul național.

Reforma din 1864, care întărea mica proprietate țărănească, menținea și accentua, prin prevederile ei, stratificarea deja existentă în lumea satelor. Insuficiența pămîntului acordat, impunerea foștilor clăcași la plata unei mari răscumpărări pentru sarcinile feudale desființate, susținerea de către ei prin mari impozite a procesului de modernizare a României, împletirea în Transilvania a asupririi sociale cu cea națională, determinau adîncirea împărțirii în categorii sociale a țărănimii. Apărea burghezia sătească și creștea numărul proletarilor agricoli.

* Libertatea de comerț fără taxe vamale.

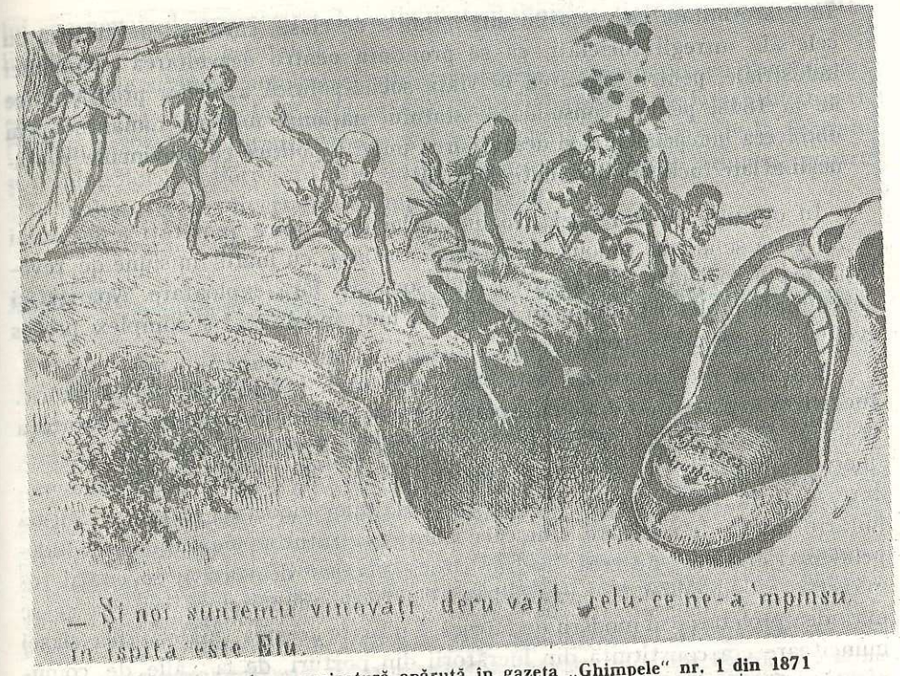

Afacerea Strousberg, caricatură apărută în gazeta „Ghimpele" nr. 1 din 1871

Insuficiența pămîntului, intensificarea asupririi, menținerea țărănimii într-o stare de inferioritate pe plan politic, aveau ca urmare creșterea mișcării țărănești. O expresie deosebită a acesteia a fost *răscoala țăranilor grăniceri de la Dunăre*, în vara anului 1866, în condițiile aducerii în țară a prințului străin.

Principala clasă dominantă a societății românești o constituia *moșierimea*. Păstrîndu-și marile moșii, ea își menținea întîietatea în viața economică și politică a țării. Intensificarea dezvoltării capitaliste a României determina adîncirea procesului de îmburghezire a moșierimii. Moșierimea, clasă parazitară, risipind peste granițe mari valori produse în țară prin munca țăranilor, n-a participat însă pe măsura avuției ei la efortul de modernizare a României. Ea s-a manifestat ca cea mai reacționară clasă a societății, militînd pentru conservarea pozițiilor ei economice și politice privilegiate.

Insista cu deosebire în această direcție în Transilvania nemeșimea maghiară, participantă, alături de burghezia maghiară, la instaurarea dualismului austro-ungar și promotoare a procesului de maghiarizare forțată.

Burghezia română, încă în formare, în condițiile specifice românești determinate de stadiul înapoiat al economiei capitaliste care parcurgea prima etapă a dezvoltării sale și, asuprită în Transilvania și în alte provincii românești, aflate sub dominație străină, continua să se afirme ca o forță progresistă.

În conformitate cu propriile sale interese de clasă, care concordau încă cu cele ale întregii societăți, ea se pronunța pentru dezvoltarea economiei industriale, pentru aplicarea în viața social-politică a ideilor programatice de la 1848, pentru consolidarea statului național modern românesc prin obținerea independenței și desăvîrșirea unității politice cu provinciile românești aflate încă sub dominație străină.

În opoziție cu burghezia, în anii celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea se afirma o nouă clasă, *muncitorimea*, cu înalta misiune de revoluționare a societății, de făurire a unei societăți fără exploatare. Apariția și dezvoltarea proletariatului erau rezultatul unui îndelungat și complex proces evolutiv al societății românești.

Mișcarea muncitorească este rezultatul unui îndelungat proces istoric. Începutul era făcut o dată cu apariția muncitorilor, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, în condițiile formării și extinderii relațiilor de producție capitaliste, destrămării relațiilor feudale. Revoluția burghezo-democratică de la 1848—1849, constituirea României moderne, care își afirma hotărît voința de realizare a unității politice a tuturor românilor și a independenței absolute, au creat cadrul istoric necesar dezvoltării societății românești, a economiei noi, capitaliste și a clasei muncitoare. Apărea și se extindea proletariatul modern de fabrică. Cu toate acestea, majoritatea clasei muncitoare era constituită din lucrătorii din porturi, de la căile de comunicație, din micile întreprinderi și atelierele meșteșugărești. Cu deosebire, rîndurile muncitorimii erau permanent sporite de țăranii proletarizați, siliți să se îndrepte, de cele mai multe ori, spre centre sau zone industriale ca București, Valea Prahovei, sud-estul Transilvaniei, Reșița etc.

Regimul de muncă, nereglementat legal, era deosebit de greu și abuziv. Muncitorii erau lăsați total la discreția patronilor, stăpîni atotputernici în întreprinderi, necontrolați în nici un fel prin nici o lege, cu privire măcar la plata salariilor. Nu era stabilită durata zilei de lucru care ajungea pînă la 18 ore, lipsea repausul duminical, care se introducea abia în 1897 doar pentru o jumătate de zi, nu existau asistența socială și sanitară și nici protecția muncii. Salariile de mizerie, supuse regimului amenzilor, nu puteau satisface nevoile minime ale familiilor muncitorești. Crunt oprimați, lipsiți de garanția dreptului la muncă, neinstruiți și excluși din viața politică, muncitorii n-au înțeles de la început cauzele reale ale situației lor grele și, firește, n-au putut găsi imediat soluțiile necesare pentru schimbarea acesteia.

Aflată la începuturile ei, mișcarea muncitorească îmbracă forma conflictelor de muncă, izbucnite spontan, neorganizat și răzleț. Ea exprima clar faptul că muncitorimea din România parcurgea încă procesul de transformare dintr-o clasă în sine într-o clasă pentru sine, conștientă de forța și menirea ei. Muncitorimea nu deslușea încă, la începuturile activității, nici diferența de interese specifice de clasă, între ea și burghezie. Proletariatul nu-și dădea seama că pentru realizarea intereselor proprii, diametral opuse capitalismului, era nevoie de organizare, de acțiuni pregătite și dirijate împotriva capitaliștilor și statului capitalist.

Primele acțiuni muncitorești au fost grevele profesionale, cu revendicări economice ca cele de la Brăila (1868), Arad, Timișoara, Galați, București, Giurgiu (1873) etc. Intensitatea grevelor (bivolarilor-căruțași) de la Giurgiu și a minerilor din Petroșani este ilustrată de folosirea forței armate, pentru a le înăbuși, și de diversele lor implicații politice.

LECTURĂ

Ziarul „Telegraful" din 28 septembrie 1873 despre reprimarea lucrătorilor greviști din portul Giurgiu.

„Starea de mizerie în care a ajuns țara din cauza lipsei de agricultură de cîțiva ani, precum și nenumăratele impozite, directe și indirecte, puse de acest guvern asupra poporului pe care a trebuit și trebuie să le plătească pînă și cu boii de la jug și cu căldarea de mămăligă, a disperat pe locuitorii mărginași din orașul Giurgiu, numiți bivolari, și i-a făcut să protesteze contra unui nou impozit ce li se punea la primărie.

Guvernul, precum știm, în loc să ție cont de acea protestare, o ia ca o rebeliune și, în ziua de 20 martie, pune să-i împuște și să mînjească ulițele Giurgiului cu sîngele lor.

Ce s-a urmat în urmă după măcel știm cu toții; n-a rămas bivolar nearestat și nemaltratat; n-a rămas neguțător cu oarecare vederi mai liberale care să nu fie șicanat. Unii din bivolari au espirat în temniță, alții au fost împușcați la vînătoarea făcută de agenții administrațiunii prin viile din jurul orașului. Cei care au rămas însă închiși și au viață au suferit o altă moarte mai rea: au suferit arestul preventiv pînă azi, căci administrațiunea a îngrijit să facă a nu se judeca procesul în sesiunea trecută a juraților, negreșit pentru că știa crima ce făcuse și-i era frică de achitare.

De ce i-a fost frică însă n-a scăpat. Cu toată transportarea procesului la Turnu-Măgurele, unde guvernul credea că jurații de acolo, deoarece n-au fost la fața locului nu cunosc crimele sale, cu toată osteneala ce și-a dat, jurații teleormăneni au dat alaltăieri, la 25 septembrie, un verdict în consecință, spunînd regimului că poporul nu mai poate duce greutatea impozitelor celor mari.

Cînd s-a comis faptul la Giurgiu, Al. Papiu Ilarian a adresat o scrisoare publică către bivolari prin care laudă protestul contra injustiției și contra nenumăratelor impozite. Domnul Papiu a fost imediat dat judecății de guvern pentru acea scrisoare. Judecătorul de instrucție însă, om conștiincios, a respins acuzațiunea ministerului public și a dat ordonanță de neurmărire".

Socialistul Nicolae Codreanu despre rolul maselor populare în păstrarea existenței naționale. 31 Martie 1877

„Ca unul ce sînt pus în mijlocul populației rurale, ca unul ce privesc pe toate zilele păsurile ei, grozava nefericire a ei, vreau să-ți scriu puțin despre această populațiune, care ea singură și împreună cu clasa muncitoare de prin orașe ne-a păstrat naționalitatea noastră, limba și datinele străvechi, pe cînd clasa privilegiată devenea ba slavă, ba greacă etc., după cum îi venea mai bine"

Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România, 1821—1878. Editura Politică, București, 1971, p. 805.

TEME

1. Remarcați caracteristicile dezvoltării economiei capitaliste românești și evidențiați stadiul ei de dezvoltare.
2. Care au fost cauzele care au frînat ritmul dezvoltării economiei românești?
3. Subliniați caracteristicile vieții sociale.

VIAȚA POLITICĂ (1866—1878)

Prin constituirea României moderne, ca rezultat al luptei consecvente de veacuri, se deschidea o nouă perioadă de profunde transformări economice, sociale și politice, expresie a consolidării modului de producție capitalist. Fortificată printr-o politică internă reformatoare înnoitoare, inițiată de Al. I. Cuza și extinsă prin elaborarea Constituției din 1866, România promova în exterior o politică activă, hotărîtă, pentru cucerirea suveranității și realizarea unității tuturor românilor.

În genere, viața politică complexă se caracteriza prin: instalarea dinastiei străine și consolidarea regimului politic burghez, continuarea înfruntării între cele două clase dominante ale societății, moșierimea și burghezia, pentru întîietate economică și politică; intensificarea mișcării antidinastice, cu forme diverse de manifestare, inclusiv republicane; deosebita dezvoltare a luptei naționale, cu caracter de masă, pentru desăvîrșirea unității românești și cucerirea independenței naționale; afirmarea clasei muncitoare în arena politică.

Instaurarea monarhiei constituționale. Situația României și așa dificilă, ca urmare a accentuării tendințelor marilor puteri de a transforma regimul internațional al garanției colective într-o tutelă, conformă cu interesele lor la Dunărea de jos, se agrava după 11 februarie 1866. În Conferința celor șapte puteri garante întrunite la Paris se auzeau din nou glasuri potrivnice unirii, recunoscută doar pe durata domniei lui Al. I. Cuza.

Turcia insista pentru separare și intervenție. În speranța obținerii avizului puterilor garante ea concentra la Dunăre 50 000 soldați.

Națiunea română răspundea noilor amenințări printr-o hotărîtă și energică mișcare cu caracter de masă, menită să consolideze statul național și să impună unirea tuturor românilor și cucerirea independenței. La inițiativa liberalilor-radicali se trecea la înarmarea rapidă și pregătirea de luptă a poporului.

În acest climat de mobilizare generală era elaborată o *nouă Constituție*, iar în exterior era extinsă activitatea diplomatică, conformă cu interesele generale românești.

Cu sprijinul Franței, era adus în România și proclamat principe, prin plebiscit, *Carol de Hohenzollern*, rudă îndepărtată a regelui Prusiei, locotenent în garda acestuia și văr al lui Napoleon al III-lea, împăratul Franței.

Deși acceptat de toate grupările politice, proclamarea sa ca domn la 10 mai 1866 n-a întrunit unanimitatea. El a fost primit cu neîncredere și chiar cu ostilitate de țărănime, rămasă credincioasă patriotului reformator Alexandru Ioan Cuza. La venirea sa în țară, izbucnea răscoala grănicerilor de la Dunăre. Aceasta era de fapt o răscoală a țăranilor, care se temeau că în noua situație moșierii îi vor deposeda de pămînturile primite prin reforma din 1864.

Schimbările intervenite în vara lui 1866, elaborarea rapidă și punerea în aplicare a noii Constituții, cu un profund caracter liberal-național, exprimau încă o dată hotărîrea României de a-și urma propriul drum, de a respinge politica marilor puteri de imixtiune în treburile sale. Acțiunea românească, conformă cu tactica faptului împlinit, se solda cu înlăturarea situației de provizorat rezervată unirii de puterile garante și cu stabilizarea statului național creat la 24 ianuarie 1859. Se deschideau noi orizonturi și speranțe luptei naționale pentru unitatea tuturor românilor și independență. În octombrie 1866, Poarta, care nu reușise să impună intervenția armată, deși se bucurase de sprijinul Rusiei țariste, era nevoită să recunoască pe *Carol I* ca domnitor al României.

Constituția de la 1866. Noua lege fundamentală a statului, Constituția de la 1866, a fost rodul înfruntării și compromisului între burghezie, clasă încă în formare, neconsolidată economic, politic, fără un partid care să-i asigure unitatea de acțiune, și moșierimea, cu puternice poziții economice și politice în stat și dominantă în Adunarea Constituantă. Nici moșierimea, divizată și ea în grupări, nu-și constituise partidul politic, dar în lupta pentru putere cu burghezia s-a prezentat unitară. De fapt, în Adunarea Constituantă lupta s-a dat între liberalii-radicali, gruparea burgheză cea mai înaintată a vremii, și moșierimea conservatoare. Ca urmare, proiectul de Constituție elaborat de liberalii-radicali, în conformitate cu principiile revoluționare de la 1848, era modificat în probleme importante ca: sistemul parlamentar, drepturile cetățenești, rolul principelui în stat, sistemul electoral etc.

Cu toate acestea, liberalii-radicali reușeau să imprime Constituției un puternic caracter burghez-liberal și național. Libertățile publice și cetățenești erau proclamate pe baza principiilor revoluției franceze din 1789 și ale celei românești din 1848—1849.

Se garantau astfel: libertatea gîndirii și dreptul de exprimare, de întrunire și asociere, libertatea individuală. De asemenea, se asigura dreptul de azil politic, România dovedindu-se nu numai primitoare pentru toți cei urmăriți în Balcani sau în imperiile austro-ungar și țarist, pentru participarea la mișcările de eliberare socială și națională, ci și sprijinitoare a popoarelor vecine, în lupta pentru libertate. Prin aceeași Constituție, presa se bucura de o nestingherită libertate, garantată de introducerea tribunalelor cu juri. Nu exista cenzura sau cauțiunea.

Constituția introducea ca principii ale vieții politice suveranitatea națională, impunînd ca titlu al statului *România*, guvernarea reprezentativă și responsabilă, sistemul parlamentar bicameral, monarhia ereditară, dreptul de veto absolut al monarhului.

În România, stat monarhic constituțional, domnul era investit cu mari puteri. Pe de o parte, se evidenția astfel drumul hotărît al României spre independență, pe de altă parte, rolul de arbitru, rezervat șefului statului în lupta pentru putere între grupările politice burgheze și moșierești, gata a se constitui în partide. Ca urmare, conform Constituției, principele era șeful armatei, avea dreptul să bată monedă, numea guvernul și era investit cu dreptul de inițiativă legislativă și de veto (adică putea să refuze sancțiunea și deci aplicarea legilor votate de corpurile legiuitoare și să hotărască dizolvarea acestora). Totodată, Constituția prevedea obligativitatea contrasemnării actelor principelui de către miniștrii de resort.

Parlamentul, constituit din *Adunarea Deputaților* și *Senat*, se bucura de drepturile de autoconducere, de interpelare și anchetă.

Constituția, ca lege fundamentală de orientare burgheză, acorda o deosebită atenție proprietății. Proprietatea privată asupra mijloacelor de producție era declarată sacră și inviolabilă. Exproprierea era acceptată doar în cazuri excepționale, de interes public, și numai cu „dreaptă despăgubire".

Noua lege fundamentală a statului, rămasă în vigoare, cu unele modificări, pînă în 1923, apreciată ca cea mai liberală din Europa, avea și unele limite. Ele constau nu numai în marea putere acordată domnitorului investit cu dreptul de veto absolut, ci și în unele reglementări cu privire la exercitarea drepturilor politice de către cetățeni. Constituția proclama egalitatea drepturilor civile, dar păstra inegalitatea drepturilor politice, prin introducerea sistemului electoral censitar. Din cele 4 colegii electorale, 2 aparțineau în exclusivitate moșierimii care își asigura astfel supremația în Adunare. Senatul, creat pentru a cenzura activitatea Adunării Deputaților, era compus din membri eligibili, pe baza unui cens foarte ridicat și membri de drept, recrutați în primul rînd dintre moșieri.

Burghezia, și ea clasă conducătoare a societății, dar în vădită inferioritate electorală față de moșierime, dispunea de un singur colegiu electoral pentru Adunare și Senat. Tot un singur colegiu, al IV-lea, era acordat și imensei majorități a populației țării, țăranii și muncitorii, net dezavantajați și prin votul indirect.

De asemenea, articolul 7 din Constituție, contrar proiectului inițial, acorda celor de religie creștină un regim preferențial în cîștigarea cetățeniei cu drepturi depline în stat.

Regimul și viața politică de după 1866. Acest regim începea să funcționeze sub semnul dominației moșierimii. Instaurarea lui n-a pus deci capăt contra-

dicțiilor între cele două clase dominante ale societății, manifestate nu numai în problemele puterii, ci și cu privire la problema agrară, și în general cu privire la direcțiile dezvoltării economice, social-politice. În timp ce moșierii căutau să mențină situația lor privilegiată economic și politic, burghezia continua lupta pentru întîietate, pentru schimbarea raportului de forțe în favoarea ei. Ca urmare, în anii de după 1866, după o perioadă de scurtă acalmie, lupta pe plan politic s-a dat între conservatori, susținuți și de noul principe, *Carol I*, spirit prusac reacționar, și liberali. Primii se pronunțau pentru înlăturarea sau modificarea în sens restrictiv a Constituției. Liberalii-radicali, reprezentanții burgheziei mici și mijlocii, erau adepți nu numai ai păstrării neștirbite a Constituției, ci și susținători ai lărgirii drepturilor, pe linia democratismului burghez, în conformitate cu principiile revoluției române de la 1848—1849. Ei relansează tactica de luptă folosită în anii revoluției și unirii, *prin noi înșine*, insistînd asupra necesității unei politici reformatoare, care să încurajeze și să vitalizeze economia românească, pe linia unei dezvoltări permanente. Liberalii-radicali erau, de asemenea, susținători hotărîți ai realizării rapide, inclusiv pe calea insurecției și războiului național, a României unitare și independente a tuturor românilor, și, ca urmare, sprijinitori ai luptei pentru libertate a popoarelor oprimate de marile imperii. De pe aceste poziții militau pentru constituirea partidului și susținuți de popor, ca urmare a orientării lor democratice, folosind și garda orășenească înarmată, creată din inițiativa și sub conducerea lor în 1866, reușeau să preia conducerea țării în anul următor.

În timpul scurtei guvernări liberal-radicale (august 1867—noiembrie 1868) a fost extinsă mișcarea de pregătire a luptei armate, declanșată încă din vara lui 1866, în vederea obținerii independenței naționale.

Legea de organizare a puterii armate **introducea principiile înarmării și mobilizării generale. Erau constituite organisme și comitete populare pentru strîngerea ofrandelor bănești necesare cumpărării armelor și instruirii militare. Garda orășenească era extinsă în mai toate orașele țării.**

În același timp, în condițiile perfectării pactului reacționar dualist austro-ungar, România acorda tot ajutorul posibil rezistenței naționale a milioanelor de români asupriți de imperiul dualist. În Transilvania anexată cu forța la Ungaria se trecea la pregătirea unei insurecții naționale.

De asemenea, ca și în trecut, luptînd pentru propria lor libertate națională, românii au dat un important sprijin mișcării de eliberare a popoarelor din Balcani. Pe teritoriul românesc s-au constituit, încă din timpul domniei lui Al. I. Cuza, centre ale rezistenței bulgare, s-a inițiat propaganda națională bulgară și albaneză. Legături de colaborare fructuoasă, în lupta de eliberare națională, funcționau, de asemenea, cu sîrbii și grecii. Acum, în vremea guvernării liberale, formațiuni militare bulgare organizate și înarmate pe teritoriul României, cu concursul liberalilor-radicali, treceau Dunărea pentru a ridica steagul revoltei în Balcani.

Orientarea burghezo-democratică a liberalilor-radicali în politica internă cît și energicele lor inițiative în politica externă, în conformitate cu interesele naționale majore românești, au înspăimîntat, pe de o parte, pe moșieri și pe Carol I, ostili înarmării maselor și pe de altă parte, marile state și imperiile reacționare din jur.

În aceste condiții, mișcarea antidinastică, care îmbrăca diverse forme de manifestare, a luat o amploare fără precedent. Carol I era atacat public pentru politica sa antidemocratică și reacționară, pentru intenția manifestă de a subordona țara și interesele ei Prusiei. Poziția lui Carol I, total nepopular, era și mai puternic subminată ca urmare a descoperirii, printr-o anchetă parlamentară, a uriașelor fraude comise în detrimentul statului român, de consorțiul german Strousberg. Acest consorțiu, care se bucura de sprijinul lui Carol I și al familiei sale, concesionase, la prețuri exorbitante, construcția căii ferate Roman-Vîrciorova.

Ca urmare, liberalii-radicali au hotărît să-l înlăture, în condițiile izbucnirii războiului franco-prusian din 1870. Cu speranța într-o victorie a Franței și a transformării acesteia în republică, liberalii-radicali, și ei republicani, au organizat o puternică conspirație la care participau și unități ale armatei. Dar acțiunea declanșată prematur la Ploiești, la 8/20 august 1870, printr-un act de indisciplină a conducătorului ei local, Al. Candiano Popescu, era înfrîntă imediat.

Îngrijorat și hotărît să-și păstreze tronul chiar cu prețul trădării, Carol I adresa o scrisoare marilor puteri întrunite, în noiembrie 1870, cerîndu-le punerea în discuție, atunci, în Conferința europeană deschisă la Londra, a viitorului regim politic din România. Se pronunța totodată pentru instaurarea unui regim autoritar, dictatorial. Austria și Turcia nu scăpau prilejul, oferit de Carol I, pentru a cere anularea unirii. Trădarea era amplificată în ianuarie 1871 prin publicarea într-un periodic german, la sfatul tatălui său și al consulului german de la București, a unei scrisori în care, după ce aducea grave injurii poporului român, amenința cu abdicarea. El urmărea prin această manevră să-și asigure sprijinul conservatorilor în păstrarea tronului și să impună despăgubirea de către statul român a acționarilor germani din consorțiul falimentar Strousberg.

În noile condiții, mișcarea antidinastică din țară capătă noi caracteristici, republicane. Situația complexă internă și internațională deruta însă burghezia republicană română. O parte a ei era neliniștită de intensificarea mișcării muncitorești internaționale și în special de lupta comunarzilor francezi. Cea mai înaintată grupare politică burgheză, a liberalilor-radicali, se temea să nu primejduiască existența tînărului stat român, înconjurat de mari imperii cu tendințe anexioniste, prin declanșarea unei acțiuni cu caracter de masă.

Înfrîntă, ca urmare a neputinței ei și a vitregiei vremurilor, burghezia era nevoită să cedeze. Conservatorii strînși în jurul lui Carol I îl asigurau de tot sprijinul pentru instaurarea unui regim autoritar și satisfacerea pretențiilor acționarilor germani. Dar, atît Carol I cît și conservatorii, și-au dat seama că abrogarea sau modificarea în sens restrictiv a Constituției era atunci imposibilă. Guvernarea conservatoare de după 1871 s-a caracterizat deci prin încălcarea flagrantă a prevederilor și normelor constituționale și prin promovarea intereselor moșierimii, clasă retrogradă a societății. Ca urmare, s-au luat măsuri pentru întărirea aparatului represiv al statului, s-au adoptat legi împotriva țărănimii, muncitorimii și a fost inițiată o politică economică potrivnică intereselor burgheziei autohtone și de încurajare a pătrunderii capitalului străin.

În noile condiții, se finaliza și acțiunea moșierimii de constituire a unui partid conservator, puțin numeros, lipsit de o bază socială de sprijin și incapabil să prezinte un program politic.

Situația impunea și burgheziei, aflată în opoziție și luptînd pentru luarea puterii, să-și strîngă rîndurile în jurul unui partid care, printr-un program adecvat, să abordeze în conformitate cu poziția specifică de clasă, marile probleme ale țării.

Intensificarea mișcării de eliberare națională împotriva dominației străine. Realizarea statului național România era urmată și de intensificarea luptei românilor din teritoriile naționale aflate încă sub dominația marilor imperii absolutiste ale vremii. O deosebită amploare lua mișcarea de eliberare a românilor din Imperiul habsburgic, zguduit de puternice frămîntări naționale ale popoarelor oprimate și de adîncirea luptelor sociale muncitorești și țărănești. Înfrînt și în războiul cu Franța și Sardinia din 1859, *Imperiul habsburgic* se afla în prag de destrămare.

Păstrarea în continuare în Imperiul habsburgic a sistemului neoabsolutist de guvernare, instaurat după înăbușirea revoluției de la 1848—1849 și bazat pe centralizarea excesivă, devenea imposibilă. Imperiul era nevoit să treacă la liberalizarea regimului. Ca urmare, din octombrie 1860, se revenea la autonomia statelor istorice, de dinainte de revoluție, între care se afla și Transilvania. Erau astfel reînviate vechile ei instituții administrative și politice, printre care guvernul și Dieta, care trebuia să elaboreze noua constituție liberală.

Mișcarea națională românească din imperiu, încurajată și sprijinită de România, se amplifica. Românii bănățeni, întruniți în *Congres național*, în noiembrie 1860, la *Timișoara*, revendicau unirea Banatului cu Transilvania sau autonomia sa deplină față de Ungaria sau Voievodina sîrbească. Ei se pronunțau pentru organizarea căpitănatului, în formula revoluționară propusă la 1848 de Eftimie Murgu, care să dispună astfel de administrație, conducere și forță armată românească. Cererea bănățenilor, susținută și printr-un memoriu adresat împăratului, n-a fost luată în considerare. Încălcîndu-se flagrant voința locuitorilor săi, Banatul era anexat Ungariei. Avea aceeași soartă Partiumul (Zarandul, Solnocul de Mijloc, Crasna, districtul Chioar și orașul Zalău).

Românii din ducatul Bucovinei luptau pentru păstrarea autonomiei și împotriva tendințelor de anexare la Galiția. Ei cereau totodată convocarea dietei locale, introducerea limbii române în administrație și justiție, înființarea de școli etc.

În toate teritoriile românești, și cu deosebire în Transilvania, se declanșa *o puternică mișcare națională de eliberare*, a cărei forță era dată de participarea angajantă a maselor populare. În timp ce România, creată în 1859, se consolida prin realizarea unității depline între munteni și moldoveni, prin inițierea unei ample acțiuni reformatoare în interior și a unei politici naționale active în exterior, românii din Imperiul habsburgic reînviau planul de la 1848—1849 de constituire a lor într-un stat național. Ideea era însă respinsă din nou de Habsburgi.

Dăinuirea și chiar consolidarea, printr-o luptă consecventă a idealului daco-românismului de unitate națională, făceau ca împăratul Francisc Iosif să respingă în 1861 și mai tîrziu, convocarea unui congres general românesc. Se accepta doar ținerea, în ianuarie 1861, a unei conferințe naționale a românilor din Transilvania. Prin organizare și desfășurare ea a luat însă proporțiile unui adevărat for reprezentativ românesc.

Animați de ideile revoluției de la 1848—1849, românii au pus în dezbaterea acestui veritabil congres, din ianuarie 1861 la Sibiu, problema rolului și locului națiunii române din Transilvania.

Congresul revendica astfel recunoașterea independenței națiunii române și garantarea acesteia prin Constituție în statul autonom al Transilvaniei. Se pronunța, de asemenea, pentru o mai largă participare a populației la viața politică, prin elaborarea unei noi legi electorale. Pentru conducerea luptei naționale se alegea atunci un comitet permanent românesc.

Procesul de liberalizare se desfășura însă greu. Pe de o parte liberalizarea, luată în considerarè de imperiu, ca o formulă de moment, nu cuprindea toate sferele de activitate ale statului, nu căpăta astfel profunzime și adîncime. Pe de altă parte, clasele dominante maghiare, hotărîte să-și păstreze pozițiile economice și politice privilegiate, foloseau slăbiciunile imperiului pentru sabotarea reînvierii autonomiei Transilvaniei pe principii liberale. Ca urmare, în februarie 1861 se pronunțau deschis pentru anexarea Transilvaniei la Ungaria.

În aceste condiții, se impunea mobilizarea tuturor forțelor pentru împiedicarea atentatului reacționar de clasă împotriva autonomiei de stat a Transilvaniei și națiunii române care constituia majoritatea absolută a populației țării. Insistînd pentru convocarea noii Diete și organizarea vieții publice, pe baza respectării principiilor libertății, dreptății și egalității, respingînd cu hotărîre orice politică de deznaționalizare, românii acordau o deosebită atenție dezvoltării culturii naționale. Era astfel creată, în martie 1861, *Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român* (Astra). În 1863 o societate similară începea să activeze în Bucovina și în

1870 se iniția o alta în Dobrogea. Preocupări asemănătoare se evidențiau și în teritoriile de peste Prut, unde situația românilor se înrăutățise continuu mai ales după 1825, cînd Basarabia, pînă atunci autonomă, devenea o simplă provincie a Rusiei țariste.

Intensificarea luptei naționale românești, în condițiile realizării și consolidării României între 1859—1862, încercările de insurecționare a Transilvaniei, pe baza înțelegerii între Al. I. Cuza și emigrația maghiară, izbucnirea revoluției poloneze, determinau convocarea Dietei Transilvaniei, în 1863, la Sibiu. Deși legea electorală dată de imperiu se baza pe un cens ridicat, românii constituind majoritatea absolută a populației din Transilvania, obțineau în noul organ legislativ 49 de locuri, iar maghiarii și sașii 44 și respectiv 33 locuri.

Dintre inițiativele românești, vădit influențate de programul revoluționar de la 1848—1849, se disting cu deosebire legile cu privire la *egala îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor ei* **și** *de oficializare a limbii române, ca limbă a statului, alături de limba maghiară și cea germană*. **Legile, corespunzînd intereselor generale ale Transilvaniei, s-au bucurat de sprijinul opiniei publice și de adeziunea poporului. Ele răspundeau în același timp dorinței și voinței românești de instaurare în Transilvania a unui nou climat politic bazat pe deplină înțelegere și colaborare cu naționalitățile conlocuitoare, în spiritul principiilor revoluționare de la 1848—1849, de egalitate și dreptate. Noile legi, fiind sancționate de împărat, erau puse în aplicare: prima imediat și a doua cu întîrziere.**

Reorganizarea Transilvaniei, în conformitate cu principiile liberalismului, a fost însă brutal stopată de Viena, ca urmare a trecerii Habsburgilor în 1865, de la tratative secrete la tratative publice pentru înțelegere, pe bază de compromis, cu aristocrația și burghezia maghiară. Negocierile erau accelerate în urma dezastruoasei înfrîngeri a imperiului în războiul cu Prusia, din vara lui 1866. Frămîntat și de puternice mișcări de eliberare socială și națională, Imperiul habsburgic accepta oferta insistentă de colaborare a aristocrației maghiare, precum și condiția impusă de aceasta, *anexarea Transilvaniei la Ungaria*.

Federalismul istoric liberalist cum era numit regimul politic liberal limitat, de după 1860, care devenise primejdios pentru existența imperiului multinațional, era înlocuit cu *dualismul austro-ungar*. Dieta de la Sibiu era dizolvată și convocată o alta la Cluj, cu menirea de a da o fațadă de legalitate atentatului samavolnic hotărît la Pesta, împotriva ființei de stat a Transilvaniei, și contrar dreptului istoric, intereselor și voinței populației ei. Revenirea la situația din martie 1848, prin anexarea Transilvaniei la Ungaria, în conformitate cu interesele reacționare de clasă ale aristocrației și burgheziei maghiare, avea loc în condițiile consolidării României și adîncirii luptei tuturor românilor pentru unitate politică și independență națională.

Exprimarea Dietei de la Cluj în favoarea anexării era doar o simplă formalitate. Și aceasta pentru că ea fusese convocată special pe baza unei

legi electorale feudale din 1791, care acorda drept de vot totalității nobilimii și impunea un cens foarte ridicat pentru cei ce nu făceau parte din această clasă. Aceeași lege dădea împăratului dreptul de a introduce în Dietă, prin numire, un număr nelimitat de „regaliști" (157 maghiari, sași și doar 34 români).

Ca urmare, în februarie 1867, prin repunerea în vigoare a Constituției maghiare a anului 1848, Transilvania își înceta forțat ființa de stat, fiind anexată la Ungaria. Erau desființate instituțiile ei tradiționale de stat și din iunie 1867, după încoronarea împăratului Francisc Iosif ca rege al Ungariei, erau abrogate și legile Dietei de la Sibiu.

Dualismul austro-ungar inaugurat în 1867 a fost un regim politic reacționar, naționalist-șovin, cu un caracter aspru de clasă. Compromisul realizat între burghezia și nobilimea austriacă, pe de o parte, nobilimea și burghezia maghiară, pe de altă parte, era ilustrat și prin constituirea la Viena a trei ministere comune (de externe, de război și de finanțe). Dualismul reprezenta înțelegerea asupritorilor, a privilegiaților împotriva națiunilor oprimate din imperiu și în contra maselor populare de la orașe și sate aflate în lupta pentru libertate și dreptate.

Constituirea dualismului a fost urmată de declanșarea unei puternice mișcări protestatare românești. Ea s-a exprimat prin memorii colective adresate Vienei, prin protestul puținilor deputați români din Dieta de încoronare a împăratului Austriei ca rege al Ungariei și în parlamentul maghiar, printr-o vie activitate de presă pe tot teritoriul național. Cea mai înaltă expresie a mișcării protestatare a fost însă *Pronunciamentul de la Blaj din 3 mai 1868*.

Prin acest act național, adevărat manifest revoluționar, alcătuit pe baza principiilor profund democrate ale revoluției române de la 1848—1849, inițiatorii săi, fruntașii românilor transilvăneni, se adresau opiniei publice și nu împăratului. În numele națiunii române, ei revendicau astfel dreptul la autodeterminare. Se cerea autonomia Transilvaniei, repunerea în vigoare a legilor Dietei de la Sibiu din 1863—1864 și redeschiderea Dietei Transilvaniei *„pe baza unei adevărate reprezentări poporale"*.

Pronunciamentul a provocat o mare agitație printre românii de pretutindeni. Cu semnatarii și difuzorii Pronunciamentului, mai ales prin presă, s-a solidarizat națiunea română gata de răscoală. De la tribuna Parlamentului de la Pesta, *Ilie Măcelariu*, de pe poziții de solidaritate militantă, respingea cu fermitate înglobarea Transilvaniei în Ungaria. Ca urmare, procesul intentat fruntașilor transilvăneni arestați, autori ai manifestului protestatar, era suspendat prin ordonanță regală.

În România unde liberalii-radicali conduși de C.A. Rosetti se declarau adepți ai unei insurecții naționale, numeroase organe de presă publicau articole mobilizatoare. Astfel, „Reforma" nota în articolul *„La frații noștri de peste Carpați"* în ianuarie 1867, cu speranța în România

viitoare a tuturor românilor, că putredul colos al *„despotismului cuceritor se va sfărîma înaintea drepturilor popoarelor și ale gintei și astfel figura României una și nedespărțită, rupînd lanțurile ce o înconjoară astăzi va apărea pe arena lumii, la marginea Dunărei, mai radioasă și mai strălucitoare, purtînd între fiicele Romei, cununa originară a vechii și strămoșeștei ei valori"*. În „Perseverența", Bogdan Petriceicu Hasdeu, trimis ca emisar al liberalilor-radicali în Transilvania, publica articole intitulate semnificativ *Unirea* sau *Părțile României*. În ultimul dintre ele, apărut în august 1867 în „Românul", sublinia că *„Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe fața pămîntului, există o singură Românie, cu un picior în Dunăre și cu altul pe ramificațiile cele mai îndepărtate ale Carpaților, există un singur corp și un singur suflet, în care toți nervii și toate suspinele vibrează, unul către altul"*.

În aceste împrejurări grele pentru națiunea română, erau înființate la București (1866) *Societatea literară* (cu participarea și a românilor transilvăneni), devenită în 1867 *Societatea academică*) și *Transilvania*, societate condusă de Al. Papiu Ilarian, avînd drept scop „strîngerea legăturilor de frăție între junimea studioasă din toate Țările Române".

După anexarea Transilvaniei, maghiarizarea forțată a devenit obiectivul major al activității guvernului Ungariei. O întreagă legislație cu caracter economic, social-politic slujea acest țel. Astfel, *Legea naționalităților* (1868), contrar titlului său demagogic, nu recunoștea decît existența națiunii maghiare și o singură limbă oficială, limba maghiară. Numai națiunii maghiare îi erau acordate drepturi politice. În același spirit al deznaționalizării forțate au fost elaborate și aplicate și *legile învățămîntului, presei și a sistemului electoral*.

Bucovina era și ea supusă unei politici de deznaționalizare. Ca urmare, pe întreg teritoriul național aflat sub stăpînire străină, românii au acordat o atenție deosebită instituțiilor și organismelor care puteau sluji interesele naționale. S-a militat pentru întărirea școlilor românești, pentru independența bisericii române, ca instituții naționale, pentru păstrarea și extinderea presei românești, pentru constituirea unor noi organizații culturale cu caracter patriotic etc.

Necesitatea organizării luptei pentru păstrarea existenței naționale și a înfăptuirii idealului de unitate a tuturor românilor a impus constituirea, în 1869, a partidelor naționale românești în Banat și Transilvania. Respingînd recunoașterea pactului dualist reacționar, *Partidul Național Român din Transilvania* a militat pentru autonomia Transilvaniei, refuzînd, în numele națiunii române pe care o reprezenta, să participe la activitatea parlamentară a statului maghiar. Se instituia astfel ca tactică de luptă *pasivismul*.

În mișcarea națională, deosebit de activ și plin de inițiativă se manifesta tineretul. Apăreau organizații noi ale sale, inclusiv politice ca *Arboroasa* din Bucovina, s-au organizat manifestații naționale, ca cea de la Putna din august 1871. Ca expresie a dorinței și voinței de unitate a tuturor românilor, la Putna participau peste 3 000 de patrioți veniți de pe întreg teritoriul național care jurau la mormîntul lui Ștefan cel Mare să lupte pentru viitoarea Românie a tuturor românilor.

O puternică renaștere națională trăiau și românii din Dobrogea, provincie românească aflată sub controlul direct al Turciei (încă din secolul al XV-lea). După crearea României în 1859, legăturile cu românii dobrogeni și cu cei

aflați în Balcani s-au extins și adîncit. Din România întreagă și cu deosebire din Transilvania au plecat spre Dobrogea cărturari vestiți, patrioți, propagatori ai culturii naționale și ai luptei neobosite pentru libertate. Școala și biserica, singurele instituții naționale acceptate, au jucat și aici, ca și în provinciile românești asuprite de Habsburgi, rol de păstrătoare și transmițătoare ale tradițiilor românești, contribuind la promovarea limbii române și la intensificarea mișcării naționale românești. Forța și importanța comunității românești, permanența și preponderența ei, cea mai numeroasă din comunitățile nemusulmane dobrogene, impuneau folosirea curentă a limbii române, nu numai în raporturile între locuitorii Dobrogei, ci și în activitatea cancelariilor turcești. În aceste condiții, *Societatea română pentru cultură și limbă*, creată în 1870 obținea remarcabile succese în promovarea limbii române *„prin toate mijloacele putincioase"* și în *„dezvoltarea educației naționale și apărarea intereselor românești"*.

Un rol important în mobilizarea la luptă pentru libertate a românilor dobrogeni l-a avut profesorul *Nifon Bălășescu*, conducător de frunte al revoluției de la 1848—1849. Din 1870 el s-a ocupat de organizarea școlilor în peste 80 de comune românești. Ca urmare, și-au deschis cursurile 25 dintre ele, cea din Tulcea fiind susținută material de statul român. Se adăugau acestora numeroase școli particulare, subvenționate de diverși patrioți. Se pregăteau astfel condițiile pentru finalizarea luptei românilor dobrogeni de unire cu țara.

ÎNCEPUTURILE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI SOCIALISTE

Pe măsura afirmării muncitorimii ca forță socială, s-a întărit spiritul ei de solidaritate și s-a impus organizarea ca o necesitate. S-au constituit mai întîi *asociațiile de întrajutorare pentru boală, bătrînețe, șomaj*. Prima dintre acestea a apărut la Brașov. Deosebit de puternică a fost „Casa tipografilor" din București (1858). Ajunsă *Asociațiunea generală a lucrătorilor tipografi din România* (1869), ea a numărat printre conducătorii ei pe omul politic liberal-radical *C. A. Rosetti*, agronomul *Ion Ionescu de la Brad*, ambii revoluționari de la 1848, sau tipograful povestitor *Petre Ispirescu*. Din 1865 începeau să apară pe rînd și primele periodice muncitorești: „Tipograful român", „Analele tipografice" și „Uvrierul", care chemau muncitorii la unire.

Puternice asociații muncitorești erau organizate și în Transilvania. S-a remarcat dintre ele, în anii 1868—1872, *Asociația generală a muncitorilor din Timișoara*. În fruntea acestei organizații, care avea un program democratic larg și întreținea strînse legături cu Internaționala I, s-au aflat muncitorii *Carol Farcaș* și *Gheorghe Ungureanu*. Sub influența ei s-au constituit organizații similare în multe alte orașe din Transilvania, dizolvate de autorități în 1872.

În același an își începea activitatea la București prima organizație muncitorească cu caracter centralizat: *Asociația generală a lucrătorilor din România*. Ea își propunea prin statut *„să înfrățească muncitorimea în politica pe care hotărăște să o ducă contra a tot ce e rău și vătămător muncitorimii"*.

Constituirea acestei organizații exprima adîncirea procesului de maturizare a clasei muncitoare din România care se afirma ca forță politică de sine stătătoare în viața politică a țării. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., aprecia că

„un moment deosebit de important în dezvoltarea procesului de organizare a proletariatului era înființarea, în 1872, a Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România, care-și propunea pentru prima dată în istoria noastră unirea muncitorilor din întreaga țară. Acest eveniment marchează începutul organizării de clasă pe scară națională a proletariatului român".

Reprimarea grevei muncitorilor bivolari din portul Giurgiu (martie 1873)

Asociația generală a lucrătorilor din România era reprezentată de „Lucrătorul român" (1872—1873) care înlocuia „Uvricrul".

Guvernul conservator aflat în fruntea țării, neliniștit de creșterea mișcării muncitorești, înscena *Asociației* un complot, silind-o să-și înceteze activitatea în 1873.

Organizarea asociațiilor muncitorești a fost urmată de activizarea muncitorilor, de apariția preocupărilor pentru definirea ideilor programatice, inclusiv a celor legate de revendicările politice imediate sau de perspectivă.

Firesc, în aceste condiții, ideile socialiste au găsit un teren prielnic în România.

Mișcarea socialistă. Ideile socialismului, de tip utopic, au pătruns de timpuriu în societatea românească. Încă din 1835, sub influența socialismului utopic francez al lui Charles Fourier, tînărul *Teodor Diamant* inițiia falansterul

Pagină de titlu: „Lucrătorul" și „Socialistul"

Lucrătorul

ORGAN SOCIAL-DEMOCRAT

SOCIALISTUL

ZIAR BIHEBDOMADAR

Bucuresci, 25 Maiu

POLITICA ESTERNĂ

FRANCIA

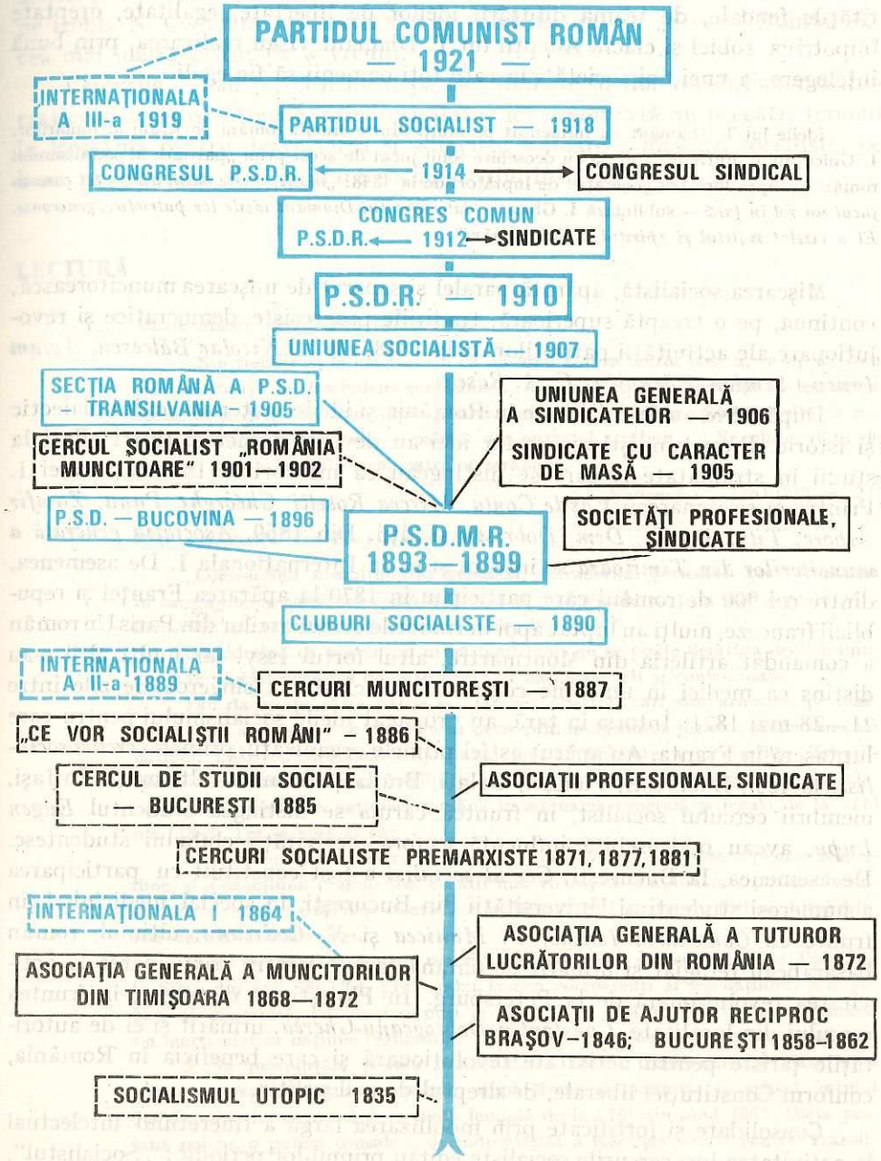

Ascensiune și continuitate în mișcarea muncitorească din România

de la Scăieni (Prahova), *Societatea agronomică și manufacturieră*. Această primă cooperativă de producție agrară și industrială de tip comunist de pe teritoriul țării, și una din primele din lume, era dizolvată cu forța de autoritățile feudale, de teama difuzării ideilor de libertate, egalitate, dreptate împotriva robiei și clăcii. Adepții lui T. Diamant visau realizarea, prin bună înțelegere, a unei noi societăți în care toți oamenii să fie egali.

Ideile lui T. Diamant au influențat pe mulți dintre tinerii români partizani ai înnoirilor. I. Ghica, unul dintre ei, aprecia cu deosebire rolul jucat de acest prim „patriarh al socialismului român" asupra formării generației de luptători de la 1848: *„mulți, foarte mulți dintre cei care au jucat un rol în țară* — subliniază I. Ghica — *datorează lui Diamant ideile lor patriotice, generoase. El a cizelat sufletul și spiritul multor români"*.

Mișcarea socialistă, apărută paralel și separat de mișcarea muncitorească, continua, pe o treaptă superioară, tradițiile progresiste, democratice și revoluționare ale activității patrioților de la 1848, ale lui *Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, C. A. Rosetti.*

După 1848 au fost difuzate în România și ideile materialismului dialectic și istoric. Propagandiști ai acestor idei au devenit numeroși tineri aflați la studii în străinătate și care se distingeau ca membri ai Internaționalei I. Printre ei se remarcau *Vasile Conta, Mircea Rosetti, Gheorghe Panu, Zamfir Arbore, Titus Dunca, Dem. Dobrescu* și alții. Din 1869, *Asociația generală a muncitorilor din Timișoara* se integra și ea în Internaționala I. De asemenea, dintre cei 900 de români care participau în 1870 la apărarea Franței și republicii franceze, mulți au luptat apoi în rîndurile comunarzilor din Paris. Un român a comandat artileria din Montmartre, altul fortul Issy, iar mulți alții s-au distins ca medici în unitățile comunarde, inclusiv în sîngeroasele zile între 21—28 mai 1871. Întorși în țară, au propagat ideile socialismului pentru care luptaseră în Franța. Au apărut astfel primele organizații, primele *cercuri socialiste* la Iași, București, Ploiești, Galați, Brăila și în multe alte orașe. În Iași, membrii cercului socialist, în fruntea căruia se distingea studentul *Eugen Lupu*, aveau o deosebită influență asupra activității clubului studențesc. De asemenea, la București, *Cercul socialist* a fost constituit cu participarea a numeroși studenți ai Universității din București, în special mediciniști, în frunte cu *Constantin Istrate, V. Manicea* și *N. Codreanu*, ultimul, român basarabean refugiat și urmărit de ohrana țaristă pentru participarea la activitatea revoluționară de la Petersburg. În Ploiești, se distingea, în fruntea cercului din localitate, *Constantin Dobrogeanu-Gherea*, urmărit și el de autoritățile țariste pentru activitate revoluționară și care beneficia în România, conform Constituției liberale, de dreptul de azil politic.

Consolidate și fortificate prin mobilizarea largă a tineretului intelectual la activitatea lor, cercurile socialiste editau primul lor periodic: „Socialistul". Publicația, deși de scurtă apariție, s-a distins prin conținutul ei bogat în idei înaintate, progresiste, de orientare democrat-revoluționară, socialist-utopică. „Socialistul" lansa o chemare la luptă pentru progres, împotriva exploatării,

analiza războiul izbucnit în 1877, subliniind justețea luptei de eliberare a poporului român prin forța armelor, demasca și ataca războaiele de cucerire ale marilor imperii, condamna absolutismul monarhic al acestora etc. De altfel, mulți socialiști au participat la război ca voluntari, unii jertfindu-se pe front. N. Codreanu s-a înrolat și el, fiind decorat cu „Steaua României", cea mai înaltă distincție a vremii.

Cercurile socialiste, deși nu depășeau limitele ideilor revoluționar-democratice și socialist-utopice, prin activitatea lor organizată au pregătit terenul în România pentru dezvoltarea și adîncirea viitoare a mișcării socialiste, pe baza programului de orientare socialist-științifică.

LECTURĂ

Vasile Maniu, *Petițiunea bănățenilor*

„Noi trebuie să le mărturisim că nu vom abjura crezul nostru, că nu ne vom sinucide ca să le deschidem succesiunea, dar nici că vom renunța la legitimele speranțe și drepturi, vom lupta pentru patrie și românism, pentru unitatea națională, că nu putem ceda o palmă din eritagiul străbun... Ne place viața de unitate națională, sub cerul patriilor străbune."

„Națională", 1861 (IV) nr. 21.

Pronunciamentul din Blaj 3 mai 1868

„Considerînd nemulțumirea generală, considerînd pericolul prea învederat în care ajunsese națiunea română, limba și confesiunile ei, prin starea prezentă a lucrurilor și nemulțumirea provenitoare de aici;

Considerînd că acesta din urmă (pericolul) nu se poate delătura decît punîndu-se în viață principiile de egalitate, atît națională, cît și confesională.

Din datorința către patrie și națiunea noastră, cari sînt aruncate pe marginea unui abis, și nu se pot mîntui decît prin mulțumirea justelor pretensiuni ale națiunii noastre, care face majoritatea precumpănitoare a locuitorilor Transilvaniei, declarăm a rămîne neclintiți pe lîngă principiile și pretensiunile proclamate sărbătorește de națiunea română în adunarea generală și legală de la 3/15 mai 1848. Iar în special că:

1. Ne pronunțăm pentru autonomia Transilvaniei, pe baza diplomei leopoldine, și a sancțiunii pragmatice, cu atît mai vîrtos, că și autonomia țărilor croato-slavone e recunoscută, deși relațiunile acelora către Ungaria au fost cu totul diferite de ale Transilvaniei.

2. Ne pronunțăm pentru reactivarea articolelor de lege aduși în Dieta de la Sibiu din anii 1863/64, prin ambii factori competenți ai legislațiunii, sancționați de majestate, publicați și puși în viață, prin cari articoli națiunea română s-a înarticulat ca națiune regnicoloră, iar limba și confesiunile ei au fost garantate.

3. Ne pronunțăm pentru redeschiderea Dietei transilvane pe baza unei adevărate reprezentațiuni poporale, după drept și cuviință, în sensul votului dat de minoritatea română în dieta feudală de la Cluj din anul 1865. Dieta pestană noi nu o putem considera de îndreptățită a face legi valide pentru Transilvania, nici pe transilvănenii cari poate vor fi șezînd într-însa de reprezentanți legali ai țării noastre."

„Federațiunea", 1868, nr. 179.

Studentul **Ioachim C. Drăgescu** *(membru al societății „Transilvania")*

„Nu prin pacientă, ci prin impacientă (revoluție) devin popoarele libere. Transilvania e inima României, în ea pulsează, bate viața „României viitorului"... „Să ne dăm mîna, să punem piept la piept... să jurăm a muri pînă la unul decît a trăi în sclavie. Astfel vom ridica în Alba Iulia altarul unității, libertății și independenței române, sub care vom îngropa suferințele și umilința noastră milenară"

Torino, 10 februarie, 1869.

Românii din Franța în anul 1870—1871

„Toți acești români din diferite provincii române, adecă din România liberă (Țara Românească și Moldova), Transilvania, Banat și Bucovina, au plecat din țara lor animați de ideea sacră de a muri pentru Franța, către care îi atrăgea amorul libertății și simpatiei lor de rasă și sînge a fraților lor francezi (...) Dacă românii au luptat în Polonia, Italia și la toate ocaziunile, unde era vorba de sfînta cauză a libertății popoarelor împilate, dacă fiul Daciei, deși de cele mai multe ori confundat cu altă naționalitate și ignorat de ambițioși, a desfășurat cu fală și glorie eroismul strămoșesc contra tiraniei, apoi cel puțin istoria judecătorului imparțial, nu mă îndoiesc că va rezerva un mic loc și pentru numele românesc, în memoria bravilor luptători români care și-au vărsat sîngele pe cîmpiile și munții Franței sub eroicile drapeluri ale marilor generali Garibaldi și Chansy."

„Gazeta de Transilvania"

Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România 1821—1878. Ed. Politică, București, 1971, p. 573—574.

TEME

1. **Explicați cauzele introducerii regimului liberal de guvernare, limitele și urmările lui pentru Transilvania.**
2. **Evidențiați caracterul de clasă și șovin al dualismului austro-ungar.**
3. **Reliefați multitudinea formelor de exprimare a mișcării naționale românești din teritoriile aflate sub ocupație străină și obiectivele pe care le slujea.**
4. **Care au fost caracteristicile primelor organizații muncitorești? În ce a constat importanța lor.**
5. **Prin ce s-au exprimat începuturile mișcării socialiste?**

CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI, OPERĂ A ÎNTREGII NAȚIUNI

Dorobanțul, pictură de Nicolae Grigorescu

După înfăptuirea unirii Moldovei și Munteniei în 1859, independența, necesitate vitală pentru progresul țării, dorința arzătoare a întregii națiuni, pentru care se jertfiseră generații și generații de români, devenise obiectivul major al luptei naționale.

România independentă trebuia să deschidă, printr-o politică externă și economică activă, de protecție și încurajare a industriei, o epocă nouă, de progres în toate domeniile, să creeze condițiile pentru realizarea statului național al tuturor românilor.

Condițiile interne și externe ale luptei pentru independența României. Toate clasele sociale se pronunțau pentru independență, dar nu toate erau adepte ale aceleiași căi pentru obținerea ei.

Masele populare, de la orașe și sate, legau de obținerea suveranității naționale speranțele lor de viață mai bună. Țărănimea voia o nouă reformă agrară. Și ca întotdeauna în milenara noastră istorie masele muncitoare au dus greul luptei și s-au jertfit pe front. *Burghezia*, în continuă competiție cu moșierimea, pentru întîietate în viața economică și politică în stat, era interesată în rapida dezvoltare industrială a țării, prin protecționism vamal și politică de încurajare. Acestea nu puteau fi însă realizate decît prin cucerirea independenței. *Moșierimea*, mare exportatoare de cereale și, deci, adeptă a liber-schimbismului (adică a libertății comerciale fără îngrădiri vamale), temîndu-se de înarmarea țărănimii, prefera calea diplomatică, care cerea însă timp și implica nesiguranță.

Încercări de obținere a independenței pe cale diplomatică, respinse însă de marile puteri, au avut loc între anii 1870—1876, cu sprijinul lui Carol I.

El voia să-și consolideze în acest mod domnia șubrezită, ca urmare a puternicei mișcări antidinastice. România reușea doar să-și asigure sprijinul Austro-Ungariei cu care încheiase în 1875 prima convenție comercială, vamală și de navigație. Convenția, ca act politic, exprima hotărîrea României de a-și dirija raporturile externe în conformitate cu propriile sale interese.

De pe aceste poziții militante țara noastră urmărea și susținea de multă vreme, moral și material, mișcarea de eliberare națională a popoarelor din Balcani. Ea se intensificase după izbucnirea în 1875 a răscoalei populare antiotomane din Bosnia și Herțegovina. Răscoala bulgară, pregătită de un comitet revoluționar pe teritoriul românesc, și cu sprijinul românilor, era sîngeros reprimată în aprilie 1876. Serbia și Muntenegru, bucurîndu-se de sprijinul tacit al Rusiei țariste, au pornit războiul de eliberare împotriva Porții. Hotărîrea junilor turci, fruntași ai mișcării izbucnite în Imperiul otoman, de a asigura prin liberalizarea regimului politic integritatea teritorială neștirbită, întărise convingerea popoarelor oprimate din Balcani, că lupta armată era unica soluție pentru eliberarea națională. România pornea și ea hotărîtă pe acest drum o dată cu venirea la conducerea țării, în iulie 1876, a guvernului burghez I. C. Brătianu, de orientare liberal-radicală. Stat mic, lipsit de industrie mare și deci fără industrie de armament, România, înconjurată de mari imperii cu interese anexioniste, divergente, în permanentă concurență pentru întîietatea în zona Dunării de jos, nu putea aborda singură și dezarmată lupta cu dușmanul secular, încă puternic. Cooperarea numai cu popoarele balcanice, aflate într-o situație economică și politică mai grea decît a României, nu putea asigura victoria. De aceea, țara noastră s-a îndreptat spre alianța cu Rusia. Ea lua astfel în considerare interesul vechi și manifest al Imperiului țarist de întărire a pozițiilor sale în Balcani, prin înlăturarea dominației otomane.

O delegație guvernamentală românească, în frunte cu I. C. Brătianu, s-a deplasat în septembrie 1876 în Crimeea, la Livadia, reședința de vară a țarilor. În convorbirile purtate cu Alexandru al II-lea și cancelarul Gorceakov, delegația română a susținut, cu multă tărie, necesitatea unei convenții de reglementare a trecerii trupelor ruse prin teritoriul românesc, pe baza respectării instituțiilor și integrității teritoriale. Respinsă la început, cererea românească era mai apoi luată în considerare, un trimis special al țarului sosind în noiembrie 1876 la București. Convenția, elaborată cu participarea lui, era semnată însă în aprilie 1877. Între timp, Rusia se asigurase că nu mai era posibilă realizarea unei coaliții de forțe în jurul Turciei și împotriva ei, ca în 1853. Acum, în 1877, Turcia respingînd orice mediație internațională în problema balcanică, deschidea drum liber acțiunii militare țariste în Balcani. Pregătindu-se pentru război, Rusia obținuse neutralitatea Austro-Ungariei, acceptînd cererea acesteia de anexare a Bosniei și Herțegovinei, asigurîndu-și totodată, prin aceeași convenție din 1877, de la Budapesta, reanexarea celor trei județe din Sudul Basarabiei. Actul sublinia și el, așa cum aprecia V. I. Lenin, că *„politica dusă și de Austria și de Rusia, atît în timp de pace, cît și în timp de război, e o politică de înrobire a națiunilor și nu de eliberare a lor"*.

Proclamarea independenței naționale. Convenția româno-rusă din 4 aprilie 1877 de la București, semnată de M. Kogălniceanu, ministrul de externe al României, și D. Stuart, consulul general al Rusiei, prevedea trecerea, prin teritoriul românesc, a trupelor ruse, ca armată prietenă, cheltuielile ocazionate revenind Rusiei.

> **Prin convenție, Imperiul țarist se obliga formal să respecte drepturile politice ale statului român, „astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și apăra integritatea actuală a României".**

Detaliile cu privire la trecerea armatelor ruse erau precis fixate într-o largă anexă. Convenția constituia un act politic de o excepțională importanță. Elaborarea, semnarea, conținutul ei exprimă poziția de egalitate între părțile contractante. Ea oglindește faptul de necontestat că suveranitatea României, căreia formal i se dădeau însemnate garanții, era luată deja în considerare de Rusia, deși proclamarea oficială a independenței nu avusese încă loc. De asemenea, convenția semnată, nu întîmplător, în capitala României, era menită să deschidă o etapă nouă în raporturile cu marele vecin, ea punînd capăt practicilor vechi, numeroase, de ocupare militară a țării, și înlocuindu-le cu raporturile de respect, pe baza unor datorii reciproce și precis fixate și, în egală măsură, obligatorii. Ea trebuia să fie astfel, ca act internațional, garanția cea mai sigură pentru securitatea instituțiilor liberale și a integrității teritoriale românești. În această situație se accelera și pregătirea de luptă a României. La 6 aprilie se decreta mobilizarea generală. Erau chemați sub arme aproximativ 100 000 oameni, dintre care 58 700 constituiau armata activă. Ea dispunea de 12 300 de cai și 190 piese de artilerie. Trupele române, masate apoi pe Dunăre pentru apărarea granițelor sudice, împotriva intențiilor Turciei de a deschide ostilitățile pe teritoriul nostru, au contribuit activ, de la 12 aprilie 1877, cînd Rusia declara război Turciei, la trecerea oștilor acesteia spre Balcani. Curînd, România ajungea la înfruntare armată cu Turcia. La 21 aprilie 1877, Brăila era bombardată și urmau apoi Calafatul, Bechetul, Oltenița și Călărașii. Artileria română răspundea bombardînd Vidinul, instituindu-se astfel starea de război cu Imperiul otoman. Războiul românilor pentru independență începuse.

În țară se cerea, în presă și în Parlament, proclamarea imediată a independenței. La insistențele liberalilor-radicali, *Adunarea Deputaților* vota, la 29 aprilie 1877, o moțiune prin care se declara starea de război cu Poarta și se autoriza guvernul să acționeze pentru asigurarea existenței statului român și ca, la viitoarea pace, *„România să iasă cu o poziție politică bine definită și națiunea de sine stătătoare să poată îndeplini misiunea sa istorică"*.

Independența, atît de dorită de românii de pretutindeni, nu fusese încă proclamată. Și aceasta pentru că cercurile guvernamentale, de comun acord

cu principele Carol I, fixaseră ca dată a proclamării neatîrnării naţionale, 10 mai 1877. Se urmărea pe această cale consolidarea dinastiei, legîndu-se în mod forţat actul de independenţă de începutul domniei lui Carol I. La o nouă interpelare a liberalilor-radicali, care exprimau nerăbdarea ţării, M. Kogălniceanu, ministrul de externe al ţării, declara la *9 mai 1877* în faţa Adunării Deputaţilor: *„Sîntem independenţi ; sîntem naţiune de sine stătătoare... sîntem o naţiune liberă şi independentă". Corpurile legiuitoare* proclamau apoi *„independenţa absolută a României"*

Parlamentul consacra prin votul său *independenţa absolută a României*, act realizat prin voinţa întregii naţiuni şi împotriva oricăror adversităţi externe. România era, astfel, singura dintre ţările din sud-estul Europei angajate atunci în lupta pentru neatîrnare, care-şi proclama independenţa, folosind aceeaşi tactică binecunoscută — Prin noi înşine.

Proclamarea independenţei a fost primită cu ostilitate la Londra şi cu răceală la Paris. Austro-Ungaria, Germania şi Italia şi-au rezervat dreptul de a-şi preciza poziţia după încheierea războiului, iar Rusia a acceptat-o ca un fapt împlinit.

Războiul de independenţă (1877—1878). Prin efectuarea mobilizării, armatei de operaţiuni i s-au adăugat miliţia, unităţile de ordine şi de pază ale graniţei, garda orăşenească, precum şi recruţii anului 1877. Pentru înarmare, s-au votat noi credite de război, s-au folosit şi cei 914 000 lei ai desfiinţatei dări către Poartă (tributul). Înarmarea a fost, de asemenea, larg sprijinită de popor prin donaţii băneşti. Pe această bază s-au făcut importante comenzi de armament în străinătate, inclusiv tunuri de asediu şi mortiere. Este interesant de remarcat că armata română dispunea, printre puţinele din Europa, şi de modernele tunuri germane Krupp. S-a organizat totodată şi serviciul sanitar militar.

Generalul Alexandru Cernat

Punerea rapidă a armatei pe picior de război ilustra hotărîrea nestrămutată a României de a-şi cuceri independenţa prin participarea directă şi efectivă la înfrîngerea Imperiului otoman. Ea propusese Rusiei cooperarea militară încă de la sfîrşitul lui aprilie 1877. Marele duce Nicolae, comandantul forţelor ruse de pe frontul balcanic, accepta ideea, dar cererile române cu privire la convenţia militară şi baza proprie de operaţiuni erau respinse de ţar şi de cancelarul Gorceakov.

Comandanţi români şi ruşi la Plevna: domnitorul Carol I, marele duce Nicolae, generalul E. I. Totleben şi ţarul Alexandru al II-lea (stampă de epocă)

Chiar şi în aceste condiţii armata română a avut o participare însemnată la luptele de la Dunăre. Navele militare româneşti *Rîndunica*, *Ştefan cel Mare*, *Fulgerul* şi *România* au contribuit la distrugerea flotilei fluviale turceşti. Artileria românească a sprijinit printr-un tir continuu, la jumătatea lunii iunie, trecerea peste Dunăre, prin Zimnicea, a principalelor forţe militare ruse şi luarea Şistovului. Bateriile de artilerie românească de la Islaz, Flămînda şi Turnu Măgurele au susţinut ofensiva victorioasă a armatei ruse de la începutul lui iulie 1877, la Nicopole. De asemenea, focul continuu a două regimente de infanterie română a împiedicat retragerea trupelor turceşti din Nicopole spre Rahova.

Din cele trei sectoare ale armatei ruse din Balcani, cel mai important se dovedea a fi, în iulie 1877, cel de la *Plevna*, punct strategic aflat la întretăierea a trei drumuri. De cucerirea Plevnei depindea, aşa cum practic a demonstrat-o războiul, victoria pe frontul balcanic. Capacitatea de rezistenţă a Plevnei fusese însă considerabil întărită de comandantul ei Osman Paşa, unul din cei mai capabili generali turci. El înconjurase cetatea cu un puternic sistem de fortificaţii în care erau cuprinse 14 redute, apărate de o importantă forţă armată de elită. Cei 50 000 soldaţi turci dispuneau şi de 72 tunuri Krupp.

În aceste condiţii, primul asalt al armatei ruse de la începutul lui iulie 1877 eşuă. Pregătind o nouă ofensivă, cu participarea tuturor forţelor din zonă, comandamentul rus solicita trecerea în Bulgaria a Diviziei a IV-a române de la Turnu-Măgurele, cu misiunea de a prelua cetatea Nicopole şi prizonierii turci capturaţi aici. Deşi nu se realizase convenţia de cooperare, guvernul român a satisfăcut cererea, trecînd peste Dunăre primele sale unităţi (o brigadă de cavalerie şi o alta de infanterie).

A fost respins însă și cel de-al doilea atac rus de la Plevna. De asemenea, o contraofensivă turcească împotriva aripii sudice a armatei ruse aruncase forțele acesteia și detașamentele de voluntari bulgari peste munți, de la Stara Zagora în pasul Șipka. Situația devenise deosebit de gravă. Apăruse primejdia reală a respingerii armatei ruse peste Dunăre, mutarea frontului la nordul ei și, deci, posibila prelungire a războiului. Ca urmare, la 19 iulie 1877 arhiducele Nicolae adresa lui Carol I cunoscuta telegramă: *„Prințului Carol I al României în locul unde se află Cartierul general român. Turcii, adunînd cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fusiune, demonstrațiune și, dacă se poate să treci Dunărea cu armata, după cum dorești. Între Jiu și Corabia, demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele — Nicolae"*.

România dispunea, în aceste condiții, trecerea în Balcani a restului Diviziei a IV-a. În urma acordului verbal realizat între țar și șeful statului român, Carol I, au mai trecut Dunărea divizia a III-a și cea de rezervă. Din cele cinci divizii ale armatei române, trei se găseau acum pe frontul de la Plevna. S-a hotărît atacarea pentru a treia oară a Plevnei, de această dată în cooperare.

Sînt semnificative, pentru raporturile existente din august 1877, între armata română și cea rusă, scrisorile dintre ducele Nicolae și principele Carol I.

Primul sublinia după noile tratative româno-ruse: *„Rămîne bine înțeles, monseniore, că armata română va păstra întru totul individualitatea sa, așa precum se convenise mai dinainte, și că pentru toate amănuntele, ea se va afla sub comandament direct al șefilor săi imediați"*. Răspunzînd, Carol I consemna: *„În raporturile sale cu armata imperială, armata română va trebui să-și păstreze după cum însăși A(ltețа) V(oastră) I(mperială) a binevoit a recunoaște în ultima sa scrisoare, individualitatea sa și unitatea sa de comandă, avînd a opera, bineînțeles, după planul general și dispozițiunile A.V.I. |...| Comunitatea scopului ce urmărim precum și urările ce am făcut neîncetat pentru succesul armelor imperiale mă vor face mîndru d-a vedea armata română luptînd alături de valoroasa armată care se află sub comandamentul A.V.I."* Armata română își păstra individualitatea dispunînd de conducere și front propriu. Frontul de la *Plevna* a fost pus sub conducerea lui *Carol I*, asistat de generalul rus *Zotov*, șef al statului major, și de generalul *Al. Cernat*, comandantul armatei române de operațiuni.

Epopeea românească din Balcani începea cu cel de-al treilea asalt asupra Plevnei (30 august/11 septembrie 1877). România participa cu toți cei 38 000 combatanți ai armatei de operațiuni și 100 piese de artilerie. Singura victorie a zilei era cucerirea de către români, cu jertfe grele după patru atacuri succesive, a redutei *Griviția I*. Au murit eroic, sacrificîndu-se pentru patrie în „Valea plîngerii" sau „Valea sîngelui", în luptele pentru luarea *Griviței II*, maiorul *George Șonțu* și căpitanul *Nicolae Valter Mărăcineanu*.

Eșuarea apoi a altor atacuri româno-ruse împotriva Plevnei au impus o nouă tactică de luptă — asediul. Au fost aduse pe front noi unități ruse, printre care și garda imperială. S-a trecut la încercuirea Plevnei și cucerirea, de armatele româno-ruse, rînd pe rînd, a punctelor întărite și centrelor fortificate de turci în jurul cetății. În noiembrie 1877 armata română obținea un mare succes ocupînd *Rahova*. Noi unități militare românești, din diviziile

Asalt asupra redutei Griviția

I și II (Corpul de observație), treceau în Balcani pregătindu-se astfel marea victorie de la Plevna, obținută în aceeași lună. Osman Pașa, lipsit de muniții și alimente, încerca să spargă încercuirea printr-un atac, declanșat prin surprindere, împotriva trupelor ruse. Dar, prin lupta de la *Opanez*, românii, luînd 7 000 de prizonieri turci, îi spulberau orice speranță. Intrînd apoi în Plevna, armata română impunea definitiv victoria, luîndu-l prizonier pe vestitul general turc.

Căderea Plevnei a permis acțiunea ofensivă nestingherită a armatei ruse în direcția Sofia-Adrianopol. Unitățile române continuau și ele lupta pe frontul dunărean împotriva cetăților întărite din Vestul Bulgariei, printre care Vidin și Belogradcik. Începea și aici un asediu greu, soldat cu crîncene bătălii. În luptele pentru cucerirea fortificațiilor exterioare ale Vidinului, românii au înscris din nou pagini de glorie. Cea mai înverșunată înfruntare armată a avut loc la Smîrdan, localitate care cădea în ianuarie 1878. Încercuite complet, Vidinul și Belogradcikul capitulau la 11/23 februarie 1878. Lua astfel sfîrșit și războiul pentru independența României.

Ordinul de zi pe armată din 15/27 februarie 1878 evidenția eroismul ultimelor înfruntări ale războiului independenței: *„Voi ați executat cu iuțeală și sprintenie marșurile cele mai grele pe viforoasele vremi și pe asprele geruri ale unei straşnice ierni, dar totodată ați dovedit că în ostașul român de astăzi, ca la strămoși, bărbăția este împerechiată cu răbdarea nevoilor, vîrtoșia trupului*

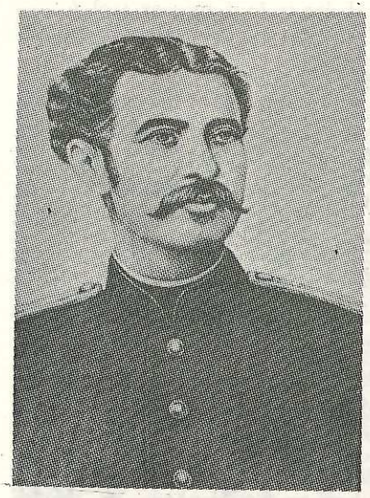

Căpitanul Valter Mărăcineanu

Maiorul George Sontu

cu tăria inimii /... / Vulturul românesc, care și-a desfășurat aripile la Griviţa, își odihnește acum sborul pe fecioreinicele ziduri ale Vidinului". În adevăr, războiul dovedise din plin înaltele virtuți morale ale poporului român. Erau reînviate, prin luptele din Balcani, pagini nepieritoare de glorie seculară.

Presa română și străină au subliniat, de nenumărate ori, eroismul, bravura și rolul oștirii române în cîștigarea victoriei în război.

Ziarul englez „Daily News" consemna: *„Una din surprizele acestui război a fost neașteptata valoare și vitejia arătată de trupele române, eficacitatea și solicitatea armatei române... Românii s-au bătut cu același curaj disperat ca și rușii și armata română, deși mică, a luat, dintr-un singur pas, locul său între armatele europene... Dar oamenii de felul acelora care au rupt cercul de foc în reduta Griviţa, deși pentru prima dată auzeau șuieratul gloanțelor, sînt din acela ale căror dorinți nu pot fi disprețuite, și o sută de mii de oameni formează o putere care întoarce victoria în favoarea uneia sau alteia din cele două mari puteri, care sînt în poziția de a amenința independența... Armata română devine un factor în chestiunea Orientului, astfel că de bună seamă va avea și ea de zis în chestiunea gurilor și a Deltei Dunării"*.

Rolul maselor în cucerirea independenței. Contribuția românilor din provinciile aflate sub dominație străină. Prin obiectivele sale, prin felul în care a fost purtat și susținut, războiul din 1877—1878 a avut un profund caracter național și popular. Cea mai mare participare la cucerirea independenței au avut-o masele populare. Din rîndul țărănimii s-au jertfit pe front, pentru libertatea patriei, mii de eroi. De asemenea, lumea satelor a asigurat frontul cu alimentele și materialele necesare. S-au adus astfel, prin rechiziții și donații, imense contribuții, mai ales în alimente, furaje și vite. Țărănimea a participat cu carele la asigurarea transporturilor necesare armatelor ruse și române pînă dincolo de Dunăre.

În orașe au răspuns cu deosebit entuziasm la chemarea patriei luptătoare, mai ales, oamenii de rînd. Ei au activat, ca mobilizați în gărzile orășenești, și au dat uriașe donații în bani, îmbrăcăminte etc., pentru nevoile frontului. Printre aceștia s-au numărat și muncitorii. Membrii cercurilor socialiste s-au integrat, de asemenea, în efortul general de război al țării. Gazeta „Socialistul" aprecia justețea luptei de eliberare a României. Socialiștii români au participat ca voluntari la luptele din Balcani sau au servit patria în ambulanțele și spitalele pentru răniți. Între aceștia s-a aflat și dr. Nicolae Codreanu, decorat cu cea mai înaltă distincție, „Steaua României".

Intelectualitatea a manifestat, de asemenea, sentimentele sale înalte față de țară. Mii de profesori, învățători, funcționari etc. au donat patriei din salariile lor. Medicii, în frunte cu generalul Carol Davila, studenții Facultății de medicină din București, prin organizarea și bunul mers al serviciului sanitar, au contribuit la obținerea victoriei. În asigurarea asistenței sanitare un rol de seamă a revenit organizației „Crucea roșie", în activitatea căreia femeile au dat dovezi de abnegație și înalt eroism. Una dintre ele a ajuns pe frontul de la Plevna. Prin talentul unor reprezentanți de seamă ai intelectualității, participanți la evenimente, s-a transmis generațiilor viitoare imaginea artistică a eroismului românesc. Dintre aceștia, pictorul Nicolae Grigorescu și poetul Vasile Alecsandri au glorificat în opere valoroase soldatul român, vitejia și spiritul său eroic, de sacrificiu.

Războiul de la 1877—1878 a fost războiul întregii națiuni. Au participat la el numeroși voluntari din provinciile românești aflate sub vremelnica

Asediul Plevnei

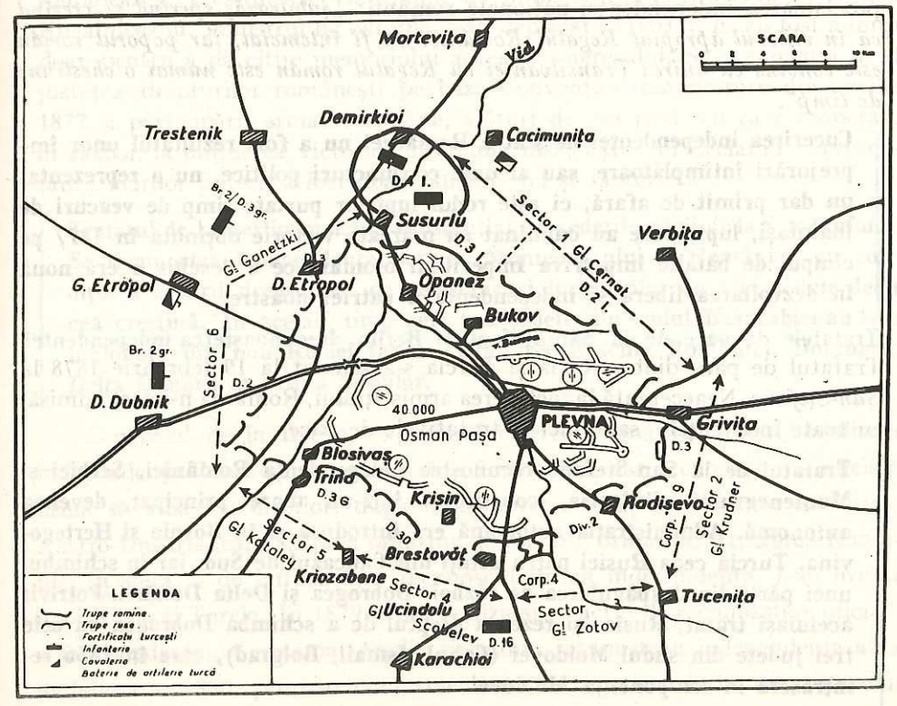

dominație străină, printre care căpitanul transilvănean *Moise Grozea*. Numeroase comitete, în special de femei, s-au constituit în Transilvania și Bucovina în vederea ajutorării, prin donații, a României luptătoare. De viitorul ei liber și luminos legau toți românii asupriți, din afara granițelor României, speranța eliberării lor viitoare. Desființate de autoritățile maghiare, cele peste 300 comitete de romînce au continuat să activeze în Transilvania pe ascuns. Au răspuns chemării lor, în opoziție cu cercurile guvernante, și numeroși maghiari și sași. S-a remarcat, de asemenea, în susținerea efortului de război al României, prezența muncitorilor și meșteșugarilor maghiari și sași stabiliți la București. Un număr însemnat de medici din Transilvania, veniți de mai multă vreme în România, printre care *Ludovic Fialla*, au adus o contribuție valoroasă la bunul mers al serviciului medical de război. Asemenea fapte de solidaritate au fost consemnate în publicațiile ce apăreau la București.

Presa transilvăneană s-a făcut și ea ecoul evenimentelor de pe frontul de luptă din Balcani, difuzînd, o dată cu știrile, speranța și încrederea în împlinirea în viitor a visului unirii cu România.

Pentru aceste simțăminte a fost trimis în fața Curții cu Jurați din Sibiu George Barițiu, semnatar al apelului *Spre folosul românilor răniți*, publicat în „Gazeta Transilvaniei". Amploarea manifestațiilor de solidaritate națională era recunoscută și de unii oficiali din Transilvania, printre care Kemény György, comitele suprem de Turda-Arieș, care raporta, în iunie 1877, că după proclamarea independenței naționale românii: *„jubilează, sperînd și crezînd că în viitorul apropiat Regatul României va fi întemeiat, iar poporul român este convins că unirea Transilvaniei cu Regatul român este numai o chestiune de timp"*.

Cucerirea independenței de stat a României nu a fost rezultatul unor împrejurări întîmplătoare, sau al unei conjuncturi politice, nu a reprezentat un dar primit de afară, ci este rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintași, lupte care au culminat cu măreața victorie obținută în 1877 pe cîmpul de bătălie împotriva Imperiului otoman, ce a deschis o eră nouă în dezvoltarea liberă și independentă a patriei noastre.

Tratatele de pace de la San-Stefano și Berlin. Recunoașterea independenței. Tratatul de pace dintre Rusia și Turcia s-a semnat la 19 februarie 1878 la *San-Stefano*. Neacceptată la încheierea armistițiului, România n-a fost admisă, cu toate insistențele sale, nici la tratativele de pace.

Tratatul de la San-Stefano recunoștea independența României, Serbiei și Muntenegrului. Bulgaria, constituită într-un mare principat, devenea autonomă. Administrația autonomă era introdusă și în Bosnia și Herțegovina. Turcia ceda Rusiei patru cetăți din Caucazul de Sud, iar în schimbul unei părți din despăgubirea de război, Dobrogea și Delta Dunării. Potrivit aceluiași tratat, Rusia își rezerva dreptul de a schimba Dobrogea cu cele trei județe din sudul Moldovei (Cahul, Ismail, Bolgrad), care în 1856 reintraseră în componența Moldovei.

Prevederile tratatului de la San-Stefano au produs mari nemulțumiri în rîndul micilor state care luptaseră pentru independență împotriva Imperiului otoman: România, Serbia, Muntenegru.

România primise cu bucurie consacrarea independenței sale prin noul act internațional dar nu accepta atentatul la integritatea sa teritorială, întrucît prin încălcarea Convenției din aprilie 1877 îi erau luate cele trei județe din sudul Basarabiei și trupele țariste în retragerea lor din Balcani staționau pe teritoriul său; totodată interdicția, pentru micile state riverane, de a dispune de marină militară la Dunăre, nemulțumea statul român.

Pacea de la San-Stefano a neliniștit, de asemenea, marile puteri și în special Anglia și Austro-Ungaria. Anglia, posesoare a unui întins imperiu colonial, cu a ei perlă, India, era interesată în realizarea securității strîmtorilor dintre Marea Neagră și Marea Egee. Austro-Ungaria era nemulțumită pentru că nu primise Bosnia și Herțegovina, așa cum i se promisese. Avînd și sprijinul Germaniei, ea a cerut, ca urmare, convocarea unui congres al celor șapte puteri semnatare ale tratatului de pace de la Paris, din 1856. Se avea în vedere revizuirea stipulațiilor tratatului de la San-Stefano.

Guvernul român a revendicat cu hotărîre admiterea României la masa tratativelor în *Congresul de la Berlin*, deschis sub președinția cancelarului german Bismark (la 1 iunie 1878). Deși marile puteri au respins cererea românească, președintele consiliului de miniștri Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe, s-au deplasat la Berlin. Ei au fost admiși doar pentru a da citire memoriului adresat congresului. Se argumenta în el justețea drepturilor românești pe baza Convenției româno-ruse din aprilie 1877 și participării armatei române, alături de cea rusă, cu care cooperase în război, la obținerea victoriei. România însă, așa cum declarau reprezentanții marilor puteri, a fost doar „auzită" nu și „ascultată".

Tratatul de la Berlin revizuia substanțial prevederile păcii de la San-Stefano. Se recunoștea independența Serbiei, Muntenegrului și României, cu condiția acordării drepturilor de cetățenie și locuitorilor de altă religie decît cea creștină. În același timp cele trei județe din sudul Basarabiei au fost înglobate din nou Rusiei țariste. Erau recunoscute României, Dobrogea, Delta Dunării și Insula Șerpilor.

Congresul de la Berlin, exprimînd interesele marilor puteri, confirma independența României, proclamată la 9 mai 1877, dar recunoașterea oficială urma să aibă loc ulterior, după îndeplinirea condițiilor trecute în tratat. Austro-Ungaria, care asuprea milioane de români, urmărind atragerea României în sfera ei de influență, a recunoscut prima independența. I-au urmat apoi Rusia și Turcia. În 1879 Italia realiza și ea actul de recunoaștere oficială a independenței. Germania, Anglia și Franța recunoșteau independența abia în februarie 1880, printr-o notă colectivă. Se impusese între timp statului

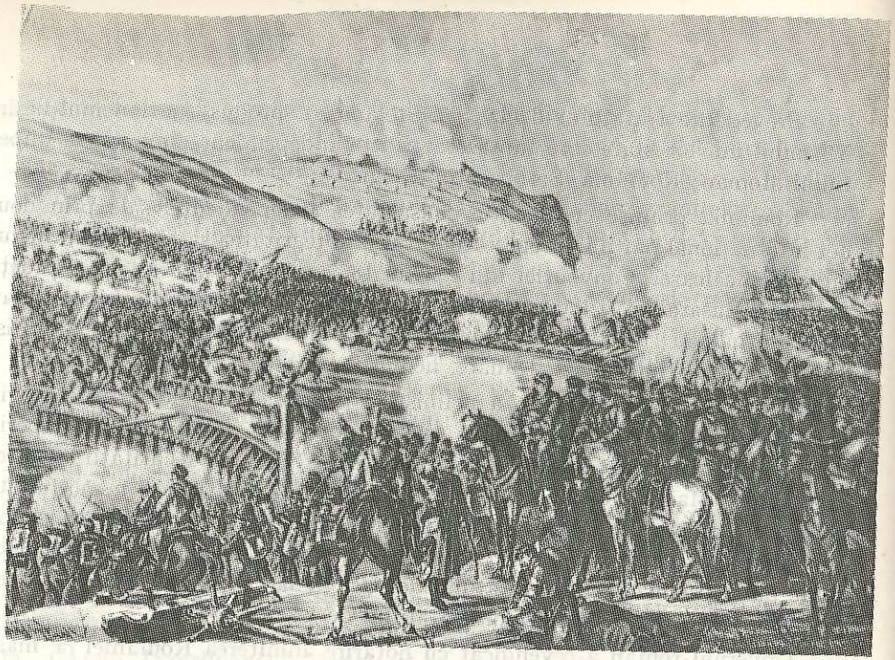

Capitularea Plevnei (28 noiembrie/10 decembrie 1877)
cromolitografie contemporană

român, prin presiuni deosebite, răscumpărarea de la *Societatea acționarilor drumurilor de fier din România* (societate cu capital german creată în 1872) a căii ferate Roman-Vîrciorova, la prețul și condițiile cerute de capitaliștii germani.

Revenirea Dobrogei la teritoriul României. Congresul de la Berlin recunoștea, prin tratatul semnat la 1 iulie 1878, drepturile suverane ale României asupra Dobrogei și Deltei Dunării. Se lichida astfel, după 461 ani, dominația străină, otomană, pe acest străvechi pămînt românesc. În proclamația adresată locuitorilor Dobrogei se făceau referiri la trecutul ei istoric românesc, la epoca glorioasă a domniei lui Mircea cel Mare.

Populația Dobrogei a primit și susținut cu entuziasm revenirea la patria mamă. Stau mărturie numeroasele adrese de mulțumire expediate guvernului. După ce Dobrogea a fost organizată, potrivit unei legi speciale, s-a reglementat și problema proprietății, extinzîndu-se și aici regimul în funcție pe teritoriul țării. Înlăturîndu-se relațiile feudale, țăranii au devenit proprietari deplini asupra pămîntului pe care-l lucrau, prin răscumpărarea dijmei.

Însemnătatea dobîndirii independenței.

Prin cucerirea independenței România devenea un stat suveran, egal în drepturi cu celelalte state independente. Ca stat care se bucura de independență deplină, România putea să-și înfăptuiască, nestingherită de intervenții din afară, politica sa internă și să promoveze în politica externă

o linie proprie, activă și în conformitate cu interesele și năzuințele sale naționale. Se creau, ca urmare, prin independență, condițiile pentru desăvîrșirea unității naționale de stat, prin unirea cu România și a celorlalte teritorii românești aflate sub dominație străină.

Independența aducea schimbări esențiale și în viața economică și socială a țării. Statul român putea trece după 1878 la o politică vamală proprie, protecționistă, de încurajare a dezvoltării industriei țării. Crearea industriei mari a avut ca urmare creșterea și dezvoltarea clasei muncitoare și a luptei sale de eliberare socială. S-a intensificat, de asemenea, lupta țărănimii.

Cucerirea independenței prin luptă, cu arma în mînă, printr-un război cu caracter popular și național de eliberare, a avut și o adîncă semnificație morală. Poporul român își demonstrase, sieși și Europei, tăria și curajul său, spiritul de sacrificiu și dragostea de țară, voința și hotărîrea de a-și croi o viață pe măsura marilor sale calități. Spiritualitatea românească a fost adînc influențată și un proces de adevărată renaștere, de exprimare viguroasă a trăsăturilor originale, naționale, se constata după război în toate manifestările culturii românești.

Războiul de independență încheiase o etapă de adînci prefaceri în viața economică, social-politică a țării și deschidea drumul adîncirii acestora prin lupta pentru progres nestăvilit.

LECTURĂ

Ședința din 9 mai 1877 a Adunării deputaților care a proclamat România stat independent.

Cuvîntul lui **M. Kogălniceanu**

„În stare de rezbel cu legăturile rupte ce sîntem? Sîntem independenți; sîntem națiune de sine stătătoare (Aplauze). Însă d-lor, aci se oprește travaliul nostru? Aci se oprește misiunea noastră? Am ajuns la scopul urmărit nu de azi, ci pot zice, de secole, și mai cu deosebire urmărit de la 1848 încoace? Mai întîi de toate, d-lor, să ne facem întrebare: ce am fost înainte de declararea rezbelului? Fost-am noi dependenți către turci? Fost-am noi provincie turcească? Fost-am noi vasali ai Turciei? Avut-am noi pe sultanul ca suzeran? Străinii au zis aceasta, noi nu am zis-o niciodată. Noi nu am fost vasali. Sultanul nu a fost suzeranul nostru. Însă, era ceva. Erau niște legături sui-generis, niște legături care erau slabe cînd românii erau tari; niște legături care erau tari cînd românii erau slabi (Aplauze generale).

Așadar, d-lor deputați, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanței naționale că noi sîntem o națiune liberă și independentă. (Aplauze îndelung repetate). Însă d-lor, acum încep greutățile, fiindcă noua noastră condițiune de definire a independenței noastre într-un mod mai determinat și mai absolut trebuie să fie acceptată de Europa. Aci este cestiunea, aci se reclamă patriotismul, aci se reclamă prudența, aci se reclamă sînge rece. Eu, cît pentru mine, nu m-am îngrijit de loc de notele lui Savfet-pașa (Aplauze) dar foarte mult m-am îngrijit de acele cuvinte, spuse la tribuna parlamentului din Londra, că România face parte integrantă din Imperiul otoman și că armata otomană poate trece Dunărea. Aceste cuvinte m-au îngrijit. Dar ce să facem? Să stăm morți?

Nu, d-lor, căci morților nimeni nu le poate ajuta; nimeni nu comptează cu morții. (Aplauze prelungite). Noi trebuie să dovedim că sîntem națiune vie, trebuie să dovedim că avem conștiința misiunii noastre, trebuie să dovedim că sîntem în stare să facem și noi sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri, și această misiune în momentele de față este încredințată fraților și fiilor noștri cari mor la hotare.

Așadar, trebuie să dovedim că, dacă voim să fim națiune liberă și independentă, nu este pentru ca să neliniștim pe vecinii noștri, nu este pentru ca să fim un popor de îngrijiri pentru dînșii; din contra și încă mai mult decît pînă acum, să arătăm că sîntem o națiune hotărîtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de națiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei, de dezvoltarea bunei stări morale și materiale, iar nicidecum ca să îngrijim, ca să neliniștim pe cineva. Noi voim să fim bine cu toate puterile, și cu Rusia și cu Austria, și chiar cu Turcia; și cu Turcia vom face legătură nouă.

Mă rezum d-lor; voim să fim independenți, pentru că voim să trăim cu viața noastră proprie, pentru că nu voim să pătimim pentru greșelile altora, pentru că voim ca la gurile Dunării de jos să fim un bulevard în contra rezbelului (Aplauze).

Nicolae Ceaușescu — *Expunerea prezentată la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României, 9 mai 1977.*

„Evoluția războiului ruso-turc, a desfășurării luptelor pe frontul din Balcani, înțelegerile intervenite între guvenul român și guvernul rus, precum și necesitatea de a cuceri, pe cîmpul de luptă, dreptul la totala neatîrnare față de Imperiul otoman, care refuza să recunoască prerogativele suverane ale statului român, au făcut ca armata română să treacă Dunărea și să ia parte directă la marea înfruntare militară din Peninsula Balcanică. În acest război, alături de munteni, olteni și moldoveni, au luat parte, într-o formă sau alta și românii din celelalte provincii aflate sub stăpînire străină. Locuitorii din Transilvania, Bucovina, Banat și-au făcut auzit cu putere glasul în sprijinul luptei de independență a României. „Cauza ostașului român — scria „Gazeta Transilvaniei" — e o cauză generală română, victoria lui e a întregii națiuni".

„Merită să subliniem faptul că și unii locuitori de origine maghiară din Transilvania și de origine germană și-au manifestat simpatia față de poporul român și au acordat sprijin luptei pentru independență, unii oferindu-se chiar să se înroleze în unitățile românești și în serviciile de Cruce Roșie. Una din publicațiile maghiare ce se pronunța cu hotărîre pentru independența României, ziarul Alföld din Arad scria că, așa cum arată experiența istorică «maghiarii și românii trebuie să fie în orice împrejurare prieteni sinceri», că noi «trebuie să dăm mîna; atunci vom putea întîmpina fără teamă multe pericole» și că «maghiarii și românii numai împreună pot avea un viitor».

În asaltul redutelor Plevnei, în luptele de la Grivița, Rahova, Smîrdan, și în alte bătălii, ostașii români au dovedit un eroism fără seamăn, ducînd mai departe tradițiile glorioase de la Rovine, Călugăreni și Vaslui"

.....

„O adevărată încununare a victoriilor strălucite cîștigate de dorobanții români în marele război pentru independență îl constituie momentul, cu profunde semnificații, cînd faimosul comandant al armatelor otomane de la Plevna, generalul Osman Pașa, învins, și-a întins sabia colonelului român Cerchez și i-a spus: „Capitulez cu armata mea predîndu-mă în mîinile junei și bravei armate române".

„Țarul Alexandru al II-lea afirma la sfîrșitul anului 1877, într-o scrisoare adresată prințului Carol cu prilejul decorării acestuia. «După o rezistență de cinci luni, eforturile unite ale trupelor aliate au fost încununate de succes deplin. Armata lui Osman Pașa a depus armele și Plevna a căzut. Doresc a consacra amintirea acestui strălucit succes». Marele Duce Nicolae, în ordinul de zi din 5 decembrie 1877, consacrat contribuției armatelor române la victoria operațiunilor militare din Balcani spunea: «Împăratul a fost martor la abnegația voastră, la valoarea voastră fără margini, la bărbăția voastră. V-am admirat în nenumărate ocazii și vă reînnoiesc viu simțita și sincera mea gratitudine»".

.....

„Faptele dovedesc că, în ciuda politicii imperiului țarist și acționînd împotriva acestei politici între poporul român și poporul rus, între forțele democratice progresiste din cele două țări au existat întotdeauna relații strînse.

De asemenea, în războiul din 1877 s-a manifestat puternic solidaritatea poporului nostru cu poporul bulgar, care gemea sub jugul Imperiului otoman, frăția de arme cu luptătorii bulgari care au participat alături de români și ruși la bătăliile împotriva dușmanului.

Pe teritoriul țării noastre și-au găsit adăpost și s-au organizat revoluționarii bulgari conduși de Hristo Botev. Tot aci, după înfrîngerea răscoalei bulgărești din aprilie-mai 1876, s-a ținut «cel dintîi parlament neoficial al Bulgariei» cum i-a spus poetul revoluționar bulgar Ivan Vazov, care a hotărît trecerea la o nouă organizare a luptei de eliberare".

Memoriul prezentat Congresului de la Berlin, în 12/24 iunie 1878 de către **Mihai Kogălniceanu**

1. Nici o parte din teritoriul actual să nu fie deslipită de România.
2. Teritoriul românesc să nu fie supus unui drept de trecere în profitul armatelor rusești.
3. Principatul, în virtutea titlurilor sale seculare, să reintre în stăpînirea insulelor și a gurilor Dunării, împreună cu Insula Șerpilor.
4. El să primească, proporțional cu forțele militare ce a pus în linie, o indemnitate, sub forma care se va judeca mai lesnicioasă.
5. Independența să fie consfințită în mod definitiv și teritoriul său să fie neutralizat".

.....

„România are deplină încredere că independența ei va fi recunoscută definitiv și pe întreg de către Europa. Pe lîngă dreptul ei cel vechi, al cărui principiu fusese scîlciat prin răstălmăciri istorice, astăzi vine să se adauge titlurile pe care le-a împrospătat sau le-a întinerit pe cîmpurile de bătaie. Zece mii de români au căzut în jurul Plevnei, ca să cîștige patriei lor libertatea și independența".

Nicolae Iorga, *Șipca și Plevna*

„Nu știu, poate că mă înșel — și în adevăr proza ziarelor mari din Europa nu întărește conjecturile mele — dar mie mi se pare că înainte de triumful mare de la Șipca ar fi fost marea primejdie de la Plevna (...) Cu această ocazie s-ar fi descoperit și faptul că România nu e numai vechea Moldovă plus Țara Românească, adecă un loc pe unde se trece și se petrece, ci un stat modern, avînd o armată pregătită, gata să înfrunte focul (...) Iarăși mi se pare că din lagărul rus ar fi venit o invitare foarte călduroasă și grabnică, apoi că mai multe zeci de mii de ostași ar fi trecut Dunărea și, într-un avînt vrednic de timpurile legendare, ar fi sfărîmat zidul de oțel ce apăra pe Osman... Văd iarăși în acest trecut cuceriri, triumfuri, răsunet de aclamații în jurul voinicilor".

„Epoca", din 11 octombrie, 1902.

TEME

1. Explicați de ce războiul din 1877—1878 a fost pentru români un război drept, național și popular.
2. În ce a constat contribuția României la cîștigarea războiului din 1877—1878?
3. Subliniați importanța pentru societatea românească a cuceririi independenței absolute prin lupta armată proprie.

DEZVOLTAREA CULTURII
(1848—1878)

Pe toate teritoriile locuite de români, dintr-o parte și din cealaltă a Carpaților, cultura a fost una și aceeași, avînd același caracter unitar, național, românesc.

Evoluția vieții culturale exprima procesul transformator în sens burghez, care avea loc în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cerințele și sarcinile impuse de necesitatea mersului înainte, a progresului, a realizării unității politice românești și independenței depline.

Lupta pentru răsturnarea perimatei orînduiri feudale, organizarea noii societăți burgheze și crearea bazei economice a capitalismului, au generat o nouă suprastructură politică, ideologică și juridică. Cultura a reflectat puternicele contradicții și frămîntări sociale ale epocii, înfruntarea între nou și vechi, între conservatorism și democratism.

Cultura românească s-a caracterizat printr-o mare deschidere față de valorile culturii universale. Reprezentanții cei mai de seamă ai spiritualității românești de pretutindeni exprimau, în epoca revoluției de la 1848, opțiunea societății românești pentru o cultură modernă de tip european.

Cultura oglindește, prin caracterul său militant, angajat, dorința și hotărîrea unanimă a românilor de pretutindeni, de emancipare socială și națională. De pe această poziție erau respinse modelele culturii orientale, românii orientîndu-se spre Occident și mai ales spre Franța, luată cu spiritualitatea și instituțiile ei drept exemplu de urmat.

Românii, oază de latinitate în Sud-Estul Europei, despărțiți de vitregia vremurilor și de interesele marilor puteri ce-i înconjurau și-i subjugau, au făcut din cultură o armă de luptă. Trecutul glorios de luptă devenea sursă de inspirație. Era subliniată descendența daco-romană, continuitatea, vechimea și măreția originii românilor. O atenție deosebită se acorda limbii ca tezaur inestimabil al latinității noastre. Era astfel evidențiată și cultivată continuitatea și unitatea ei, ca expresie a continuității și unității românești.

În primele decenii de plămădire a culturii moderne, într-o epocă cînd dispărea o lume și se năștea o alta, cînd cultura slujea propaganda națională, nu s-au putut evita, firește, greșelile, exagerările latiniste, imitațiile franțuziste. Mihail Kogălniceanu lansa în aceste condiții, în 1840, chemarea și îndemnul la originalitate în creație. „Dacia literară" condusă de marele

patriot, aprecia că originalitatea *națională* trebuia să fie *„însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi"*. Ea trebuia să izvorască din filonul de aur al istoriei și tradiției românești. Era luată tot mai mult în considerare, prin urmare, bogăția creației populare, capacitatea sa de a exprima conștiința de unitate etnică și națională românească, virtuțile sale de păstrătoare și transmițătoare a celor mai vechi și mai nobile tradiții.

Toate acestea creau condițiile pentru realizarea saltului calitativ în cultura modernă românească. Titu Maiorescu și cei de la „Junimea", preluînd îndemnul înaintașilor, contribuiau prin criticismul lor la investirea creației românești cu atributele celei mai înalte calități. Se asigura astfel culturii nu numai durabilitatea peste veacuri, dar și puterea de influență dincolo de spațiile românești. România, fără a fi neapărat prin așezarea, trecutul și spiritualitatea sa o țară balcanică, a avut strînse legături economice și politice cu popoarele balcanice. A sprijinit cu consecvență mișcarea de eliberare a acestora. Experiența românească, instituțiile și organismele românești, inclusiv cele culturale, au constituit un model pentru cei de dincolo de Dunăre. La rîndul ei, cultura românească a constituit un prototip pentru cultura balcanică. Școala superioară românească a alimentat setea de cunoaștere a multor fii ai Balcanilor. În anii de după revoluția de la 1848, asistăm la o schimbare remarcabilă în ceea ce privește propagarea culturii. În condițiile transformărilor burgheze pe care le parcurge țara, cultura înceta să mai fie monopolul unei singure clase. O acțiune organizată, din ce în ce mai amplă, avea în vedere difuzarea ei. Contribuiau la aceasta școala, publicistica de tot felul, inclusiv presa, asociațiile culturale și științifice, muzeele, bibliotecile etc.

Curente ideologice și social-politice Pe plan ideologic s-a afirmat cu vigoare lupta antifeudală, democratică, pentru progres, împotriva exploatării țărănimii și muncitorimii. În gîndirea social-politică s-a evidențiat, în anii creării României moderne, independente, existența mai multor curente de orientare liberal-burgheză. Ele se prezentau, în genere, unitare în abordarea marilor probleme ale epocii, privitor la edificarea României burgheze, unitară și suverană, în hotărîrea de a impune clasa burgheză ca forța economică și politică principală în stat. Diferențele, legate de componența socială a grupărilor burgheze, se exprimau în problema tacticii și alianțelor, în consecvența sau inconsecvența susținerii realizării programului revoluționar de la 1848, în abordarea problemei agrare, în poziția față de masele populare și interesele lor.

În timpul revoluției au fost deosebit de puternice curentele democrat-revoluționar și liberal-radical reprezentate de N. Bălcescu, Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Eftimie Murgu, C. A. Rosetti, D. Brătianu și I. C. Brătianu etc. Revoluționarii democrați și liberali-radicali, care reprezentau interesele țărănimii și maselor orășenești, au militat în timpul revoluției și în emigrație pentru sfărîmarea statului birocratic boieresc și organizarea democrației bazată pe proprietatea privată capitalistă, dar în care i se rezerva muncii

cel mai important rol. Statul românesc conceput de ei trebuia să fie unitar și independent.

După revoluție, *liberalii-radicali*, din jurul lui C. A. Rosetti, participanți de frunte la lupta pentru înfăptuirea României moderne, unitare și independente, s-au remarcat și prin legăturile cu mișcarea muncitorească pornită pe drumul organizării. Rămas credincios programului de la 1848, C. A. Rosetti continua să spere în izbucnirea revoluției universale, „geniul uriaș al viitorului" și să militeze pentru democratizarea societății, o dată cu înfăptuirea unității și independenței naționale. De pe aceste poziții numeroși români au activat ca detașament organizat în mișcarea democratică europeană condusă de Comitetul Central Democratic European de la Londra (1850).

S-a remarcat în epocă prin influența sa puternică în viața politică și *curentul liberal-democrat*. Exponenți de frunte ai săi au fost Mihail Kogălniceanu, Al. I. Cuza, George Barițiu și alții. Reprezentînd interesele burgheziei industriale, încă în formare, ei au contribuit direct la crearea statului modern România. Ca adepți ai progresului, ei s-au pronunțat pentru realizarea acestuia pe calea lină, fără zguduiri, prin reforme treptate de sus în jos.

În Transilvania și Bucovina, în situația creată de instaurarea regimului politic reacționar dualist austro-ungar, s-a adîncit pe plan politico-ideologic lupta între forțele progresiste, în rîndurile cărora se întărea continuu ponderea clasei muncitoare și a țărănimii, pe de o parte, și conservatorismul susținut de nobilime și marea burghezie maghiară și austriacă, pe de altă parte.

Forțele progresiste române, maghiare sau germane, au promovat o cultură democratică, o literatură și artă realistă, o filozofie și știință materialistă. Ele s-au opus idealismului și manifestărilor sale în cultură. Cultura a servit în gradul cel mai înalt, în teritoriile românești aflate încă sub dominație străină, luptei pentru existență și eliberare națională, împotriva politicii șovine de deznaționalizare forțată.

Învățămîntul. Învățămîntul de după 1848 a fost modernizat permanent. El trebuia să răspundă nevoii de cadre în creștere continuă în anii construcției României moderne. Dezvoltarea și înnoirea lui permanentă erau impuse și de necesitatea amplificării forței creatoare a națiunii și a lărgirii participării ei la schimbul european de valori.

De asemenea, extinderea învățămîntului răspundea cerinței de afirmare a existenței naționale a românilor din provinciile istorice aflate încă sub dominație străină și a intensificării luptei lor de eliberare.

Legea instrucțiunii publice din 1864 introducea în România vremii sistemul unitar de învățămînt, obligativitatea și gratuitatea instrucției primare. Realizarea practică a prevederilor sale a întîmpinat multiple greutăți izvorîte din lipsa bazei materiale, a insuficienței numerice a personalului didactic, a situației social-economice precare a țărănimii. Cu toate acestea, învățămîntul făcea un mare pas înainte. Avea loc o schimbare remarcabilă în orientarea și conținutul programelor de învățămînt. Atenția era acum îndreptată

spre asigurarea conținutului științific al procesului de instruire. În conformitate cu aceste cerințe s-a trecut la elaborarea manualelor școlare, multe dintre ele fiind realizări remarcabile. De asemenea, a crescut preocuparea pentru extinderea învățămîntului secundar și a celui practic. A sporit numărul școlilor de meserii, de agricultură, comerciale, de arte etc.

S-a dezvoltat învățămîntul și în Transilvania și Bucovina. În perioada de după instaurarea dualismului s-a extins cu deosebire învățămîntul în limba maghiară (primar, secundar și universitar), susținut din bugetul statului și permanent încurajat de guvernele de la Budapesta. O atenție specială s-a acordat de Austria învățămîntului de limbă germană din Bucovina. În ceea ce privește învățămîntul românesc, situația lui s-a agravat continuu, ca urmare a intensificării asupririi sociale și naționale în timpul regimului dualist. Au fost nesocotite de autorități revendicările revoluționare de la 1848, susținute de atunci înainte permanent de români, majoritatea populației țării, cu privire la constituirea graduală și întreținerea învățămîntului românesc din fondurile statului. Ca urmare, românii au încercat să obțină aprobarea pentru deschiderea, pe spezele națiunii, măcar a unei facultăți de drept. Avram Iancu își destinase averea pentru a servi unei asemenea instituții și ca el procedaseră mulți alții. Respinsă, propunerea românească era repusă în discuție apoi în Dieta de la Sibiu din 1863—1864. După anexarea forțată a Transilvaniei la Ungaria se revendica din nou o Universitate pentru români, majoritatea populației țării. Dar, în condițiile pregătirii deschiderii universității clujene, erau respinse chiar și propunerile cu privire la numirea unui număr egal de profesori români cu cei maghiari și sași și de folosire a limbii române, alături de cea maghiară și germană, în predarea cursurilor. N-au fost luate în considerare nici insistențele unor profesori maghiari în acest sens. Spre exemplu, Ernö Matrai cerea în 1871 ca în predarea disciplinelor de bază să fie folosite limbile maghiară, română și germană. În Universitatea maghiară, deschisă la Cluj în 1872, se ajungea ca și cursul de limbă română să fie predat tot în maghiară. De altfel, Universitatea din Cluj fusese creată cu scopul declarat al maghiarizării forțate.

În această situație, românii transilvăneni, avînd și sprijinul României, au făcut mari sacrificii pentru păstrarea învățămîntului național amenințat cu maghiarizarea forțată. Școala românească din Transilvania a avut astfel un caracter confesional, adică a fost întreținută din fondurile bisericii române.

În ceea ce privește conținutul procesului de învățămînt, el era profund laic, științific și bineînțeles patriotic. Școala devenea un bastion al existenței și rezistenței românești față de politica de deznaționalizare forțată promovată de cercurile guvernante. Ca urmare, o atenție deosebită s-a acordat și pregătirii corpului profesoral în așa-numitele „preparandii", sau în secțiile pedagogice ale seminariilor teologice. Cu toate eforturile națiunii n-au putut fi cuprinși în școli toți românii aflați la vîrsta instrucției primare. Numărul școlilor confesionale românești era insuficient. În 1878 doar 2 700, din cele

13 700 şcoli confesionale existente în Transilvania, erau româneşti. O situaţie grea avea şcoala şi în Basarabia.

S-a dezvoltat învăţământul românesc şi în Dobrogea. Cărturari vestiţi veniţi din celelalte teritorii româneşti, şi mai ales din Transilvania, printre care Nifon Bălăşescu, ca şi statul român, au susţinut iniţiativele comunităţii româneşti de promovare a învăţământului naţional, prin ridicarea a zeci şi zeci de şcoli în perioada de după 1870. Se distingeau şcolile din Tulcea şi Silistra, întreţinute şi dotate de guvernul român. Aceeaşi grijă se manifesta şi pentru şcolile româneşti din Balcani.

În ceea ce priveşte învăţământul superior românesc, un pas înainte s-a făcut pe calea modernizării lui, prin crearea primelor universităţi la Iaşi (1860) şi Bucureşti (1864). Ele aveau o structură similară, cuprinzînd facultăţi de drept, filozofie, litere şi ştiinţe. Celei din Bucureşti i se adăuga o facultate de medicină.

O catedră de limbă şi literatură română funcţiona din 1862 la Budapesta şi o alta a început să activeze în 1872 la Viena, ca urmare a luptei şi iniţiativelor românilor. Învăţământul, şcoala, contribuiau pretutindeni la consolidarea sentimentului unităţii româneşti, la educaţia în spirit patriotic a tineretului.

Ştiinţa, literatura, presa. După revoluţia de la 1848 şi în anii de după înfăptuirea Unirii de la 1859, s-a activizat şi cercetarea ştiinţifică. Ea era încurajată şi prin constituirea a numeroase societăţi specializate, printre care se remarca *Academia română*. Iniţiată în 1866 ca *Societate literară*, ea devenea în 1867 *Societatea academică română*, iar din 1879, *Academia română*.

Cercetarea românească începea după 1859 să se afirme pe plan mai larg. Contribuţii originale de matematică erau publicate în reviste germane de *Emanoil Bacaloglu* care studiase matematica, fizica şi chimia la Leipzig şi Paris. De la el a rămas în matematică, ca element de originalitate, „curbura lui Bacaloglu". Lucrările sale în domeniul chimiei (mai ales *Teoria homologiei în chimia teoretică*) au anticipat pe cele ale lui Mendeleev privind sistemul periodic al elementelor.

În Transilvania se stingea, în 1860, la Tg. Mureş, *Ianoş Bolyai*, matematician de talie mondială. Opera lui *Ştiinţa absolut adevărată a spaţiului, independentă de temeinicia sau falsitatea axiomei nr. XI a lui Euclid*, fusese publicată în 1832. Ianoş Bolyai, acest fost ofiţer de fortificaţii cu pregătire vieneză, deschidea, ca şi matematicianul rus *N. Lobacevschi*, calea spre crearea geometriei neeuclidiene moderne. De la el ne-a rămas şi acea „doctrină a fericirii", potrivit căreia fericirea individuală era inseparabilă de aceea a întregii omeniri.

Rezultate importante erau obţinute în geologie prin contribuţia lui *Grigore Ştefănescu* iar în mineralogie se remarca *Grigore Cobălcescu*. În botanică începea să activeze *Dimitrie Brîndză*.

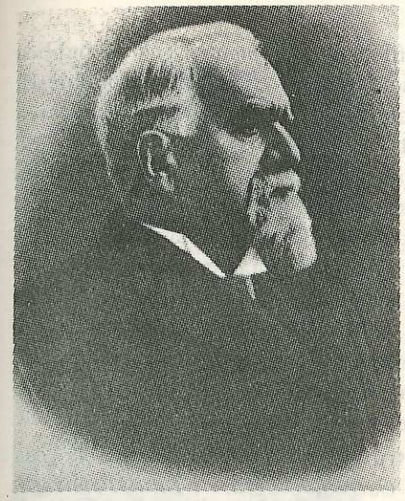

Titu Maiorescu

Bogdan Petriceicu Hasdeu

Succese remarcabile se obţineau de ştiinţele agricole. *Ion Ionescu de la Brad*, om cu o pregătire multilaterală (studiase în Franţa agronomia, fizica, chimia, botanica, economia politică), ne-a lăsat o operă durabilă. Cea mai importantă lucrare a sa, intitulată, cu extremă modestie, *Lecţii elementare de agricultură*, publicată în 1870, reprezintă de fapt primul tratat de agronomie din ţara noastră. Alături de el s-a găsit şi *P. S. Aurelian*, fondator al Şcolii superioare de agronomie de la Herăstrău.

Climatul de prefaceri economice, sociale şi politice de după 1848 a creat condiţiile şi pentru dezvoltarea ştiinţelor sociale. Se afirmă ştiinţele economice, filosofia şi istoriografia, precum şi filologia. În cercetarea economică se remarcă, în continuare după 1848, lucrările lui *Nicolae Bălcescu*, destinate analizei originii proprietăţii şi relaţiilor feudale de producţie, precum şi contribuţiile lui *Ion Ionescu de la Brad* şi *George Barițiu*. În cercetarea filosofică se disting două tendinţe: *idealistă* şi *materialistă*. Idealismul domina încă filosofia, aflată însă în luptă pentru emancipare totală de sub tutela teologiei. Elementele şi tendinţele materialiste devin cu timpul din ce în ce mai manifeste. Lucrările lui *Vasile Conta*, deosebit de valoroase, contribuiau astfel la fundamentarea curentului materialist în gîndirea filosofică românească.

În ceea ce priveşte istoriografia, ea a slujit cu abnegaţie lupta pentru emanciparea socială şi naţională. Pe această linie s-au înscris operele lui *Nicolae Bălcescu* şi *Mihail Kogălniceanu*. Activitatea lor de publicişti de izvoare era continuată de *Al. Papiu Ilarian*, realizatorul colecţiei *Tezaur de monumente istorice pentru România* şi *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, marele erudit al epocii, autor al *Istoriei critice a românilor*, tradusă şi în limba franceză. *August Treboniu Laurian* publica la Viena o istorie românească în trei volume şi tot acolo tipărea *Al. Papiu Ilarian* primele două volume ale lucrării sale *Istoria românilor din Dacia superioară*. Era iniţiată de *Al. Odobescu* şi cercetarea arheologică.

Un avans deosebit îl lua cercetarea filologică. *Timotei Cipariu* publica vechi documente de limbă și punea bazele gramaticii istorice românești, realizînd prima gramatică academică românească. Susținînd necesitatea dezvoltării limbii literare unice românești, T. Cipariu a promovat însă o linie greșită în realizarea acestui deziderat, ortografia etimologică (scrierea cuvintelor așa cum se pronunțau ele la origine, cu 1 000 de ani înainte) imprimînd astfel o tendință de latinizare excesivă a limbii. Exagerări latiniste au mai făcut *Aron Pumnul* și, mai ales, *A. Treboniu Laurian* și *I. C. Massim.*

Meritele latiniștilor au fost cu toate acestea însemnate. Ei au promovat interesul pentru cunoașterea limbii latine, pentru cultivarea și modernizarea limbii române prin receptivitate față de termenii de origine latină, azi de circulație internațională. Latinismul, susținut de mulți transilvăneni, a fost o reacție față de politica de deznaționalizare din teritoriile românești ocupate.

Împotriva exagerărilor latiniste, pentru o limbă literară axată pe cea populară, s-au pronunțat: *I. H. Rădulescu, Costache Negruzzi, Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Alexandru Odobescu, B. Petriceicu Hasdeu* și alții. Acesta din urmă are meritul de a fi introdus în lingvistică metoda comparativă și tot el a fost primul român preocupat de lingvistica indo-europeană și lingvistica generală. Tot Bogdan Petriceicu Hasdeu, care a ridiculizat pe latiniști în lucrarea *Trei crai de la răsărit*, a organizat în România cercetarea limbii și obiceiurilor populare. A sporit în aceste condiții și interesul pentru creația literară populară. Printre popularizatorii ei s-au remarcat în Transilvania *Iosif Vulcan, Ion Pop Reteganul* și *Grigore Silași*.

În cercetarea lingvistică maghiară, din aceeași parte a țării, s-a remarcat studiul graiurilor și cel comparat, de influență a limbilor. *Wass Jozsef*, spre exemplu, a evidențiat existența în limba maghiară a cuvintelor de origine românească.

Un progres real a înregistrat *literatura*, devenită și ea o armă de luptă pentru înfăptuirea marilor obiective sociale și naționale ale epocii. Este vremea eroică în care poeții și prozatorii sînt cetățeni luptători. Printre ei se remarcau, la loc de frunte, *Vasile Alecsandri, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu, Alecu Russo, Alexandru Odobescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu*, transilvănenii *Andrei Mureșanu, Ioan Slavici* și alții. Din creația poetului *V. Alecsandri* amintim *Doine și lăcrămioare*, publicate în 1853 la Paris, precum și antologia *Salba literară*. După tipărirea unor nuvele inspirate din istorie, *Al. Odobescu* semna strălucita lucrare *Pseudokinegeticos*, iar *B. Petriceicu Hasdeu* tipărea drama *Răzvan și Vidra*. Prin pana lui *Nicolae Filimon* apărea romanul de analiză socială *Ciocoii vechi și noi*.

O influență covîrșitoare în creația lingvistică și literară a avut-o societatea *„Junimea"*, constituită în 1864 la Iași și reprezentată, din 1867, de revista „Convorbiri literare". Ea își propunea să reproducă și să răspîndească *„tot ce intră în cercul ocupațiunilor literare și științifice, precum și de a supune unei critici serioase operele ce apar în orice ramură a științei, de a da seama*

Mihai Eminescu

Ion Creangă

despre activitatea și proceaurile societății literare... și de a servi ca punct de întîlnire pentru autorii naționali". „Junimea", al cărei animator principal a fost *Titu Maiorescu*, a susținut cu hotărîre promovarea calității și originalității în creația de orice fel, a combătut latinizarea excesivă a limbii, a înrîurit pozitiv mișcarea literară românească. Ea a reușit să grupeze în acest front al luptei pentru calitatea producției literare românești, pe cei mai mari scriitori ai vremii, *Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion Creangă* și *Ioan Slavici*. Au colaborat, de asemenea, filosoful *Vasile Conta* și istoricul *Alexandru D. Xenopol*. În activitatea teoretică a lui Titu Maiorescu, de direcționare a culturii românești, s-au manifestat însă unele limite. Susținînd teoria „formei fără fond", el adopta de fapt o poziție conservatoare.

În Transilvania, alături de creația literară românească cu caracter național, s-a dezvoltat și cea maghiară și germană. Se remarca în rîndul oamenilor de cultură maghiari, în anii 1850—1870, în opoziție cu linia oficială, interesul pentru apropierea româno-maghiară. Poezia populară a lui Vasile Alecsandri își găsea loc într-o mare antologie maghiară, iar scriitorul maghiar *Acs Károly* publica culegerea *Flori din cîmpul poeziei populare românești*. În același spirit al înțelegerii între toți locuitorii țării au scris și scriitorii sași *Daniel Roth, Victor Krastner* și *Friederich Krasser*.

Un rol important în mișcarea de înnoire a societății românești l-a avut *presa*. Libertatea deosebită de care se bucura presa în România a permis editarea a numeroase periodice cu un conținut politic, literar sau științific bogat și variat. Presa a fost permanent un mijloc important de propagare în țară și străinătate a idealurilor de libertate națională și socială. Cunoscutelor publicații apărute ca materiale de propagandă revoluționară în timpul emigrației în străinătate, „România viitoare", „Junimea română" sau „Republica română", li s-au adăugat în anii luptei pentru unire, începînd din 1855, nume-

roase alte periodice, printre care: „România literară", „Steaua Dunării", „Românul", în îndrumarea cărora s-au remarcat *Mihail Kogălniceanu*, *Vasile Alecsandri* și *C. A. Rosetti*. De asemenea, s-a creat, începînd din 1865, presa muncitorească. La București și în alte orașe au apărut numeroase publicații care slujeau lupta de eliberare a popoarelor din Balcani.

S-a extins activitatea de presă și în Transilvania, deși aici funcționa un regim extrem de restrictiv (fusese introdusă cenzura și cauțiunea bănească de 10 000 de florini). Activitatea de presă era pusă sub controlul autorităților, și în primul rînd al Ministerului de Interne de la Budapesta. Ca urmare, numeroase procese de presă au fost intentate publiciștilor și militanților români pentru cauza națională, soldate cu însemnate amenzi și condamnări la închisoare.

Înfruntînd teroarea, presa românească a rezistat, fiind sprijinită de întreaga națiune. Alături de „Gazeta Transilvaniei", care-și continua activitatea, au apărut noi publicații, printre care „Telegraful român", editat de *Florian Aaron*, „Concordia", „Albina" și „Federațiunea", publicate în afara granițelor Transilvaniei, la Viena, *Astra* (Asociația Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român), sau Budapesta, precum și revistele „Familia" și „Transilvania". Ultima reprezenta cea mai importantă asociație culturală a românilor transilvăneni cu caracter românist, creată în 1861 la Sibiu, „Familia" condusă de *Iosif Vulcan*, revistă enciclopedică, a publicat, pentru prima dată în limba română, un articol dedicat lui K. Marx, întemeietorul socialismului științific. Pe o poziție progresistă s-a plasat și publicația clujană „Magyar Növénytani Lapok", editată de *Augustin Känitz*.

Și *creația artistică*, de o mare cuprindere și diversitate și în plin avînt, a contribuit ca element mobilizator la lupta pentru realizarea idealurilor revoluționare și patriotice de la 1848.

Arta. *Pictura și sculptura*, prin contribuția lui *Th. Aman* și *Carol Storck*, depășeau faza de meșteșug, devenind artă în adevăratul înțeles al cuvîntului. Este epoca în care apărea școala națională de pictură. La Școala de arte frumoase, aflată, din 1863, sub direcția lui Theodor Aman s-au format *Ion Andreescu*, unul dintre cei mai mari pictori români, precum și *G. Demetrescu-Mirea*, *Nicolae Vermont*, *Carol Popp de Szathmary* și sculptorul *Ioan Georgescu*.

Pictorii vremii, și cu deosebire *Nicolae Grigorescu*, preluînd tradiția înaintașilor lor de la 1848, *Ion Negulici*, *Barbu Iscovescu*, *Const. D. Rosenthal*, nu sînt contemplativi, ci luptători pentru progres și emancipare națională. Nicolae Grigorescu, consacrat pe plan intern și internațional prin expoziții organizate din 1870 la București și Paris, ne-a lăsat o operă plină de vigoare și expresivitate. Tablourile sale, inspirate de războiul de independență, exprimă în gradul cel mai înalt eroismul, puterea de sacrificiu a țăranului român, soldatul victorios la Plevna și Smîrdan în 1877—1878 (Atacul de la Smîrdan). Războiul de independență a constituit o sursă de inspirație și pentru pictorii *Popp de Szathmary* și *Sava Henția*.

S-a dezvoltat, de asemenea, *mișcarea teatrală și muzicală*. Animatori ai creației originale de teatru au fost marii actori *Matei Millo* și *M. Pascaly*. În muzică s-au evidențiat *Anton Pann*, *Alexandru Flechtenmacher*, *George Ștefănescu*. Profesorul *George Ștefănescu* compunea prima simfonie românească și iniția mișcarea pentru realizarea operei române. Prin organizarea, în 1866, a *Filarmonicii române*, se făcea un pas înainte în răspîndirea culturii muzicale. În Transilvania și Banat s-a propagat o intensă mișcare populară corală.

O caracteristică a activității culturale a fost transformarea teritoriului național într-o veritabilă scenă, la dispoziția permanentă a formațiunilor artistice de tot felul, de pe ambele versante ale Carpaților, din București și Iași spre Apuseni, Țara Bîrsei, Bucovina, din Banat spre Oltenia etc.

Cultura românească a avut în anii 1848—1878 un conținut național, burghezo-democrat militant. Ea a contribuit din plin la afirmarea și difuzarea ideilor democratice și progresiste, la mobilizarea românilor în lupta pentru înnoiri sociale și realizarea năzuințelor de unitate națională și independență deplină.

LECTURĂ

Din protestele românilor împotriva legislației de maghiarizare

Ședința din 29 noiembrie 1868. La ordinea zilei se pune legea despre instrucțiune publică. Vorbește deputatul Iosif Hodoșiu:

„Onorată casă! Trebuie să venim în curat cu faptul că proiectul de lege de pe tapet ce scop are? Scopul lui e după mine instruirea poporului, educarea poporului, și nu poate fi scopul la nici un caz maghiarizarea, anume, extinderea limbii maghiare asupra fiecărui cetățean. Dacă acesta e scopul, la acest scop eu nu voi contribui. Iar dacă după cum cred, scopul e celălalt, adică instruirea poporului, educarea poporului, aceasta nu poate fi extinsă exclusiv numai asupra unui popor, ci trebuie generalizată și extinsă exclusiv numai asupra tuturor popoarelor. Nu e nici o trebuință, așa cred, ca fiecare cetățean să vorbească ungurește, pentru că așa cred, purcedem din punctul de vedere al culturii, iar cultura nu e exclusiv maghiară, nici exclusiv germană sau exclusiv română, ci universală, și e dreptul natural și datorința rațională a fiecărei națiuni să dezvolte cultura în limba ei proprie. Cînd însă încă și în școlile poporale limba maghiară ar face obiect exclusiv de studiu, legislatura aceasta nu poate fi cruțată de acuza, că vrea să maghiarizeze. Eu din punctul acesta de vedere domnilor, și fiindcă în școlile acestea nu e lipsă să se învețe limba maghiară, ci limba poporului care e acolo în majoritate, sprijinesc moțiunea, pentru că dacă cetățenii vor voi să-și cîștige cultura de lipsă ca să servească statului, să ocupe oficii, negreșit că vor învăța și limba în care se poartă agendele. De aceea sprijinesc moțiunea".

TEME

1. Subliniați care a fost rolul culturii în societatea modernă românească.
2. Remarcați ideile care au stat la baza mișcării culturale din România și prin ce forme s-au evidențiat acestea.

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ DE LA 1878 LA 1918

— TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE VIEȚII ECONOMICE, SOCIALE ȘI POLITICE

— ROMÂNIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

— FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

— CULTURA DE LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ LA MAREA UNIRE (1878—1918)

După războiul de independență, societatea românească a străbătut o nouă etapă evolutivă care se întinde cronologic pînă la făurirea statului național unitar (1918).

Pe baza transformărilor anterioare, în această etapă s-au consolidat trăsăturile specifice ale dezvoltării economice românești, ale industriei și agriculturii, ale vieții politice, în general ale civilizației române moderne. Alături de unele sarcini de ordin național, care proveneau din condițiile istorice de dezvoltare a poporului român și continuau încă să fie nerezolvate, societatea românească se afla în fața unor sarcini de ordin social și politic de mare amploare, izvorînd din contradicțiile specifice evoluției social-economice în această perioadă.

Problema națională și cea agrară au fost principalele sarcini istorice care s-au aflat în fața poporului român în epoca dată. Aceste două mari probleme au dat conținut și celor mai însemnate evenimente care marchează perioada: mișcările țărănești, culminînd cu răscoala din 1907 și participarea României la primul război mondial. De asemenea, democratizarea vieții politice a fost o vie cerință a timpului.

Pe plan social-politic, fenomenul cel mai semnificativ a fost constituirea ca clasă a proletariatului, dezvoltarea și afirmarea crescîndă a mișcării socialiste în țara noastră.

În alcătuirea ei internă și în trăsăturile care o caracterizează, perioada 1878—1918 se prezintă unitar.

Cum se înfățișa tabloul istoric pe plan mondial?

Ultimele decenii ale secolului al XIX-lea au format o perioadă relativ calmă în istoria Europei și cea universală. Perioada furtunilor revoluționare care au zguduit continentul pînă la războiul dintre Franța și Prusia, în 1870—1871, rămăsese în urmă.

Realizările din unele state capitaliste dezvoltate veneau parcă să întărească speranța într-o epocă a prosperității, a satisfacerii năzuințelor de progres ale omenirii. Și elementele de progres s-au afirmat, într-adevăr, în anumite domenii cu o forță nemaiîntîlnită pînă aici. Economia s-a aflat sub semnul unei extraordinare expansiuni a industriei mecanizate; în agricultură au intrat în circuit zeci de milioane de hectare de pe noul continent; civilizația urbană s-a dezvoltat exploziv; mișcarea muncitorească și socialistă a devenit o forță importantă a istoriei; în știință și tehnologie au avut loc descoperiri epocale.

În adîncurile societății se acumulau însă contradicții care s-au accentuat mai ales o dată cu trecerea capitalismului în faza imperialistă de dezvoltare. Masele populare, în special clasa muncitoare, simțea nevoia unor înnoiri radicale, politice și economice; între marile puteri își făceau loc rivalități crescînde pe măsură ce se întețea lupta de împărțire și reîmpărțire a coloniilor și sferelor de influență, în timp ce popoarele aflate sub dominație colonială începeau să se miște.

La începutul secolului al XX-lea, perioada dezvoltării relativ pașnice se apropie de sfîrșit; se reactivează mișcarea revoluționară, principalele evenimente desfășurîndu-se în Europa răsăriteană și în unele țări din Orient (Turcia, Iran, China); se accentuează procesul de formare a blocurilor militare și cursa înarmărilor, omenirea se află sub amenințarea norilor grei ai războiului, care va și izbucni în 1914, căpătînd caracterul unei conflagrații mondiale.

O dată cu acest război și cu izbucnirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Rusia, o nouă epocă se deschide în istoria omenirii.

TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE VIEȚII ECONOMICE, SOCIALE ȘI POLITICE

VIAȚA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ

Cucerirea independenței de stat, reintegrarea Dobrogei și obținerea ieșirii la mare au deschis perspective sporite de dezvoltare a economiei. S-au putut încheia nestingherit tratate și acorduri comerciale cu alte țări, s-a dat posibilitatea dezvoltării sistemului bănesc național, creării unui sistem bancar, extinderii rapide a căilor ferate.

Întărită din punct de vedere politic, burghezia caută să-și consolideze puterea economică. O serie de economiști și oameni politici, printre care Mihail Kogălniceanu, Dionisie Pop Marțian, Petre S. Aurelian și A. D. Xenopol, propagă necesitatea industrializării și adoptării unor măsuri de protecție capabile să favorizeze progresul economiei.

„*Încă din secolul trecut* — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — *numeroși patrioți, animați de idealuri progresiste, de grija pentru soarta țării, s-au preocupat să găsească soluțiile care să schimbe situația social-economică deosebit de grea a României din vremea lor. Ei au atras atenția că aceasta nu se poate înfăptui fără dezvoltarea puternică a industriei*".

După o serie de măsuri care încurajau doar anumite ramuri (de pildă întreprinderile nou înființate de zahăr sau de hîrtie) și după adoptarea unui nou tarif vamal care înlătura urmările Convenției comerciale și de navigație încheiată în 1875 cu Austro-Ungaria, Partidul Liberal a adoptat în 1887 *o lege de încurajare a industriei.*

Ca urmare, activitatea industrială s-a înviorat, beneficiind de prime, scutiri de vamă, reduceri de impozite etc., încît numărul întreprinderilor „mari" a crescut de la 153, cîte existau la începutul perioadei de încurajare, la 625, în primii ani ai secolului al XX-lea; 182 dintre ele aveau peste 50 de lucrători.

Aceasta numai în vechea Românie. În Transilvania și Bucovina s-au înregistrat, de asemenea, progrese asemănătoare. Astfel, la 1900 existau în Transilvania aproape 380 de întreprinderi cu peste 20 de lucrători, iar 472

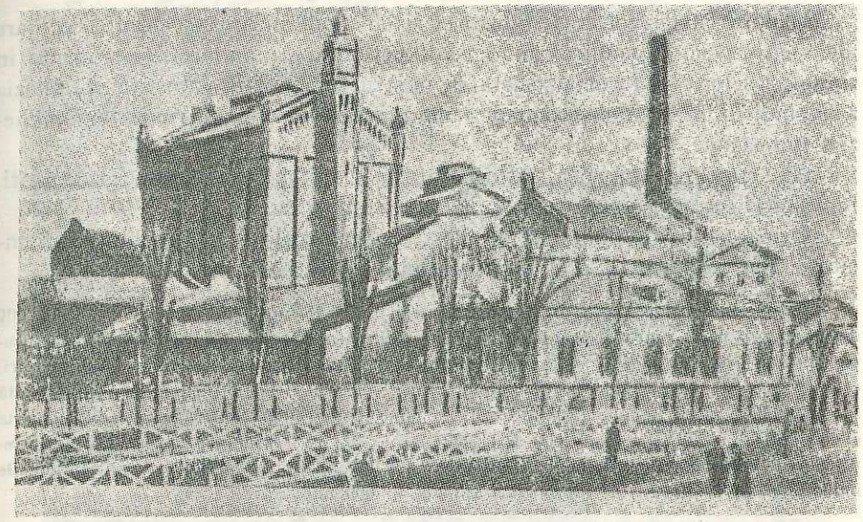

Moara Asan din București la sfîrșitul sec. al XIX-lea

aveau între 10 și 20 de lucrători. Micile ateliere meșteșugărești, pe întreg teritoriul românesc, treceau de 85 000.

Deși industria păstra încă destul de pronunțat caracterul meșteșugăresc, răspîndirea producției de fabrică, bazată pe folosirea mașinilor, se impunea treptat în diferite sectoare. Se înfăptuia și în România, în condiții specifice și ca parte a unui fenomen general, *revoluția industrială.*

Pentru dezvoltarea economică modernă, pe baze capitaliste, o mare importanță a avut întărirea sistemului monetar propriu și crearea sistemului bancar. În anul 1880 s-a întemeiat *Banca Națională a României*, instituție cu drept de emisie a monedei și cu atribuții centrale în operațiile de credit, de vînzări și cumpărări de devize.

Între fenomenele cele mai semnificative pentru viața economică se remarcă extinderea rețelei feroviare. Datorită amploarei investițiilor făcute în căile ferate — din sursele bugetului de stat — și a urmărilor pe care le-au avut asupra altor ramuri ale economiei, construcția rețelei feroviare s-a numărat printre cele mai însemnate opere economice de pe teritoriile românești în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

La începutul secolului al XX-lea, lungimea totală a căilor ferate în vechea Românie, Transilvania și Bucovina trecea de 7 200 km.

Alături de bazinul minier din Banat, care alimenta industria metalurgică din zonă, importantele centre din Hunedoara, Reșița, Cugir, Călan, Nădrag, unde începuse să se creeze și producția de mașini, s-a format și s-a dezvoltat bazinul minier din Valea Jiului. (De la cîteva sute de tone în 1870, producția de cărbune s-a ridicat la aproape 2 milioane de tone în 1914.)

O dată cu dezvoltarea industriei și cu modernizarea celorlalte sectoare ale vieții social-economice, au devenit mai limpezi prefacerile petrecute în rîndul claselor care formau societatea, în structura socială a acesteia. Burghezia a dobîndit o importanță economică mai mare și au crescut rîndurile burgheziei industriale.

Au sporit, de asemenea, păturile intermediare: mici negustori, comercianți, funcționari etc.

Urmarea cea mai însemnată a fost sporirea tuturor categoriilor de muncitori, mai cu seamă a proletariatului industrial de fabrică.

Astfel, dacă în vechea Românie, la 1860, existau în întreprinderi și ateliere circa 28 000 de muncitori, peste patru decenii, la începutul secolului al XX-lea, numărul persoanelor ocupate în industrie trecea de 105 000. Multe dintre acestea se aflau angajate în întreprinderi mici, care nu foloseau mașini, dar mai mult de o treime — 37 000 — lucrau în industria mecanizată sau în ateliere mari. Se adaugă muncitorii din mine, cariere, exploatările petroliere (industria extractivă), din transport, în special de la căile ferate etc. În Transilvania, lucrătorii din întreprinderile prelucrătoare și miniere se apropiau de 160 000. În Bucovina, lucrau în întreprinderile industriale, în comerț și în transporturi aproape 17 000 muncitori.

Pe ansamblu, numărul muncitorilor — în industria prelucrătoare, extractivă și feroviară — trece, prin urmare, de 300 000 la începutul secolului al XX-lea.

Cei mai mulți muncitori proveneau din rîndurile țăranilor care se îndreptau, dintr-un motiv sau altul, spre orașe (lipsa de pămînt, a mijloacelor de

Legătura de cale ferată prin pasul Timiș-Predeal după 1882

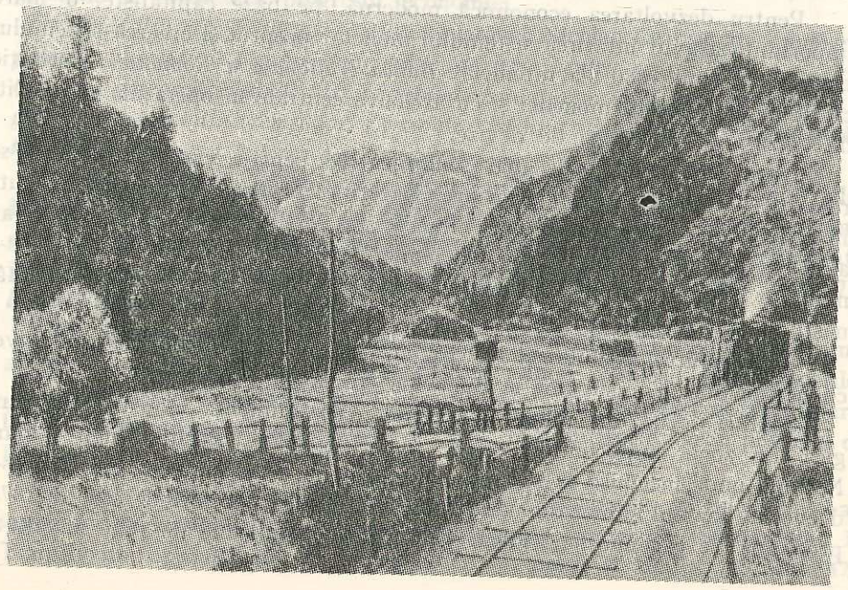

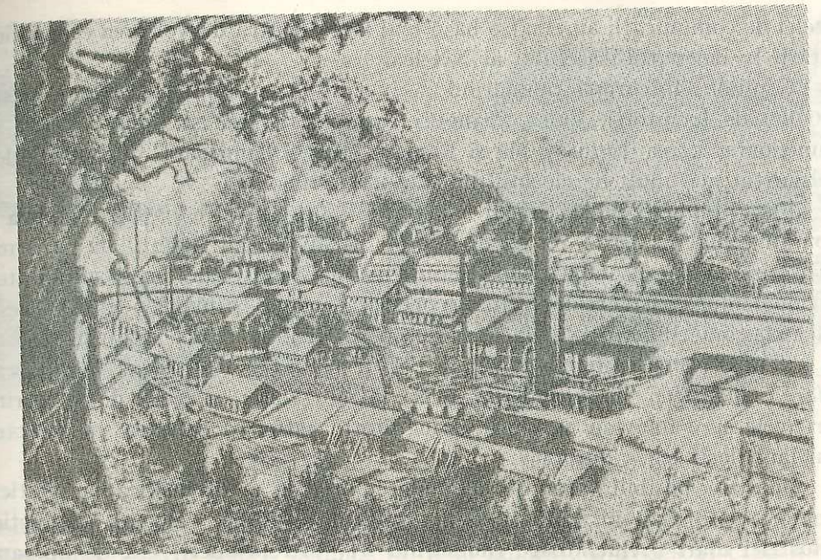

Uzinele de la Anina

trai etc.). Unii dintre ei, mai ales lucrătorii din transport, construcții, de la exploatările petroliere și de cherestea, păstrau încă legături strînse cu satele.

O altă sursă de formare a muncitorilor o alcătuiau meseriașii și meșteșugarii ruinați de concurența capitalistă.

Pentru muncile calificate în stabilimentele nou înființate se apela la lucrători străini, mai ales din Austro-Ungaria și Italia.

Formarea proletariatului, activitatea și lupta sa au avut o importanță deosebită în istoria țării noastre. Această însemnătate provine din înseși condițiile de existență a clasei muncitoare, din locul pe care ea îl ocupa în relațiile sociale și în viața societății.

> „**Evenimentul cel mai important în această perioadă** — *subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu* — **îl reprezintă afirmarea pe arena istoriei a clasei muncitoare, forța cea mai înaintată a societății, purtătoarea consecventă a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român**".

Stadiul dezvoltării economice a României la începutul secolului al XX-lea. România avea la începutul secolului al XX-lea 131 353 km² și număra, înaintea primului război mondial, peste 7 milioane de locuitori. În afara granițelor statului național se mai aflau încă aproape 5 milioane de români. Eforturile în vederea organizării vieții economice moderne din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, adoptarea politicii economice protecționiste, nașterea marii industrii mecanizate, lucrările de utilitate publică, precum și extinderea

rețelei de comunicații au creat o bază mai largă pentru dezvoltarea economică a țării la începutul secolului al XX-lea.

Capitala, București (numărînd la începutul secolului al XX-lea peste 300 000 de locuitori), Valea Prahovei, orașele Ploiești și Galați, Reșița și Hunedoara, Valea Jiului, Sibiu și Brașov, Arad și Timișoara, Cluj și Oradea pulsau tot mai mult de clocotul muncii industriale.

Este drept, în primii ani ai secolului al XX-lea, atît viața economică a României independente, cît și cea din Transilvania s-au resimțit de pe urma unei crize care a lovit puternic anumite ramuri industriale, ca și activitatea din domeniul construcțiilor. Criza economică a făcut și mai evidentă necesitatea continuării politicii de încurajare a industriei. În 1906 a intrat în vigoare *un nou tarif vamal protecționist*, iar în 1912 a fost adoptată *o nouă lege de încurajare a industriei*, în prevederile căreia intrau și alte categorii de întreprinderi (cele care foloseau cel puțin 4 lucrători), astfel că ea avea un caracter mai larg decît legea din 1887.

Sporirea posibilităților de acumulare, precum și intensificarea politicii protecționiste n-au întîrziat să dea rezultate. În 1915, valoarea producției industriei mari prelucrătoare (numărînd 847 întreprinderi) era de aproape

Stradă din București la sfîrșitul sec. al XIX-lea

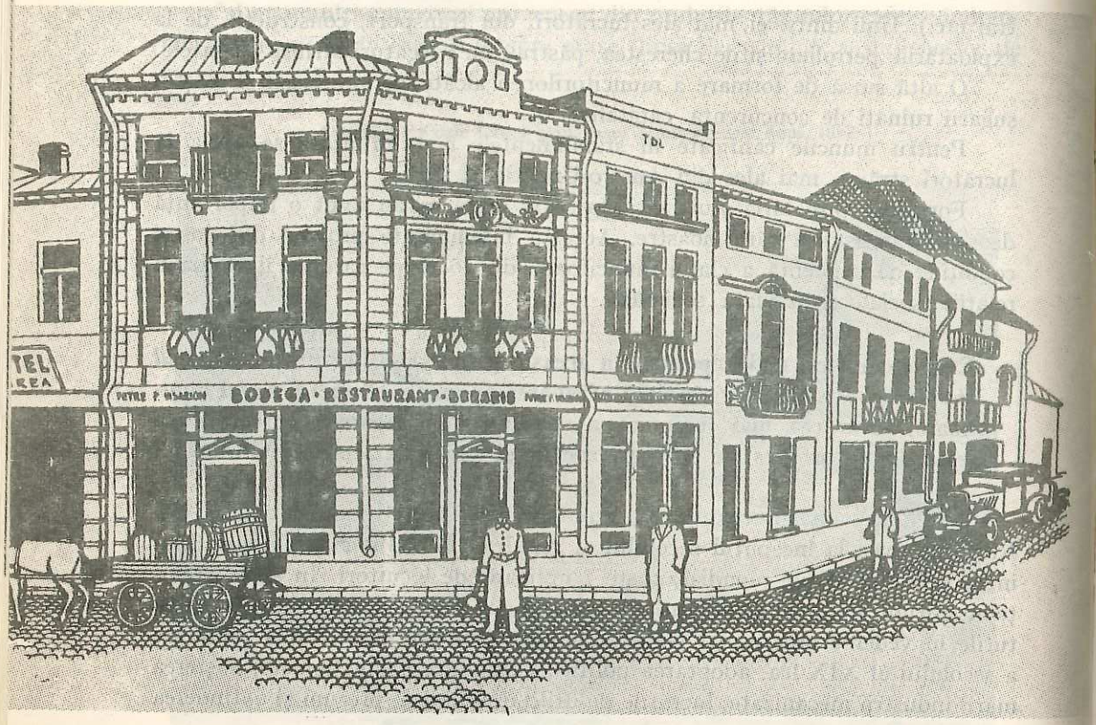

Baia Mare — desen de A. D. Lancelot

două ori și jumătate mai mare decît în anii 1901—1902. Ca și înainte, industria alimentară avea o poziție dominantă. S-au înmulțit și a crescut capacitatea de producție a morilor, a distileriilor de alcool, a fabricilor de ulei și zahăr.

Locul preponderent al industriei alimentare era însă disputat de *rapida ascensiune a industriei petroliere, care reprezintă pe plan economic fenomenul cel mai semnificativ al perioadei.*

Între 1900 și 1914 producția de petrol a țării a crescut de peste șapte ori, de la 250 mii tone, la peste 1 800 000 tone. În zonele petroliere funcționau, în ajunul războiului, peste 1 000 sonde. Investițiile în industria petrolieră se ridicau la peste 1/3 din totalul investițiilor industriale din România. Petrolul românesc a căpătat o importanță internațională, fiind disputat de marile companii apusene.

În plină ascensiune era și industria forestieră, cheresteaua devenind, ca și petrolul, un articol cerut pe piața mondială. În schimb, industria metalurgică ocupa un loc modest în peisajul economic, deși întreprinderi ca *Lemaître, Vulcan, Arsenalul Armatei* din București foloseau fiecare peste 500 lucrători.

Un rol important jucau însă ramurile industriei extractive, siderurgice în Transilvania. Progresele cele mai însemnate s-au realizat însă și aici în industria forestieră și chimică, precum și în cea ușoară.

Între 1900 și 1910 numărul întreprinderilor cu peste 20 de muncitori a crescut cu 65%. În orașele provinciei au apărut noi fabrici importante (de încălțăminte și textile la Timișoara, de ciment la Turda), au fost puse în exploatare mine, s-a întărit caracterul industrial al unor localități.

A continuat să se dezvolte sistemul de comunicații (feroviar, rutier, traficul telegrafic, telefonia), sistemul bancar și financiar, au crescut și s-au modernizat porturile țării.

Pe baza progreselor industriei și ale altor domenii de activitate economică, clasa muncitoare a înregistrat o importantă creștere numerică.

În vechea Românie, personalul ocupat în industria mare, încurajată de stat, era de aproape 60 000. La căile ferate, în transportul rutier și naval, în serviciul poștal și telegrafic numărul muncitorilor și funcționarilor se ridica la 35 000 de persoane; în industria petrolieră lucrau circa 12 000 de muncitori, iar porturile concentrau alți 15 000—20 000.

Date caracteristice prezintă și tabloul dezvoltării clasei muncitoare din Transilvania. În 1910 în industrie erau ocupați 210 000 muncitori, dintre care aproape jumătate lucrau în întreprinderi cu peste 20 muncitori. Un puternic detașament muncitoresc era cel al minerilor, numărînd în jur de 36 000 persoane.

Pe ansamblul economiei, clasa muncitoare, fără proletariatul agrar, număra peste 500 000 persoane.

Economia românească participa activ la schimburile de pe piața internațională.

Cu toate rezultatele obținute, atît România cît și teritoriile românești aflate sub dominație străină erau departe de a depăși rămînerea în urmă a dezvoltării economice.

Lipsită aproape complet de ramuri de vîrf ale producției industriale — industria constructoare de mașini, electrotehnică etc. —, economia românească era tributară importului pentru utilarea și echiparea sa. Creația tehnică românească — cu realizări însemnate — era insuficient sau aproape deloc pusă în valoare. Deși avea loc trecerea la producția mecanizată, în peisajul industrial își păstrau încă un loc însemnat cele peste 100 000 de mici ateliere meșteșugărești din vechea Românie și din Transilvania.

PROVENIENȚA CAPITALULUI STRĂIN

german	120 820 175 lei — 23,7%	majoritatea în petrol
olandez	97 901 246 lei — 19,5%	numai în petrol
englez	96 992 938 lei — 18,8%	majoritatea în petrol
austro-ungar	65 536 525 lei — 12,9%	majoritatea în exploatări forestiere
belgian	57 945 327 lei — 11,3%	majoritatea în industria zahărului
francez	37 763 000 lei — 7,3%	majoritatea în petrol
american	25 000 000 lei — 4,8%	numai în petrol
alte origini	9 027 025 lei — 1,8%	în petrol și altele

TOTAL CAPITAL ROMÂN ȘI STRĂIN
636 556 546 lei (1915)

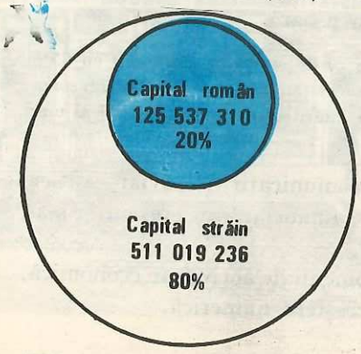

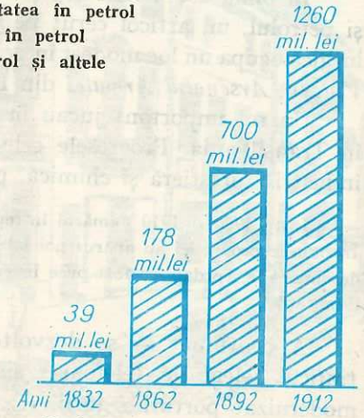

Evoluția comerțului exterior (importul și exportul în epoca modernă)

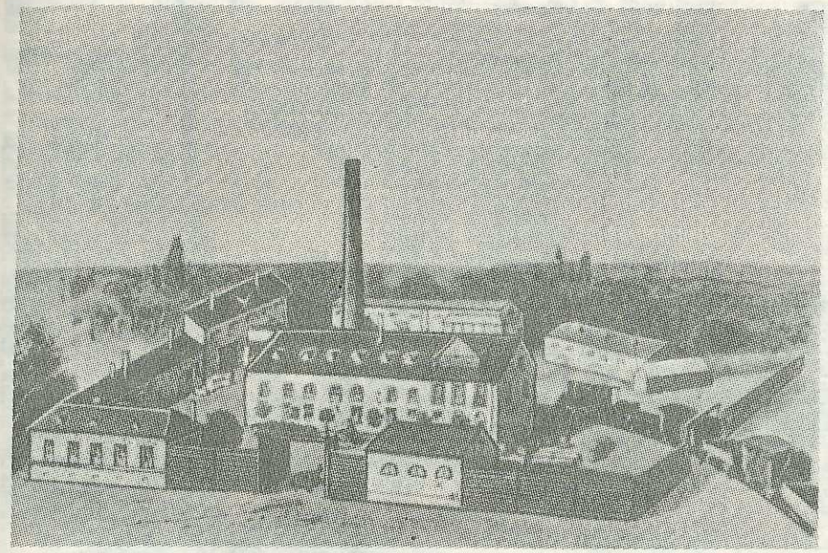

Fabrica de spirt și drojdie din Oradea (1900)

La disproporțiile între diferitele ramuri ale industriei se adăugau disproporțiile în repartizarea teritorială a obiectivelor industriale, vădind lipsa de preocupare pentru ca bogățiile naturale să fie armonios și rațional utilizate. Industria Transilvaniei era, în plus, subordonată intereselor economice ale părților vestice ale Imperiului austro-ungar, fapt care împiedica dezvoltarea ei firească.

Economia românească a suferit din plin la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul secolului nostru efectele pătrunderii capitalului străin. Principalele ramuri ale economiei — industria petrolieră, a lemnului, a zahărului, metalurgică etc. — erau dependente și dominate, de fapt, de marea finanță apuseană (80% din capitalul societăților industriale ale marii industrii a României aparțineau capitalului străin). Capitalul străin s-a infiltrat foarte puternic și în sistemul bancar. De asemenea, statul a contractat împrumuturi în străinătate pentru diferite investiții. Aceasta a întărit și mai mult poziția capitalului străin (german, englez, francez), care scotea din țară profituri imense, înrîurind, potrivit intereselor sale, viața economică și exercitînd presiuni în domeniul politic.

În Transilvania acționau mai ales grupările financiare austriece și cele de la Budapesta, dar prin intermediul lor au pătruns și capitalurile german,

Turnătoria de la Vlahița (1900)

francez și englez. (Producția minieră și siderurgică, chimică și energetică, fabricile de textile și cele de hîrtie se aflau sub controlul capitalurilor din afara provinciei.) Burghezia română din Transilvania era legată mai ales de micile întreprinderi și ateliere meșteșugărești. Redusă la o situație periferică în sectorul industrial, ea a căutat să-și consolideze pozițiile în domeniul bancar și în cel de credit, unde cîteva bănci, dispunînd de capitaluri însemnate, concentrau, ca și în România, majoritatea operațiilor financiare și a beneficiarilor (singură Banca „Albina" deținea 23% din capitalul bancar românesc transilvănean).

O dată cu creșterea importanței întreprinderilor industriale și financiare mai mari și cu tendința grupărilor capitaliste de peste hotare de a introduce forme de organizare caracteristice stadiului pe care capitalismul îl atinsese acolo, au apărut și la noi unele înțelegeri de monopol (carteluri și sindicate) în domeniul desfacerii unor produse: morărit, zahăr, petrol, cuie, ciment, alcool etc. Ele au avut însă o importanță redusă în ansamblul economiei și priveau doar piața internă. Aceasta deosebește într-o măsură însemnată dezvoltarea economiei țării noastre de dezvoltarea marilor puteri capitaliste ale epocii, care au trecut, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în *stadiul imperialist al capitalismului*. În acest stadiu apar o serie de fenomene sau trăsături caracteristice: dominația monopolurilor, exportul de capital, lupta pentru împărțirea sferelor de influență între marile puteri, care dau o nouă fizionomie sistemului capitalist.

Trăsăturile dezvoltării economice românești, ca și condițiile istorice de ansamblu ale țării noastre, dovedesc că *România nu a trecut, la începutul secolului al XX-lea, în stadiul imperialist al dezvoltării capitaliste.* **Structura economică și socială la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea probează că România se afla în prima fază a dezvoltării capitalismului.**

Tabloul dezvoltării sale în această perioadă era al unei țări agrare, cu o industrie aflată în dezvoltare. Pe ansamblul economiei dominau relațiile capitaliste, care se împleteau cu puternice rămășițe semifeudale în agricultură. Înțelegerile de monopol (carteluri și sindicate) care apăruseră aveau înrîurire limitată, cu caracter intern, nefăcînd din România o țară exportatoare de capital sau participantă la lupta de reîmpărțire economică și politică a lumii. Ea însăși era arenă de investiții aducătoare de profituri monopolurilor imperialiste și piață de desfacere a mărfurilor industriale apusene. Economia românească era dependentă de cea a țărilor capitaliste dezvoltate și avea o situație periferică în economia europeană.

Agricultura și problema agrară. Cu toate transformările din viața economică petrecute în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul secolului nostru, economia României păstra un pronunțat caracter agrar.

Agricultura contribuia cu circa 3/4 la crearea venitului național. Țărănimea forma peste 80% din populație în vechea Românie și aproape tot atîta în Transilvania.

Principala direcție a progresului în agricultură, în cursul epocii moderne, a fost creșterea suprafețelor cultivate, mai ales cu cereale, astfel că în decurs de o jumătate de secol ele au crescut de aproape 3 ori (de la 2 154 000 ha, în

Sonde la Băicoi (1907)

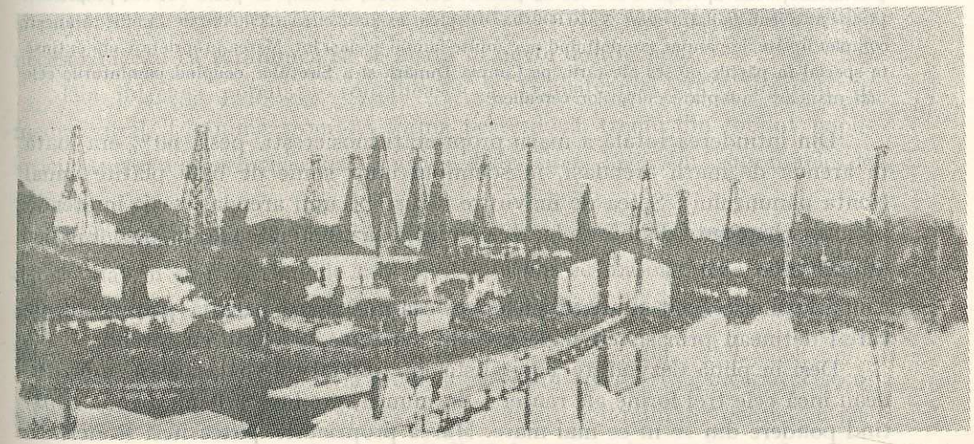

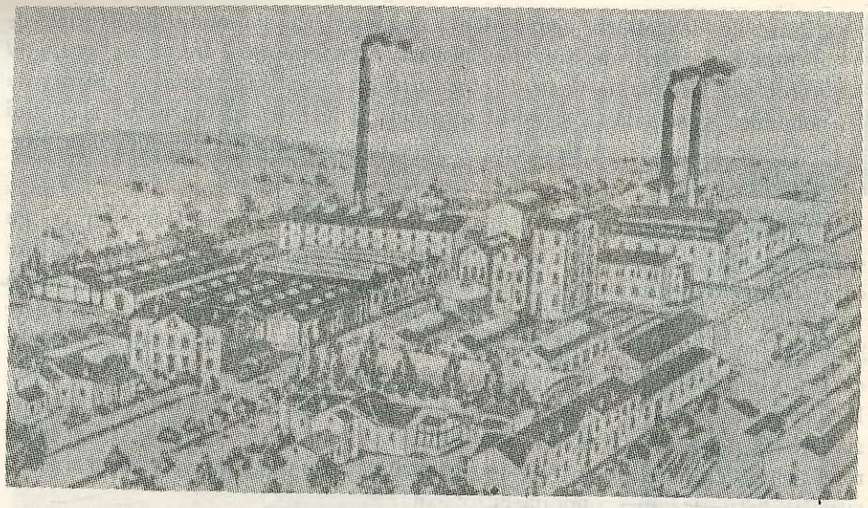

Rafinăria de zahăr de la Roman (1908)

1862, la 6 390 000 ha între 1905—1914). Au avut loc unele realizări și în înzestrarea agriculturii cu inventar perfecționat (pluguri cu abur, semănători, dar mai ales mașini de treierat). De asemenea, s-a extins mîna de lucru salariată, folosindu-se inclusiv muncitori sezonieri din Transilvania sau aduși de peste hotare.

Problema de bază în raporturile agrare consta însă în faptul că marea proprietate moșierească continua să dețină mai mult de jumătate din suprafața arabilă a României.

Astfel, potrivit statisticilor vremii, la începutul secolului al XX-lea, 4 170 de mari proprietari dețineau aproape 3 800 000 ha pămînt cultivabil, în timp ce peste 900 000 proprietăți țărănești aveau laolaltă doar 3 320 000 ha. În plus, existau circa 300 000 de familii țărănești complet lipsite de pămînt sau deținînd mai multe familii același lot. Marea proprietate era extinsă în special în părțile de șes ale țării, pe Cîmpia Dunării și a Siretului, ocupînd pămînturile cele mai mănoase, adaptate culturilor cerealiere.

Din întinderea totală a marii proprietăți moșierești, peste 60% era luată în arendă de marii arendași, în schimbul unor sume de bani plătite anual (renta pămîntului). Setea de înavuțire făcuse pe unii arendași să ia în arendă zeci sau chiar sute de mii de ha de pămînt, așa cum era cazul fraților Fischer în Moldova.

Atît moșierii cît și arendașii lucrau cea mai mare parte a pămîntului pe care-l dețineau prin sistemul de învoieli agricole, încheiate cu țăranii.

Deși în plină dezvoltare capitalistă, în agricultura românească se mențineau încă cele trei forme ale rentei — în muncă, produse și bani, ultima căpătînd pondere din ce în ce mai mare. Marea proprietate putea însă să desfacă

peste hotare cantități sporite de cereale pe seama creșterii suprafețelor cultivate și a sporirii obligațiilor țărănimii în sistemul de învoieli agricole.

Sub înrîurirea capitalismului, la sate se producea procesul de diferențiere economică a țărănimii, de formare a unor categorii sociale distincte. Exista, astfel, o pătură subțire a burgheziei sătești, dar relativ puternică din punct de vedere economic. Urma țărănimea mijlocașă, ceva mai numeroasă. În schimb, țărănimea săracă, precum și proletariatul sătesc, lipsit cu totul de pămînt, alcătuiau peste 70% din populația rurală.

Imensa majoritate a țărănimii se afla în raporturi antagonice cu moșierimea. Relațiile bazate pe marea proprietate se dovedeau un factor de frînare a progresului în agricultură, iar formele de producție care izvorau din menținerea lor se răsfrîngeau extrem de greu asupra situației maselor largi ale țărănimii. Agricultura era prinsă în rețeaua unor relații învechite care o împiedicau să se modernizeze cu adevărat spre a răspunde cerințelor timpului. Ascuțirea contradicțiilor sociale la sate a căpătat forme de mare amploare, așa cum au fost răscoalele țărănești din 1888 și mai ales răscoala din 1907.

Raporturi asemănătoare existau și în agricultura din Transilvania. Deși mai restrînsă, proprietatea de peste 50 ha însuma circa 40% din totalul suprafețelor cultivabile. Părțile de șes ale provinciei, cu pămînt bogat și productiv, se aflau mai ales în mîinile nobilimii maghiare.

Pe marile exploatări din aceste părți a început să se folosească mai intens mîna de lucru salariată. Numărul zilierilor și argaților, principalele categorii ale muncitorilor agricoli trecea de 600 000 în ultimele decenii ale secolului trecut.

În alte zone ale Transilvaniei — din centrul și din răsăritul provinciei, în părțile păduroase și mai puțin prielnice agriculturii — proprietatea mică și mijlocie era mai întinsă, dar și aici randamentul scăzut și lipsa utilajului necesar făceau ca țărănimea să se zbată în nevoi de tot felul.

Din întreaga populație românească a Transilvaniei, 88% locuiau în mediul rural. Țărănimea română forma peste două treimi din totalul populației sătești a provinciei, însă deținea doar circa 25% din suprafețele de pămînt.

Problema agrară din Transilvania prezenta, astfel, și un aspect național, determinat în primul rînd de faptul că în timp ce majoritatea covîrșitoare a marii proprietăți era deținută de moșierii maghiari, majoritatea țărănimii sărace și a muncitorilor agricoli erau români.

În Bucovina a avut loc, la sfîrșitul secolului trecut și la începutul secolului al XX-lea, un puternic proces de stratificare a țărănimii, paralel cu pătrunderea formelor de producție capitalistă în economia moșierească.

P. S. Aurelian, *Cum se poate fonda industria în România*, București, 1881

„Poporul român nu este dintre acelea care fug de progres; dimpotrivă, nu cred că altele ar putea să-i stea înainte cînd este vorba de a se dezvolta și a merge pe calea civilizațiunii. Împrejurări mai presus de puterile sale l-au împiedicat de a fi alături cu celelalte neamuri înaintate; nu putea să lupte deodată pentru a-și apăra ființa și pentru a se dezvolta. Astăzi, după secole de dezvoltare el este liber și independent. Ajuns în rîndul popoarelor înaintate, întrucît privește situația sa politică, este de datoria sa să se pună pe lucru pentru a le ajunge și pe calea economică. Avem convingerea că-și va îndeplini și această datorie. (...) astăzi a ajuns în stare de convingere adîncă pentru o parte însemnată a populațiunii române, ideea cum că în lipsa unei industrii naționale este în timpul de față o cauză de slăbiciune economică pentru țară iar în viitor o amenințare pentru interesele sale cele mai vitale.

Nu este vorba despre ceea ce trebuie să facă cutare (om) avut sau cutare companie financiară, ci de introducerea industriei în viața economică a poporului român, atît de la țară, cît și de la oraș".

Din Manifestul-Program al Partidului Social-Democrat 1911

„Creșterea „avuției naționale" se datorește dezvoltării agriculturii și industriei. Comerțul nostru s-a ridicat, import și export, de la 497 000 000 (1900) la 833 000 000 (1909). El a atins în 1906 cifra de 911 000 000, punînd astfel statul român, în proporție cu populația, în al șaptelea rînd al statelor comerciale.

Stabilimentele industriale care se bucură de ocrotirea legii de încurajare — 50% din totalul lor — s-au urcat de la 281, cîte erau în 1905, la 512 în 1909. Numai în șase ani, 1902—1908, s-au deschis mai multe stabilimente (323) decît erau pînă atunci în statul român."

Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*. Editura Politică, București, 1966.

„Structura economică și socială la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea arată că România se afla în prima fază a capitalismului.

Analiza datelor economico-sociale demonstrează netemeinicia afirmațiilor unor istorici și economiști, potrivit cărora România intrase în acea perioadă în stadiul capitalismului monopolist, devenind un stat imperialist. Procesul de concentrare și centralizare a producției și capitalului făcuse abia primii pași și era departe de a avea un rol dominant în viața economică și politică a României. Capitalul financiar se afla într-o formă incipientă; sistemul bancar și de credit era lovit puternic de marea finanță capitalistă internațională.

România nu numai că nu exporta capital și nu participa la împărțirea pieței mondiale, dar se afla ea însăși în sfera de influență a marilor puteri imperialiste, făcea obiectul acestei împărțiri. Monopolurile imperialiste își disputau locul pe piața românească, iar o parte însemnată a teritoriului țării noastre se afla încă sub ocupația străină".

1. **Sintetizați progresele economiei românești în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.**
   Cu toate rezultatele obținute, cum explicați starea de înapoiere economică a României în această perioadă?
2. **Precizați stadiul de dezvoltare economico-socială a României la începutul secolului al XX-lea, comparativ cu faza imperialistă de dezvoltare atinsă de marile puteri.**
3. **De ce considerați problema agrară una din problemele fundamentale ale societății românești în epoca modernă?**

VIAȚA POLITICĂ

Ca urmare a cuceririi independenței și a creșterii prestigiului pe plan internațional, statul român s-a proclamat regat în 1881, avînd ca rege pe *Carol I*. A domnit în total 48 de ani, din 1866 pînă în 1914. După perioada agitată de la începuturile sale, monarhia a traversat o perioadă relativ calmă.

În cadrul constituțional al epocii, regele se bucura de numeroase prerogative; el întruchipa regimul existent și Carol I a căutat să se adapteze și să promoveze cît mai fidel interesele cercurilor conducătoare ale societății românești. Aceasta i-a și asigurat stabilitatea și durata domniei.

În viața politică au continuat să domine cele două partide principale de guvernămînt: *conservator* și *liberal*. Formarea lor a parcurs mai multe etape încît Partidul Liberal s-a constituit pe deplin în 1875 iar cel conservator abia în 1880. Ele reprezentau interesele de clasă ale burgheziei și moșierimii. Deși între cele două clase existau divergențe și deosebiri de vederi privind căile de dezvoltare a țării sau realizarea unor reforme politice și economice, ele nu se aflau acum pe poziții antagonice, în contradicții de neîmpăcat. Evoluția economică și socială a țării a avut loc în această perioadă în condițiile împletirii intereselor claselor exploatatoare. Aceasta s-a reflectat și în componența și caracterul activității celor două partide.

Cucerirea independenței în timpul guvernării liberale și politica ei mai activă decît cea conservatoare, paralel cu întărirea pozițiilor burgheziei, au asigurat Partidului Național Liberal o guvernare de 12 ani, între 1876 și 1888. Este cea mai lungă guvernare a vreunui partid în timpul regimului burghezo-moșieresc din România, prim-ministru fiind *I. C. Brătianu*. Începîndu-și activitatea ca participant la evenimentele care au dus la formarea României moderne — revoluția de la 1848, Unirea Principatelor etc. —, Brătianu a devenit una dintre figurile reprezentative ale liberalismului românesc.

C. A. Rosetti

I. C. Brătianu

Partidul Liberal își atribuia merite istorice în evoluția societății românești, socotindu-se continuatorul principiilor care au inspirat luptele pentru nașterea României moderne. Chiar dacă a continuat unele idei înscrise pe steagul epocii de redeșteptare națională, Partidul Liberal le-a pus în slujba claselor dominante, în special a burgheziei, renunțînd de fapt la idealurile de înnoire efectivă a societății.

În timpul guvernării, Partidul Liberal a promovat o politică protecționistă și de dezvoltare a instituțiilor bancare și financiare. A introdus unele modificări în Constituția din 1866, care au înlesnit accesul elementelor burgheziei la viața parlamentară. A manifestat însă o prudență excesivă în adoptarea unor măsuri de îmbunătățire a situației țărănimii.

În rîndurile liberalilor existau și unele grupări și tendințe cu caracter burghezo-democratic mai pronunțat, al căror exponent a fost *C. A. Rosetti*. Principala sa revendicare privea lărgirea dreptului de vot și constituirea unui colegiu unic de alegători; ca o condiție a democratizării vieții politice, Rosetti cerea o largă libertate a presei.

Apropiați de conservatori și promovînd în fond o politică ce izvora din aceleași interese, erau *junimiștii*. Formînd inițial o societate literară (1864), junimiștii s-au angajat mai tîrziu și în luptele politice. Ei au căutat să-și cristalizeze un program propriu în care arătau că susțin progresele înfăptuite în viața socială și politică a țării și că înțeleg să fie introduse, în continuare, unele transformări cerute de dezvoltarea societății, dar „bine chibzuite" și în condițiile asigurării intereselor „elitelor sociale". Altfel spus, junimiștii socoteau că noile „forme" pe care le îmbracă societatea trebuie să fie în acord cu „fondul" acesteia, adică cu întocmirile sale economice, sociale și culturale de bază. Prin această teorie, a „formelor fără fond", cu ajutorul căreia junimiștii căutau să explice trăsăturile evoluției societății românești în epoca

modernă, ei criticau unele instituții introduse de liberali, lipsa de temei a unor acțiuni întreprinse de ei, dar se desolidarizau și de curentele autentic înnoitoare, ca cel de la 1848. Principalii reprezentanți ai junimiștilor au fost *Petre P. Carp* și *Titu Maiorescu*.

Deși conservatorii admiteau reformele cu mare greutate, au trebuit, totuși, să inițieze, în perioada de guvernare dintre 1888—1895, unele acțiuni impuse de împrejurări, cum a fost *legea pentru vînzarea proprietăților statului la țărani* (1889). De asemenea, în 1895 a fost adoptată o *lege a minelor*, prin care bogățiile subsolului, cu excepția petrolului, au trecut în proprietatea statului, creîndu-se astfel condiții mai prielnice pentru exploatarea lor.

Pentru a-și întări pozițiile, conservatorii au căutat să-și atragă partizani din rîndurile unor pături mic-burgheze.

Regimul politic din România se caracteriza printr-un sistem de alegeri care îngrădea considerabil accesul maselor la viața publică, dezvoltarea spiritului civic și a libertăților democratice. Prin *votul cenzitar*, care repartiza pe alegători în trei colegii, pe categorii de avere, *Parlamentul (Camera Deputaților* și *Senatul)* întrunea interesele unor cercuri foarte restrînse ale populației, de fapt ale burgheziei și moșierimii, și era alcătuit aproape în totalitate din conservatori și liberali. Ca proveniență de clasă, cei mai mulți dintre deputați erau moșieri.

Cele două foruri legislative s-au dovedit în general organisme cu posibilități restrînse inițiativelor și înnoirilor largi; ele au dezbătut și adoptat măsuri aflate în viziunea conducerii celor două partide de guvernămînt; la originea multor măsuri legislative se aflau evenimente presante ca răscoalele țărănești sau acțiuni ale maselor muncitoare de la orașe.

Un curent cu rădăcini populare a început să se anunțe în parlament o dată cu pătrunderea primilor deputați socialiști în Camera Deputaților (1888).

În condițiile sistemului politic dinaintea primului război mondial parlamentul juca, oricum, un rol redus în conducerea societății. Forța reală era guvernul. Lipsa diferențelor de principiu în orientarea partidelor de guvernămînt era compensată printr-o zgomotoasă competiție pentru cîrmuire; disputele se transformau uneori în adevărate agitații, așa cum au fost cele organizate la începutul anului 1888 de „opoziția unită" pentru răsturnarea guvernului liberal condus de I. C. Brătianu.

Liberalii și conservatorii țineau la libertățile politice și parlamentare, dar numai în limitele înguste ale sistemului cenzitar.

După 1884 s-a închegat o grupare *democrat-radicală* condusă de *Gheorghe Panu*, care se pronunța pentru adoptarea unei reforme agrare și a unei legislații în vederea ameliorării condițiilor de viață și de lucru ale muncitorilor. Această grupare continua de fapt curentul condus de C. A. Rosetti. Foarte activi, democrat-radicalii susțineau necesitatea lărgirii bazelor vieții publice prin introducerea votului universal. Cererile lor, ca și ale altor adepți ai acestor măsuri, precum și lupta socialiștilor pentru democratizarea vieții politice, n-au dus la transformări în acest sens, dar au găsit un larg ecou în opinia publică.

În viața politică a țării s-a afirmat în această perioadă, ca o forță în continuă ascensiune, *mișcarea socialistă*, apoi partidul clasei muncitoare, care și-au pus activitatea în slujba idealurilor democratice și de libertate ale maselor populare, de progres și prosperitate a țării.

Deși reprezentanții oficiali ai politicii românești nu puteau să se manifeste liber în sprijinul revendicărilor românilor din Transilvania, dat fiind că aceasta putea fi interpretată ca „amestec" în treburile Austro-Ungariei, totuși, atît unii membri ai guvernului, cît mai ales deputați în incinta parlamentară au luat atitudine față de politica de asuprire a cercurilor dominante maghiare.

La începutul secolului al XX-lea, necesitățile dezvoltării sociale și declanșarea unor acute contradicții de clasă, așa cum a fost răscoala din 1907, au înrîurit în măsură diferită activitatea celor două partide. Partidul Liberal și-a întărit pozițiile în înfruntarea sa cu conservatorii. În primul deceniu și jumătate al secolului nostru liberalii au guvernat 9 din cei 15 ani, au prezentat mai multă omogenitate și stabilitate atît în acțiunile guvernamentale, cît și în perioadele cînd s-au aflat în opoziție. Aceasta s-a datorat faptului că interesele burgheziei, pe care ei le reprezentau cu precădere, presupuneau o mai mare înțelegere a sarcinilor și problemelor aflate în fața țării, decît puteau s-o facă conservatorii, care se agățau cu strășnicie de interesele moșierimii și ale marii proprietăți.

La conducerea Partidului Liberal s-a aflat la început de veac *Dimitrie A. Sturdza*, legat de aripa moșierească a partidului. Conservatorii aveau în frunte pe *Gheorghe Gr. Cantacuzino*, unul dintre cei mai mari moșieri din țară. (La începutul secolului al XX-lea a ridicat Palatul Cantacuzino, actualul Muzeu de istorie a muzicii.)

În această perioadă, o anumită semnificație a avut-o mișcarea pornită de *Spiru Haret*. În calitate de ministru liberal al instrucțiunii publice, acesta a căutat să apropie corpul didactic rural de problemele satului, să încurajeze cercurile culturale, înființarea băncilor populare și a obștilor sătești (asociații de cumpărare în comun a unor terenuri agricole).

O dată cu răscoala din 1907 s-au produs importante regrupări de forțe și modificări în cadrul partidelor de guvernămînt și al vieții politice românești în general. Liberalii au inițiat o serie de măsuri și reforme în domeniul agrar. În interiorul partidului s-a întărit aripa tînără, mai receptivă la unele transformări cerute de dezvoltarea social-economică. *Ionel Brătianu*, exponentul acestei tendințe, a devenit în 1909 șeful Partidului Liberal și al guvernului. El se sprijinea și pe reprezentanții unor curente democrat-burgheze sau de nuanță radicală, așa cum era *Constantin Stere*, principala figură a poporanismului. În jurul lui gravitau și foștii socialiști-generoși care au trecut, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, la liberali.

Abil, inteligent și eficace, Ionel Brătianu a condus autoritar Partidul Liberal aproape două decenii. A acceptat ideea unor reforme sau chiar înnoiri în viața politică, dar a fost prudent în promovarea lor și a apărat ferm interesele fundamentale ale claselor dominante.

Răscoala a dat o lovitură puternică Partidului Conservator, care a căutat să-și mențină pozițiile, realizînd în aprilie 1907 fuziunea cu junimiștii în condițiile preluării conducerii partidului de către liderul junimist *P. P. Carp*.

În anul următor, 1908, din Partidul Conservator s-a desprins însă o fracțiune condusă de *Take Ionescu*, care a înființat *Partidul Conservator-Democrat*. Acest partid a căutat să-și recruteze partizanii mai ales din rîndurile micii moșierimi, ale burgheziei comerciale, ale elementelor liber profesioniste. El n-a reușit să joace vreun rol independent însemnat în viața politică.

Nici *Partidul Național-Democrat* (1909), condus de *A. C. Cuza* și *Nicolae Iorga*, nu a fost o formație politică efectivă, ci mai mult un curent social-politic și o grupare de partizani recrutați în special din rîndurile micii burghezii și din mediile intelectuale.

Izvorîtă dintr-o adîncă necesitate istorică era mișcarea politică a clasei muncitoare, care se reorganizează în 1910 în *Partidul Social-Democrat*.

Cum, practic, alegerile parlamentare erau dominate de 30—40 de mii de alegători, curentele democratice nu s-au putut constitui în formațiuni politice propriu-zîse. Spiritul și tendințele democratice erau însă în creștere în societate.

Pentru reforme sociale și politice largi — reforma agrară, votul universal, înnoirea atmosferei politice — se pronunța gruparea din jurul ziarelor „Adevărul" și „Dimineața".

De numeroase adeziuni în rîndurile intelectualității, inclusiv a celei sătești, se bucurau poporaniștii. *Poporanismul* era nu numai un curent cultural, ci și unul social-politic. El a supus criticii starea de lucruri de la sate, a susținut necesitatea ridicării condiției țărănimii prin împroprietărirea și transformarea ei în factor activ al vieții politice și a îmbrățișat cu căldură cauza națională a românilor. Dar, poporaniștii n-au înțeles rolul proletariatului în țara noastră și importanța dezvoltării industriei în viața economică.

Poporanismul a fost, de fapt, un curent mic burghez de nuanță democratică. Ideile și spiritul poporanismului se regăsesc în multe din publicațiile transilvănene ale timpului și în concepțiile unor fruntași politici români din Transilvania, contribuind la sudarea ideilor și sentimentelor românești.

După încercările eșuate de la sfîrșitul secolului trecut de a se constitui un partid politic țărănesc, *Vasile M. Kogălniceanu* a reluat, în 1906, ideea înființării unei *reuniuni țărănești*. Se urmăreau: lărgirea dreptului de vot, accesul țărănimii la viața politică și îmbunătățirea stării materiale și culturale a sătenilor. Încercarea lui însă nu a reușit, dar preocupările pentru crearea unei mișcări politice țărănești nu s-au stins.

După 1907, o serie de probleme sociale și economice s-au pus cu tărie în viața politică. Dezbaterea problemei agrare în urma răscoalei a adîncit divergențele dintre conservatori și liberali, cu toate că reformele propuse de liberali erau soluții de moment, lipsite de urmări serioase. După căderea guvernului liberal (1907—1910) și venirea la putere a conservatorilor, aceștia au trebuit să țină seama de cerințele vremii, adoptînd unele măsuri de asigurări sociale

pentru muncitori. În pragul primului război mondial s-a reaprins disputa în jurul problemei agrare și a lărgirii dreptului de vot, promise mereu de liberali încă de la sfîrșitul secolului trecut și mereu amînate. Aceste probleme au fost puse pe ordinea de zi în anul 1914, o dată cu numirea unui nou guvern liberal condus de *I. I. C. Brătianu*. În domeniul agrar, liberalii propuneau o anumită expropriere din marea proprietate (circa 700 000 ha), iar în cel electoral desființarea celor trei colegii de alegători și înlocuirea lor cu un colegiu unic, la care urmau să aibă acces știutorii de carte. Față de nevoile maselor țărănești și de necesitatea democratizării vieții politice, cele două reforme erau restrînse și de fapt nesatisfăcătoare. Și sub această formă, ele n-au mai apucat să fie atunci realizate, survenind evenimentele războiului. Problema reformelor va fi reluată, în condiții noi, după primul război mondial.

TEME

1. Cunoașteți faptul că cele două partide de guvernămînt — liberal și conservator — reprezentau interesele claselor exploatatoare. În ce domenii s-au ivit deosebiri de păreri în politica acestora?
2. Indicați evenimentul care a înrîurit activitatea celor două partide politice la începutul secolului al XX-lea, precum și raporturile dintre acestea.

MIȘCAREA SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ

Răscoalele țărănești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea

Între fenomenele care și-au pus pecetea caracteristică pe evoluția societății românești, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, se numără răscoalele țărănești. Avîndu-și cauzele în continua înrăutățire a situației maselor largi țărănești, răscoalele au dezvăluit uriașele energii revoluționare ale țărănimii române, combativitatea și puterea ei de luptă, năzuința acesteia de a înlătura exploatarea.

Răscoalele au dus la confruntarea celor două clase potrivnice: moșierimea și țărănimea. Flacăra lor a luminat, în același timp, slăbiciunile și contradicțiile societății românești în ansamblul ei, evidențiind necesitatea unor grabnice transformări.

Răscoala din primăvara anului 1888 a cuprins județele din jurul capitalei: Ialomița, Ilfov, Dîmbovița, extinzîndu-se apoi și în altele. Răsculații porneau împotriva conacelor moșierești, încălcau cancelariile administrațiilor în care se păstrau condicile de învoieli și își împărțeau produsele din hambarele moșierilor. Nutrind convingerea că ar exista un ordin pentru fixarea dijmei la o zecime din produse și pentru împroprietărire, ordin pe care autoritățile

locale îl ascundeau, țăranii s-au îndreptat în numeroase comune împotriva reprezentanților administrației. În multe locuri, țăranii au arătat dîrzenie și răscoala a căpătat forme ascuțite:

„Răscoala — scria, la 5 aprilie 1888, un ziar al vremii — *continuă cu o furie nespusă; de-abia se potolesc lucrurile într-o comună și deja se aude de devastări, bătăi și omoruri în alte comune... O mulțime de proprietari și arendași stau în Capitală; unii din cauză că pe moșiile lor revolta nu e potolită încă, alții așteaptă din minut în minut izbucnirea ei".*

Răscoala a fost crunt înăbușită de către guvernul junimist-conservator, proaspăt venit la putere. Între răsculați și armată au avut loc ciocniri: zeci de țărani au căzut jertfă represiunii iar cîteva mii au fost arestați.

Mișcarea muncitorească a privit cu multă simpatie cauza dreaptă a țărănimii, a denunțat exploatarea moșierească și cruzimea represiunii. În unele manifeste, cum a fost cel lansat de *Cercul muncitorilor din București*, socialiștii au aprobat chiar calea luptei deschise pe care o porniseră țăranii, deși, în general, socialiștii nu se pronunțau pentru o astfel de luptă la sate.

Clasele dominante au fost obligate să țină seama de avertismentul dat în 1888 de țărănime. În primăvara anului 1889, Parlamentul a votat o lege privind vînzarea unor moșii ale statului la țărani. Măsura luată era însă mult prea restrînsă pentru a produce schimbări simțitoare în rînduielile agrare și în situația țărănimii.

În anul 1894 s-au produs din nou puternice agitații și mișcări țărănești în cîteva județe din Moldova (Tecuci, Tutova, Fălciu, Covurlui și Bacău). Mai puternice și cu mai multe semnificații au fost cele din 1898—1899. Ele sînt influențate de acțiunea de *organizare a cluburilor socialiste de la sate*. Acțiunea a capătat proporții mai ales în județele Teleorman, Vlașca, Romanați și Olt, unde s-au format în scurtă vreme peste 230 de cluburi. Deși conducerea P.S.D.M.R. a căutat să imprime mișcării de organizare a țărănimii forme pașnice, legale, spiritul de nemulțumire al ei a depășit acest cadru și s-a transformat în adevărate revolte. Cluburile au devenit astfel un factor de mobilizare a țărănimii, centre care au influențat intense frămîntări țărănești.

Evenimentele de la sfîrșitul secolului al XIX-lea la sate reprezintă un episod important al apropierii dintre muncitori și țărani, cele două forțe care se vor afirma cu și mai multă putere la începutul secolului al XX-lea.

Răscoala țăranilor din 1907

Evenimentul care a marcat intensificarea luptei de clasă a țărănimii a fost *răscoala din 1907* care, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, *„prin amploarea, vigoarea și formele pe care le-a îmbrăcat, a constituit una din cele mai aprige bătălii de clasă din istoria României, zguduind din temelii însuși edificiul orînduirii burghezo-moșierești"*.

Cauzele fundamentale ale răscoalei derivă din contradicțiile sistemului agrar românesc bazat pe marea proprietate moșierească, pe nedreapta împărțire a pămîntului, pe creșterea arenzilor țărănimii, pe abuzurile marilor arendași, atingînd cote nemaiîntîlnite.

Sistemul de învoieli agricole cu moșierii, la care țăranii erau nevoiți să apeleze din cauza lipsei de pămînt, îi strîngea *„ca într-un cerc de foc, pînă la înăbușire"* — cum se exprima un autor al vremii. Într-o plîngere din 1902, obștea sătenilor din Întorsura-Dolj arăta: *„Sînt acum opt ani de zile trecuți, de cînd suportăm cele mai mari chinuri din partea domnului Pantelimon Constantinescu, arendașul acestei moșii... Am ajuns timpul să luăm jugul ca orice animal chemat la datoria sa, iar acum, în timpul din urmă, nu am mai putut suferi"*.

În timp ce exportul de cereale românești aducea venituri crescînde moșierilor și arendașilor, marea masă a țăranilor se afunda în mizerie și sărăcie. Drept locuințe pentru lucrătorii satelor, statisticile vremii indică mai mult de 50 000 de bordeie, iar alte 250 000 de locuințe aveau doar o singură încăpere.

Bolile sociale și subalimentația făceau ravagii printre țărani; condițiile de igienă și asistență medicală erau cu totul precare; spre lumina cărții pătrundeau doar o cincime din locuitorii satelor; impozitul fiscal era cu 50% mai mare decît al moșierilor.

Lipsa de drepturi politice, rezultate din menținerea votului cenzitar, răpise țăranului orice rol în viața publică. Noi taxe impuse asupra țărănimii, efectele crizei economice recente au contribuit la izbucnirea răscoalei.

La împărțitul porumbului (pictură de Ștefan Luchian)

Desfășurarea răscoalei și obiectivele ei. Începutul răscoalei a fost marcat de evenimentele petrecute la 8 februarie 1907, în comuna *Flămînzi*, județul Botoșani.

În urma refuzului de a încheia învoieli mai lesnicioase, țăranii s-au răfuit cu administratorul imensei moșii de aproape 30 000 de pogoane, aparținînd unui nepot al fostului domnitor Mihail Sturdza și arendată trustului fraților Fischer. Cele petrecute la Flămînzi au găsit un amplu ecou printre țăranii din satele învecinate. Timp de aproape două săptămîni s-au produs frămîntări printre țărani, s-au depus plîngeri și cereri, într-o adevărată campanie, au avut loc agitații prilejuite de întîlnirea cu reprezentanții autorităților.

Către sfîrșitul lunii februarie și începutul lunii martie, țăranii din nordul Moldovei au pornit pe calea luptei deschise. Zeci de sate din județele *Botoșani, Dorohoi, Iași* au devenit cîmpuri de acțiune a răsculaților. În Moldova, răscoala s-a desfășurat succesiv, de la Nord spre Sud, cuprinzînd, pe măsura înaintării ei, noi localități, plăși, județe. Punctul culminant al răscoalei, ca intensitate și întindere, a fost atins în Moldova între 5 și 10 martie. În restul Moldovei răspîndirea revoltelor a fost ceva mai redusă; totuși, și în alte județe s-au ridicat la luptă zeci de comune.

Între timp, flacăra răscoalei s-a aprins mai puternică în Muntenia și Oltenia, atingînd maximum de intensitate între 11 și 15 martie. În special părțile șesului dunărean, de mare cultură cerealieră, unde exista și cea mai întinsă proprietate latifundiară, erau cuprinse de un adevărat brîu de foc. Aceasta arată, o dată în plus, caracterul social-agrar al răscoalei, ascuțișul ei antimoșieresc.

În centrul acțiunilor țărănești s-a situat atacul împotriva conacelor. Grupuri de țărani, ridicîndu-se uneori la mii de oameni, străbăteau satele, angajînd ciocniri violente cu detașamentele militare trimise împotriva lor. În județele Teleorman, Vlașca, Olt, Rîmnicu-Sărat, Buzău, răscoala a căpătat o intensitate deosebită.

Descriind situația în județul Olt, doi proprietari arătau, într-o notă telegrafică trimisă ministrului de interne: *„Toată valea Oltului, de la Dunăre la Casa Veche, este în flăcări... Partea centrală, dinspre răsărit și miază-noapte a județului, la vale de șoseaua națională, partea cea mai fertilă a județului, este în mare parte distrusă. Puținele încă, ce rămîn necuprinse, vor fi atacate negreșit astă-noapte, căci focul se propagă cu o iuțeală neînchipuită. Luni (12 martie) a izbucnit într-un colț, lîngă Teleorman, la Crîmpoaia, și după trei zile, trei sferturi din județ ard."*

Principalul focar al răscoalei din Oltenia a fost județul Dolj. În decurs de 3—4 zile, iureșul răscoalei a cuprins 94 din cele 160 de comune cîte avea județul. Țăranii au incendiat două treimi din conacele încălcate; în 59 de comune din județ au avut loc ciocniri cu armata, înregistrîndu-se numeroase victime. Ultimele puternice mișcări s-au desfășurat în *Mehedinți*.

În timp ce flăcările răscoalei cuprindeau satele, țăranii, strînși în grupuri numeroase, asaltau barierele multor orașe pentru a pătrunde în ele. Țăranii au intrat, astfel, în *Botoșani, Vaslui, Galați, Rîmnicu-Sărat*. În alte orașe (Iași,

Bacău, Buzău, Giurgiu, Turnu-Severin), țăranii s-au izbit de rezistența unor puternice forțe represive.

Fiind o mișcare de masă, la scară națională, răscoala a cuprins în primul rînd păturile sărace ale satului. Violența deosebită a acțiunilor, dezlănțuirea lor vulcanică a fost imprimată de participarea maselor de bază ale țărănimii.

Obiectivul luptei țăranilor a reieșit cît se poate de limpede din acțiunea lor, chiar dacă nu întotdeauna și peste tot s-a exprimat ca atare. Țăranii voiau să înlăture exploatarea moșierească, să intre în stăpînirea pămîntului pe care-l munciseră de veacuri. De aci strigătul *Vrem pămînt!* sub semnul căruia s-a desfășurat, de fapt, marea răscoală. Această cerere a țărănimii, reflectînd interesele sale materiale, corespundea, în același timp, necesităților dezvoltării agriculturii. Tocmai această concordanță dintre acțiunea maselor și necesitatea de dezvoltare a țării scoate în evidență caracterul profund progresist al răscoalei.

Dar lupta țărănimii n-a putut să iasă victorioasă la 1907. Răscoala a fost înăbușită în sînge de guvernanții vremii, care au pactizat în vederea salvării pozițiilor moșierimii și ale burgheziei. Dovedindu-se mai slab, Partidul Conservator a demisionat chiar în timpul răscoalei, la 12 martie 1907, lăsînd cîrma puterii în mîna liberalilor (prim-ministru era Dimitrie A. Sturdza, ministru de interne — Ionel Brătianu, ministru de război — Alexandru Averescu). Între cele două partide s-a realizat însă o deplină înțelegere în ce privește reprimarea răscoalei pe care liderul conservator, Petre P. Carp, a exprimat-o în formula: *„Întîi represiune, apoi vom aviza"*.

Un potențial militar enorm a fost mobilizat cu înfrigurare; spiritul în care se duceau operațiile împotriva țărănimii este vădit de asemenea ordine ca cel dat de generalul Gigîrtu, comandantul diviziei a II-a: *„Vă ordon să reprimați în mod exemplar distrugînd totul și împușcînd pe capii răzvrătiților... Energie, foc în carne"*. A fost pusă în funcțiune artileria. Zeci de sate au fost ținta bombardamentelor bateriilor de artilerie în Vlașca, Teleorman, Olt, Dolj și Mehedinți. Mii de țărani au dat jertfa supremă în primăvara anului 1907; alte zeci de mii au fost schingiuiți și torturați. Dar și în această imagine, în care ne apare chipul claselor dominante din România la început de veac, răzbate măreția răscoalei și tragismul înfrîngerii ei.

Mișcarea muncitorească și răscoala. Răscoala a pus în mișcare, în funcție de interesele proprii, toate forțele și grupările sociale, a produs o intensă frămîntare în întreaga societate. S-a manifestat cu vigoare intelectualitatea, care a vădit o mare înțelegere față de situația grea a țărănimii și s-a pronunțat pentru grabnica îmbunătățire a acesteia. Au luat atitudine figuri remarcabile ale culturii române, ca: *I. L. Caragiale, Al. Vlahuță, N. Iorga*. În numeroase cazuri, reprezentanții intelectualității sătești s-au alăturat țărănimii răsculate, au îmbărbătat-o și chiar au condus-o la luptă.

Dar acțiunea și rolul cel mai important i-au revenit clasei muncitoare și mișcării socialiste. Animată de spiritul solidarității, mișcarea socialistă

Țăran din comuna Pîrlita (jud. Vlașca) împușcat de o patrulă de represiune

a organizat întruniri publice la București și în alte orașe. În apelul *„Către concediați și rezerviști"*, fruntașul socialist *Mihai Gheorghiu-Bujor* se adresa militarilor, îndemnîndu-i să fraternizeze cu răsculații: *„Arătați pretutindeni pe dușmanul adevărat și dacă va fi nevoie, și dacă va fi cu putință, dați-vă de partea răsculaților!... Niciodată gloanțele voastre în pieptul răsculaților!"*

Apelul socialiștilor demonstra preocuparea acestora pentru problemele fundamentale ale țării.

Răscoala din 1907 a făcut astfel să apară mlădițele alianței muncitorești-țărănești și a impulsionat preocupările mișcării socialiste pentru problema agrară.

Ecoul răscoalei din 1907. Evenimentele din primăvara anului 1907 au găsit un amplu răsunet în provinciile românești aflate sub dominația străină.

Printre țăranii din Bucovina s-au semnalat frămîntări. În Transilvania, masele muncitoare urmăreau cu înfrigurare cele petrecute peste Carpați. În unele localități s-au produs revolte. Mișcarea socialistă de peste Carpați a condamnat reprimarea răscoalei și s-a solidarizat cu lupta clasei muncitoare din România.

Situația creată de răscoală a fost amplu dezbătută în presa transilvăneană; ea a concentrat atenția intelectualității din Transilvania, care susținea necesitatea îmbunătățirii stării țărănimii. Și dincolo de Prut, printre românii basarabeni, au avut loc frămîntări.

Răscoala a produs un larg ecou internațional, a fost comentată în presa europeană (în Austro-Ungaria și Rusia, în Germania și Franța, în Bulgaria și Serbia), ca și peste Ocean (S.U.A., Canada etc.). De la tribuna Congresului Internaționalei a II-a, la Stuttgart, din vara anului 1907, au răsunat cuvinte de simpatie față de masele muncitoare din România, iar *Vladimir Ilici Lenin* a intervenit special pentru ca rezoluția, adoptată la acest congres în legătură cu răscoalele, să aibă orientare revoluționară.

Însemnătatea și consecințele răscoalei

Incadrîndu-se în tradițiile seculare de luptă ale țărănimii române, răscoala din 1907 a fost produsul specific al evoluției raporturilor agrare caracterizate de dezvoltarea capitalismului în condițiile perpetuării unor puternice rămășițe feudale.

A fost o încercare eroică a țărănimii de a rezolva, în folosul ei, contradicțiile din viața agrară, proprii acestei etape.

După răscoală, dezbaterea problemei agrare s-a aflat în centrul vieții politice. Parlamentul, dominat de liberali, a adoptat, în anii 1907—1909, o serie de legi menite să atenueze contradicțiile sociale la sate. Rezultatele lor au fost cu totul modeste. Dincolo însă de aceste efecte, răscoala a produs un curent de opinie viguroasă, militînd pentru reforme mai hotărîte. A arătat necesitatea primenirii întregii atmosfere sociale și politice în societatea românească. Răscoala a slăbit pozițiile marilor arendași și a dat o lovitură puternică Partidului Conservator și politicii acestuia care își îndrepta toate eforturile spre apărarea marii proprietăți moșierești.

„România Muncitoare" și „Adevărul" despre răscoalele țărănești

România Muncitoare

Organ Central săptămînal

România Muncitoare și Răscoalele țărănești

Adevĕrul

Apare zilnic la ora 5 seara cu ultimele știri ale ziilor

Destulă vărsare de sînge! - Intrunirea comitetului executiv liberal

Într-o perspectivă mai largă, răscoala și-a pus pecetea pe întreaga evoluție ulterioară a problemei agrare; de cîte ori se accentuau contradicțiile la sate și se ridica cu putere necesitatea unor reforme, răscoala din 1907 apărea ca un îndemn și o chemare la rezolvarea problemei agrare. Anul 1907 a îmbogățit experiența de luptă a țărănimii împotriva împilării și asupririi, a evidențiat năzuința ei spre libertate, spre o viață demnă.

LECTURĂ

Plîngerea țăranilor din satul Stroești, comuna Lunca, adresată prefectului județului Botoșani, la 19 februarie 1907

„Subsemnații locuitori, muncitori de pămînt, domiciliați în satul Stroești, din comuna Lunca, județul ce domnia voastră administrați, venim prin prezenta înaintea domniei voastre... de a ne plînge de următoarele:

Noi sîntem oameni săraci, ne ocupăm numai cu munca cîmpului; ei bine, pămînt de hrană nu avem căci ce ni s-a dat după legea rurală din 1864 s-au epuizat prin împărțirea lui la copiii și răscopiii noștri, așadar sîntem nevoiți de a cumpăra cu bani de pe unde putem și cum sîntem domiciliați în domeniile principelui Dimitrie Sturdza: Flămînzi, Novaci, Stroești etc., moșii în întindere la peste 10 000 de fălci (o falce = 1,45 ha) care este ținută în arendă de către cunoscuții speculatori și bogătași, frații Fischer, care s-au îmbogățit numai și numai pe spinarea noastră, iar acum în acești 10 ani din urmă ne-au jupuit în așa fel că nu ne-au mai rămas prin ocoalele noastre nici cîte o vacă cu lapte pentru copii.

Pînă acum am răbdat mult, iar acum nu mai putem căci ne-a ajuns cuțitul la os..."

Apel-manifest lansat de mișcarea muncitorească în timpul răscoalei din 1907. „Către concediați și rezerviști!"

„Acum cînd vîntul răscoalei țărănești se extinde și amenință însăși temelia proprietății boierești, stăpînitorii noștri s-au gîndit la veșnicul lor sprijin, la armată, spre a înăbuși în sînge o mișcare ce a izvorît din nedreptățile și împilarea lor. Ei au trimis pe cîmpul revoltelor armata permanentă avută la îndemînă, ei mobilizează acum contingentele de concediați și rezerviști. Ei vor ca și de astă dată arma muncitorului-soldat să se îndrepte în pieptul muncitorului în luptă.

Voi știți, tovarăși, cît de drepte sînt cererile țăranilor apăsați de proprietari, de arendași și de boierimea întreagă și de orice neam, de baștină sau de viță mai nouă. După cum mizeria vă împinge pe voi la greve, la luptă, tot mizeria i-a înfipns și pe țărani la răscoale.

Voi știți atunci, ca muncitori cinstiți, ca tovarăși bravi și ca luptători neînfrînți, care e datoria lucrătorului încătușat în livreaua cazonă: *să nu tragă niciodată în cei ce sufăr*, în tovarășii de muncă, în frați, surori, rude sau părinți.(...)

Arătați pretutindeni pe dușmanul adevărat și — dacă va fi nevoie și dacă va fi cu putință — dați-vă de partea răsculaților ca să luptați contra acestui dușman.

Niciodată gloanțele voastre în pieptul țăranilor asupriți! Trageți în vînt!"

Telegrama reflectînd reprimarea răscoalei din 1907 în jud. Mehedinți, trimisă Ministrului de Interne de către generalul Lambrino.

„Sectorul regimentului 5 roșiori:
În *Salcea* împușcat 5 capi ai răscoalei, distrus casele la trei răsculați;
În *Cătunele* împușcat 3 capi răscoală;
În *Pristol* împușcat 7 (inși); distrus cinci case;
În *Gîrla Mare* împușcat 3 (inși); distrus 12 case;
În *Jiana Veche* — împușcat cinci, distrus 4 case.
Sectorul I, batalionul regimentului 17;
La *Cioroboreni*, conacul ars și devastat;
Împușcat 9 răsculați, ars 12 case.
Sectorul II, batalionul 2, regimentul 17:
În *Valea Oneștilor* împușcat 2, arestat 7 și ars casa primarului răzvrătitor;
La *Izvorelu* — împușcat 1 cap răscoală.
Sectorul III
Un batalion al regimentului 18 (a) bombardat satul *Gvardeniția*, cuib de răsculați, sînt 9 morți și 4 răniți, satul arde."

TEME

1. **Care sînt cauzele generale și împrejurările imediate care au dus la izbucnirea răscoalelor din 1888 și a răscoalei din 1907.**
2. **În ce raport se află crearea cluburilor socialiste la sate cu revoltele țăranilor din 1898—1899?**
3. **Folosind documentul de mai sus, relatați care a fost atitudinea mișcării muncitorești față de țărănimea răsculată la 1907.**
4. **Informați-vă dacă localitatea în care v-ați născut (locuiți) a fost cuprinsă de marea răscoală țărănească. Ce dovezi o atestă?**
5. **Cunoașteți opere literare care reflectă marea răscoală din 1907?**

DEZVOLTAREA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI SOCIALISTE

Între marile mișcări istorice care își săpau făgaș în realitatea țării noastre, o dată cu dezvoltarea capitalismului și cu modernizarea formelor de viață ale societății, un loc din ce în ce mai important i-a revenit mișcării muncitorești și socialiste, luptei clasei muncitoare. Izvorîtă ca o adîncă necesitate din procesele petrecute în sînul societății, mișcarea muncitorească a fost o forță în continuă creștere, s-a îmbogățit mereu în conținut, a jucat un rol din ce în ce mai important în societate. Puterea ei de înrîurire s-a datorat faptului că scopurile și idealurile pe care le-a slujit răspundeau cerințelor dezvoltării sociale, intereselor maselor largi ale întregului popor.

Cercurile revoluționare socialiste după războiul de independență. În urma războiului de independență, s-a intensificat mult activitatea cercurilor revoluționare. Tinerii intelectuali, în special studenți ai facultăților de medicină și de drept de la Iași și București, erau atrași de ideile socialiste, de activitatea cercurilor. Au avut ca militanți activi pe dr. *Nicolae Codreanu*, frații *Ioan* și *Gheorghe Nădejde*, pe *Constantin Dobrogeanu-Gherea* etc.

Constantin Dobrogeanu-Gherea

Preocupați de ideile socialiste, ei s-au aflat în contact cu multe curente, specifice epocii, care se considerau socialiste, fără să facă încă distincția cuvenită între acestea și *socialismul științific* (marxismul). Față de realitatea socială ei luau poziție hotărîtă în favoarea transformării revoluționare a acesteia; vedeau în țărănime principala forță de susținere a revoluției și puneau pe prim plan problema agrară.

Din nevoia de a pătrunde în mișcarea de idei a epocii și de a propaga un curent nou în viața culturală, s-a născut revista *Contemporanul* (1881). A fost o tribună de popularizare a științei, a ideilor materialiste, a unor valoroase teze despre menirea artei.

Prin întreaga lor activitate și prin năzuințele de care erau animați, reprezentanții cercurilor socialiste continuau, de fapt, moștenirea revoluționară a anului 1848.

Trecerea la marxism a mișcării muncitorești din România. Către anul 1885, în mișcarea socialistă din România s-a produs un proces foarte important: a avut loc trecerea la marxism, ceea ce însemna fundamentarea teoretică și ideologică pe principiile socialismului științific. Ideile socialiste și scrierile lui Marx și Engels preocupau în măsură sporită pe participanții la mișcarea socialistă din țara noastră. În publicațiile socialiste ale vremii, în broșuri sau lucrări separate au apărut fragmente din *„Capitalul"* lui Marx, *Manifestul Partidului Comunist*, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, de Fr. Engels etc.

Paralel cu propaganda ideilor socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric, socialiștii români au întreprins o muncă proprie de analiză a realităților românești pentru a stabili, pe această bază, căile dezvoltării și sarcinile mișcării socialiste.

Un rol important în procesul care a impulsionat trecerea la marxism a mișcării socialiste l-a jucat *Constantin Dobrogeanu-Gherea*, figură proeminentă a gîndirii socialiste în România. În *Revista socială* și în alte publicații el a contribuit la răspîndirea ideilor lui Marx și Engels, întocmind studii pătrunzătoare despre realitățile țării noastre și problemele mișcării socialiste. În anul 1886 a publicat broșura *Ce vor socialiștii români?*, socotită, pe bună dreptate,

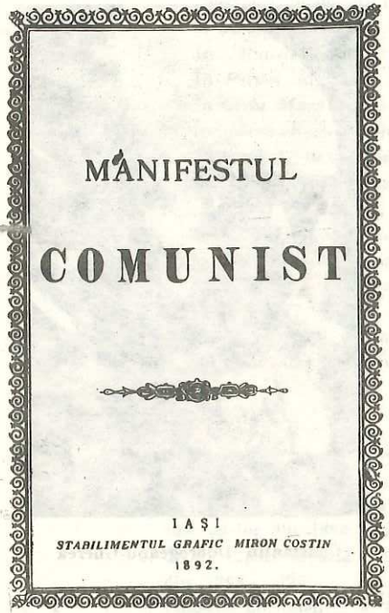
MANIFESTUL

COMUNIST

IAȘI
STABILIMENTUL GRAFIC MIRON COSTIN
1892.

Manifestul Comunist

Fotomontaj de publicații muncitorești de la sfîrșitul secolului al XIX lea

DEMOCRATIA SOCIALA

MUNCA

PROIECTUL DE PROGRAM

PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT ROMAN

LUMEA NOUA

CATRE MUNCITORII din BUCUREȘTI

MUNCITORI.

primul program marxist al mișcării muncitorești din România. „Noi, socialiștii — scria Dobrogeanu-Gherea în acest program —, *venim în numele unui viitor frumos, al unei vieți mărețe și ridicăm steagul socialismului științific european, al socialismului muncitorilor".*

În acest studiu programatic s-a arătat, pentru prima dată, rolul istoric al proletariatului, acela de a instaura pe cale revoluționară societatea socialistă, și s-a subliniat importanța organizării clasei muncitoare și a dezvoltării conștiinței sale pentru a putea să-și desfășoare cu succes lupta.

Într-o scrisoare pe care a trimis-o socialiștilor români, Friedrich Engels saluta progresele pe care socialismul științific le-a făcut în România. *„Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc, în programul lor, principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx".*

Cercurile și cluburile muncitorești. Pe baza programului întocmit de Gherea și-au orientat activitatea *cercurile muncitorești*, care s-au înființat în anul 1887 ca organizații politice ale muncitorilor. De acum, socialismul, ca teorie socială și politică, începe să se întrepătrundă cu mișcarea proletariatului, să se unească cu aceasta.

Unirea socialismului cu mișcarea proletară este un proces de cea mai mare importanță pentru întreaga evoluție a mișcării socialiste muncitorești, pentru orientarea ei corectă și crearea premiselor victoriei sale.

Între timp, muncitorii, sprijiniți de organizațiile lor politice și profesionale, au trecut mai hotărît spre realizarea unor revendicări, declanșînd greve și inițiind alte forme de luptă. Mai cunoscute sînt, în această vreme, grevele muncitorilor de la *Atelierele C.F.R.* din București (1888) și ale *tipografilor*, grevele *muncitorilor din porturi* etc.

Mulțumită activității politice și propagandei pe care au desfășurat-o, socialiștii au reușit să trimită doi deputați în Parlament (1888); de asemenea, ei au participat și la unele evenimente importante pe plan internațional cum a fost, de exemplu, *Congresul de constituire a Internaționalei a II-a*, de la Paris, în 1889.

În felul acesta, mișcarea socialistă și-a lărgit activitatea și a căpătat o mai mare experiență. În anul 1890, cercurile muncitorești s-au transformat în *cluburi muncitorești*; ele își propuneau să servească drept nucleu în jurul căruia să se creeze partidul clasei muncitoare. Activitatea ideologică a fost puternic impulsionată prin răspîndirea unor scrieri ale lui Marx și Engels, prin editarea unor publicații, dintre care cea mai importantă a fost gazeta „Munca" (1890).

Mișcarea de organizare politică a muncitorilor a impulsionat și pe cea de organizare profesională în asociații (sindicate). Acestea nu mai erau simple societăți de întrajutorare reciprocă, ci organizații profesionale moderne ale proletariatului, bazate pe principii de clasă.

Intensificarea acțiunilor proletariatului, a organizării rîndurilor sale și a operei de propagandă în domeniul ideologic au creat astfel premise favorabile constituirii partidului politic al clasei muncitoare, obiectiv care însuflețea gîndul și activitatea militanților socialiști.

Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România. În anul 1892, după o temeinică muncă pregătitoare, a fost publicat proiectul de program al partidului, care a fost supus dezbaterilor, iar în aprilie 1893 s-a convocat *Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.*

Constituirea P.S.D.M.R. a reprezentat rezultatul dezvoltării pe plan politic, ideologic și organizatoric a mișcării muncitorești din România.

„Înființarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, pe baza principiilor socialismului științific — se scrie în *Programul Partidului Comunist Român* — a ridicat pe o treaptă superioară lupta clasei muncitoare, a sporit rolul ei în întreaga dezvoltare social-economică a țării".

La Congres s-a adoptat *Programul partidului*, document de mare însemnătate, în care se oglindește felul în care socialiștii înțelegeau problemele societății românești, sarcinile și obiectivele pe care ei le urmăreau și căile sau mijloacele de înfăptuire a acestor obiective. Programul sublinia rolul istoric al proletariatului în înfăptuirea noii societăți și faptul că *social-democrația*

Delegaţi la Congresul de creare a P.S.D.M.R., 1893

este *„avangarda conştientă şi organizată a clasei muncitoare"*. Pentru prima dată în istoria României, programul unui partid fixa ca ţel *„întemeierea societăţii socialiste"*.

Pe lîngă aceste mărturisiri de principiu, Partidul Social-Democrat formula, în Program, şi o serie de revendicări economice şi politice cu caracter general-democratic, angajîndu-se să lupte pentru înfăptuirea lor cît mai grabnică. Se prevedea

introducerea dreptului de vot universal, fixarea duratei zilei de muncă de 8 ore, adoptarea unor măsuri de asigurări sociale pentru muncitori, obligativitatea şi gratuitatea învăţămîntului, egalitatea juridică şi politică a femeilor cu bărbaţii etc.

Congresul din primăvara anului 1893 a dezbătut şi adoptat şi alte hotărîri cu privire la statutul partidului clasei muncitoare, la tactica sa faţă de alte partide ale vremii etc., hotărîri menite să orienteze activitatea viitoare a socialiştilor români.

Activitatea P.S.D.M.R. şi importanţa acesteia. Activitatea organizatorică a P.S.D.M.R. a durat pînă în 1899, timp în care el a ţinut şase congrese. În această perioadă, partidul a condus acţiunile revendicative ale muncitorilor, grevele şi demonstraţiile lor, a susţinut interesele de clasă ale proletariatului. Totodată, socialiştii s-au preocupat de formarea şi dezvoltarea conştiinţei de clasă a muncitorilor, printr-o operă de propagandă, de educare şi de pregătire ideologică.

Dar P.S.D.M.R. a acordat o mare atenţie şi problemelor care priveau societatea românească în ansamblu; el a promovat activ unele idei fundamentale privind progresul general al societăţii, interesele vitale ale poporului român. Astfel, Partidul Social-Democrat a militat pentru democratizarea vieţii publice, pentru activizarea politică a maselor şi introducerea votului universal. P.S.D.M.R. a participat la campaniile electorale ca forţa democratică cea mai înaintată a vremii.

Un mare loc în cuprinsul activităţii P.S.D.M.R. şi a mişcării socialiste din România l-au ocupat problema agrară şi situaţia ţărănimii. Văzînd în marea proprietate moşierească principala piedică a dezvoltării agriculturii şi a stării grele a ţărănimii, socialiştii au propus ca mijloc de remediere răscumpărarea marii proprietăţi şi organizarea unor forme colective de lucru în agricultură. Ei au obţinut ca problema agrară să fie dezbătută şi la congresele Internaţionalei a II-a.

Pentru ieşirea din înapoierea economică în care se afla ţara noastră, socialiştii au arătat importanţa industrializării, a modernizării vieţii economice, politice şi sociale. Ei militau pentru reînnoirea societăţii, pentru un nivel mai înalt de civilizaţie, la care să aibă acces masele largi ale populaţiei.

Pornind de la principiul egalităţii tuturor popoarelor şi de la dreptul ca ele să dispună de soarta lor, socialiştii români au văzut într-o lumină justă interesele naţionale ale poporului român şi însemnătatea sarcinii realizării unităţii naţionale.

Mişcarea muncitorească din România s-a aflat în contact permanent cu mişcarea muncitorească din Transilvania. Deoarece muncitorii români din Transilvania erau lipsiţi în această vreme de gazete în limbă proprie, la educarea lor în spiritul ideilor socialismului ştiinţific au contribuit, într-o măsură însemnată, publicaţiile din vechea Românie, care erau aşteptate şi primite cu mare interes peste Carpaţi.

Trăsătura caracteristică a mişcării muncitoreşti şi socialiste din Transilvania a fost colaborarea proletariatului de diferite naţionalităţi: români, maghiari, germani, lupta unită a acestora împotriva exploatării şi asupririi de clasă.

După 1890 au luat fiinţă şi în Transilvania organizaţii social-demo-

Revista Socială

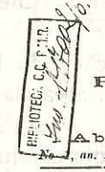

REVISTA SOCIALA
Iese o dată pe lună
redactor: *Ioan Nădejde.*
Abonament 6 franci pe an.
An. I. *Iaşi 1884 Aprilie.*

Privim ca abonaţi pe D-nii ce vor bine voi a primi două numere unul după altul.

De la Redacţie.

Socialismul a ajuns în Europa o putere adevărată, o putere de cea mai mare însemnătate, o putere pe care nime nu o mai neagă. Pentru duşmani, socialismul ie o himbră cu sute de capete care trebue zdrobită prin toate mijloacele ce sînt în puterea societăţei; pentru prietenî socialismul ie viitoriul sublim *pentru a căruia realizare sînt gata a face orî ce jertfă.* Dar şi unii şi alţii sînt încredinţaţi că socialismul ie o putere foarte mare.

Până la legea lui Bismarck în potriva socialiştilor, în Germaniea ieşeau 20 de ziare socialiste, trei-zecî de agitătorî îmblau cu cheltueala partideî în toate părţile ţereî pentru a propovedui ideile socialiste şi între dinşii se aflau oameni ca Bebel, Liebknecht, Hasenklever, Most, etc. . . . ; două-zecî de deputaţi socialişti ierau în Reichstag: 500,000 de voturî dovedeau puterea socialismuluî în Germaniea, deşi se făceau cele mai marî prigonirî în potriva lucrătorilor carî votau pentru candidaţii socialişti. Legea în potriva socialiştilor a făcut să se schimbe tactica şi din propagandă pe faţă s'a făcut propagandă tainică şi insu-şi

crate care activau în cadrul Partidului Social-Democrat din Ungaria. Ele au desfășurat o vie activitate de mobilizare la luptă a muncitorilor, de educare socialistă a lor. Foarte importantă a fost, mai ales după 1895, acțiunea de organizare a țărănimii, de atragere a ei sub înrîurirea socialismului.

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea a înregistrat progrese și mișcarea muncitorească din Bucovina. După Congresul asociațiilor de întrajutorare, din 1893, de la Cernăuți, a avut loc la 1896, *Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat din Bucovina*, care a adoptat programul său și a stabilit formele de organizare și de propagandă socialistă.

Exprimînd realitățile țării noastre, mișcarea socialistă din România a fost, în același timp, pătrunsă de spiritul solidarității internaționale. Ea s-a afirmat ca detașament activ al mișcării muncitorești mondiale. Între socialiștii români și cei din sud-estul Europei și Ungaria, ca și din Rusia și din Europa apuseană — Franța, Germania, Belgia, Austria etc., au existat numeroase legături, manifestări de solidaritate și simpatie. De asemenea, mișcarea socialistă din România a privit cu multă simpatie evenimentele luptei de eliberare colonială a cărei flacără începuse să se aprindă în unele țări din America Latină, Asia și Africa.

Prin întreaga sa activitate, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România a marcat o etapă importantă în istoria mișcării muncitorești din țara noastră, în organizarea și maturizarea politică a proletariatului.

La sfîrșitul secolului trecut, o serie de conducători ai partidului n-au mai ținut însă pasul cu împrejurările noi care indicau intensificarea mișcării greviste a muncitorilor, ca și a luptei de clasă la sate. Apropiindu-se de socialism din „generozitate", cum susțineau chiar ei (de aici denumirea de „generoși"), acești fruntași — *Vasile G. Morțun, Ioan Nădejde* etc. — au căutat să frîneze dezvoltarea mișcării, în loc să-i imprime un caracter mai ferm. Ei încercau să reducă activitatea clasei muncitoare la revendicări minime, s-o orienteze de fapt pe un făgaș burghezo-democratic, „Generoșii" reprezentau un curent care răspundea unor sarcini culturale de început ale mișcării socialiste, dar care nu s-a sudat organic cu lupta proletariatului. Acțiunea „generoșilor" a dus, în cele din urmă, la dezorganizarea vremelnică a partidului, în 1899.

Mișcarea muncitorească n-a putut fi însă zădărnicită, așa cum își închipuiau „generoșii". Ea a continuat să se manifeste și să-și afirme prezența. Ideile socialiste erau susținute cu tărie de fruntașii mișcării rămași pe baricade. După anul 1900 dezvoltarea forțelor de producție, a clasei muncitoare, implantarea adîncă a ideilor socialiste au permis nu numai ca mișcarea socialistă să-și refacă forțele, dar să se impună mai viguros pe scena istoriei.

Situația materială grea, precum și dezvoltarea numerică a clasei muncitoare, creșterea rolului și ponderii sale în societate au constituit baza obiectivă a afirmării cu puteri sporite a proletariatului.

Ion C. Frimu

Ștefan Gheorghiu

Mișcarea muncitorească la începutul secolului al XX-lea. Chiar în perioada de reflux a primilor ani ai secolului al XX-lea, la București, s-a organizat cercul socialist *România muncitoare*, care a editat gazeta cu același nume. Tot în capitala țării acționa *societatea profesională „Munca"*. La Iași s-au pus bazele unui *Cerc de studii sociale*. Au avut loc și *acțiuni greviste* ale muncitorilor, loviți de efectele crizei economice. În 1904 s-a organizat o mare demonstrație pentru sărbătorirea zilei de 1 Mai.

Relansarea puternică a mișcării socialiste s-a produs însă începînd cu anul 1905. Prin forța acțiunilor desfășurate, prin caracterul orientării și prin înrîurirea pe care a avut-o în epocă, mișcarea socialistă a atins o treaptă nouă, superioară, în dezvoltarea sa.

Activitatea perseverentă desfășurată în această perioadă urmărea *organizarea unei ample mișcări sindicale*, bazată pe principiul luptei de clasă, ca o condiție a impulsionării tuturor formelor de acțiune ale clasei muncitoare, a creării, pe această bază, a unei puternice mișcări politice. În anii 1905—1907 s-a înființat o rețea relativ largă de sindicate (peste 90). La conferința din 1906, mișcarea sindicală a fost centralizată prin crearea *Comisiei Generale a Sindicatelor din România*. În anul 1909 erau cuprinși în organizații profesionale peste 12 000 muncitori. Mișcarea sindicală s-a dezvoltat, de asemenea, intens și în Transilvania, organizațiile profesionale cuprinzînd aproape 25 000 muncitori.

O caracteristică a mișcării muncitorești din țara noastră a fost legătura strînsă între sindicate și organizațiile politice, de fapt îngemănarea celor două fronturi de luptă proletare.

În primul deceniu al secolului al XX-lea, principalele organizații cu caracter politic erau *cercurile socialiste „România muncitoare"*, care și-au con-

Alexandru Constantinescu

Dimitrie Marinescu

solidat și intensificat activitatea în perioada 1905—1910. Aceste cercuri au desfășurat o vie activitate pentru educarea proletariatului în spiritul ideilor socialismului științific, pentru organizarea sa profesională, pentru apărarea drepturilor și revendicărilor clasei muncitoare. Cercul *„România muncitoare"* din București concentra forțele cele mai însemnate ale mișcării socialiste și reprezenta oarecum centrul coordonator al acesteia.

Urmărind aspectele organizării muncitorilor, ale dezvoltării conștiinței lor de clasă, socialiștii au fost nu mai puțin interesați de a curma unele aspecte slabe din trecut ale mișcării, în ce privește fermitatea principiilor sale călăuzitoare, a noii sale linii politice. Este semnificativ că, în această vreme, în cadrul mișcării s-a afirmat o nouă pleiadă de conducători proveniți din rîndurile muncitorilor sau intelectuali legați organic de idealurile clasei muncitoare. Printre ei s-au numărat: *I. C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Alexandru Constantinescu, Dimitrie Marinescu, Gheorghe Cristescu, Constantin Popovici, Cristian Racovski, M. Gheorghiu-Bujor, Ecaterina Arbore, Ottoi-Călin,* precum și *C. Dobrogeanu-Gherea,* care activa în mișcare încă din 1875.

În Transilvania s-au evidențiat fruntașii socialiști *I. Crețu, Gustav Auerbach, Aurel Cristea,* iar în Bucovina — *George Grigorovici.*

Sub conducerea organizațiilor politice și profesionale, acțiunile proletariatului au devenit mai energice și mai bine orientate. Grevele s-au impus prin spiritul ofensiv al participanților și prin îmbinarea revendicărilor economice cu cele politice. Numai în anii 1905—1907 au avut loc circa 420 de greve în Transilvania și peste 150 în vechea Românie, la care au participat zeci de mii de muncitori.

Un centru puternic de mișcare grevistă a fost, în această vreme, Șantierul naval din Turnu Severin, ca și cel din Galați. La București a avut loc, în 1906, greva a 6 000 de cizmari; timp de șapte săptămîni a durat greva tîmplarilor. Au intrat, de asemenea, în acțiune metalurgiștii și muncitorii de la unele exploatări forestiere.

În Transilvania s-au cristalizat noi forme de luptă ca *greva generală și manifestațiile de stradă.* Încă în anul 1904 a avut loc greva generală a muncitorilor feroviari; în anul 1905 s-au pus în mișcare muncitorii din construcții (mai ales cei din Oradea). Mișcarea muncitorilor de la orașe se împletea cu cea a muncitorilor agricoli de la sate, care au recurs, în această perioadă, la numeroase *greve de seceriș.*

S-au distins, de asemenea, prin combativitate și vigoare, *mitingurile și demonstrațiile* clasei muncitoare, acțiunile prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai.

Mișcarea socialistă din România a înscris o luminoasă pagină de solidaritate internațională cu proletariatul din Rusia și luptătorii împotriva autocrației țariste, cu marinarii potemkiniști debarcați în țara noastră, în timpul primei revoluții ruse (1905—1907).

Pentru obținerea dreptului de vot universal masele muncitoare au dus o susținută campanie; socialiștii au organizat numeroase întruniri și demonstrații.

În Transilvania, pe terenul luptei pentru democratizarea vieții politice s-a ajuns la o apropiere și la înțelegere de colaborare între socialiști și conducerea Partidului Național Român.

Mișcarea muncitorească din România, Transilvania și Bucovina a fost un puternic element de unitate a poporului român. La începutul secolului al XX-lea s-au intensificat legăturile între socialiștii din toate părțile locuite de români.

Materialele de propagandă socialistă apărute în România erau insistent cerute în Transilvania, în Bucovina și peste Prut. Ținînd seama de această împrejurare, o importantă publicație socialistă a vremii — *Viitorul social* — sublinia că e destinată *„pentru folosința tuturor muncitorilor din România și a muncitorilor români de pretutindeni".*

La congresele socialiste din Timișoara, Arad etc., întîlnim fruntași socialiști din București, după cum socialiștii transilvăneni și bucovineni erau întîmpinați cu căldură la manifestările importante ale mișcării muncitorești din România.

România Muncitoare

Alături de creșterea numerică a organizațiilor sindicale și socialiste, au avut loc și alte procese importante în mișcarea muncitorească din Transilvania. Astfel, în anul 1903 au apărut primele ziare socialiste transilvănene

Ediție specială

5 BANI **LUPTA** 5 BANI

ZILNICA

Organul Partidului socialdemocrat și al Uniunei sindicale

Impunatoarele mitinguri pentru pace

— Intîi Mai în țară —

Muncitorimea manifestează din nou contra războinicilor

Lupta

în limba română („Votul poporului", apoi „Adevărul"). În anul 1905, socialiștii români, întruniți la Congresul de la *Lugoj*, s-au organizat într-o *secție distinctă a Partidului Social-Democrat din Ungaria*. Ulterior, secția socialistă română a ținut alte congrese și conferințe, unde a analizat rezultatele activității de organizare și de propagandă și a stabilit linia și obiectivele de viitor.

Refacerea Partidului Social-Democrat (1910). În România, măsurile represive pe care cercurile conducătoare le-au luat împotriva mișcării socialiste în urma răscoalei din 1907 nu au stăvilit dezvoltarea acesteia. La Conferința pe țară a sindicatelor și a cercurilor „România muncitoare", care au avut loc în vara anului 1907, la Galați, s-au pus bazele *Uniunii Socialiste*, organizație având drept obiectiv manifestarea politică a clasei muncitoare. Tot în această perioadă s-a creat cercul *Tineretul muncitor* (1908), prima organizație a tinerilor muncitori din țara noastră.

Baza de masă și de acțiune mai largă a mișcării muncitorești, precum și experiența dobîndită de aceasta au creat condițiile *refacerii Partidului Social-Democrat*, în anul 1910. *„Ca o adîncă necesitate, izvorîtă din frămîntările și luptele proletariatului industrial din România* — scria, cu prilejul congresului din 1910, gazeta „România muncitoare" — *răsare azi noul Partid Social-Democrat, vrednic vlăstar al vechii rădăcini socialiste, pe care nimic n-a putut-o distruge, considerînd ca patrimoniu legitim al său, pe lîngă adevărurile socialismului științific, tradițiile și întreaga literatură socialistă de 30 de ani încoace"*.

Congresul din 1910 a analizat amplu problemele mișcării muncitorești și a adoptat *Programul Partidului Social-Democrat*. În program s-au examinat

> **dezvoltarea societății românești în perioada capitalistă, contradicțiile social-economice și sarcinile care se aflau în fața țării. Devotat cauzei solidarității internaționale, P.S.D.R. arăta, în același timp, că este** *„național și democrat în adevăratul înțeles al cuvîntului"*, **că se consideră, deci, o forță a națiunii, ca purtător al intereselor maselor muncitoare de la orașe și sate.**

Reflectînd preocupările sporite ale mișcării socialiste pentru problema agrară în perioada de după marea răscoală a țăranilor, Programul arăta că P.S.D.R. se socotește *„pavăza cea mai sigură"* a țărănimii și conținea o serie de măsuri, dintre care cea mai însemnată era *„răscumpărarea silită, pe cît va fi cu putință, a unei părți cît mai întinse din proprietatea mare"*. În același cadru de preocupări pentru problema agrară s-a înscris și apariția, în 1910, a principalei lucrări teoretice a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, *„Neoiobăgia"*.

Refacerea Partidului Social-Democrat a dat impulsuri noi acțiunilor și grevelor muncitorești, a contribuit la coordonarea și concentrarea efortu- rilor de luptă ale clasei muncitoare. S-au impus prin amploarea și combativitatea lor grevele muncitorilor portuari (în special grevele din 1910 și 1912 din portul Brăila).

Mișcarea muncitorească în timpul războaielor balcanice și la începutul primului război mondial. În vara anului 1912 s-a ținut, la București, *Congresul Partidului Social-Democrat și al sindicatelor*, care s-a pronunțat pentru o tactică fermă de luptă și de acțiune a clasei muncitoare.

Această orientare s-a remarcat și în timpul războaielor balcanice. Mișcarea socialistă din țara noastră, ca și cea din Bulgaria și Serbia, a militat pentru apropierea popoarelor din Balcani, împotriva oricărei acțiuni duse de clasele dominante care ar fi contravenit intereselor reale ale popoarelor. Ștefan Gheorghiu a fost arestat pentru manifestul *„Război războiului!"*, lansat la Ploiești, manifest pătruns de spirit revoluționar.

Perioada războaielor balcanice și a primului război mondial s-a caracterizat prin *creșterea combativității mișcării muncitorești* din țara noastră, prin călirea și maturizarea sa politică.

În anul 1914, la *Congresul sindical* (care s-a desfășurat, de această dată, separat de congresul Partidului Social-Democrat), s-a ridicat cu o deosebită putere problema raporturilor dintre sindicate și partid, a tacticii mișcării muncitorești. Această problemă a dat prilej elementelor socialiste înaintate să evidențieze rolul luptei politice și al partidului politic în organizarea proletariatului și în opera de transformare revoluționară a societății.

La puțină vreme după congresul sindical, în aprilie 1914, a avut loc, la București, *Congresul Partidului Social-Democrat*.

Pentru a se imprima acțiunii politice mai multă eficacitate, s-a arătat că numai organizarea și disciplina fermă reprezintă chezășia victoriilor partidului în lupta sa (promovarea principiilor centralismului democratic).

Pe lîngă problemele specifice mișcării ca atare, conduita hotărîtă a partidului s-a evidențiat în raport cu sarcinile generale ale societății românești. Pe ordinea de zi se aflau atunci reformele electorală și cea agrară, lansate de Partidul Liberal. Partidul Social-Democrat a dezvăluit caracterul ciuntit al acestor reforme, formulînd soluții proprii, și anume: *desființarea votului cenzitar și înlocuirea lui cu votul universal și exproprierea totală a marii proprietăți, ca mijloc de rezolvare a problemei agrare*.

Mișcarea revendicativă a proletariatului se va împleti cu *lupta antirăzboinică* — luptă care a reprezentat forma principală a acțiunilor clasei muncitoare din a doua jumătate a anului 1914 pînă la intrarea României în primul război mondial (august 1916). Mitingurile și demonstrațiile proletariatului întruneau mii de participanți. Punctul culminant al acțiunilor clasei muncitoare, înainte de primul război mondial, l-au constituit evenimentele din *13 iunie 1916*, petrecute la *Galați*. Demonstrația muncitorilor din portul

dunărean a fost înecată în sînge de autorități (au căzut 9 manifestanți), dar a produs o puternică impresie în întreaga țară și a stîrnit un val de indignare și proteste în rîndurile clasei muncitoare, hotărîtă să-și apere cauza și revendicările sale.

Pe valul crescînd al mișcării muncitorești s-a conturat, astfel, orientarea Partidului Social-Democrat din România față de războiul european și s-au afirmat unele inițiative semnificative ale socialiștilor români pe plan internațional. Astfel, Partidul Social-Democrat din România a participat activ la *Congresul de la Basel, al Internaționalei a II-a (1912)*, unde s-a adoptat o importantă rezoluție cu privire la poziția mișcării socialiste internaționale față de război. Cînd a izbucnit războiul, mișcarea socialistă din România a militat de pe pozițiile internaționalismului proletar și ale luptei de clasă consecvente pentru unirea eforturilor elementelor socialiste înaintate împotriva războiului. Acest sens l-a avut *Conferința socialistă interbalcanică*, din 1915, de la București, care a reunit fruntași ai mișcării socialiste din România, Bulgaria și Grecia, preocupați să contribuie la apropierea popoarelor balcanice, să bareze răspîndirea oportunismului, a social-șovinismului, proclamînd drept fir călăuzitor *„lupta de clasă ireductibilă"*. Acțiunea socialiștilor din Balcani a stîrnit un larg ecou în sînul mișcării muncitorești internaționale.

De asemenea, socialiștii români au participat activ la *Conferința socialistă internațională de la Zimmerwald* (Elveția), care a însemnat, așa cum a apreciat V. I. Lenin, *„un pas spre o ruptură ideologică și practică cu oportunismul"*.

În această perioadă au pătruns mai larg în mișcarea socialistă din țara noastră și ideile leniniste care începuseră să fie cunoscute încă din 1905—1906.

Prin întreaga sa activitate, prin acțiunile pe care le-a desfășurat, Partidul Social-Democrat din România s-a situat printre forțele de stînga ale mișcării socialiste europene de la începutul secolului al XX-lea.

LECTURĂ

C. Dobrogeanu-Gherea, *„Ce vor socialiștii români?"* 1886

„Venind cu programul nostru înaintea cititorilor, știm că poziția noastră e cu totul alta decît a partidelor de felurite culori care au venit și vin înaintea poporului.

Noi, socialiștii, nu cerem putere de la poporul românesc; noi venim în numele unui viitor frumos, unei vieți măreție și ridicăm steagul socialismului științific european, al socialismului muncitorilor. Noi venim cu o idee măreață, dar totodată și nouă pentru țara noastră. Se vede deci ce datorie avem de îndeplinit: trebuie să luminăm pe toți despre ce este socialismul științific; mai trebuie să dovedim că socialismul are loc în țara aceasta și că nu-i plantă exotică la noi, cum nu-i nici în Europa; trebuie să dovedim că viitorul e al socialismului.

Acest program, se înțelege, nu înseamnă deloc revoluție socială, cum o înțelegem noi, dar prin aducerea la îndeplinire a punctelor programului nostru,

a tuturor ori a unora din ele, s-ar înlesni trecerea țării de la formele burgheze la cele socialiste, singurul lucru practic ce putem îndeplini în împrejurările în care ne aflăm, afară, se înțelege, de organizarea societăților de lucrători și de propaganda socialistă, care vor fi scopul nostru de căpetenie. Vom căuta prin propaganda noastră să popularizăm adevărurile cuprinse în lucrarea aceasta.

Din cele spuse vedem acuma logic ce trebuie să facă partida socialistă, că își ia însărcinarea colosală: *de a lumina poporul muncitor din sate și orașe asupra stării lui, de a organiza poporul în jurul unor cereri practice care ating interesele lui și a căror realizare, pe de o parte, ar îmbunătăți starea lui de acuma, iar pe de alta, ar crea o stare de lucruri cît se poate mai potrivită pentru transformarea socialistă"*.

Extrase din *Raportul delegației române la Congresul de la Bruxelles al Internaționalei a II-a*, 1891

„După cincisprezece ani de luptă necurmată, și mai cu seamă în cei șase ani din urmă, socialismul român a ajuns să aibă cluburile sale, literatura sa și un partid politic, căruia vechile și noile partide burgheze nu ezită de a-i propune alianțe electorale. Acest partid a trimis deja în parlamentul român reprezentanți și a silit opinia publică să recunoască ființa socialismului român, și astăzi același public care acum 15 ani nu băga de seamă și chiar disprețuia pe socialiști și ideile socialiste îl admite ca un fapt natural. Fiecare oraș are rodul său socialist. În satele cele mai retrase țăranii cunosc agitația, în numeroase comune ei pun candidaturi socialiste, care au pe zi ce merge un succes mai de băgat în seamă. Negreșit că partidul, prea tînăr și întîlnind foarte mari greutăți, nu va putea să aibă asupra țării o influență preponderentă. Totuși rezultatele obținute sînt încurajatoare și permit socialiștilor români de a fi o mică fracție din marea armată (socialistă)."

Din *Programul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România*, 1893

Societatea modernă burghezo-capitalistă creează ea singură acea clasă a cărei menire istorică e realizarea societății socialiste. Această clasă e clasa proletară, proletariatul.

Ca și social-democrația lumii întregi, cea română se luptă nu pentru înlocuirea dominației unei clase prin dominația alteia, ci pentru desființarea claselor, pentru desființarea oricărei neegalități politice și economico-sociale, neegalității de sex, rasă, națiune, religie.

Ca și social-democrația lumii întregi, cea română e convinsă că prefacerea socială e menită s-o îndeplinească poporul muncitor organizat și luminat de social-democrație și deci, făcînd o largă propagandă socialistă în toate clasele sociale, principala îndatorire a social-democrației e organizarea politică a poporului muncitor, arătarea pozițiunii lui actuale și a pozițiunii ce trebuie să o aibă, ce este el și ce trebuie să fie, care e menirea lui istorică. Cu alte cuvinte, principala îndatorire a social-democrației e prefacerea poporului muncitor într-o armată bună de luptă conștientă și pătrunsă de menirea ei.

Programul Partidului Social-Democrat din România, 1910

1. *Expunere de motive*

Partidul social-democrat din România se inspiră de la ideile socialismului științific și din principiile de program și tactică elaborate la Congresele socialiste internaționale.

El urmărește desființarea exploatării muncii sub orice formă și înlocuirea ei prin socializarea mijloacelor de producție, inclusiv solul, a mijloacelor de transport și de schimb. În acest scop, Partidul social-democrat vrea să cucerească puterea guvernamentală ca unul din mijloacele de prefacere socială.

Ca bază a activității sale, Partidul social-democrat admite lupta de clasă și solidaritatea internațională.

Atît prin scopul, cît și prin metodele sale de luptă, Partidul social-democrat se pune în opoziție hotărîtă cu toate partidele burgheze a căror activitate nu trece de marginile societății actuale. Întrucît luptă pentru completa prefacere a societății, Partidul social-democrat este un partid revoluționar, pe cînd toate partidele burgheze, atît cele reacționare, cît și cele mai democratice, rămîn partide de conservare a stării de lucruri de azi.

În istorie, Partidul social-democrat apare ca expresiunea cea mai desăvîrșită a mișcării muncitoare. El apără interesele generale și permanente ale proletariatului manual și intelectual de la orașe și de la sate, din industrie, agricultură, comerț, transport, din întreprinderile particulare, cît și din cele ale statului, făcînd abstracție de deosebirile profesionale cît și de cele de neam, religie sau sex ale diferitelor categorii de proletari.

Partidul social-democrat este reprezentantul politic al proletariatului din România.

Partidul social-democrat, internaționalist prin firea sa, după cum internaționaliste sînt raporturile capitaliste ce au dat naștere proletariatului român, e deci singurul partid cu adevărat național, căci el apără și reprezintă interesele tuturor claselor oprimate ale națiunii, îndrumîndu-le la luptă pe calea perfecționării civilizației capitaliste, menită a face loc mai tîrziu unei civilizații mai desăvîrșite, *civilizația socialistă*. Ca atare, Partidul social-democrat va lupta, cum luptă partidele socialiste din toate țările, contra oricărei subjugări, naționale.

TEME

1. **Ce înseamnă trecerea la marxism a mișcării muncitorești?**
2. **Arătați în ce a constat afirmarea proletariatului în viața social-politică a țării noastre în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, precum și rolul său activ în mișcarea muncitorească și socialistă internațională.**
3. **Ce rol a avut crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România în dezvoltarea mișcării muncitorești din țara noastră?**
4. **Evidențiați principalii promotori ai mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră în primele două decenii ale secolului al XX-lea. În ce au constat meritele acestora?**
5. **Studiați Programul Partidului Social-Democrat, refăcut în 1910. Subliniați semnificația conținutului său.**

MIȘCAREA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR DIN TERITORIILE AFLATE SUB DOMINAȚIA STRĂINĂ

Lupta de eliberare națională a continuat să reprezinte și după 1878 un aspect important al istoriei țării noastre, reunind eforturile românilor din granițele statului independent cu cele ale românilor din teritoriile aflate sub dominație străină.

O viguroasă luptă politică și națională s-a desfășurat în această perioadă în Transilvania.

Sub regimul dualist austro-ungar, situația românilor din această provincie a devenit și mai grea din punctul de vedere al afirmării și exercitării drepturilor naționale. Statul și clasele dominante maghiare au adoptat o serie de legi (legea naționalităților, legea electorală, legile referitoare la învățămînt, presă etc.), care, sub cuvînt că oferă un cadru potrivit de manifestare a popoarelor nemaghiare, le impuneau de fapt o mulțime de restricții și îngrădiri. Se afirma că în Ungaria ar exista doar o singură națiune politică, cea maghiară, celelalte popoare fiind numai comunități etnice, care fac parte, din punct de vedere politic și statal, tot din națiunea maghiară. Ideea de națiune se confunda, astfel, cu cea de clasă politică conducătoare și de construcție politico-statală; reprezentanții popoarelor dominate opuneau acestei înțelegeri a națiunii ideea de națiune ca o comunitate etnică-lingvistică.

Întreaga mașină de stat era îndreptată împotriva manifestărilor libere ale vieții naționale a popoarelor nemaghiare.

Partidul Național din Transilvania și Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria au acordat o mare atenție mișcării de propagandă națională, dezvoltării presei, activității culturale și învățămîntului în limba română — ca elemente de afirmare a vieții naționale a românilor. Publicațiile „Gazeta Transilvaniei" și „Familia" (la care a debutat și Mihai Eminescu), „Albina" și „Federațiunea" au jucat un mare rol în propaganda revendicărilor și aspirațiilor românilor. Cu toate opreliștile pe care le-au întîmpinat, școlile — de la cele sătești la centre importante de cultură, cum erau Blajul, Aradul Brașovul, Sibiul etc. — au fost focare de instruire și de întărire a cugetului și spiritului național. Trebuie amintit, în același timp, că numeroși cărturari din Transilvania au desfășurat o bogată activitate în școlile și universitățile din România, contribuind la închegarea unității culturale a românilor.

În Bucovina, condițiile dezvoltării mișcării naționale erau, poate, și mai dificile; majoritatea familiilor boierești trecuseră în Moldova, după alipirea Bucovinei la Imperiul austriac. Focarele de cultură se risipiseră, încît renumitul cărturar Ion Budai Deleanu remarca, privitor la efectele politicii austriece în Bucovina: *„Și cele mai blînde legi ale guvernului austriac nu servesc în noua provincie pentru promovarea binelui, ci ele contribuie la obștească prăpădenie și apăsare a locuitorilor indigeni"*.

La liceul din Cernăuți (unde avea să învețe mai tîrziu Mihai Eminescu), o catedră de limba română s-a înființat abia în 1848, iar la 1875, cînd s-a înființat universitatea de aici, un ziar austriac scria că scopul acestui așezămînt este de *„a desăvîrși germanizarea Bucovinei"*. Curentul de colonizare a provinciei, cu locuitori de alte naționalități (ruteni, polonezi, evrei, germani) a făcut parte din politica guvernelor austriece.

Totuși, mișcarea de redeșteptare națională, impulsionată după 1848 prin acțiuni culturale, memorii și strînse legături cu reprezentanți din toate centrele românești s-a dezvoltat atît în rîndurile intelectualității cît și în straturile mai largi ale populației din provincie.

Cucerirea independenței, consolidarea statului român și creșterea prestigiului României pe arena internațională au dat temeiuri noi mișcarii de eliberare din Transilvania, Crișana, Maramureș, Bucovina și Basarabia și au intensificat lupta politică din aceste provincii.

Constituirea Partidului Național Român. În anul 1881 a avut loc un important eveniment: la *Conferința generală de la Sibiu* s-au pus bazele unui singur partid — *Partidul Național Român din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, care a reunit, astfel, cele două mișcări politice anterioare. Partidul Național era un partid de nuanță burgheză-democrată, preocupat în special de problemele specifice naționale ale românilor, de emanciparea lor națională. Programul partidului avea ca principiu fundamental autonomia Transilvaniei, deci nerecunoașterea dualismului. Printre revendicările sale figurau, de asemenea, egalitatea în drepturi pentru români cu celelalte naționalități, reprezentare proporțională, asigurarea învățămîntului în limba maternă și folosirea acesteia în administrație și justiție, accesul egal al românilor în funcțiile publice, înfăptuirea prevederilor reformei agrare din 1853—1854 etc. Drepturile românilor au fost susținute cu vigoare de gruparea din jurul ziarului „Tribuna" (1884), care apărea la Sibiu. Publicația a militat pentru o strînsă legătură cu România și s-a bucurat de un binemeritat prestigiu atît în Transilvania, cît și de partea cealaltă a Carpaților. *„Pentru mine, soarele de la București răsare și pulsațiunea culturală din București pornește"* — scria, în „Tribuna", redactorul gazetei, Ion Slavici.

Acțiunile comune cu caracter politic și cultural ale mișcării naționale au întrunit adeziuni largi și au găsit un puternic ecou în opinia publică. Tinerimea universitară a inițiat o serie de manifestări în care a făcut cunoscută situația românilor din Transilvania. Organizațiile studențești din vechea Românie, cît și societățile studenților români care învățau în centre universitare europene, ca de pildă *România jună*, din Viena, întrețineau viu idealul național.

În apărarea drepturilor populației românești de peste Carpați, încălcate de nobilimea și administrația maghiară, s-a ridicat presa democratică de la București și Iași (de exemplu, ziarele „Lupta" și „Adevărul"). În Parlamentul de la București s-au remarcat atitudinile curajoase ale unor deputați care arătau că problema Transilvaniei interesează în cel mai înalt grad întregul popor român.

O expresie a dezvoltării mișcării de solidarizare în vechea Românie cu lupta românilor aflați sub dominația străină a fost constituirea, în anul 1890, a *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, cu sediul la București. Liga a desfășurat o intensă campanie de conferințe și întruniri, a editat manifeste, broșuri și alte tipărituri, făcînd din propagandă culturală un factor politic de afirmare a aspirațiilor naționale ale românilor. Liga a avut secții și în străinătate și a stabilit legături cu numeroase societăți culturale din alte țări.

O mare semnificație au avut-o preocupările mișcării muncitorești și socialiste față de problema națională, izvorîte din înțelegerea adîncă a intereselor poporului nostru, precum și a intereselor de clasă ale proletariatului.

Paralel cu crearea la București a Ligii culturale, în Bucovina se întemeia *Societatea culturală Concordia*, menită *„să dezvolte libertatea politică și să apere autonomia provinciei"*, iar în anul 1892 s-a constituit *Partidul Național Român*.

Principalul eveniment al acestui an a fost însă *Memorandumul* românilor din Transilvania.

Mișcarea memorandistă și importanța ei. În cadrul mișcării naționale din Transilvania exista, de mai multă vreme, preocuparea de a se întocmi un document care să prezinte amplu tabloul problemei naționale românești sub toate aspectele sale: istoric, juridic, administrativ, cultural-școlar și să formuleze revendicările cele mai grabnice în acest domeniu.

Memorandumul (= de ținut minte) era o adevărată oglindă a vieții poporului român din această provincie și un act de acuzare a politicii cercurilor conducătoare din Ungaria, care se îngrădiseră de legi pentru a lovi în drepturile firești ale românilor.

Definitivat în 1892, Memorandumul a fost adresat împăratului Francisc Iosif; o impunătoare delegație, de aproape 300 de persoane, între care și președintele Partidului Național — dr *Ioan Rațiu*, l-a depus la Cancelaria imperială din Viena. Însăși trimiterea unei asemenea delegații avea semnificația unei demonstrații politice.

Cu greu se putea însă aștepta de la Curtea imperială vreun semn de înțelegere. Memorandumul a fost trimis guvernului de la Budapesta, fără ca măcar să fie desfăcut. Acesta a arătat netemeinicia credinței acelor fruntași ai mișcării naționale care au sperat că pot obține ceva prin cîștigarea bunăvoinței imperiale.

Memorandumul și-a împlinit însă menirea. El a fost larg difuzat în cuprinsul tuturor teritoriilor locuite de români. A produs o puternică impresie și peste hotare, stimulînd interesul pentru cauza românilor aflați sub dominația străină.

Clasele dominante maghiare au căutat să folosească prilejul Memorandumului pentru a lovi din nou în mișcarea națională din Transilvania. Ele au înscenat un proces de mari proporții conducătorilor acțiunii memorandiste, printre care: *Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, Eugen Brote, Iuliu Coroianu* ș.a. Dar acest proces, care s-a judecat în mai 1894, la Cluj, s-a transformat într-un eșec pentru inițiatorii lui, cu toate că împotriva memorandiștilor s-au pronunțat sentințe de condamnare.

Procesul a determinat un amplu curent de solidaritate a românilor de pe ambele versante ale Carpaților și a făcut să fie mai bine înțeleasă însemnătatea problemei naționale a poporului român.

Ioan Rațiu

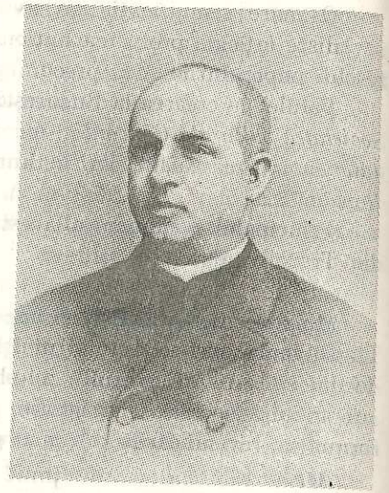

Vasile Lucaciu

Subliniind că acțiunea lor dă glas voinței, cugetului și sentimentelor poporului, memorandiștii arătau că orice proces, în asemenea situație, este lipsit de înțeles, pentru că *„existența unui popor se afirmă, nu se discută"*.

În timpul procesului, străzile Clujului erau pline de delegațiile venite din toate părțile Transilvaniei pentru a-și exprima solidaritatea și sprijinul față de memorandiști. Atmosfera care domnea aici amintea perioada de început a mișcărilor revoluționare. Este drept că înșiși memorandiștii nu se gîndeau la folosirea momentului pentru a transforma mișcarea de sprijin într-o acțiune insurecțională și chiar au sfătuit masele să se abțină de la „excese". Rămîne ca un merit al multor fruntași memorandiști faptul că ei au chemat *„să se combată sistemul și regimul* (dualist), *dar nu națiunea maghiară"*. Este, de altfel, un fapt esențial că cei mai buni reprezentanți ai mișcării naționale au apărat cu dîrzenie drepturile românilor, respectînd, în același timp, națiunea maghiară și valorile pe care le-a edificat poporul vecin.

Evenimentele petrecute în Transilvania se împleteau cu puternice manifestații de solidaritate în țară. La București, Iași, Craiova, Ploiești, ca și în alte centre, s-au organizat demonstrații, au avut loc întruniri și alte acțiuni de solidaritate. *„În Transilvania* — se scria într-un important document al mișcării socialiste — *trei milioane de români sînt de fapt privați de orice drept politic și în imposibilitatea de a-și trimite un singur reprezentant în Cameră. Ei sînt supuși la diferite vexațiuni din partea unei administrațiuni fără scrupule. Această stare de lucru a avut ca consecință de a ridica în România o mișcare de protestare destul de puternică..."*

Memorandumul a stimulat nașterea unui puternic curent de opinie internațional în sprijinul cauzei românilor. Renumiți oameni de cultură,

scriitori și artiști, ca și personalități ale vieții politice s-au pronunțat cu simpatie pentru românii asupriți. În timpul procesului memorandist, marele scriitor italian Giosue Carducci transmitea *„românilor de peste Carpați o salutare din apropierea Columnei lui Traian, pentru credința în viața nemuritoare a gintei noastre"*.

Mișcarea memorandistă a evidențiat împotrivirea categorică a românilor transilvăneni față de existența regimului dualist, de asuprirea națională, a lărgit caracterul de masă al luptei politice pentru eliberarea națională și a întărit unitatea mișcării din Transilvania și România, reprezentînd punctul de vîrf al acțiunilor cu caracter național în perioada care a urmat înfăptuirii dualismului austro-ungar.

În anul 1895 s-au pus bazele *Congresului naționalităților*, format din reprezentanții românilor, sîrbilor și slovacilor, care-și propunea să colaboreze mai ales în cadrul parlamentar.

Dezvoltarea mișcării de eliberare națională la începutul secolului al XX-lea. În mișcarea națională a românilor transilvăneni se produc importante modificări de tactică la începutul secolului al XX-lea. După un sfert de veac de la adoptarea programului său, în 1881, și după evenimentele declanșate de mișcarea memorandistă (1892—1894), *Partidul Național Român* a elaborat, la *Conferința din ianuarie 1905, de la Sibiu*, un nou program, în care a triumfat *linia activistă* (acceptarea participării la viața politică de stat). Această orientare a dat un nou impuls mișcării naționale. În rîndurile ei s-au remarcat noi militanți ca: *Vasile Goldiș, Octavian Goga, Aurel Vlad, Ion Rusu-Șirianu, Valeriu Braniște* etc.

Programul din 1905 nu a mai fixat ca obiectiv nemijlocit autonomia provinciei, dar el revendica recunoașterea individualității politice distincte a românilor, adică dreptul de a participa de sine stătător, în conformitate cu interesele proprii, la viața politică. Cum însă votul cenzitar reducea numărul alegătorilor la circa 50% din totalul populației, extinderea dreptului de vot devenea o condiție a afirmării politice. Iată pentru ce acordarea votului universal a devenit un țel programatic al Partidului Național Român, ca și al altor partide naționale din interiorul dublei monarhii.

La alegerile din 1906, Partidul Național Român a reușit să trimită 15 deputați în Parlament, chiar în condițiile discriminărilor existente.

În vederea cuceririi dreptului de vot universal, reprezentanții mișcării naționale și-au concentrat activitatea în parlament, în publicistică (revista „Luceafărul", ziarele „Tribuna", „Românul", „Drapelul" — în Banat etc.) și în cadrul unor adunări cu caracter precumpănitor electoral.

La începutul secolului al XX-lea a crescut interesul mișcării socialiste din Transilvania pentru problema națională, iar Partidul Național a acordat o mai mare atenție problemelor de ordin social. Se revendicau, astfel, împro-

Conducătorii mișcării memorandiste

prietărirea țăranilor pe moșiile statului, măsuri de asigurări sociale pentru muncitori și de sprijinire a micilor meseriași etc.

Creșterea mișcării naționale a arătat cercurilor dominante maghiare că prin măsuri reacționare, ca *legea Apponyi* (1907), prin care se reducea și mai mult accesul românilor la școli în limba maternă, nu vor reuși să-i stăvilească dezvoltarea. Totodată, reprezentanții cercurilor radicale maghiare, așa cum a fost *Oszkár Jászi*, criticau politica conducătorilor partidelor de guvernămînt în domeniul național. Ei se pronunțau pentru acordarea de drepturi politice și culturale mai largi naționalităților din Ungaria.

Între 1913—1914, guvernanții maghiari au deschis tratative cu fruntași ai mișcării naționale din Transilvania. Cererile românilor — cu conținut politic și național — s-au izbit de rezistența reacționară a primului ministru maghiar, *István Tisza*. Tratativele au eșuat, dovedind încă o dată că problema națională nu putea fi rezolvată decît printr-o acțiune hotărîtă, menită să ducă la realizarea unirii de stat a românilor. De altfel, încă în această perioadă, o serie de fruntași ai mișcării naționale militează pentru această orientare, fără să fixeze, deocamdată, deschis, obiectivul urmărit. *„Ne apropiem de ceasul hotărîtor* — scria, la 8 iunie 1913, ziarul „Românul" —, *cînd va trebui să știm să profităm de clipa istorică, care vine o dată și nu se mai întoarce"*.

Și în Bucovina, mișcarea națională a românilor dobîndește la începutul secolului al XX-lea o nouă vigoare, prin acțiunea tineretului intelectual grupat în jurul revistei „Junimea literară". Reprezentanții acestui curent militau pentru dezvoltarea unității culturale a românilor, ca acțiune premergătoare realizării unității lor politice. Ei au desfășurat o susținută campanie culturală la orașe și la sate, care s-a intensificat îndeosebi înaintea primului război mondial.

Mișcarea socialistă din Bucovina a avut, în problema națională, o orientare clară, arătînd justețea luptei pentru unitate a românilor și a militat perseverent în acest sens în presă și la tribuna parlamentară, cu prilejul unor comemorări istorice și la demonstrațiile muncitorești. *„Muncitori!* — se scria într-un apel aniversar al revoluției din 1848, lansat de mișcarea socialistă din Bucovina — *Veniți la adunarea asta cu sutele și miile, să arătăm și noi că sîntem vrednici urmași ai celor căzuți în revoluția din 1848 pentru dreptate și libertate!"*

Antrenată în lupta pentru democratizarea vieții politice, pentru organizarea clasei muncitoare, mișcarea socialistă sublinia că urmărește eliberarea oamenilor muncii, *„ca nație și ca proletariat"*.

După izbucnirea primului război mondial, problema unirii Transilvaniei și Bucovinei cu România se va pune ca o sarcină nemijlocită, concentrînd eforturile mișcării politice de pe ambele versante ale Carpaților.

LECTURĂ

Programul Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria din 1881

„Programa partidei naționale române din Ungaria și Transilvania, statorită în conferința electorală din Sibiu în 12—14 mai 1881.

Partida națională va lucra pe teren legal pentru exoperarea (dobîndirea) următoarelor drepturi:

1. Încît privește Transilvania, reciștigarea autonomiei sale.

2. Introducerea ex lege a uzului limbii române în toate ținuturile locuite de români, atît la administrație, cît și la justiție.

3. În ținuturile locuite de români aplicarea de funcționari români, iar dintre neromâni numai de aceia cari știu vorbi și scrie românește și cari cunosc moravurile poporului român, și delăturarea uzului de astăzi, de a se aplica ca amploiați (funcționari) indivizi necunoscuți și necunoscători de popor.

4. Revizuirea legei despre egala îndreptățire a naționalităților în favoarea acestora, loiala și reala executare a tuturor legilor.

5. Prevederea din vistieria statului a școalelor române, a altor institute de cultură națională în proporțiune cu sacrificiile de sînge și avere ce le aduce naționalitatea română pentru patrie, avînd de a se delătura legile și ordinațiunile, cari se contrariază dezvoltării naționale.

6. Crearea unei legi electorale pe baza sufragiului universal, sau cel puțin ca fiecare cetățean, care e supus la dare directă, să fie învestit cu drept de alegere.

7. Fiindcă prosperitatea statului e condiționată de la mulțămirea tuturor civililor săi, iar prin protejarea unei naționalități și suprimarea celorlalte se provoacă nemulțumire, se tulbură liniștea civililor de stat și se nutrește ură reciprocă: partida națională a luptat contra tuturor tendințelor de maghiarizare manifestate din partea organelor statului pe cale directă și indirectă, ca în contra unor fapte nepatriotice.

8. În chestiunile libertăților publice peste tot, precum și a reformelor necesare în administrațiunea publică, și, mai ales, în situațiunea economică financiară, respectiv, în privința sarcinilor publice, devenite nemaisuportabile, partida națională va conlucra frățește cu toți aceia cari mai vîrtos vor ține cont de interesele și bunăstarea poporului peste tot .

Reprezentanții alegătorilor români din țările coroanei ungare a Maiestății Voastre, întrunindu-se în zilele de 20 și 21 ianuarie ale anului curgător la Sibiu la conferință electorală, au constatat că comitenții lor, nemulțumiți cu situațiunea politică creată de sistemul de guvernămînt inaugurat în anii 1866—1868 și cu întreaga dezvoltare a vieții noastre publice de atunci și pînă acum, nu mai au, după tristele experiențe pe care le-au făcut, nici o încredere în dieta din Budapesta și în guvernul maghiar și, după lungi și mature cumpăniri, au căzut și de astă-dată cu toții de acord, că e o chestiune de prudență patriotică, ca românii să nu mai facă încercarea de a se folosi de dreptul lor de a alege deputați, ci să se considere ca nefiind reprezentați în dieta țărilor lor.

În ciuda solemnelor promisiuni de a mulțumi toate naționalitățile, prin respectarea drepturilor odată cîștigate, deodată cu noul sistem de guvernămînt s-a inaugurat în regatul ungar și dominațiunea de rasă, egemonia națională măiestrită. Silințele de a asigura această egemonie națională au predominat întreaga noastră viață constituțională în timpul celor din urmă 25 de ani.

Această politică de stat e diametral opusă cu dezvoltarea întreagă a vieții noastre politice și istorice de peste o mie de ani, opusă cu aspirațiunile politice tradiționale ale poporului român și cu interesele lui de existență națională, opusă și cu cerințele organizațiunilor constituționale ale statelor moderne.

E dureros adevărul, că peste 3 milioane dintre supușii Maiestății Voastre nu sînt și nu se consideră reprezentanți în dieta țării lor și că de un pătrar de secol toate legile se creează fără participarea acestui factor politic; cu desconsiderarea intereselor lui și contra marilor interese ale monarhiei. Românii însă, orișicît de grele ar fi fost timpurile trecute, n-au renunțat niciodată la individualitatea lor națională, n-au încetat niciodată a pretinde respectarea dreptului lor de liberă dezvoltare culturală, și au astăzi față de părinții, bunii și strămoșii lor datoria de a nu contribui la consolidarea unui stat condus cu tendința mărturisită de a face peste putință orișice dezvoltare națională română în Transilvania și Ungaria."

Memorandumul românilor către Casa de Habsburg, mai 1892 (fragment)

„Onorabilă Curte, domnilor jurați! Memorandul, pentru a cărui publicare și răspîndire sîntem trași ca niște făcători de rele înaintea acestei bare judecătorești, nu cuprinde, precum v-ați putut convinge, decît gravaminele (revendicările) poporului român, care ne-a trimis pe noi, ca să cerem scutul tronului pentru drepturile lui nesocotite și călcate în picioare.

Ceea ce se discută aici, domnilor, este însăși existența poporului român.

Existența unui popor însă nu se discută, — se afirmă.

De aceea nu ne e în gînd să venim înaintea d-voastră să dovedim că avem dreptul la existență.

Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața d-voastră; nu putem decît să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea și limba!

De aceea nu mai sîntem aici acuzați, — sîntem acuzatori".

Din *Programul Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria — 1905*

Fideli programului național în considerarea exigențelor situațiunei politice, conferința anunță și accentuează din nou următoarele:

— Pretindem neclintit recunoașterea poporului român de individualitate politică alcătuitoare de stat și asigurarea dezvoltării sale etnice și constituționale prin instituțiuni de drept public.

— Pretindem ca în administrație, justiție și instrucțiune, uzul limbilor popoarelor din patrie prin lege să fie asigurat, în așa măsură și în așa chip, ca

fiecare popor din patrie să fie judecat, administrat și instruit în limba sa proprie, drept ca funcționarii publici din fiecare ținut să fie aleși ori numiți dintre fiii poporului care îl locuiește, iar dacă n-ar sta la dispoziție atari la tot cazul funcționarii publici să cunoască în grai și scris limbile acestor popoare în mijlocul cărora sînt aplicați.

— Cerem lege electorală pe baza sufragiului universal. (...) și reprezentarea minorităților în parlamentul țării.

— Pretindem să se garanteze prin lege dreptul de întrunire și asociere, fără nici o restricțiune, pretindem votarea deplinei libertăți a presei, nelimitate în afacerile publice.

— Cerem transformarea radicală a sistemului de dare, reducerea dării de pămînt, peste tot introducerea contribuției progresive, scutirea de sub contribuție a minimului de existență.

— Pretindem împroprietărirea în măsură corespunzătoare a agricultorilor prin vinderea în parcele sub condiții favorabile a moșiilor statului. Cerem inalienabilitatea și indivizibilitatea minimului de proprietate... Interesele muncitorilor să fie socotite în mod echitabil în raport cu munca lor, făcîndu-se imposibilă exploatarea lor din partea întreprinzătorilor. Prin institut de stat să se introducă asigurarea obligatorie a muncitorilor pentru cazul de boală și bătrînețe, avînd să contribuie în acest scop statul, întreprinzătorii, precum și aceia, care aplică muncitori. Nu mai puțin pretindem stratificarea higienei publice, medic și medicamente pentru săraci.

Îndeosebi asupra participării și neparticipării națiunii române la viața parlamentară, conferința se simte necesitată a declara, cîtă vreme nu vor fi scoase din vigoare legile electorale actuale, artificial așa întocmite, ca să fie excluse naționalitățile nemaghiare de la înrîurirea faptică în conducerea afacerilor țării — poporul român din țările coroanei Sf. Ștefan, nedreptățit prin aceste legi, nici că poate fi reprezentat în parlamentul țării în chip demn de importanța sa politică, ce o are ca după număr a doua naționalitate din țară."

Cuvîntarea doctorului **Ioan Rațiu** *la procesul memoranciștilor de la Cluj din mai 1894*

TEME

1. Precizați revendicările mai importante ale mișcării naționale a românilor din teritoriile aflate sub dominație străină.
2. Marcați două evenimente importante, petrecute la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care au contribuit la unificarea mișcării de eliberare a românilor.
3. Caracterizați elementele noi în tactica mișcării naționale a românilor din Transilvania și obiectivele fundamentale ale acesteia.

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI DE LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Cucerirea independenței a favorizat o politică externă mai activă, sporind prestigiul țării noastre în relațiile internaționale, ca țară ce se bucura de prerogativele deplinei suveranități. O anumită perioadă, politica externă a fost înrîurită de realizarea condițiilor care izvorau direct din Tratatul de pace de la Berlin (1878), de reglementarea problemelor teritoriale și recunoașterea

independenței. Bogățiile naturale ale țării și poziția ei strategică au făcut să crească preocupările marilor puteri pentru a-și asigura o cît mai mare influență economică și politică în România. Unele clauze teritoriale privitoare la țara noastră, pe care Rusia le-a formulat prin tratatele de pace (San-Stefano și Berlin) au dus la răcirea relațiilor ruso-române. Folosindu-se de această împrejurare, cercurile guvernante au socotit că vor pune la adăpost interesele țării orientîndu-se spre Austro-Ungaria și Germania (Puterile Centrale). La aceasta au contribuit și interese de ordin economic ale moșierimii și burgheziei române, care doreau să-și desfacă produsele pe piețele celor două țări, precum și preferințele monarhiei pentru o mai mare apropiere de Puterile Centrale.

În anul 1883 România a aderat la *Tripla Alianță* (formată din Germania, Austro-Ungaria și Italia). Acesta a fost cel mai important act de politică externă a României la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Nu era o soluție politică adaptată intereselor românești într-o perspectivă îndelungată; era o alternativă temporară, potrivită unei anumite conjuncturi internaționale.

Oferind unele garanții, Tratatul de alianță din 1883 ar fi putut, totuși, antrena țara în combinații care nu răspundeau intereselor ei. Aceasta, cu atît mai mult cu cît menținerea Transilvaniei și a Bucovinei în cuprinsul Austro-Ungariei impunea intensificarea eforturilor mișcării de eliberare a românilor. De aceea, în ciuda Tratatului de alianță, relațiile României cu Austro-Ungaria au cunoscut destule fricțiuni (de exemplu, în legătură cu regimul navigației pe Dunăre, care favoriza Imperiul austro-ungar; în jurul schimburilor comerciale și în problemele privind lupta de eliberare a românilor din Transilvania).

Către sfîrșitul secolului al XIX-lea se observă o activizare a politicii austro-ungare în Balcani și, totodată, strîngerea raporturilor dintre Rusia și Franța, în urma alianței politice și militare din 1891—1893. În măsura în care politica austro-ungară și germană se opunea expansiunii țariste în Sud-Vestul european, România era interesată în susținerea acestei politici; în măsura, însă, în care Austro-Ungaria urmărea propriile tendințe expansioniste, sau tulburarea echilibrului interbalcanic, prin slăbirea unor state (în special Serbia) și sprijinirea altora (în special Bulgaria), politica românească venea, inevitabil, în contradicție cu cea austro-ungară.

În general, România a căutat să ducă o politică de bună vecinătate cu țările limitrofe, mai ales cu statele mici (Serbia și Bulgaria), de lărgire a raporturilor lor economice și politice și de cooperare între state.

Pentru o îndelungată perioadă, după războiul de independență, politica externă a României a fost o politică de stabilitate în Europa, mai cu seamă în Balcani. Singurul element de neliniște l-a constituit situația aromânilor (români macedoneni). Cum se știe, în Macedonia se aflau numeroase comunități care, prin origine și limbă, erau în strînse relații de înrudire cu poporul român.

La sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea au crescut mișcările de redeșteptare națională în rîndurile comunităților naționale ale Macedoniei. Statele vecine atîțau artificial rivalitățile dintre diferitele comunități. În aceste condiții, România a căutat să exercite un fel de patronaj

cultural și religios asupra românilor macedoneni și să ajungă la o înțelegere cu părțile interesate — Turcia, Bulgaria și Grecia — pentru a se înlătura cauzele și tendințele de deznaționalizare.

Elementele de încordare, alimentate de această situație, au fost aplanate fără a lăsa urme însemnate în raporturile dintre statele balcanice. Dacă pînă la 1877—1878 au prevalat tendințele de cooperare și de unire a popoarelor balcanice, după această perioadă vîrfurile conducătoare și dinastiile au alimentat unele elemente de rivalitate, întreținute și exploatate de marile puteri.

În linii mari, și la începutul secolului al XX-lea politica externă a României a fost înrîurită de aderarea la Tripla Alianță. Atît Austro-Ungaria, cît și Germania căutau să țină strîns țara noastră în sfera lor de interese, mai ales o dată cu formarea deplină, în 1907, a celor două grupări imperialiste rivale: *Tripla Alianță* (Austro-Ungaria, Germania și Italia) și *Tripla Înțelegere* sau *Antanta* (Anglia, Franța și Rusia). Țara noastră avea, însă, profunde interese naționale care nu se puteau acorda cu tendințele expansioniste ale marilor puteri și cu dominația Austro-Ungariei asupra Transilvaniei și Bucovinei. De aceea, încă din 1907 s-a observat tendința, mai ales în cadrul Partidului Liberal, sub impulsul elementelor tinere conduse de I. I. C. Brătianu, de a-și asuma mai multă libertate și inițiativă în politica externă. S-au înmulțit contactele cu puterile Antantei și s-a căutat să se creeze un climat de bună vecinătate cu țările din jurul nostru.

În anul 1912 atmosfera politică din Balcani s-a înrăutățit considerabil; la vechile contradicții istorice născute din îndelungata dominație otomană s-au adăugat unele rivalități între clasele dominante și monarhiile statelor balcanice. Marile puteri imperialiste căutau, fiecare în interesul ei, să tragă foloase de pe urma evenimentelor din Balcani.

În anii 1912 și 1913 s-au desfășurat, astfel, în Balcani, două conflicte militare. Primul a izbucnit la 26 septembrie / 9 octombrie 1912 și a reunit Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru împotriva Turciei. El s-a terminat repede cu victoria aliaților. După încetarea ostilităților, între guvernele țărilor balcanice s-au ivit o serie de neînțelegeri de ordin teritorial. Rivalitățile au evoluat rapid spre o nouă conflagrație care s-a aprins la 17/30 iunie 1913 opunînd, de această dată, Bulgaria, pe de o parte, iar de cealaltă parte Serbia, Grecia, Muntenegru, la care s-a adăugat România, iar în finalul războiului — Turcia.

În iunie 1913, din ordinul guvernului conservator, armata română a trecut Dunărea, fără a desfășura operațiuni militare propriu-zise. În urma inegalității evidente a forțelor beligerante, Bulgaria a cerut pace.

În jurul evenimentelor din Balcani, diplomația europeană a desfășurat o febrilă activitate. Este interesant că amestecul marilor puteri făcea ca unele tratative între părțile interesate să se desfășoare la Londra sau Petersburg. Prin *Pacea de la București*, încheiată în 1913, o parte a Macedoniei trecea de la Bulgaria la Serbia, iar Turcia relua Adrianopolul. Regiunea din Sudul Dobrogei, cunoscută sub numele de *Cadrilater*, a fost atribuită statului

român. Statele balcanice au părut că-şi rezolvă singure litigiile la tratativele de pace, dar cel de-al doilea conflict, izbucnit din vina aliaţilor de ieri, mai ales a diplomaţiei şi cercurilor militare bulgare, n-a mai avut aceeaşi justificare istorică, aşa cum a avut-o primul război balcanic.

O concluzie esenţială care se impunea ţării noastre din războaiele balcanice era aceea că atmosfera politică europeană se precipita şi statul român trebuia să aibă o perspectivă clară în aşteptarea unor evenimente decisive.

În timpul războaielor balcanice, diplomaţia austro-ungară a desconsiderat interesele „aliatei" sale, România. Aceasta a întărit puternicul curent de opinie defavorabil alianţei cu Puterile Centrale, ca urmare a dorinţei unanime a românilor de a înfăptui unitatea deplină, lăsînd să se întrevadă desprinderea ţării noastre de Tripla Alianţă, o dată cu izbucnirea războiului. *„Politica externă a României nu poate să mai fie o politică de înfeudare"* declara, în timpul războaielor balcanice, fruntaşul liberal I. G. Duca, făcînd aluzie la tratatele României cu Puterile Centrale. Şi, mai departe: *„Ea poate să fie o politică de alianţe... dar nu de supunere şi de abdicare de la orice spirit de iniţiativă, căci o asemenea politică este incompatibilă cu interesele acestui stat şi cu demnitatea noastră naţională"*. Era limpede că participarea României la Tripla Alianţă îşi pierduse actualitatea, nemaiputînd fi un îndreptar pentru orientarea politică a statului român.

TEME

1. **Arătaţi factorii care au contribuit la sporirea prestigiului ţării noastre în relaţiile internaţionale către sfîrşitul secolului al XIX-lea.**
2. **Caracterizaţi politica externă a României cu ţările limitrofe.**
3. **Cum explicaţi evoluţia politicii externe a României la începutul secolului al XX-lea?**

ROMÂNIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

După mai bine de patru decenii de dezvoltare relativ „paşnică" a capitalismului, la jumătatea anului 1914, Europa şi apoi o mare parte a lumii a fost atrasă în vîltoarea celei mai mari conflagraţii militare pe care a cunoscut-o pînă atunci omenirea, *primul război mondial.*

Izbucnirea primului război mondial. Primul război mondial, izbucnit la *15 iulie 1914*, a constituit un capitol fundamental în istoria lumii, prin amploarea evenimentului şi prin transformările şi prefacerile care i-au urmat.

Războiul mondial din 1914—1918 îşi are originea în ascuţirea contradicţiilor imperialiste, în setea de cuceriri şi în rivalităţile marilor puteri, constituite în cele două grupări politice-militare: *Tripla Alianţă* (Germania, Austro-Ungaria, Italia) şi *Antanta* (Franţa, Anglia, Rusia). Aspiraţia spre împărţirea şi reîmpărţirea unor teritorii, spre dominaţie şi extindere a sferelor de influenţă reprezenta mobilul real al participării la război a marilor state imperialiste.

Drept pretext pentru declanşarea războiului s-a folosit atentatul de la Sarajevo (Serbia) împotriva lui Franz-Ferdinand, prinţul moştenitor al Austro-Ungariei. Uciderea prinţului de un patriot sîrb a dat prilejul Austro-Ungariei să atace Serbia, după care declaraţiile de război din partea altor state au urmat ca o reacţie în lanţ.

România în anii neutralităţii (1914—1916). Izbucnirea războiului a surprins oarecum cercurile politice şi opinia publică românească. Încă de la izbucnire s-a înţeles clar că România nu va putea evita participarea la acest eveniment. Intrarea în război era însă o problemă de mare răspundere, justificată numai în cazul în care precumpăneau interesele hotărîtoare ale ţării, sarcinile mari naţionale care se puneau în faţa acesteia.

Acest lucru a reieşit chiar din şedinţa *Consiliului de Coroană* de la 3 august 1914, ţinută la Sinaia; Consiliul a întrunit, alături de guvernul liberal, pe reprezentanţii cei mai autorizaţi ai celorlalte partide de guvernămînt. În ciuda dorinţei regelui Carol I de a intra în război alături de Germania şi Austro-Ungaria, invocînd aderarea noastră la Tripla Alianţă, aproape toţi cei prezenţi s-au pronunţat pentru neutralitate. Acesta a fost un pas politic

important și bine cumpănit, văzînd înțelegerea intereselor reale spre care trebuia să se orienteze țara noastră.

Neutralitatea a durat doi ani și a dat posibilitatea statului român să acționeze pentru a pregăti condițiile intrării în război. Problemele care se ridicau în fața țării erau importante și numeroase: politice, militare și diplomatice, din care nici una nu putea fi neglijată. Trebuia, astfel, să se ajungă la un acord convenabil cu puterile Antantei, încît aceasta să recunoască legitimitatea revendicărilor naționale românești. Trebuia să se desfășoare o intensă pregătire diplomatică, economică și militară, pentru a se face față solicitărilor războiului. Trebuia, de asemenea, să se țină seama de situația generală a fronturilor și operațiilor militare, fiindcă factorii responsabili ai țării nu socoteau războiul doar un „gest" eroic, indiferent de rezultatul său, așa cum erau înclinate să socotească unele cercuri ale vremii care cereau intrarea imediată a țării în război, alături de Antantă.

Angajat pe această cale, guvernul liberal condus de I. I. C. Brătianu a dus o intensă activitate diplomatică. În septembrie 1914, România a încheiat o convenție cu Rusia, prin care se recunoștea, în schimbul unei „neutralități prietenoase", dreptul României asupra teritoriilor din Austro-Ungaria, locuite de români, precum și legitimitatea unirii lor cu statul român. Ulterior, tratativele au continuat; ele au fost dificile și îndelungate, cu toate că pe parcursul lor, atît Rusia, cît și Anglia și Franța arătau că pornesc de la recunoașterea principiului naționalității.

Între timp, curentul pentru intrarea României în război alături de Antantă creștea necontenit, cuprinzînd largi cercuri politice și ale opiniei publice. El s-a materializat în desfășurarea a numeroase mitinguri și demonstrații, într-o susținută campanie de presă și publicitară. *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor a devenit Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor*, relevînd sensul precis al activității pe care o desfășura. Alături de ea acționau și alte asociații reunite în *Federația unionistă*. La activitatea acesteia participau deputați și oameni politici burghezi, personalități ale vieții științifice și culturale, ziariști și fruntași ai mișcării naționale din teritoriile aflate sub dominația străină. Deosebirile de vederi în ce privește orientarea politicii externe a țării au dus la scindarea Partidului Conservator. O parte a conservatorilor, sub conducerea lui Alexandru Marghiloman, nutrea sentimente filogermane, socotind că politica României trebuia să se orienteze, în consecință, spre Puterile Centrale. O altă fracțiune, destul de puternică, în frunte cu Nicolae Filipescu, se pronunța pentru intrarea în război alături de Antantă. Această fracțiune s-a unit cu Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu, care se manifesta, de asemenea, activ pentru alăturarea țării la Antantă. Au existat mai multe momente pe care partizanii intrării imediate a României în acțiune alături de Antantă le-au socotit deosebit de favorabile. S-a vorbit de momentul Marna-Lemberg (1914), cînd a fost stăvilită înaintarea germană pe frontul de Vest (la Marna), iar la Est trupele austriece au suferit

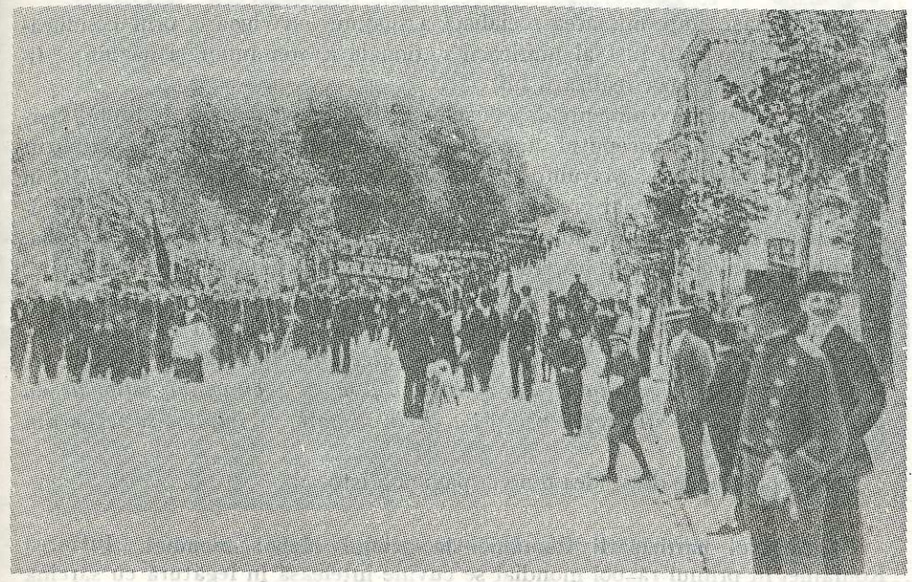

Demonstrație muncitorească la București, 1914

unele înfrîngeri (la Lemberg), de momentul intrării Italiei în război, în mai 1915, alături de Antantă, de condițiile favorabile din toamna anului 1915.

Între timp, guvernul liberal a intensificat pregătirile pentru dotarea și aprovizionarea armatei cu tehnica și echipamentul de care avea nevoie; în 60 de întreprinderi și ateliere mecanice se fabrica material de luptă. Puțin însă față de cerințele înzestrării armatei noastre la nivelul tehnic necesar.

Unele cercuri ale moșierimii și burgheziei, dornice să exporte cît mai mult și mai avantajos, nu s-au dat însă înapoi să contracteze importante cantități de cereale și alte produse cu firme germane și austro-ungare. Lipsa de lucru și șomajul, creșterea puternică a prețurilor au creat, pe de altă parte, puternice nemulțumiri în rîndul maselor muncitoare, care au trebuit să suporte și de această dată greul situației. Perioada războiului a germinat, astfel, pe plan intern, factori propice adîncirii contradicțiilor sociale. Mai tîrziu, spre sfîrșitul războiului și după terminarea lui, starea de spirit a maselor s-a radicalizat puternic, prefațînd avîntul revoluționar din 1918—1921.

Mișcarea socialistă s-a preocupat în timpul războiului să adopte o poziție conformă idealului socialist față de război și față de desăvîrșirea unificării de stat a țării.

Mișcarea socialistă s-a pronunțat pentru neutralitatea deplină și necondiționată a României, considerînd că războiul aruncă asupra maselor muncitoare mari suferințe și lipsuri și că, în același timp, rezultatul lui este nesigur, putînd periclita însăși existența statului român.

În același timp, mișcarea socialistă a susținut cu vigoare, prin conducătorii săi, caracterul just al unificării naționale a românilor și năzuința firească ce stă la baza realizării lui.

Desfășurarea evenimentelor a fost însă alta. După doi ani de lupte, Germania, care avea la începutul războiului cea mai puternică armată, n-a putut obține avantaje clare. Stăruințele puterilor Antantei ca România să intre în război au devenit tot mai presante. La 4 august 1916 a fost semnat, la București, tratatul de alianță dintre România, Rusia, Franța, Anglia și Italia, precum și Convenția militară. În baza acestui tratat, care promitea, în mare, satisfacerea cerințelor naționale ale poporului român, la 14 august 1916 România a declarat război Austro-Ungariei. Primul ministru Ion I. C. Brătianu a spus atunci: *„...Într-o vîltoare ca aceea a actualului război, în care toată lumea se preface, o țară ca a noastră, o țară cu aspirațiuni naționale nu poate să rămînă pînă la capăt neutră... Prin urmare, se impune să ieșim din neutralitate."*

În fața țării se deschidea o nouă pagină a istoriei.

Caracterul participării României la primul război mondial. Intrarea României în primul război mondial se cuvine înțeleasă în legătură cu sarcina obiectivă care se afla atunci în fața țării: realizarea statului național unitar. Era un țel care răspundea năzuințelor arzătoare ale maselor largi, ale întregului nostru popor. Iată pentru ce participarea României la război are o adîncă justificare istorică și un caracter de eliberare națională, deși, în ansamblu, ca fenomen general, primul război mondial a fost un război imperialist.

> **„Intrarea în 1916 a României în război, alături de Rusia, Franța și alte state aliate** — *sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu* — **trebuie văzută în contextul luptei împotriva dominației imperialismului german și pentru realizarea unității naționale."**

Poporul român a participat la acest război nu călăuzit de intenții de cotropire și anexiune teritorială; cedînd presiunilor puterilor Antantei, cercurile conducătoare ale țării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franța și Rusia, care promiteau satisfacerea deziderатului unității noastre naționale.

Situația militară a României la intrarea în război. Campania din 1916. La intrarea în război, trupele române erau de aproape zece ori mai numeroase ca la 1877—1878. Unitățile combatante, cu peste 560 000 de soldați și ofițeri, formau patru armate, dintre care trei erau dispuse pe arcul carpatic, iar alta la Sud, pe linia Dunării și în Dobrogea.

La începutul războiului, potrivit planului strategic stabilit, majoritatea trupelor române (75%) au trecut la ofensivă pe frontul Carpaților. În cîteva zile, ele au pătruns adînc în Transilvania intrînd în Sibiu, Brașov și Miercurea Ciuc.

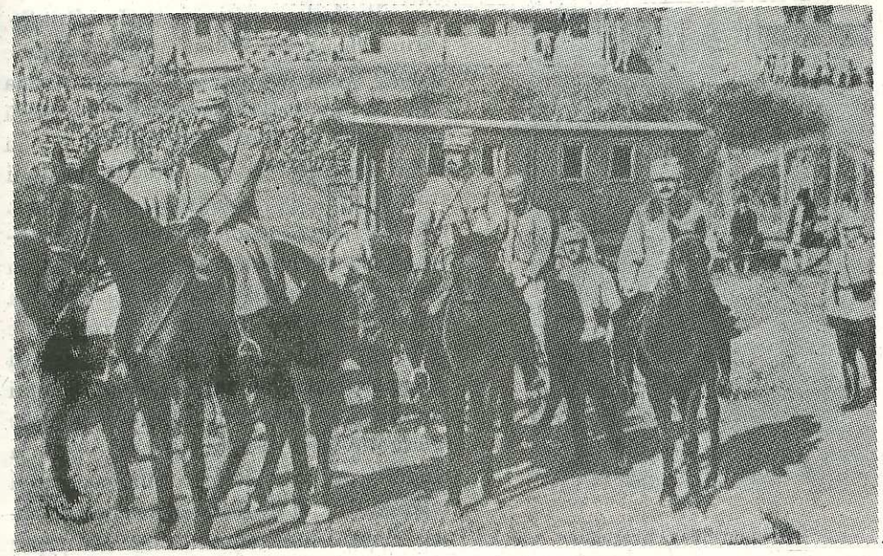

Generalul Eremia Grigorescu în inspecție la o unitate pe frontul de la Oituz, 1916

A fost o înaintare rapidă, favorizată și de primirea entuziastă din partea populației, care vedea în trupele române pe eliberatorii săi. Condițiile generale ale războiului s-au dovedit însă în curînd defavorabile acțiunii armatei române. Profitînd de acalmia de pe teatrul de operații din Vest (Verdun) și din Est (Galiția), Germania a concentrat pe frontul românesc importante forțe materiale și umane care s-au constituit în Armata a 9-a germană. De asemenea, Austro-Ungaria a concentrat împotriva trupelor române Armata I. Concomitent, la Sud, o armată, formată din unități bulgare și germane, la care s-au adăugat și cele turcești, a inițiat o ofensivă în Dobrogea, cu scopul de a slăbi presiunea românilor pe frontul carpatic. Acțiunea în Dobrogea s-a transformat într-un sever eșec pentru trupele române, insuficient organizate și lipsite de aportul cooperării eficace cu trupele rusești, așa cum se stabilise prin convenția militară.

De altfel, nici alte angajamente cu caracter militar asumate de puterile Antantei, prin Convenția militară din 4 august 1916, nu aveau să fie îndeplinite. Nu s-a putut, de pildă, asigura aprovizionarea ritmică a armatei române cu muniții și armament și nu s-au putut coordona acțiunile militare, astfel încît armata română să fie susținută de o ofensivă pe celelalte fronturi și de deschiderea unui front eficace la Salonic (Grecia).

Pe de altă parte, condițiile înapoierii țării s-au răsfrînt negativ în ce privește dotarea armatei cu tehnică de război și echipament militar.

Este suficient să amintim că în timp ce un regiment de infanterie german dispunea de aproximativ 50 de arme automate, regimentul românesc avea doar între 2 și 6 mitraliere. O superioritate categorică avea inamicul în artilerie, mai ales în artileria de munte.

Generalul Ioan Dragalina

Bazîndu-se pe această situație, armatele germane și austro-ungare socoteau că vor scoate repede România din război, obținînd o victorie ușoară și rapidă. Calculele inamicului s-au izbit însă de eroismul ostașilor români însuflețiți de dragostea de patrie. Astfel, planul comandamentului militar german de a străpunge frontul prin mai multe direcții — la *Oituz* în Moldova în zona *curburii Carpaților*, la *Olt* și pe *Jiu* — a eșuat. În toate aceste direcții s-au purtat lupte violente în cursul lunii octombrie, în urma cărora armatele germane au fost respinse. Inamicul a concentrat atunci forțe puternice mai ales la Jiu, forțînd defileul acestui rîu la sfîrșitul lunii octombrie 1916. Șapte

Mărășești, 1917 (pictură de D. Stoica)

divizii germane acționau asupra unei singure divizii românești. Cu tot eroismul trupelor române care au înscris pagini de adevărată epopee în luptele de la *Podul Jiului* și *Tîrgu-Jiu*, susținute și de populația civilă, inamicul a străpuns frontul, croindu-și drum spre Craiova. În aceste lupte a căzut la datorie generalul *Ioan Dragalina*, iar la Olt — generalul *David Praporgescu*.

Generalul Eremia Grigorescu

Între timp, alte grupări inamice acționau de la sud, dinspre Dunăre și la nord, pe trecătorile Carpaților. În fața acestor atacuri concentrice comandamentul militar român a organizat în zona *Neajlov-Argeș* o ultimă încercare de rezistență dinaintea capitalei țării. Deși erau concentrate în această zonă 14 divizii, nu s-a putut stăvili șuvoiul trupelor inamice către București. Armatele române s-au retras la sfîrșitul lunii noiembrie și în luna decembrie în Moldova. Capitala și aproape 2/3 din teritoriul țării au căzut sub cizma apăsătoare a ocupației germane.

Urgiile războiului au încercat din plin poporul român. În teritoriile ocupate s-a instituit un aspru regim militar, urmărind exploatarea sistematică a resurselor țării în folosul Germaniei și Austro-Ungariei. După unele calcule, daunele materiale provocate României de Puterile Centrale s-au ridicat la uriașa sumă de peste 31 miliarde lei aur.

În partea de țară rămasă liberă, exodul populației refugiate și nevoile crescînde ale frontului au creat probleme extrem de complicate de aprovizionare și de locuit. Tifosul exantematic a secerat mii de vieți.

Adversitățile și evenimentele potrivnice nu au frînt însă puterea de rezistență și tăria încrederii poporului în forțele sale. Războiul a lăsat adînci urme în conștiința poporului, întărind energiile sale și capacitatea de a rezista încercărilor. Aceasta s-a văzut cel mai bine în legătură cu operația de refacere a armatei și cu acțiunea ei din vara anului 1917.

Marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Iarna și primăvara anului 1917 a fost o perioadă de intensă pregătire a armatei române. S-au organizat 17 divizii formînd două armate, instruite și dotate cu echipament militar comparabil cu al inamicului. În sprijinul comandamentului român s-a aflat și o comisie militară franceză condusă de generalul *Berthelot*. Pe frontul din Moldova, alături de cele două armate române, operau și trei armate rusești. Bine instruiți, avînd conștiința sarcinii ce le revenea, soldații români erau gata să intre în acțiune. Momentul decisiv nu avea să întîrzie. Potrivit pla-

Ecaterina Teodoroiu

Căpitanul Grigore Ignat

nurilor strategice ale ambelor tabere, vara anului 1917 era aleasă pentru desfășurarea unor mari operații ofensive. La 24 iulie armata română a și trecut la ofensivă în sectorul *Mărăști*. Luptele au durat o săptămînă și trupele române au obținut un important succes, înaintînd circa 20 km în dispozitivul inamic.

Nici nu apucase să se stingă focul luptelor de la Mărăști, cînd în zona *Mărășești* s-a declanșat cea mai puternică încleștare de pe frontul românesc din timpul primului război mondial. Începută la 6 august 1917, bătălia a durat aproape două săptămîni și a evidențiat virtuțile de luptă și eroism ale ostașilor și ale poporului român. Spre acest punct al țării s-au concentrat toate speranțele și nădejdile poporului; de aici se aștepta semnul izbînzii. Și, într-adevăr, oștirea română și-a făcut din plin datoria. Ziua de 19 august a fost cea mai grea pe frontul de la Mărășești. A fost momentul decisiv al întregii bătălii. Fiecare soldat din diviziile 9 și 13 românești, care au purtat greul loviturii inamice, a luptat ca un erou. A căzut la datorie întregul efectiv al companiei de mitraliere, condusă de căpitanul *Grigore Ignat*; pe cîmpul de onoare a căzut și sublocotenentul erou *Ecaterina Teodoroiu*, care se înrolase voluntar în armată încă în timpul luptelor de la Jiu.

Operația militară a fost condusă de generalii *Eremia Grigorescu* și *Constantin Cristescu*.

Văzîndu-și planurile zădărnicite în zona Siretului, comandamentul militar german a inițiat o nouă încercare de ofensivă în sectorul Oituz. Armata a 2-a română, comandată de generalul *Alexandru Averescu*, a barat și aici calea trupelor germane, silindu-le să treacă în apărare.

Campania din vara anului 1917 s-a dovedit astfel victorioasă pentru trupele române din Moldova, în cooperare cu cele ruse. Au fost scoși din luptă

peste 47 000 de soldați și ofițeri din armata germană și austro-ungară. A eșuat planul ofensiv al comandamentului german, forțat să adopte o poziție defensivă.

Prin bravura și prin izbînzile pe care le-a repurtat în 1917, armata română a așezat luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz în șirul glorioaselor bătălii purtate de poporul român pentru apărarea pămîntului și libertatea țării.

În perioada următoare, pe scena istoriei aveau să se petreacă evenimente decisive, printre care cel mai important a fost, desigur, *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*. Victoria revoluției în Rusia a schimbat radical și situația de pe frontul de Est, întrucît Puterea Sovietică a denunțat războiul imperialist, căutînd să asigure pacea noului stat socialist. Singure, trupele române nu mai puteau să țină în loc armatele germane și austro-ungare, întreg frontul de Est. Cu toată dorința de a rezista, România a trebuit să accepte tratativele de armistițiu din decembrie 1917 de la *Focșani* și pacea de la *București* (mai 1918), impusă de Puterile Centrale. Condițiile de pace (care au rămas neratificate) erau deosebit de aspre pentru țara noastră; în umbra ocupației germane, România păstra o independență formală; bogățiile sale naturale și rezervele economice erau puse la dispoziția mașinii de război germane. Austro-Ungaria își întindea stăpînirea peste crestele Carpaților, sub pretextul unor rectificări de graniță cu România, iar Dobro-

Mausoleul de la Mărășești

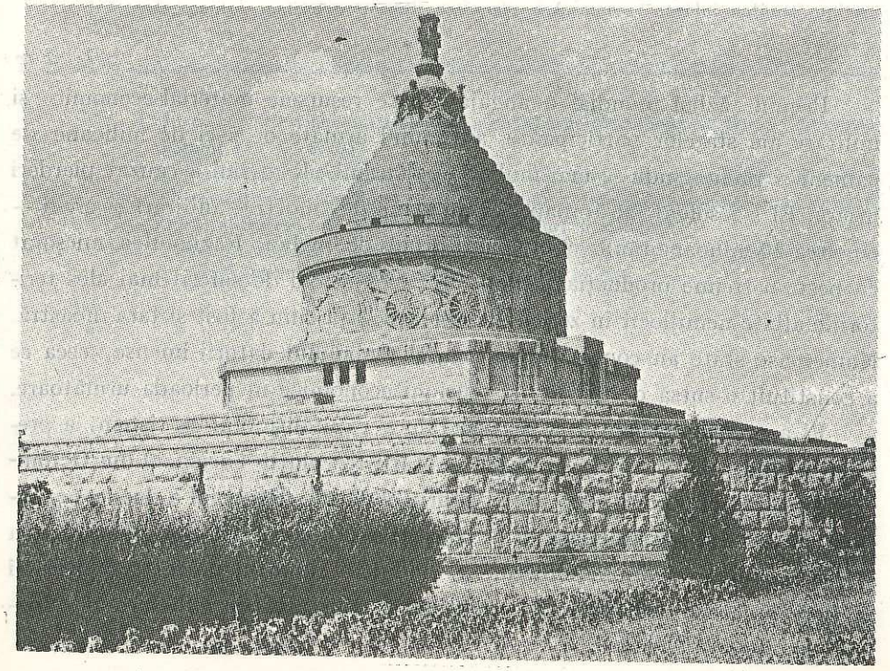

gea era de fapt luată de la țara noastră. La Iași se instaurase un guvern de orientare filogermană, condus de Alexandru Marghiloman, care-și exercita autoritatea și asupra Munteniei sub control german.

Dar „ordinea" instaurată de Germania nu avea să dureze mult. În toamna anului 1918, Antanta (intrașeră în război și Statele Unite ale Americii) se apropia de victorie. Adîncirea contradicțiilor interne și creșterea avîntului revoluționar în cele două imperii aveau, de asemenea, o mare înrîurire asupra desfășurării evenimentelor.

La 10 noiembrie, România cerea, printr-un ultimatum, guvernului german părăsirea teritoriului românesc și anunța reluarea ostilităților împotriva inamicului.

A doua zi, la 11 noiembrie 1918, primul război mondial s-a terminat, prin încheierea unui armistițiu între Germania și Aliați. Scăpată de război, omenirea simțea din plin rănile pe care cei peste patru ani de ostilități i le produseseră. Începe o perioadă de intense acțiuni diplomatice. Masele populare care purtaseră de fapt pe umerii lor povara războiului erau cuprinse de dorința de a schimba radical înfățișarea lumii. Valul luptelor revoluționare se dezlănțuia cu putere în centrul și sud-estul european.

În furtuna evenimentelor interne și internaționale din toamna anului 1918 se înălța ziua realizării unității de stat a românilor.

* * *

Primul război mondial a angajat toate resursele material-economice și militare ale statelor participante, antrenînd armate de zeci de milioane de oameni și prelungindu-se mai mult de patru ani. Războiul a cauzat pierderi uriașe. El s-a soldat cu aproape 25 milioane de morți — militari și civili — cu circa 20 milioane răniți, 9 milioane orfani de război. Războiul a micșorat cu peste o treime producția țărilor europene, avînd de suferit mai ales teritoriile aflate nemijlocit în zonele de operații, așa cum a fost și țara noastră. Numeroase state au contractat în timpul războiului datorii imense, ceea ce a constituit o sursă de dispute și tensiuni economice în perioada următoare.

El a marcat începutul crizei generale a capitalismului ca sistem, a precedat nemijlocit izbucnirea, în Rusia, a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a inaugurat o nouă eră în istoria omenirii. Războiul a dus la prăbușirea Imperiului austro-ungar și la constituirea unor state noi, la întregirea altora pe ruinele fostului imperiu, a modificat raportul de forțe politice și militare pe arena mondială și a impulsionat mișcarea de eliberare a popoarelor din Asia și Africa.

LECTURĂ

Declarația de război a României către Austro-Ungaria, august 1916

„Cînd a izbucnit actualul război, România, la fel cum a făcut Italia, a refuzat de a se alătura la declarația de război a Austro-Ungariei despre care ea nu a fost prevenită de către cabinetul din Viena.

În prezența unei modificări atît de radicale a situației create între Monarhia austro-ungară și România, aceasta din urmă și-a reluat libertatea sa de acțiune.

Războiul la care ia parte aproape întreaga Europă pune în discuție cele mai grave probleme cu privire la dezvoltarea națională și chiar a existenței statelor; România, mînată de dorința de a contribui la grăbirea sfîrșitului conflictului și sub imperiul necesității de a pune la adăpost interesele sale de rasă, se vede silită de a intra în linie, alături de cei care îi pot asigura realizarea unității sale naționale.

Pentru aceste motive ea se consideră, începînd din acest moment, în stare de război cu Austro-Ungaria."

Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la ședința activului de bază, de comandă și de partid din armată*, septembrie 1978.

„Secole de-a rîndul armata noastră a luptat pentru a apăra independența țării, pentru a asigura înfăptuirea unității naționale, pentru afirmarea independentă a națiunii noastre. Acest caracter l-a avut și războiul din 1877, cînd, deși am luptat pe teritoriul Bulgariei prietene, am luptat într-un război de eliberare, de cucerire a independenței și ajutorare a poporului bulgar în lupta pentru eliberarea sa de sub dominația străină. Același caracter l-a avut și lupta din 1916—1918, cînd armata noastră a dus un război pentru apărarea independenței țării, a suveranității sale, pentru realizarea unității naționale și formarea statului național unitar."

TEME

1. **În ce condiții a adoptat România o politică de neutralitate în primii ani ai războiului (1914—1916)?**
2. **Cunoscînd atitudinea mișcării noastre socialiste față de război, precum și politica de neutralitate a României în primii doi ani ai războiului mondial, cum motivați, totuși, intrarea țării noastre în război alături de Antantă?**
3. **Descrieți eroismul poporului român în marile bătălii de apărare și eliberare a patriei de sub ocupația germană și austro-ungară.**

FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

Istoria poporului român de-a lungul epocii moderne arată cu cîtă tărie s-a ridicat spre rezolvare problema națională și cît de numeroase au fost luptele pentru libertatea și unirea românilor. Toate aceste evenimente au exprimat o adîncă cerință a istoriei și au fost trepte pregătitoare ale realizării deplinei unități politico-statale a poporului român. Sarcina construcției de stat în direcția burghezo-națională s-a ridicat cu o deosebită tărie — așa cum sublinia V. I. Lenin — în Balcani, unde *„foarte mulți români și sîrbi* (în raport cu numărul total al românilor și sîrbilor) *locuiesc în afara granițelor statului lor"*.

Anul 1918 a adus această împlinire în istoria poporului român. Avînd rădăcini adînci în istoria țării noastre, *făurirea statului național unitar* se

Adunarea de la Alba Iulia

înscrie, în același timp, în cadrul marilor prefaceri internaționale care s-au petrecut spre sfîrșitul primului război mondial.

Lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar. Consecințele războiului s-au răsfrînt și asupra situației maselor muncitoare de toate naționalitățile din Transilvania. Pe front au fost trimiși să lupte, pentru o cauză care nu era a lor, sute de mii de soldați. În fabrici și întreprinderi se simțea acut lipsa brațelor de muncă. Agricultura era paralizată de rechizițiile forțate și de concentrări. Aprovizionarea cu bunurile de primă necesitate s-a înrăutățit, iar din 1917 s-a făcut simțită foametea.

După intrarea României în război, guvernul maghiar a intensificat măsurile represive împotriva populației românești din Transilvania. Fruntașii mișcării de eliberare erau urmăriți cu severitate. Au fost suspendate numeroase publicații românești, printre care ziarul socialist „Adevărul", revista „Luceafărul" din Sibiu și ziarul „Românul" din Arad. Ceasurile imperiului austro-ungar erau însă numărate. Pe front și în spatele lui au început să apară semne de nemulțumire încă din 1916. În lunile mai-iunie 1916 minerii din Valea Jiului au declarat o puternică grevă. La sate, atmosfera devenea tot mai încordată; protestul și nemulțumirile pătrundeau adînc în rîndurile populației orășenești.

Pe acest fundal care prevestea agravarea contradicțiilor sociale și naționale s-a răspîndit suflul eliberator al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Revoluția din Octombrie, care a dus la instaurarea Puterii Sovietice în Rusia, a găsit un puternic răsunet în mișcarea muncitorească și revoluționară din România, contribuind la radicalizarea și cristalizarea pozițiilor ideologice din sînul mișcării, în urma dezbaterii problemelor pe care revoluția le-a ridicat și a propagării experienței marelui eveniment.

Adeziunile entuziaste de simpatie la cauza revoluției reflectau dorința transformării radicale a societății, a victoriei lumii noi. *„Strigați și cîntați de bucurie* — suna un manifest de salut din partea unui grup de socialiști români — *De azi începe o nouă eră în istoria lumii! Revoluția rusă a făcut primul pas, nimicind cu avînt titanic tot ce i-a stat în cale. De acum soarta lumii e legată de victoria proletariatului"*.

Alături de acțiunile din țară în sprijinul revoluției socialiste, cauza acesteia a fost apărată direct cu arma în mînă pe cîmpul de luptă de către detașamentele revoluționare românești. Astfel, la *Odesa* s-a format dintre muncitorii și soldații români, evacuați acolo în timpul războiului, primul batalion revoluționar internaționalist care a participat la apărarea cuceririlor revoluției. Ulterior s-au alcătuit și alte detașamente insurecționale românești care au luptat pe alte teatre de operații.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a dat impuls puternic și luptei de eliberare națională. Principiile revoluționare privind autodeterminarea națională corespundeau năzuințelor adînci ale popoarelor aflate sub dominație străină, dorinței legitime de a rupe cu legăturile istorice ale acestei dominații.

După ce, la 22 ianuarie 1918, s-a constituit *Republica Moldovenească Independentă*, la 27 martie a aceluiași an, *Basarabia*, teritoriu al Mol-

dovei care în 1812 fusese încorporat în Rusia țaristă, s-a unit cu România în urma hotărîrii reprezentanților populației dintre Prut și Nistru.

Prăbușirea Imperiului țarist sub loviturile revoluției socialiste a grăbit și prăbușirea Imperiului austro-ungar, împlinindu-se astfel cele prevăzute, încă în 1888, de Engels: *„Dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine nu ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie..."*

O dată cu accentuarea crizei Imperiului austro-ungar, evenimentele au început să se desfășoare cu repeziciune și în Transilvania. În ciuda interdicțiilor, muncitorii au pornit să-și refacă organizațiile profesionale și politice, să organizeze greve și demonstrații. La 1 octombrie 1917 a reapărut ziarul socialist „Adevărul". În ianuarie și iunie 1918 Imperiul dualist a fost cuprins de două greve generale cu un pronunțat caracter politic, care s-au întins și în Transilvania. În mai 1918, s-a întrunit *Congresul socialiștilor români* care a dezbătut problema războiului și păcii și a contribuit la intensificarea mișcării socialiste din Transilvania.

În condițiile războiului a căpătat o semnificație aparte și lupta pentru votul universal care a frămîntat masele în întreaga perioadă de la începutul secolului al XX-lea. Această revendicare exprima, în cursul anului 1918, năzuința unor pături largi ale populației spre înnoirea hotărîtă a vieții politice.

Pe valul nemulțumirilor crescînde ale maselor populare și al ascuțirii crizei tuturor resorturilor politice-statale ale dublei monarhii, s-au întețit criticile curentelor de opoziție la adresa politicii oficiale a cercurilor guvernamentale. Deși denunțau *„politica stupidă de asimilare"* a naționalităților de clasele dominante maghiare și germane, chiar și cei mai proeminenți reprezentanți ai acestor curente, ca de pildă conducătorii Partidului Radical din Ungaria, se pronunțau în fond pentru integritatea statului multinațional ungar.

O ultimă încercare de a-și salva tronul a întreprins, la 3 octombrie, împăratul Carol I, lansînd manifestul *„Către popoarele mele credincioase"* în care propunea reorganizarea federativă a Austro-Ungariei în șase regate independente.

Dar Imperiul austro-ungar se îndrepta inevitabil spre prăbușire. Evenimentele decisive ale acestui proces s-au petrecut în lunile octombrie-noiembrie 1918: o amplă mișcare revoluționară a maselor cu caracter social, înfrîngerea armatelor austro-ungare și o suită de acțiuni ale popoarelor din cuprinsul dublei monarhii, pentru întemeierea de state naționale proprii.

Astfel, la 28 octombrie 1918, au ieșit de sub tutela dominatoare austriacă cehii și slovacii, care au proclamat, cu două zile mai tîrziu, Republica Cehoslovacă independentă. Aproape concomitent s-a constituit statul independent al sîrbilor, croaților și slovenilor. Flacăra revoluției a izbucnit și în cele două capitale ale imperiului — la Viena și Budapesta, la 29 octombrie și respectiv 31 octombrie — ducînd la înlăturarea monarhiei și la desfacerea Imperiului dualist. Înlăturînd monarhia, atît Ungaria cît și Austria s-au proclamat republici.

În această mare mișcare istorică s-au situat și evenimentele din octombrie-noiembrie 1918 din Transilvania și Bucovina.

Lupta pornită de masele muncitoare încă din etapele anterioare s-a revărsat în toamna anului 1918 într-un adevărat torent revoluționar al proletariatului, al țărănimii și soldaților întorși de pe front.

Formele caracteristice de luptă ale muncitorilor au fost grevele generale și demonstrațiile politice. La Timișoara, muncitorii au ocupat clădirea poștelor și telecomunicațiilor, la Reșița au fost dezarmați jandarmii și s-a manifestat pentru republică, în bazinul carbonifer Valea Jiului s-au alcătuit consilii muncitorești.

La sate, în sute de localități, țăranii luau în stăpînire depozitele de cereale, atacau conacele, izgoneau autoritățile locale. În numeroase comune, țăranii români și maghiari acționau în comun. Acțiunea revoluționară a țărănimii a slăbit puterea moșierimii și totodată a înlăturat în foarte multe localități autoritățile administrative și jandarmerești, ușurînd astfel sarcina preluării puterii de stat de organele naționale românești și contribuind la realizarea unirii Transilvaniei cu România.

Mișcarea muncitorească parcurgea un rapid proces de reorganizare, de creștere a combativității sale, caracterizat prin împletirea strînsă a sarcinilor de ordin social cu cele de ordin național. Ideea autodeterminării românilor din Transilvania și din Bucovina și a unirii lor cu România a devenit în toamna anului 1918 ideea de bază care a polarizat energiile mișcării socialiste de dincolo de Carpați. În felul acesta, mișcarea socialistă a fost un factor activ de cea mai mare importanță la realizarea unirii. Din inițiativa mișcării socialiste, la sfîrșitul lunii septembrie 1918 s-au reluat legăturile dintre socialiști și reprezentanții Partidului Național Român în vederea coordonării acțiunilor lor.

Cauza unirii era propagată în străinătate și prin activitatea neobosită pe care au desfășurat-o numeroși soli ai poporului român care s-au aflat în timpul războiului în diferite centre europene sau din S.U.A. Împrejurările războiului aduseseră în aceste centre o puternică și reprezentativă emigrație românească: oameni politici și ziariști, savanți și scriitori. Unirea era susținută intens prin presă și conferințe, în adunări care reuneau mii de simpatizanți, precum și pe cale diplomatică. La Paris s-a constituit, în octombrie 1918, *Consiliul Național al Unității Române* avînd rol de coordonator al mișcării pentru unire.

În această vreme, progresa rapid mișcarea de eliberare și în Bucovina. La 4 octombrie 1918, deputații români din Bucovina au declarat în parlamentul din Viena că vor face uz de dreptul de autodeterminare și au alcătuit *Consiliul Național Român pentru Bucovina*. Deputatul socialist *George Grigorovici* declara cu acest prilej: *„unirea românilor este un ideal și o țintă pe care românii o vor urmări totdeauna și în veci! Bucovina trebuie restituită patriei"*.

„Paravanul tăcerii", adică tăcerea impusă de guvernanții unguri, a fost rupt și de Partidul Național Român din Transilvania. La 18 octombrie 1918,

Reprezentanți din Galțiu la Adunarea de la Alba Iulia

în parlamentul de la Budapesta, a produs o puternică impresie expunerea poziției Partidului Național Român în problema națională, care a fost socotită o adevărată declarație de independență: *„Națiunea română care trăiește în monarhia austro-ungară* — se preciza în această declarație — *așteaptă și cere, după multe suferințe de veacuri, afirmarea și valorificarea drepturilor ei, nestrămutate și inalienabile, la deplina viață națională"*. La 18/31 octombrie 1918, s-a constituit *Consiliul Național Român Central*, ca for de coordonare a mișcării de eliberare din Transilvania și de unire cu România. În componența sa au intrat șase reprezentanți ai Partidului Național și șase social-democrați.

Concomitent, pe întinsul întregii provincii se desfășura intens procesul de formare a consiliilor locale și a gărzilor naționale, organisme reprezentative ale populației românești și nuclee ale noii administrații și ale apărării acesteia. Adunările de organizare a consiliilor și gărzilor naționale s-au transformat în manifestări entuziaste pentru unire.

La începutul lunii noiembrie, Consiliul Național Român Central, care își avea sediul la Arad, a cerut guvernului maghiar să-i recunoască puterea deplină asupra teritoriului Transilvaniei. La această cerere imperativă, Consiliul Național Ungar și guvernul de la Budapesta au căzut de acord să organizeze la Arad, între 13 și 15 / 25—28 noiembrie, tratative cu Consiliul Național Român. Tratativele au eșuat datorită faptului că delegația maghiară promitea „autodeterminarea în cadrul Ungariei", în timp ce delegația română proclama necesitatea recunoașterii dreptului românilor la independența deplină. Această idee captase mințile și conștiința întregii populații românești din Transilvania, devenind o uriașă forță materială în împrejurările din toamna anului 1918. Analizînd situația creată, Consiliul Național Român a ajuns la concluzia că se impune ca imperativ istoric convocarea unei *Adunări naționale* care să reafirme și să decidă, totodată, voința de unire a poporului român. Experiența secular a luptei de eliberare din Transilvania consacrase Adunarea Națională ca forma politică cea mai reprezentativă și autorizată a națiunii în ceasurile hotărîtoare ale istoriei.

La 18 noiembrie 1918, românii transilvăneni au adresat un manifest către opinia publică mondială, vestind țelul unirii și principiile călăuzitoare ale acțiunilor care conduceau la realizarea acestui țel.

Mișcarea pentru unire se dezvolta, în această vreme, în mod impetuos și în Bucovina. În plină prăbușire a Imperiului austro-ungar, clubul parlamentar al românilor bucovineni de la Viena s-a transformat în Consiliu Național. Mai tîrziu, la 14—27 octombrie 1918,

> **la Cernăuți, s-a convocat o adunare a reprezentanților din întreaga provincie, devenită** *Adunare Constituantă*, **care s-a pronunțat pentru** *„unirea Bucovinei cu celelalte țări românești într-un stat național independent"*.

Adunarea Constituantă a reorganizat Consiliul Național, care a condus în continuare mișcarea națională. S-au dezbătut intens aspectele reformelor care urmau să fie adoptate, s-au luat legăturile cuvenite cu reprezentanții altor naționalități din Bucovina.

La 15/28 noiembrie 1918, *Congresul general al populației din Bucovina* a hotărît unirea cu România.

Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918. Însemnătatea istorică a unirii. În ultima decadă a lunii noiembrie au intrat în faza finală și pregătirile pentru convocarea Adunării Naționale a românilor din Transilvania la Alba-Iulia. *„Istoria ne cheamă la fapte"* — cu aceste cuvinte se deschidea textul Convocării Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia de care opinia publică românească lua cunoștință. Potrivit regulamentului stabilit în vederea desemnării delegaților, urmau să fie alese 1 228 de persoane, dintre care jumătate prin vot universal, iar jumătate desemnați de partidele politice (Partidul Național Român și Partidul Social-Democrat), de instituțiile centrale și obștești, de școli și biserici.

În rîndurile celor aleși ca deputați se aflau reprezentanți ai tuturor păturilor și categoriilor sociale și profesionale din toate colțurile provinciei. Muncitorii erau reprezentați prin 150 de delegați oficiali. Mandatele (credenționale) delegaților subliniau că aceștia sînt *„autorizați a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română"*. Ele erau întărite și de adeziunea în scris a participanților la adunările de alegeri ale delegaților. Aceste adeziuni purtau sute de mii de semnături, fiind o mărturie puternică a voinței de unire cu România.

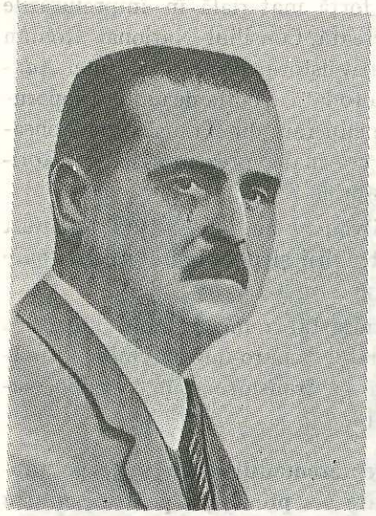

Vasile Goldiș

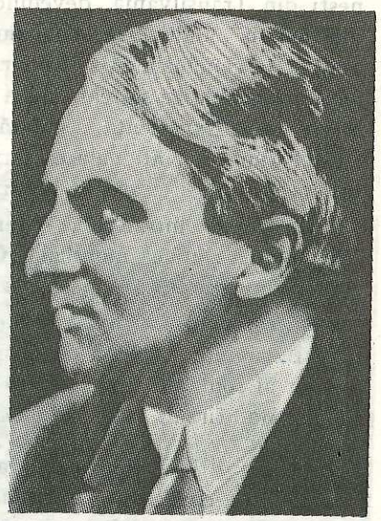

Emil Isac

Alegerile deputaților și pregătirile pentru organizarea Marii Adunări Naționale au imprimat astfel un și mai puternic avînt mișcării pentru unire. *„Națiunea română* — scria, în preajma Adunării, gazeta socialistă „Adevărul" *— voiește acum să devină cu desăvîrșire liberă și să se contopească într-un singur stat național. Românii din Transilvania și Ungaria, fără deosebire de clasă, voiesc să se unească cu frații lor de peste munți... Alba-Iulia va însemna pentru noi începutul unei vieți noi. Să mergem cu toții acolo".* Și într-adevăr, din orașe și din sate, din toate părțile Transilvaniei, s-au îndreptat spre Alba-Iulia, la marea sărbătoare a Unirii, peste 100 000 de persoane. Ca și la 1848, veniseră zeci de mii de țărani; ei erau temelia vieții naționale românești în Transilvania, ei au format temeiul Marii Adunări; în freamătul mulțimilor adunate se aflau aproape 10 000 de muncitori, subliniind prin prezența lor adeziunea la unire, dar și năzuința spre dreptate și libertate socială.

Marea Adunare de la Alba-Iulia a dat astfel hotărîrilor luate un caracter plebiscitar. În rîndurile reprezentanților „generației unirii" și-au înscris numele fruntași ai Partidului Național Român ca *Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Aurel Lazăr, Ioan Suciu,* exponenți ai mișcării socialiste ca *Ion Mihuț, Ion Ciser,* cunoscutul poet *Emil Isac* etc.

La ședința delegațiilor, *Vasile Goldiș,* om cu vederi largi burghezo-democratice, a prezentat un raport cu caracter politic și Rezoluția de Unire; 14 adunări de masă aclamau în această vreme unirea, în timp ce în satele și orașele Transilvaniei se desfășurau alte zeci și sute de adunări locale consacrate marelui eveniment. Mulțimea fremătîndă trăia un moment unic în care se închegau eforturile, lupta și năzuințele multor generații.

Adunarea Națională de la Alba-Iulia a fost, prin hotărîrea pe care a luat-o și prin principiile care au călăuzit-o, un mare act istoric, iar *Rezoluția* adoptată, unul dintre documentele fundamentale ale poporului român.

Primul punct al Rezoluției:

„Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România."

Conținutul rezoluției cuprindea, de asemenea, o serie de alte principii importante străbătute de suflu democratic, înaintat: necesitatea asigurării depline, în cadrul noului stat român, a libertății naționale pentru naționalitățile conlocuitoare, înfăptuirii unui regim democratic în toate domeniile vieții publice, realizarea unei reforme agrare radicale și a unei legislații muncitorești la nivelul statelor capitaliste avansate.

În relațiile internaționale, Rezoluția exprima dorința realizării unei comuniuni libere a națiunilor, asigurarea dreptății și libertății pentru toate națiunile mari și mici, și eliminarea, pe viitor, a războiului ca mijloc pentru reglementarea raporturilor internaționale.

Pentru conducerea Transilvaniei, pînă la integrarea ei administrativă cu țara, s-a constituit un organ parlamentar — *Marele Sfat Național* — care a desemnat apoi *Consiliul Dirigent* (guvern provizoriu). Ambele organisme au păstrat legături strînse cu guvernul de la București. Ele aveau sarcinile limitate pe perioada de autonomie. Unirea a fost ratificată ulterior printr-un *Decret* al statului român.

Pe plan internațional, unirea din 1918 și-a găsit consacrarea în sistemul tratatelor de pace de la *Versailles* încheiate după primul război mondial. Astfel, în tratatul de pace dintre Austria, pe de o parte, și Puterile aliate și asociate, pe de altă parte, încheiat la *Saint-Germain* la 10 septembrie 1919, se consacra unirea Bucovinei cu România. De asemenea, tratatul de la *Trianon* din 4 mai 1920, care stabilea condițiile de pace ale Puterilor aliate și asociate cu Ungaria, consfințea unirea Transilvaniei cu România. Tratatele de pace

Ediție specială. 20 Noemvrie (3 Dec.) 1918. Prețul 25 fileri

ALBA-IULIA

Organ al proclamării unității naționale.

Unirea Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească cu România.

Mișcarea Unirii votată de Adunarea Națională din Alba-Iulia.

Ediția specială a ziarului „Alba-Iulia" din 20 noiembrie/3 decembrie 1918

Ediție specială a ziarului „Alba-Iulia" din 20 noiembrie/3 decembrie 1918

au marcat recunoașterea juridică internațională a actelor istorice realizate și împlinite prin voința nestrămutată de unire și libertate a poporului român, a maselor populare.

Președintele Conferinței de Pace, A. Millerand, preciza în termeni clari: „Voința popoarelor s-a exprimat în zilele lui octombrie și noiembrie 1918, atunci cînd dubla monarhie s-a prăbușit și cînd populațiile îndelung asuprite s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi și cehoslovaci. Evenimentele care s-au produs de la această dată constituie tot atîtea dovezi noi ale sentimentelor naționalităților altădată supuse coroanei Sf. Ștefan".

Legitimată de întreaga istorie a poporului nostru și pecetluită cu lupta și jertfele sale, Unirea a fost astfel consfințită și de sistemul de pace de la Versailles.

Legitimitatea istorică a unirii Transilvaniei cu România a fost înțeleasă și de reprezentanții cu vederi înaintate din rîndurile naționalităților, care au condamnat politica de asuprire din Imperiul austro-ungar și au îmbrățișat principiile autodeterminării popoarelor. Astfel, *Consiliul Național Maghiar* de la Tîrgu-Mureș, luînd act de realizarea unității naționale a românilor, a susținut dreptul de autodeterminare a popoarelor nemaghiare din Ungaria. Președintele Consiliului, *Endre Antalffy*, a acționat pentru a se aplana orice excese, pentru ca întreaga viață din Transilvania, așezată pe noi baze, să se desfășoare normal.

Populația săsească a convocat, în *ianuarie 1919*, o adunare la *Mediaș* care a adoptat o rezoluție de adeziune la Unire. *„Avînd în vedere unirea Transilvaniei cu România* — specifica rezoluția — *și fiind convinși de importanța mondială a acestui act, sașii din Transilvania se pronunță, conform principiului de autodeterminare, pentru unirea Transilvaniei cu România. Salută cordial poporul român și îl felicită pentru împlinirea idealurilor sale naționale."*

De asemenea, șvabii din Banat au aderat la unire printr-o *adunare* întrunită în *mai 1920 la Timișoara*. Populația maghiară și germană s-a încadrat, astfel, în statul unitar român, înțelegînd, prin reprezentanții ei lucizi și înaintați, necesitatea istorică a acestui act și legătura indisolubilă a destinelor lor cu destinele și înflorirea patriei comune.

Operă a întregului popor român, realizarea unității de stat în anul 1918, unirea Transilvaniei cu România a exprimat o adîncă necesitate istorică și un deziderat secular al românilor de pretutindeni. *Unirea* — **subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu** — *a fost o încununare a aspirațiilor de veacuri ale poporului nostru pentru eliberarea națională, rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forțe social-politice ale vremii — în cadrul cărora rolul hotărîtor l-au avut masele populare.*

Unirea a înmănuncheat forțele națiunii române și capacitățile creatoare ale poporului nostru, creînd un cadru propice, firesc, pentru dezvoltarea mai accentuată a economiei, științei și culturii, a întregii societăți, pentru punerea în valoare a resurselor materiale și spirituale ale poporului. O dată cu realizarea unirii și cu transformările pe care le-au marcat evenimentele acestei perioade, s-a deschis o etapă nouă în evoluția României.

LECTURĂ

Din *Rezoluția Adunării de la Alba-Iulia*
18 noiembrie (1 decembrie) 1918

I. Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii, cu România.

II. Adunarea Națională rezervă teritoriilor sus-indicate autonomie provizorie pînă la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român, Adunarea Națională proclamă următoarele:

1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sînul său, și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de stat.

3. Înfăptuirea desăvîrșită a unui regim curat democratic pe toate tărîmurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune în mod proporțional, pentru ambele sexe în vîrstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament.

4. Desăvîrșită libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gîndurilor omenești.

5. Reformă agrară radicală.

6. Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantaje care sînt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

Nicolae Ceaușescu

Expunere la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român, 1 decembrie 1978

„Desfășurarea evenimentelor istorice demonstrează în modul cel mai categoric faptul că unirea nu a fost efectul unei întîmplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci rezultatul luptei hotărîte a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități. Tratatul de pace încheiat ulterior n-a făcut decît să consfințească starea de fapt existentă, situația creată ca urmare a luptei maselor populare din România și din Transilvania, a întregului nostru popor."

TEME

1. **Demonstrați, prin fapte și date, care a fost rolul maselor de țărani și muncitori din Transilvania în lupta pentru răsturnarea regimului dualist.**
2. **Cum s-a pregătit și în ce a constat importanța Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia; ce caracter aveau punctele programatice înscrise în declarația adoptată acolo?**
3. **Arătați legătura dintre formarea statului unitar în 1918 și lupta anterioară pentru unitate și independență în epoca modernă.**

DEZVOLTAREA CULTURII ROMÂNEȘTI DE LA INDEPENDENȚĂ LA MAREA UNIRE

Perioada cuprinsă între cele două mari evenimente ale vieții noastre naționale — cucerirea deplinei independențe și realizarea Marii Uniri — a fost una dintre cele mai bogate în transformări, acumulări și împliniri pe planul culturii. Dacă pînă la războiul de independență evenimentele politice erau cele care primau, cam de prin 1870 faptele de cultură și achizițiile din viața intelectuală au o semnificație și o importanță deosebită.

Caracteristice acestei perioade îi sînt, pe de o parte, accelerarea procesului de *modernizare instituțională* a științei și culturii, iar pe de altă parte — *realizările din domeniul literaturii și artei*, care o impun ca o perioadă a marilor clasici. Dezvoltîndu-se în continuarea unor tradiții din trecut, mișcarea culturală își impune, în același timp, noi preocupări; în sînul ei apar noi orientări, sînt tratate probleme și teme noi. Tendințele de înnoire, fenomenele noi se observă și în interiorul perioadei date, pentru că faptele de cultură sînt *dinamice*, în continuă evoluție și transformare. Cel mai bine se observă aceasta în cazul literaturii și artei, care marchează cu specificul lor domeniul culturii.

Cultura românească își intensifică mai mult contactele cu cea europeană, pătrunde într-o măsură mai mare în circuitul mondial cultural. Aceasta înseamnă creșterea interesului pentru cuceririle din cultura mondială, ca și afirmarea mai puternică a propriilor noastre valori nu numai în interior, dar și peste hotare.

În ciuda greutăților izvorîte din condițiile asupririi naționale, oamenii de cultură înaintați din Transilvania, Basarabia și Bucovina au stabilit contacte fructuoase, indiferent de naționalitate. Tradițiile colaborării culturale au contribuit, astfel, la apropierea poporului român de popoarele vecine.

Ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au dus la întărirea legăturilor culturale între românii din țara independentă și cei aflați sub dominație străină, la intensificarea preocupărilor pentru dezvoltarea comună a culturii românești. În spiritul eforturilor depuse de generațiile anterioare, de luptătorii de la 1848 și cei ai Unirii, de tineretul studios adunat la 1871 la mormîntul lui Ștefan cel Mare, potrivit îndemnului lui Mihai Eminescu de a crea o „Dacie ideală", gîndul de a crea o unitate culturală indestructibilă a românilor și de a plămădi prin cultură „un suflet co-

mun", ca element premergător realizării idealului politic, a fost o dominantă a activității scriitorilor și a celorlalți oameni de cultură români.

Academia română s-a dezvoltat ca for al vieții științifice și culturale naționale românești; publicațiile literare din Transilvania, Bucovina și Basarabia se aflau în strînse legături de colaborare cu scriitorii de la București sau din Iași, iar revistele și publicațiile din vechea Românie informau amplu despre mișcarea culturală printre românii din provinciile subjugate. Revista *„Luceafărul"* din Sibiu (1902), *„Junimea literară"* din Cernăuți, *„Viața Românească"* (1906) din Iași, sau *„Semănătorul"* (1904) din București își țineau paginile deschise tuturor talentelor românești. Transilvănenii *George Coșbuc*, *Ioan Slavici* și *Liviu Rebreanu* își desfășurau activitatea „în țară", adică în vechea Românie, iar Academia română premia, în 1906, volumul de *Poezii* al lui Octavian Goga.

Creația literară și artistică. În viața culturală a unui popor, creația literară și artistică deține nu numai o mare pondere, prin mulțimea și varietatea manifestărilor acestora, dar și pentru că aceste domenii imprimă caracterul specific, prin excelență, al unei culturi, o individualizează și-i cristalizează, în bună măsură, fizionomia. În ea regăsim, în mod direct și nemijlocit, geniul unui popor, modul lui de a simți și de a gîndi, sensibilitatea și aspirațiile lui, trăirile lui colective și viziunea lui asupra lumii și a vieții.

Literatura și arta perioadei de formare a României moderne au fost angajate în mod direct, așa cum am văzut, în procesul de realizare a marilor transformări și evenimente care au contribuit la constituirea modernă a României. Arta și literatura, întreaga creație culturală a fost o componentă a mișcării de redeșteptare națională. Ea a fost preocupată mai ales de mesajul pe care-l transmitea, de conținutul de idei prin care se adresa societății.

În privința realizării artistice, creația literară se afla atunci încă într-o fază de devenire, înaintea marilor împliniri. Aceste mari împliniri se vor afirma în etapa următoare, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, cînd operele lui *Mihai Eminescu*, *Ion Creangă*, *Ion Luca Caragiale* fixează, în cadrul culturii universale, individualitatea simțirii artistice românești, definește universul nostru spiritual.

Dacă mai înainte creația literară și artistică mai mult pleda pentru sarcinile naționale, chema la înfăptuirea lor prin mijloace artistice, relativ modeste, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, specificul național este conținut în chiar țesătura creației literar-artistice.

În poezie s-a înălțat acum „luceafărul" poeziei românești, *Mihai Eminescu*. A cîntat în versuri de mare sensibilitate dragostea și natura, a turnat mituri în poezie, a fost un mare admirator al trecutului, care i-a inspirat o poezie patriotică neîntrecută, a fixat aspecte sociale din vremea lui în versuri patetice și viguroase, a dat expresie poetică unor gînduri adînci și tulburătoare despre existență și despre univers. În chihlimbarul poeziei lui Eminescu este topită comoara de simțire a poporului nostru; el i-a dat, prin forța geniu-

Ion Luca Caragiale

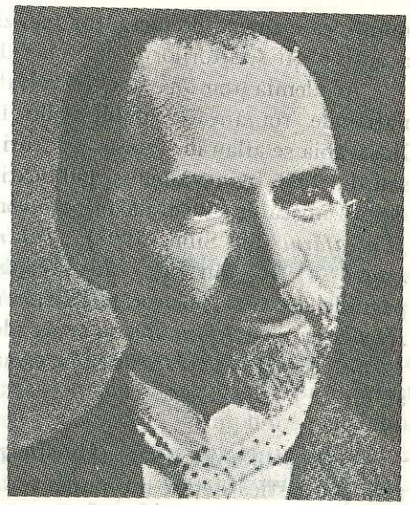

George Coşbuc

lui său, semnificaţie şi valoare universală; iată de ce este socotit, pe bună dreptate, cel mai mare poet naţional al nostru.

Contemporani cu Eminescu şi prieteni cu el au fost *Ion Creangă* şi *Ion Luca Caragiale*. Creangă a pus în *„Amintirile"* sale întreaga forţă a spiritului popular, a harului său de a povesti, a felului în care trăieşte şi simte poezia copilăriei poporul român. La rîndul său, Caragiale a arătat o mare măiestrie dramatică în piesele sale, care surprind cu acuitate probleme ale societăţii contemporane lui.

După Eminescu, o serie de poeţi au fost puternic înrîuriţi de opera acestuia.

Pe un drum propriu a mers *George Coşbuc*, poetul ţărănimii, iar apoi, la începutul secolului al XX-lea, *Octavian Goga*, a cărui poezie păstrează întreaga pulsaţie a vieţii şi aspiraţiilor românilor ardeleni din perioada premergătoare Unirii.

La începutul secolului al XX-lea, în viaţa literară şi în cultură, în general, s-au făcut simţite noi fenomene, noi preocupări şi direcţii de orientare. Au apărut curente cultural-ideologice, ca *Semănătorismul* şi *Poporanismul*, care căutau să influenţeze rosturile şi preocupările literaturii. Mai tradiţionalist şi mai puţin receptiv la semnele noi ale epocii, Semănătorismul vroia o literatură inspirată din viaţa şi problemele societăţii româneşti, aşa cum le înţelegea şi cum le descifra el. Semănătorismul a atras atenţia asupra marilor realităţi ale vieţii noastre istorice de atunci: ţărănimea şi problema naţională, dar a avut o viziune patriarhală, lipsită de profunzime asupra satului românesc; de aceea, scriitorii autentici nu se puteau limita la această viziune.

Poporanismul a ţinut mai puţin să facă din ideile sale sociale o călăuză în activitatea scriitorilor; a îndemnat scriitorii să se inspire din realităţile vremii, punînd pe prim plan tot problemele satului, dar a fost mai sensibil la curentele înnoitoare ale epocii, mai atent la vocaţia specifică a scriitorilor şi a ştiut să respecte ideea de valoare şi împlinire artistică reală. Principala revistă poporanistă a fost *„Viaţa Românească"*, apărută la Iaşi, în 1906, avînd ca animator pe criticul literar *Garabet Ibrăileanu*.

Dintre figurile marcante ale vieţii noastre literare, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea se cuvin menţionaţi: *Duiliu Zamfirescu*, romancier cu mari resurse în zugrăvirea poeziei vieţii la ţară, dar şi cu un simţ acut al observării unor aspecte semnificative ale acesteia, şi *Barbu Ştefănescu-Delavrancea*, care a ridicat pe trepte înalte dramaturgia noastră istorică, prin cunoscuta sa trilogie *„Apus de soare"*, *„Viforul"* şi *„Luceafărul"* (1909—1911).

La începutul secolului al XX-lea şi-a inaugurat activitatea *Mihail Sadoveanu*, marele romancier care a dat în operele sale o adevărată frescă a vieţii româneşti, în curgerea ei necontenită, căutînd să dezvăluie comuniunea dintre oameni şi pămîntul ţării şi să surprindă ceea ce e trainic, venit din adîncuri în firea pămîntenilor.

Tot între tinerii prozatori au început să se distingă *Gala Galaction* şi *Ion Agîrbiceanu*. În dramaturgie aducea elemente înnoitoare *Victor Eftimiu*.

Prin activitatea şi profunzimea lui *Eugen Lovinescu* critica literară românească a cîştigat teren trainic, făcînd dovada maturizării acestui domeniu.

Podul de peste Dunăre de la Cernavoda, 1895

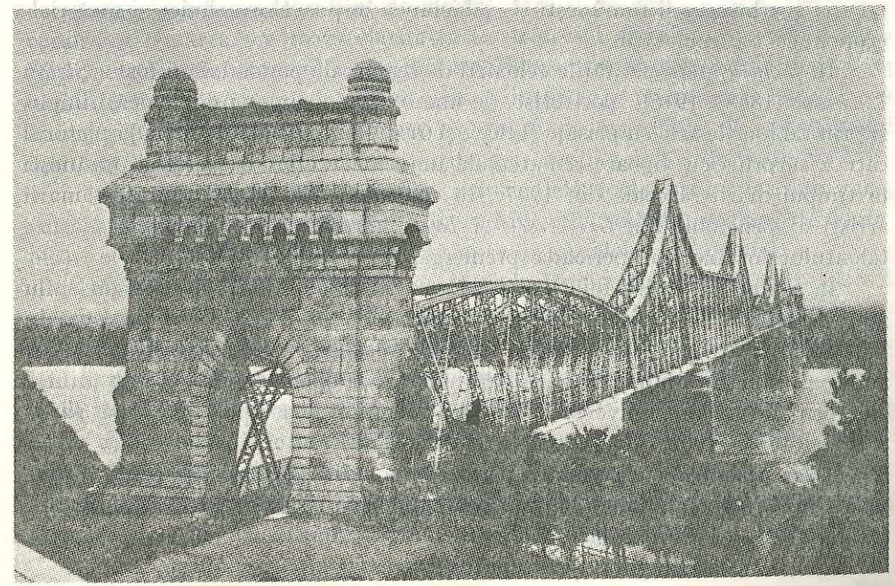

În poezie, înnoirile erau marcate atît de noutatea viziunii și expresiei poetice, așa cum a fost cazul lui *George Bacovia* sau *Tudor Arghezi*, cît și a impunerii unor curente ca simbolismul care a avut ca reprezentant, după *Alexandru Macedonski*, autorul unei opere reprezentative, pe *Ion Minulescu*.

Fenomene semnificative s-au făcut simțite și în domeniul arhitecturii și al artelor plastice. Construcția urbanistică a schimbat în mod radical aspectul unor orașe, imprimîndu-le o înfățișare modernă, cu clădiri impunătoare și amenajări edilitare de ample dimensiuni.

În *arhitectură*, tendința cea mai interesantă a fost aceea care selecta și aplica la scară urbanistică trăsăturile stilului românesc. Dintre edificiile specifice acestei tendințe am putea aminti clădirea Institutului de Arhitectură „Ion Mincu", palatul Consiliului Popular al Municipiului București (construit între 1906—1913), ambele avînd ca arhitect pe *Petre Antonescu*.

În general, nota precumpănitoare în arhitectura vremii a fost *eclectismul* (alegerea elementelor convenabile din diferite stiluri și școli), predominînd neobarocul și neoclasicismul. Multe dintre edificiile ridicate atunci înfrumusețează și astăzi unele orașe ale noastre, ca de pildă: Biblioteca Centrală Universitară (1891—1893), din București, clădirea spitalului Colțea (după 1887), Muzeul de Istorie a R.S.R. (1894—1900), Casa Centrală a Armatei (1912), clădirea fostului Cazino din Constanța (1907—1911), Teatrul Național din Cluj (finele secolului al XIX-lea), Teatrul de Stat din Oradea (1896), Palatul Culturii din Iași etc.

Și în București, ca și în alte orașe, reușitele arhitecturii și marile edificii contrastau izbitor cu majoritatea cartierelor împînzite de locuințe improvizate, strîmte și insalubre. Acestea exprimau contrastul dintre puterea de creație a arhitecturii românești și slăbiciunea mijloacelor tehnice și material-economice ale societății.

În *pictură*, personalitățile cele mai de seamă ale perioadei au fost: *Ștefan Luchian* (1868—1916), portretist de mare profunzime psihologică, impus și prin tablourile sale cu peisaje și flori, și *Octav Băncilă* (1872—1950), pictorul care a surprins cu vigoare remarcabilă universul sufletesc al lumii țărănești în timpul marii răscoale din 1907. Au continuat, desigur, activitatea marii artiști ai penelului *Ion Grigorescu* și *Ion Andreescu*, care dăduseră măsura talentului lor încă în perioada premergătoare anului 1878.

În sculptură, opera lui *Dimitrie Paciurea* (1873—1932) a adus un suflu nou, principala sa realizare din această perioadă fiind *„Gigantul"*, expusă în Parcul Libertății din București, în timp ce *Constantin Brâncuși* (1876—1957) anunța, prin cîteva importante realizări, marea sa operă care l-a așezat printre creatorii de valoare universală. La Cluj, renumitul sculptor *Fadrusz János* a executat, în 1902, impunătoarea statuie a lui Matei Corvin.

Arta dramatică a traversat o perioadă de avînt (la 1877 lua ființă *Societatea Dramatică*), impunînd figuri remarcabile ale scenei teatrale românești, ca: *Ion Manolescu, Constantin Nottara, Aristizza Romanescu*.

Anul 1911 a inaugurat și începutul *cinematografiei* românești.

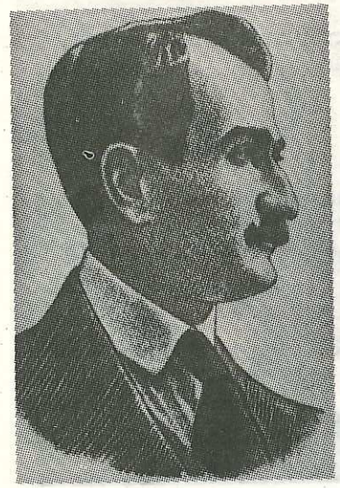

Traian Vuia

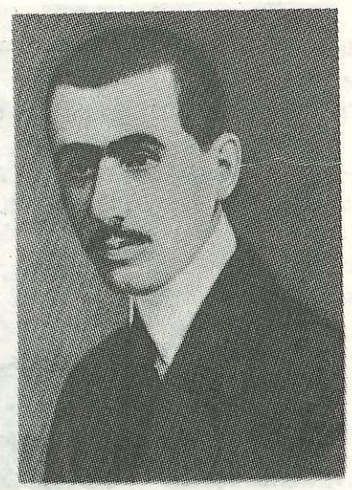

Aurel Vlaicu

Viața muzicală a cunoscut o continuă dezvoltare, prin constituirea unor formațiuni artistice (la 1884, George Stephănescu creează prima trupă românească de operă), prin afirmarea unor renumiți artiști lirici și prin îmbogățirea creației muzicale cu opera unor compozitori de seamă, printre care: *Ciprian Porumbescu* (1854—1883) și mai ales *George Enescu* (1881—1955), compozitorul care avea să fixeze în universalitate valorile muzicii românești.

Știința și tehnica. Procesul de modernizare și de dezvoltare a vieții culturale s-a remarcat cu toată claritatea în domeniul științei. În strînsă legătură cu cerințele economiei, cu dorința de perfecționare și cu rezultatele obținute pe plan mondial, activitatea științifică și de creație tehnică s-a îmbogățit și diversificat, a căpătat un cadru de organizare și instituțional mai larg, s-au înregistrat opere științifice și creații tehnice de mare valoare.

Academia Română înmănunchea principalele forțe științifice ale țării, desfășurînd o activitate organizată în cadrul unor sesiuni, ședințe de comunicări etc. și publicînd rezultatele obținute în „Analele" Academiei.

După *Școala Centrală de Agricultură* de la Herăstrău, menită să răspundă nevoilor modernizării și dezvoltării agriculturii, în 1883 s-a creat *Școala Națională de Poduri și Șosele*, devenită ulterior *Institutul Politehnic din București*. Mai tîrziu, în 1897, s-a înființat *Școala Superioară de Arhitectură*, iar la facultățile de știință din București și Iași s-au creat institute și catedre cu o finalitate aplicativă mai pronunțată: institute de electrotehnică, chimie industrială și chimie agricolă etc.

O serie de institute și societăți științifice de prestigiu s-au întemeiat în această perioadă.

Emil Racoviță

Victor Babeș

Societatea Română de Geografie (1875), care a editat mai tîrziu opera fundamentală „Marele dicționar geografic al României"; la 1906 s-a înființat *Institutul Geologic al României*, cu menirea de a studia bogățiile solului și subsolului, „ținînd seama de toate cerințele economice ale țării"; tot în 1906, *Grigore Antipa* a creat cunoscutul *Muzeu de Istorie Naturală*, conținînd valoroase colecții științifice și de popularizare; în anul 1907 a luat ființă *Societatea de Biologie*; în domeniul medicinei, dr. *Ion Cantacuzino* a întemeiat *Institutul de Seruri și Vaccinuri*, iar în cel al istoriei, *Nicolae Iorga* a creat, la 1913, *Institutul de Studii Sud-Est Europene*.

Progresele realizate în organizarea unor instituții științifice și în procesul de învățămînt sînt legate așadar de activitatea unor personalități științifice care au lăsat și contribuții de seamă în domeniile pe care le-au cultivat.

Astfel, în domeniul *geologiei* și-a continuat activitatea, cu rezultate remarcabile, *Gr. Cobălcescu*. Printre preocupările lui s-a aflat și studiul originilor petrolului românesc. *Ludovic Mrazec* a organizat cercetările mineralogice și a continuat studiile lui Cobălcescu.

În *fizică* s-a distins în mod deosebit *Dragomir Hurmuzescu*. El a inventat cel dintîi electroscop modern.

În *astronomie*, *Spiru Haret* a făcut importante observații privind mișcarea orbitelor planetare, iar *Nicolae Coculescu* a întemeiat *Observatorul Astronomic din București* (1908).

În domeniul *matematicii* s-au remarcat școlile de la București, Iași, Cluj, care au adus contribuții marcante mai ales în geometria diferențială și în teoria funcțiilor (*Gheorghe Țițeica, Dimitrie Pompeiu, Frederic Riesz* etc.).

Biologia a fost ilustrată de *Emil Racoviță* (1868—1947), savant de faimă mondială, care a fondat, la începutul secolului al XX-lea, o nouă ramură a acestei științe — *biospeologia* (știință a formelor de viață în mediul subteran: peșteri, pînze freatice de apă). În domeniul *botanicii* a continuat să studieze *Dimitrie Brândză*, care a creat *Institutul Botanic de la Cotroceni* și a lăsat o operă de sinteză „Prodromul (introducerea în) florei românești" (1883).

Savanți *geografi* ca *G. Vîlsan* (1885—1935) și *Simion Mehedinți* (1869—1962) au aruncat noi lumini asupra frumuseților țării, bogățiilor ei, a caracteristicilor geografice ale Cîmpiei Dunării.

Petru Poni și *C. I. Istrati* au făcut să progreseze puternic *chimia* în țara noastră, iar transilvăneanul *Nicolae Teclu* e cunoscut și pentru construcția unor aparate de laborator.

În Transilvania, o serie de naturaliști, bazați pe concepțiile darviniste, au creat un puternic curent materialist-naturalist. În rîndul savanților naturaliști de renume se situează *Lechner Karoly* și *Julius Römer*.

După *Ion Ionescu de la Brad*, *științele agricole* au datorat mult lui *P. S. Aurelian*, care a contribuit atît la modernizarea agriculturii, cît și la studierea aspectelor economice ale acesteia. El a impulsionat învățămîntul agricol prin cursurile și revistele pe care le-a editat și a făcut să se cunoască mai bine necesitățile dezvoltării acestui însemnat sector economic.

Medicina a dobîndit în foarte scurt timp de la înființarea *Școlii Medicale Românești* un prestigiu european. Alături de *Carol Davila*, activitatea științifică medicală avea să fie reprezentată de cercetările unor savanți iluștri ca: *Victor Babeș*, *Ion Cantacuzino*.

Filosofia românească a dat, prin *Vasile Conta* (1845—1882), pe unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai săi, creatorul unui original sistem de gîndire materialistă. *Alexandru Xenopol* (1847—1920) a realizat prima sinteză monumentală a *Istoriei românilor din Dacia traiană* (1888—1893) și s-a impus ca unul dintre marii gînditori în domeniul istoriei. În această vreme, începea să crească faima lui *Nicolae Iorga*, care va dezvolta o activitate unică prin dimensiunile și diversitatea ei în domeniul istoriografiei. *„El e un specialist total* — scria G. Călinescu despre Iorga — *un istoric care a sorbit apa tuturor"*. Iorga a întocmit, la începutul secolului al XX-lea, cîteva sinteze ale istoriei României, publicate în limbi străine, a editat numeroase serii de documente privind cele mai variate aspecte ale trecutului țărilor române și a elaborat importante lucrări de istorie universală (printre care o istorie a Imperiului otoman și una a Imperiului bizantin).

Vasile Pârvan (1882—1927) a pus bazele școlii arheologice românești, remarcîndu-se ca organizator de instituții, ca cercetător al unor așezări și cetăți din Dobrogea și Muntenia și ca autor al unor lucrări de prestigiu privind mai ales istoria geto-dacilor (*Getica*).

După studiile remarcabile ale lui *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, *filologia și lingvistica* au cîștigat în rigoare științifică și și-au perfecționat metodele de cercetare prin studiile lui *Alexandru Philippide* (1859—1933) și *Ovid Densușianu* (1873—1938), care a adus o contribuție însemnată la problema teritoriului formării limbii române, în lucrarea *Histoire de la langue roumaine*.

Nicolae Iorga

Expansiunea nemaiîntîlnită a industriei mecanice de la sfîrşitul secolului al XIX-lea a fost asigurată de un avînt corespunzător al *tehnicii*. În fluxul general extraordinar al progreselor înregistrate în domeniul tehnicii întîlnim contribuţii româneşti de prestigiu. Ele sînt o dovadă vie a geniului inventiv românesc, cu atît mai mult cu cît savanţii şi tehnicienii români activau în condiţii materiale puţin propice şi într-un mediu social-politic lipsit de înţelegerea necesară încurajării şi promovării valorilor.

Revoluţia produsă de căile ferate în transport a pus în valoare activitatea inginerului *Anghel Saligny* (1854—1925). El şi-a legat numele de perla construcţiei inginereşti, podul de peste Dunăre de la Cernavoda, construit în această perioadă (1895). A. Saligny a introdus pentru prima dată betonul armat în construcţiile din ţara noastră, a participat la amenajarea portului Constanţa, a unor docuri şi bazine în porturile dunărene. *Elie Radu* a dirijat dezvoltarea reţelei de şosele şi poduri şi a realizat, la 1901, cea mai mare captare centralizată de apă subterană în Europa. *Gogu Constantinescu* a pus bazele ştiinţei şi tehnicii sonicităţii.

Performanţe deosebite s-au înregistrat în domeniul aviaţiei, aflată la începutul secolului al XX-lea la primii săi paşi. Astfel, transilvăneanul *Traian Vuia* a reuşit primul zbor mecanic din lume, cu un aparat mai greu decît aerul (în Franţa, 1906). Alături de el, un pionier al aviaţiei mondiale a fost *Aurel Vlaicu*. Acesta a realizat cîteva tipuri de avioane construite la Bucureşti, cu care a cîştigat mai multe concursuri internaţionale. Ultimul lui zbor a fost încercarea cutezătoare de a trece lanţul carpatic. A căzut lîngă Cîmpina, în septembrie 1913. Creatorul primului aparat de zbor cu reacţie este *Henri Coandă*, aparatul fiind expus, în 1910, la o mare expoziţie internaţională la Paris.

Activînd în Academia Română şi în universităţi, creînd institute şi societăţi ştiinţifice, receptivi la noutăţile ştiinţei pe plan internaţional şi aflîndu-se în legături apropiate cu savanţii din alte ţări, oamenii de ştiinţă remarcabili din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi din primele decenii ale secolului nostru au lăsat o bogată zestre spirituală pe care s-a clădit dezvoltarea vieţii ştiinţifice ulterioare. Unele realizări din domeniul matematicii şi al ştiinţei medicale s-au impus ca premiere mondiale, contribuind la progresul general al ştiinţelor. O excepţională însemnătate prezintă realizările româneşti ale acestei epoci în domeniul aviaţiei.

Învăţămîntul. Situaţia în învăţămînt — domeniul care trebuia să asigure în primul rînd instruirea şi educarea — a prezentat, în întreaga perioadă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea destule contraste. Pe de o parte, instrucţia s-a răspîndit şi a cuprins cercuri mai largi ale populaţiei; pe de altă parte, continuau să persiste serioase rămîneri în urmă faţă de nevoile societăţii. Progresele cu adevărat însemnate s-au izbit de lipsa de fonduri materiale pentru rapida dezvoltare a reţelei şcolare, mai ales în învăţămîntul elementar de masă.

Totuşi, învăţămîntul şcolar primar, mediu şi superior s-a dezvoltat mereu în epoca amintită.

La sfîrşitul secolului trecut (1899), frecventau şcoala circa 30—35% din numărul copiilor de vîrstă şcolară, iar numărul total al ştiutorilor de carte atingea 22%; peste 10 ani, în 1909, numărul ştiutorilor de carte a ajuns la 40%. Corespunzător, s-au dezvoltat şi reţeaua de şcoli şi corpul didactic. Învăţătorii au fost atraşi într-o măsură mai mare în mişcarea de creare a băncilor populare, în activitatea de culturalizare a satelor. Intelectualitatea sătească a devenit, astfel, un element cu rol politic şi cultural crescînd în mediul rural.

La organizarea şi dezvoltarea învăţămîntului, un rol important au avut *Petru Poni* şi, mai ales, *Spiru Haret*. Ultimul a căutat să facă şcoala accesibilă şi să-i dea un caracter activ, adică s-o lege mai mult de viaţă şi de cerinţele practicii.

Învăţămîntul mediu a fost de foarte bună calitate; era însă puţin adaptat laturii aplicative. Potrivit unui recensămînt din 1909, pe întreaga ţară existau 24 de gimnazii şi 19 licee de băieţi, iar pentru fete abia 9 gimnazii.

În învăţămîntul superior s-au creat noi instituţii de învăţămînt şi s-au extins cele existente, au apărut noi catedre şi specialităţi şi s-a dezvoltat cîmpul de cercetare ştiinţifică pe lîngă facultăţi.

Universităţile din Bucureşti şi din Iaşi, Şcoala Superioară de Poduri şi Şosele din Bucureşti (Politehnica), Şcoala Superioară de Agronomie de la Herăstrău, Facultatea de Medicină erau instituţii cu prestigiu solid, bucurîndu-se de apreciere şi în străinătate pentru calitatea şi organizarea cursurilor.

În această perioadă s-a reorganizat Facultatea de Medicină, a fost înfiinţată *Şcoala Superioară de Arhitectură* (1897), *Academia de Înalte Studii Comerciale* de la Bucureşti (1913)

În Transilvania şi Bucovina, ca şi la românii de peste Prut, învăţămîntul reflecta extrem de grăitor politica de dominaţie. Astfel, în Transilvania, învăţămîntul românesc era lăsat mai ales pe seama şcolilor confesionale. Măsurile luate de guvernanţii maghiari au lovit şi în aceste şcoli; după unele date, numărul lor a scăzut de la 2 750, în 1880, la 2 175, în 1914.

Nu este de mirare că numărul neştiutorilor de carte printre români trecea de 60%, fiind printre cele mai ridicate din Imperiul austro-ungar. De aceea, o revendicare principală în activitatea Partidului Naţional Român a fost accesul la învăţămînt în limba maternă. Setea de învăţătură, dorinţa

de a răzbate la lumina cărții s-au manifestat ca o trăsătură remarcabilă a oamenilor simpli din țara noastră și din provinciile aflate sub dominație străină, ca o năzuință spre cunoaștere și lumină a poporului. În Transilvania, învățămîntul pedagogic a creat o frumoasă tradiție în acele vestite *preparandii*, care pregăteau cadre didactice. S-au afirmat, de asemenea, ca focare de cultură care au întreținut vie flacăra idealului național *școlile medii de la Blaj, Brașov și Năsăud* etc., dispunînd de profesori ce ar fi putut să ilustreze catedre universitare. Crearea unor instituții de învățămînt superior în limba română a rămas, și în această perioadă, doar un deziderat.

La 1872 s-a înființat, la Cluj, o universitate cu patru facultăți. La deschiderea universității, revista „Transilvania" a „Astrei" scria: „după modesta-ne opiniune, la înființarea și organizarea acelui lăcaș de cultură ar trebui să se ia în dreaptă și cuvenită considerațiune și interesele de cultură ale poporului român, care face majoritatea locuitorilor din Transilvania". S-a creat doar o catedră de limba română. Catedre similare existau și la Budapesta și Viena, ca și la Oradea (unde exista o Academie cu două facultăți). Studenții români din Transilvania urmau cursurile acestor universități (la Cluj puteau să învețe foarte puțini) sau treceau peste munți, la Iași sau București, contribuind astfel la cimentarea comunității culturale a poporului român.

Și în Bucovina s-au așezat destule opreliști în calea învățămîntului românesc. În 1902, în toată Bucovina, românii nu aveau nici un liceu, nici o școală reală și nici o școală pedagogică proprie în care să se predea în limba română, ci numai unele clase paralele românești. Universitatea din Cernăuți, înființată în 1875, dispunea de o catedră de limba și literatura română.

Lupta pentru învățămînt românesc a fost dusă pentru păstrarea ființei naționale a românilor bucovineni. Ei au strîns legăturile cu „țara" și cu românii din Transilvania, au făcut numeroase demersuri pentru înlăturarea discriminărilor la care erau supuși în propria „casă", au creat societăți universitare, printre care „Arboroasa", după numele vechi românesc care i se dădea acestei părți de țară.

Mijloc de luminare și de înaintare a culturii, școala a fost, astfel, pentru toți românii, și o pîrghie a ridicării conștiinței naționale, a emancipării naționale și culturale a poporului.

Presa. Cultura și civilizația modernă au impus presa ca pe un element caracteristic. Informarea și circulația știrilor, expunerea rapidă a opiniilor, coagularea tendințelor și curentelor politice, ideologice, sociale și culturale erau de neconceput în viața modernă fără aportul presei.

Regimul constituțional al României a asigurat o largă libertate a presei; era domeniul care satisfăcea poate mai mult decît oricare altul cerințele democrației. Competiția era atît de mare, încît s-a ajuns la o adevărată inflație a publicațiilor, dacă ne gîndim că numai între 1900—1917 au apărut peste 2 000 de titluri. Au existat numeroase organe de presă politice, culturale,

economico-financiare, ilustrate, de divertisment, științifice, pentru diferite categorii ale populației etc. etc. Cea mai mare parte dintre ele au fost, totuși, publicații de scurtă durată, ocazionale.

Tonul îl dădeau publicațiile principalelor partide sau grupări politice guvernamentale.

Conservatorii aveau ca organe de presă mai importante ziarele „Conservatorul" și „Epoca", iar liberalii „Românul", apoi „Voința națională" și „Viitorul".

Mai însemnate și mai obiective au fost publicațiile independente „Adevărul" și „Dimineața", al căror director era, în această perioadă, *Constantin Mille*. Avînd o orientare democratică, aceste publicații informau pe cititor mai corect, se pronunțau pentru democratizarea vieții politice și pentru înfăptuirea unor reforme sociale. „Universul" era mai ales un ziar de informație.

În Transilvania, presa a acordat o mare atenție problemei naționale și luptei de eliberare națională. Cele mai multe organe de presă aveau o orientare burghezo-democratică; unele dintre ele, cum a fost „Românul", au avut un rol însemnat în mișcarea de emancipare. Scris cu talent și vigoare publicistică, „Românul" a fost o tribună de afirmare a conștiinței naționale a românilor.

În primele decenii ale secolului al XX-lea, au mai apărut, de asemenea, „Lupta", „Drapelul" (la Lugoj), „Luceafărul" (la Sibiu) etc.

Au existat organe de presă și publicații care au creat o adevărată tradiție prin durata de multe decenii a apariției lor, ca „Gazeta Transilvaniei" și revista „Transilvania", scoasă de „Astra", „Convorbiri literare" sau „Românul" de la București etc.

O bogată activitate publicistică a desfășurat și mișcarea muncitorească și socialistă. Numai în a doua jumătate a secolului al XIX-lea au apărut peste 70 de publicații muncitorești. Presa era chemată să promoveze interesele clasei muncitoare, să facă cunoscute punctele de vedere ale Partidului Social-Democrat față de problemele principale ale societății românești, să educe și să contribuie la ridicarea nivelului cultural al muncitorilor. Presa socialistă a făcut o ascuțită critică a rînduielilor vremii, bazate pe dominația burgheziei și moșierimii, și a militat pentru instaurarea unui climat de democrație și dreptate socială în societatea românească.

Dintre publicațiile editate de mișcarea socialistă, se cuvin menționate: „Munca" și „Lumea nouă" — la sfîrșitul secolului trecut, apoi „România muncitoare" și „Viitorul social" — la începutul secolului nostru, în vechea Românie; „Adevărul" — în Transilvania și „Lupta" — în Bucovina.

*

Cultura română a parcurs, între Războiul de Independență și Unirea cea Mare, din 1918, una dintre etapele cele mai bogate în semnificații din evoluția sa. Este etapa în care poporul nostru își dă măsura puterii de creație

prin marii clasici ai literaturii — Eminescu, Creangă, Caragiale —, etapa în care procesul de modernizare și de organizare instituțională cunoaște progrese definitive, în care știința, arta și literatura română intră în dialog cu cultura europeană; multe realizări științifice și tehnice au creat o tradiție, au croit făgașe noi și au trasat viitoare direcții. Peste tot se observă inițiative și împliniri, se afirmă conștiința răspunderii pentru destinele culturii noastre.

Oamenii de știință, scriitorii și artiștii vremii n-au făcut numai o operă de creație; au căutat să răspundă, prin activitatea lor, marilor idealuri ale poporului român; au îmbrățișat cu căldură cauza națională și mulți dintre ei s-au apropiat cu interes de marile probleme sociale ale vremii.

Cultura a fost un puternic factor de cimentare a vieții comune a poporului nostru, în condițiile în care se afla încă divizat în granițe politico-statale nefirești.

Înfăptuirile din domeniul culturii au creat premisele pentru puternica afirmare a ei după desăvîrșirea unității politico-statale a României.

LECTURĂ

Mihai Eminescu, *Recenzie la apariția „Novelelor din popor" ale lui I. Slavici,* 1882

„Credem că nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decît determinată ea însăși la rîndul ei de spiritul acelui popor întemeiată adecă pe baza largă a geniului național. Aceasta nu e adevărat numai pentru literat ci se aplică tot atît de bine la legiuitor, la istoric, la omul politic.

Fără îndoială, există talente individuale, dar ele trebuie să intre cu rădăcinile în pămîntul, în modul de a fi al poporului lor pentru a produce ceva permanent".

Titu Maiorescu, *„Literatura română și străinătatea",* 1882

„În timpul din urmă mișcarea politică și literară a României începe să fie un obiect de mai mare luare aminte pentru Europa apuseană.

Vitejia armatei noastre în războiul de peste Dunăre a fost o surprindere pentru opinia publică a Europei, care pînă atunci era deprinsă a-și dobîndi cunoștințele sale despre noi mai ales prin corespondenții de ziare.

Astăzi oamenii luminați din străinătate par a simți că în privința întregii vieți a poporului român au fost prea puțin și prea rău informați și se întorc cu oarecare curiozitate spre cunoașterea unei națiuni ce a arătat o valoare mai mare decît i se presupunea.

Se înțelege că o parte a acestui interes s-a îndreptat și spre literatura română, ca spre manifestarea cea mai directă a chiar firei poporului.

Ceea ce a trebuit să placă străinilor în poeziile lui Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu și Șerbănescu și novelele lui Slavici, Negruzzi și Gane este, pe lîngă măsura lor estetică, originalitatea lor națională. Toți autorii aceștia, părăsind oarbă imitare a concepțiilor străine, s-au inspirat din viața proprie a poporului lor și ne-au înfățișat aceea ce este, ceea ce gîndește și ceea ce simte românul în partea cea mai aleasă a firei lui etnice. Acest element original al materiei, îmbrăcat cu formă estetică a artei universale, păstrînd și în această formă ca o rămășiță

din pămîntul său primitiv, a trebuit să încînte pe tot omul luminat și să atragă simpatica lui luare-aminte asupra poporului nostru. Căci orice individualitate de popor își are valoarea ei absolută, și îndată ce este exprimată în puternica formă a frumosului, întîmpină un răsunet de iubire în restul omenirii ca o parte integrantă a ei. La această cauză generală se mai adaugă îndeosebi pentru novelele lui Slavici, Gane și Negruzzi, întîmplarea favorabilă că ele se găsesc în armonie în privința obiectelor ce ni le înfățișează și care sînt mai ales figuri tipice din popor, cu un întreg curent al gustului estetic în Europa, curent pe care îl credem foarte sănătos și în urma căruia romanele țărănești și descrierile tipice au ajuns să fie cele mai prețuite produceri ale literaturii de novelişti".

Nicolae Iorga, *Poporul, inspirator al civilizației și literaturii române moderne*

„El, acest popor este inspiratorul civilizației moderne; el a dat nației și pe primii din scriitori și pe primii din artiști: Enescu, fiul unui arendaș, Grigorescu începuse făcînd icoane pentru bisericile sătești...

Nu numai prin munca sa necurmată, care dă României agricole toate bogățiile ei, dar și prin alte manifestări, ruralul a arătat că viitorul trebuie să se razime pe puternicii lui umeri; nesocotit, batjocorit, stors de străini și chiar de ai săi, acest popor de țărani izbuti, prin energia sa neînvinsă, să doboare tot ce i s-a pus în cale și să mențină vitalitatea rasei.

Viața românilor din Ardeal nu se sprijinea atît pe talentul și cunoștințele clasei intelectualilor; adevăratul eroism se găsea în masele țărănești... Această literatură, venind din adîncimile vieții naționale însăși, grăbi dezvoltarea națiunii".

Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Congresul Educației Politice și al Culturii Socialiste, iunie 1976*

„În strînsă legătură cu noua etapă de dezvoltare a țării, cu marile evenimente social-politice care aveau loc în viața societății românești se conturează și o puternică mișcare culturală.

În această perioadă se pun bazele învățămîntului modern și ia un puternic avînt activitatea științifică, îndeosebi în domeniul chimiei, matematicii și biologiei; iau, de asemenea, avînt artele, care nu se mulțumesc numai să oglindească desfășurarea evenimentelor, ci sprijină cu pasiune ideile revoluționare, aspirațiile democratice, progresiste ale proletariatului, ale maselor muncitoare. Situîndu-se pe poziții înaintate, marii creatori de artă din acea vreme au îmbogățit cu opere nepieritoare tezaurul spiritual al națiunii noastre".

TEME

1. **Explicați legătura între cerințele dezvoltării societății românești, în ansamblu, între 1878—1918 și dezvoltarea domeniilor mai importante ale culturii.**
2. **Ilustrați marile realizări ale tehnicii românești.**
3. **Din ce motive putem afirma că la începutul secolului al XX-lea viața literară și artistică prezenta o mai mare diversitate decît la sfîrșitul secolului al XIX-lea?**
4. **Care au fost domeniile în care cultura românească s-a afirmat în circuitul mondial de valori?**

TABEL CRONOLOGIC

1821 — Se desfășoară prima revoluție burgheză română, de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, pentru eliberare socială și națională *(ian.—mai/iun.)*.
— Este asasinat Tudor Vladimirescu, la Tîrgoviște, în urma unui complot pregătit de Al. Ipsilanti *(mai 27)*.

1821—1823 — Mișcarea reformatoare boierească în care se înscrie și „Constituția Cărvunarilor", memoriu redactat de I. Tăutu în numele micii boierimi (1822). Are în vedere modernizarea societății românești și intensificarea luptei naționale, în conformitate cu interesele și sub conducerea micii boierimi.

1822 — Sînt restabilite domniile pămîntene, prin numirea, de către Poartă, a lui Ioan Sandu Sturdza (Moldova) și Grigore Ghica (Țara Românească).

1828 — Moldova și Țara Românească sînt ocupate de trupele țariste; este instituit regimul de ocupație militară, care durează șase ani.

1829 — Apare, la București, primul mare periodic, „Curierul românesc", editat de I. H. Rădulescu.
— Apare la Iași, „Albina românească", sub conducerea lui Gh. Asachi.
— Tratatul de pace ruso-turc de la Adrianopol (Edirne). Consolidează autonomia Principatelor Române, dar introduce protectoratul Rusiei țariste.

1830 Constituirea, la Lugoj, a Societății revoluționare secrete „Constituția".

1831—1832 — Se aplică Regulamentul organic în Țara Românească și Moldova. Elaborat sub conducerea forțelor militare țariste de ocupație, ca lege fundamentală de tip boieresc, Regulamentul organic acceptă modernizarea, dar întărește relațiile feudale. Înscrie ideea Unirii. În 1835 se introducea, de către Rusia și Poartă, un nou articol care știrbea autonomia legislativă: orice lege trebuia avizată la Petersburg sau Constantinopol.

1834 — Este descoperită, în Transilvania, o nouă societate secretă revoluționară cu legături în tot teritoriul românesc. Milita pentru edificarea republicii române moderne, independente și unitare.
— Sînt numiți (nu aleși potrivit Regulamentului organic) domnii regulamentari (Alex. Ghica, în Țara Românească, și M. Sturdza, în Moldova).

1835—1836 — Activează la Scăeni (Prahova), din inițiativa lui T. Diamant, „Societatea agronomică și manufacturieră", prima comună „comunistă" de tip utopic.

1837 — Apare, la București, primul ziar, intitulat simbolic „România".

1838 — Apare, la Brașov, „Gazeta de Transilvania", primul periodic politic al românilor din această parte a țării, sub conducerea lui Gh. Barițiu.
— Activează, la București, Partida Națională, condusă de I. Cîmpineanu, care milita pentru constituirea statului modern unitar și independent.

1840 — Apare, la Iași, „Dacia literară", sub îndrumarea lui M. Kogălniceanu.
— Este descoperită, la București, societatea secretă revoluționară, condusă de D. Filipescu, la care participau N. Bălcescu și E. Murgu. Ea avea în vedere mobilizarea maselor pentru schimbarea orînduirii și constituirea republicii române.

1842—1846 — Puternică mișcare națională în Transilvania condusă de S. Bărnuțiu împotriva maghiarizării forțate.

1843 — Constituirea, la București, a societății republicane daco-romaniste „Frăția", pentru pregătirea revoluției.

1844 — Apare, la Iași, „Propășirea", cu subtitlul „Foaie științifică și literară" și în care Nicolae Bălcescu publică lucrarea: „Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei și pînă acum".

1845 — Apare, la București, „Magazin istoric pentru Dacia", editat de N. Bălcescu și A. T. Laurian.

1848 — Este desființată vama între Moldova și Țara Românească. Se declanșează revoluția burghezo-democratică și unitară română *(mart.—iul.)*.
— Este elaborat, la Iași, după întrunirea din ziua precedentă, programul revoluționar de orientare moderată, care avea în vedere răsturnarea regimului boieresc despotic al lui M. S. Sturdza *(mart. 28/apr. 9)*.
— Marea Adunare Națională de la Blaj (40 000 participanți) adoptă programul revoluționar, care prevedea emanciparea iobagilor fără despăgubire, respingea anexarea Transilvaniei la Ungaria, se pronunța pentru larga democratizare și unirea cu Țara, alegea Comitetul Național Permanent *(mai 3/15 — mai 5/17)*.
— Este elaborat la Brașov, de un grup de moldoveni, programul secret de orientare radicală „Principiile noastre pentru reformarea patriei".
— Marea adunare populară de la Islaz. Este difuzat Programul revoluționar și ales primul guvern revoluționar *(iun. 9/21)*.
— Victoria revoluției la București *(iun. 11/23)*.
— Are loc adunarea de la Lugoj care adoptă Programul revoluționar de organizare autonomă a Banatului în formula „Căpitănatului" *(iun. 15/27)*.
— Moldova este ocupată de trupele țariste.
— Oștile turcești trec peste Dunăre, la Giurgiu *(iul.)*.
— M. Kogălniceanu publică, la Cernăuți, „Dorințele Partidei Naționale în Moldova", program revoluționar care dezvoltă ideile Programului de la Islaz și ale „Principiilor noastre pentru reformarea patriei" *(aug.)*.
— A treia adunare națională de la Blaj. Respinge anexarea Transilvaniei și hotărăște ridicarea la luptă armată a românilor *(sept. 3/15—17/29)*.
— „Baia de sînge" de la București. Trupele otomane cuceresc capitala și reintroduc vechiul regim regulamentar *(sept. 13/25)*.
— Intrarea trupelor țariste în Muntenia.
— Oștirea revoluționară țărănească românească dezarmează gărzile nobiliare maghiare. Se instituie un nou regim, revoluționar, în Transilvania, sub conducerea Comitetului de pacificație la care colaborau și sașii *(oct.—nov.)*.
— Intervine în Transilvania armata condusă de generalul I. Bem, trimisă din Ungaria, pentru anexarea țării și înăbușirea revoluției române *(nov.)*.

1849 — I. Bem cucerește Transilvania *(ian.—mart.)*.
— Are loc eroica rezistență a românilor din Apuseni, sub conducerea lui Avram Iancu, simbol al continuării revoluției române *(ian.—iul.)*.
— Se prezintă împăratului Petițiunea generală a fruntașilor români din Transilvania, Banat și Bucovina, prin care se revendica constituirea statului național al tuturor românilor din Imperiul habsburgic *(febr.)*.
— Marea Constituție imperială recunoaște autonomia Transilvaniei.
— Se încheie Convenția ruso-turcă de la Balta Liman. Este reglementat regimul de ocupație militară ruso-turc în Principatele Române *(apr./mai)*.
— Trupele țariste intervin în Transilvania la chemarea habsburgilor *(iun.)*.
— Camera deputaților din Ungaria recunoaște egalitatea slavilor și românilor cu celelalte națiuni (scoaterea din situația de tolerați) *(iul.)*.

— Nobilimea, cu concursul Ungariei, instituie „tribunalele de sînge", practica asasinatului în masă împotriva românilor *(sept.)*.

1853—1854 — Sînt difuzate Patentele imperiale care legalizează și generalizează desființarea relațiilor feudale în Banat și Transilvania.

1856 — Congresul de pace de la Paris ia în dezbatere problema românească și hotărăște consultarea românilor cu privire la unire, desființează protectoratul țarist, hotărăște reintegrarea județelor Cahul, Bolgrad și Ismail la teritoriul Moldovei etc.

1857 — Se constituie, la București și Iași, comitetele centrale unioniste și se definitivează programul Unirii, susținut de o puternică mișcare de masă.

— Adunările ad-hoc se pronunță hotărît pentru unire și crearea României moderne *(sept.—dec.)*.

1858 — Convenția de la Paris stabilește statutul intern și internațional al „Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești", noul stat pus sub garanția colectivă a celor 7 puteri semnatare.

1859 — Adunarea electivă a Moldovei alege ca domn, cu unanimitate de voturi, pe colonelul Alexandru Ioan Cuza participant la revoluția din 1848—1849 *(ian. 5/17)*.

— Același Al. I. Cuza este ales domn, în unanimitate, la București. Unirea era astfel impusă prin voința românilor, încălcîndu-se Convenția de la Paris *(ian. 24/febr. 5)*.

1860 — Vechiul regim neoabsolutist de după 1849 era înlocuit cu regimul „liberal". Se revenea, în Imperiul habsburgic, la autonomia provinciilor istorice.

— Este inaugurată, la Iași, prima Universitate a țării.

— Banatul este anexat forțat Ungariei.

1861 — Conferința națională de la Sibiu adoptă rezoluțiile pentru recunoașterea românilor „ca națiune politică și independentă și de folosire a limbii române în viața publică".

— Se constituie, la Sibiu, Asociațiunea Română pentru Cultura Poporului Român (Astra), cea mai importantă asociație națională a transilvănenilor, la activitățile căreia participau românii de pretutindeni.

1862 — Se constituie guvernul unic al României *(ian. 22/febr. 3)*.

— Începe să activeze primul Parlament al României, prin unirea celor două adunări legiuitoare la București, devenit oficial Capitala țării *(ian. 24/febr. 5)*.

— Se constituie, la Cernăuți, „Reuniunea română de lecturi", devenită în 1863 „Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina" *(apr.)*.

1863 — Dieta Transilvaniei, convocată la Sibiu, adoptă legile privind „egala îndreptățire a națiunii române" și cu privire la oficializarea limbii române.

— Al. I. Cuza inițiază marile reforme. Secularizarea averilor mănăstirești.

1864 — Legile pentru organizarea puterii armate în România; pentru organizarea Consiliului de Stat; pentru organizarea administrativă; pentru organizarea judecătorească; codul penal; legea electorală; legea rurală; introducerea sistemului metric de măsuri și greutăți; înființează casa de depuneri și consemnațiuni; legea asupra instrucțiunii etc.

— Se constituie Universitatea din București.

1865 — Apare la București „Tipograful român", prima gazetă muncitorească.

— Se închide, prin decret imperial, Dieta de la Sibiu și sînt anulate legile votate *(aug.)*

— Anularea autonomiei Transilvaniei.

1866 — Al. I. Cuza este silit să abdice *(febr.)*.

— Se înființează „Societatea Literară Română", devenită în 1867 „Societatea Academică Română" și în 1879 „Academia Română".

— Este proclamat domnitor al României Carol I (Carol de Hohenzollern-Sigmaringen) *(mai)*.

— Este promulgată noua Constituție a României de orientare larg liberală *(iul.)*.

— Puternică mișcare de protest împotriva anexării Transilvaniei.

1867 — Se încheie acordul austro-ungar pentru crearea statului dualist austro-ungar *(febr.)*.

— Transilvania este încorporată la Ungaria.

— Apare revista „Convorbiri literare", care reprezintă societatea „Junimea" de la Iași.

— Este promulgată „Legea pentru înființarea unui nou sistem monetar și pentru fabricarea monedelor naționale".

— Se înființează, la București, societatea „Transilvania" pentru strîngerea legăturilor de frăție între junimea studioasă din toate părțile României.

1868 — „Pronunciamentul de la Blaj", protest împotriva anexării Transilvaniei și dualismului, pentru păstrarea autonomiei.

— Legea pentru organizarea puterii armate care aplica principiul înarmării generale.

— Se constituie „Asociația generală a muncitorilor din Timișoara" sub conducerea lui Carol Farcaș și Gheorghe Ungureanu. Avea legături strînse cu Internaționala *(sept./oct.)*.

— Se votează, la Budapesta, noi legi care declanșau politica de deznaționalizare în Transilvania (legile naționalităților și învățămîntului) *(dec.)*.

1869 — Apare, la București, gazeta muncitorească „Analele tipografice" (pînă în 1872).

— Se constituie, la Timișoara, Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria *(ian./febr.)*.

— Se înființează la Miercurea (Sibiu), Partidul Național Român din Transilvania; în 1869 era interzis de autorități *(febr./mart.)*.

1870 — Are loc mișcarea antidinastică de la Ploiești, condusă de Al. Candiano Popescu, reprimată de armată *(aug.)*.

1871—1872 — Se creează, în România, primele cercuri socialiste.

1871 — Are loc o puternică manifestație antigermană și republicană la București *(mart.)*.

— Numeroși români participă la Comuna din Paris.

— Au loc serbările naționale de la Putna, expresie a puternicei solidarități naționale a românilor de pretutindeni în lupta pentru unitate *(aug.)*.

1872 — Se constituie, la București, „Asociația generală a lucrătorilor din România", expresie a centralizării mișcării muncitorești *(oct.)*.

1873 — Mișcarea grevistă a muncitorilor căruțași (bivolari) de la Giurgiu este reprimată de armată.

1875 — Convenția comercială româno-austro-ungară (pe 10 ani) *(iun.)*.

1876 — Este desființată, de către guvernul Ungariei, autonomia administrativă a „Universității" sătești.

— Se încheie Convenția secretă între Rusia și Austro-Ungaria. Primei i se satisfăcea dorința de reanexare a celor trei județe românești din sudul Basarabiei, iar Austro-Ungaria primea asigurări cu privire la anexarea Bosniei și Herțegovinei *(ian.)*.

1877 — Se semnează la București Convenția româno-rusă, prin care se permitea trecerea trupelor ruse pe teritoriul românesc; în același timp, guvernul rus își asuma obligația să mențină și să apere integritatea teritorială a țării și să respecte drepturile politice ale statului român *(apr. 4/16)*.

— Are loc mobilizarea generală în România (cca. 100 000 oameni, din care 58 700 în „armata de operațiuni") *(apr. 6/18)*.

— Artileria turcă bombardează Brăila, apoi Calafatul, Bechetul, Oltenița și Călărași. *(apr. 21/mai 3)*.

— Armata română răspunde bombardînd Vidinul *(apr. 26/mai 8)*.

— Parlamentul român declară starea de război cu Turcia *(apr. 29/mai 11* și *3 apr./mai 12)*.

— Se proclamă, în Adunarea Deputaților, Independența de stat a României *(mai 9/21)*.

— Este anulat tributul față de Poartă.

— Comandantul trupelor ruse care acționau în Balcani cere principelui Carol I, trecerea armatei române peste Dunăre *(iul.)*.

— Unități ale Diviziei IV române participă la operațiunile militare de la Plevna *(aug.)*.

— A treia bătălie de la Plevna, în care trupele române obțin în exclusivitate victoria, cucerind reduta Griviței *(aug. 30/sept. 11)*.

— Trupele române ocupă Rahova *(nov. 9/21)*.

– Armata turcă condusă de Osman-pașa capitula la Plevna *(nov. 28/dec. 10)*.

1878 – Trupele române luptă cu eroism în jurul cetății Vidin și Belogradcic. Se obține victoria de la Smârdan *(ian.)*.

– Tratatul de pace ruso-turc de la San Stefano recunoaște independența României *(febr. – mart.)*.

– Congresul internațional de la Berlin recunoaște independența României și drepturile acesteia asupra Dobrogei, străvechi teritoriu românesc, iar județele Bolgrad, Cahul și Ismail din sudul Basarabiei sînt încorporate din nou în Imperiul țarist *(iunie–iulie)*.

– Rusia recunoaște independența României *(oct.)*.

– Armata română, victorioasă în războiul de independență, își face intrarea triumfală în București pe Podul Mogoșoaiei, care de atunci poartă numele de Calea Victoriei.

– Dobrogea și Delta Dunării intră oficial în componența României.

1879 – Societatea Academică Română este declarată Institut național cu numele de Academia Română, cu trei secții: literară, istorică și științifică.

– Italia recunoaște independența României.

1880 – Ia ființă prima direcție a Căilor Ferate Române.

– Grupările conservatoare fuzionează și se creează oficial Partidul Conservator.

– Germania, Anglia, Franța, Grecia recunosc independența de stat a României.

– Se înființează Banca Națională a României cu dreptul exclusiv de a bate monedă, avînd un capital de 12 milioane lei.

1881 – Parlamentul votează transformarea României în regat; Carol I s-a încoronat ca rege la 10/22 mai.

– La Conferința de la Sibiu a cercurilor electorale ale românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș s-a hotărît unificarea Partidului Național Român din Banat și Ungaria cu Partidul Național Român din Transilvania; este adoptat „pasivismul" ca tactică de luptă, adică neparticiparea la viața politică în semn de protest.

– La Iași, apare revista socialistă „Contemporanul", sub redacția lui Ioan Nădejde.

1882 – Începe construirea Uzinelor siderurgice de la Hunedoara; primul furnal modern intră în funcțiune în 1884.

– Se introduce iluminatul electric în București.

1883 – Apare prima traducere în limba română a unor fragmente din „Capitalul" vol. I, de K. Marx.

– România aderă la Tripla Alianță (Austro-Ungaria, Germania, Italia).

1884 – La Timișoara se introduce, pentru prima oară în Europa, iluminatul electric al străzilor.

– Se adoptă unele modificări în Constituție, reducîndu-se colegiile electorale de la patru la trei.

– Bogată activitate publicistică „Revista socială", prima publicație teoretică socialistă; „Tribuna", apărută la Sibiu; „Lupta", la Iași și apoi la București; „Universul", apărut la București.

1885 – România denunță Convenția comercială și de navigație cu Austro-Ungaria încheiată în 1875 pe principiile liberului schimb.

1886 – Se adoptă un tarif vamal protecționist.

– Au loc primele greve ale muncitorilor, organizate cu ajutorul socialiștilor.

– Apare studiul „Ce vor socialiștii români?" elaborat de Constantin Dobrogeanu-Gherea, primul program marxist al mișcării socialiste din România.

1887 – Se adoptă Legea de încurajare a industriei – „Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naționale".

– Ia ființă „Cercul muncitorilor din București" – moment important al procesului de unire a mișcării muncitorești cu socialismul științific.

1888 – Alegerea primilor deputați socialiști în Parlamentul țării.

– Greva muncitorilor de la Atelierele căilor ferate de la Galați și București, precum și a tipografilor din București.

– Demisia guvernului liberal, condus de I. C. Brătianu, în urma unor demonstrații opoziționiste (conservator-liberale).

– Instaurarea guvernării conservatoare pînă în anul 1895.

– Răscoale ale țăranilor din Ialomița, Ilfov, Prahova, Dîmbovița, Vlașca – martie, aprilie; mișcări țărănești și în alte județe din Muntenia și Moldova.

1889 – Statul român răscumpără de la concesionari liniile ferate, devenind proprietarul căilor ferate de pe teritoriul României.

– Socialiștii români participă la Congresul de constituire a Internaționalei a II-a la Paris.

– Parlamentul adoptă legea pentru vînzarea bunurilor statului către țărani și pentru răscumpărarea embaticurilor.

1890 – Se înființează, la București, „Liga culturală a tuturor românilor", care desfășoară o bogată activitate cultural-literară cu semnificații politice, în sprijinul mișcării de eliberare a românilor din teritoriile aflate sub dominație străină.

– Cercul muncitorilor din București s-a transformat în „Clubul muncitorilor", propunîndu-și să acționeze pentru organizarea partidului politic al clasei muncitoare.

– S-a constituit Partidul Social-Democrat din Ungaria, la activitatea căruia au participat și socialiști români din Transilvania.

– În România, ca și pretutindeni în lume, se sărbătorește primul 1 Mai, ziua solidarității internaționale a muncitorilor.

1891 – Înființarea, la Ploiești, a Clubului muncitorilor; la București, studenții înființează „Cercul de studii sociale".

1892 – Se înființează Partidul Național din Bucovina, care susține autonomia provinciei în cadrul Imperiului austro-ungar.

– Partidul Național Român din Transilvania declanșează puternica mișcare memorandistă, definitivează Memorandumul ce va fi înaintat împăratului Francisc Iosif la Viena, refuzat și trimis guvernului ungar de la Budapesta. Acțiunea stîrnește ecou în România și peste hotare.

1893 – Are loc Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, moment de însemnătate istorică în dezvoltarea mișcării muncitorești, în afirmarea clasei muncitoare în viața politică a țării, în răspîndirea concepției marxiste.

– O delegație a socialiștilor români la Congresul de la Zürich al Internaționalei a II-a reușește să înscrie pe ordinea de zi a forumului internațional problema agrară.

1894 – La Cluj s-a judecat procesul politic intentat de guvernanții maghiari „memorandiștilor"; un larg curent de solidarizare cu mișcarea memorandistă.

– Primul tramvai electric pe străzile Capitalei.

1895 – Se adoptă legea minelor, prin care bogățiile subsolului trec în proprietatea statului, cu excepția petrolului și asfaltului. Începutul exploatării sistematice a subsolului.

– Lunga guvernare conservatoare ia sfîrșit prin instaurarea unui guvern liberal condus de D. A. Sturdza (1895–1899).

– Se prelungește tratatul de aderare a României la Tripla Alianță.

– Se inaugurează podul de peste Dunăre la Cernavoda, operă a inginerului român Anghel Saligny (pe atunci cel mai lung pod din Europa).

– La Iași se construiește Teatrul Național.

1896 – Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat din Bucovina.

– Se înființează Uniunea sindicatului breslelor din București (Organizație muncitorească profesională).

1897 – Introducerea repausului duminical în întreprinderile industriale (o jumătate de zi). Lucrătorii din comerț nu beneficiau de prevederile legii.

1898 – 1899 – Se dezvoltă mișcarea de constituire a cluburilor socialiste la sate și o serie de acțiuni țărănești în mai multe județe din Muntenia.

– Se organizează marina militară română.

1899 — Liberalii cedează locul unui guvern conservator. Între 1899—1901 au loc două guvernări liberale.

— Poziția „generoșilor" (elemente moderate care eșuează spre liberalism) la Congresul al VI-lea al P.S.D.M.R. duce la dezorganizarea partidului. Continuă să funcționeze Clubul muncitorilor din București și să apară ziarul „Lumea Nouă" (pînă în 1900).

1900—1903 — Prima criză puternică din economia românească în legătură cu criza mondială de supraproducție.

— „Generoșii" (foști socialiști, ca și foști reprezentanți ai curentelor de nuanță țărănească) trec la liberali.

— Apar primele uniuni de monopol (carteluri) în industria petrolieră.

— Primul automobil pe străzile Capitalei.

1901 — Se formează un guvern liberal condus de D. A. Sturdza.

1902 — Se reorganizează sistemul de pensionare a funcționarilor statului.

— Se prelungește Tratatul de aderare a României la Tripla Alianță.

— În gazeta „România Muncitoare" apare prima traducere din V. I. Lenin.

1903 — Se înființează Uniunea Generală a Industriașilor din România (U.G.I.R.), organizație care promova interesele marelui capital industrial.

— La Timișoara apare primul ziar socialist din Transilvania în limba română — „Votul poporului", iar la Budapesta „Adevărul".

— Se adoptă Legea băncilor populare și a casei lor centrale.

1904 — Greva generală a feroviarilor din Transilvania.

— Puternica mișcare țărănească de la Alești, în apropiere de Oradea; frămîntări țărănești în România pe fondul celei mai grave secete și a celei mai scăzute recolte de porumb de la 1864.

1905 — La Sibiu are loc Conferința Partidului Național, care alege un nou Comitet Executiv și adoptă un program nou bazat pe principiul „activismului" (participarea la viața parlamentară).

— Mișcarea socialistă intră într-o fază de ascensiune. Se înființează sindicate bazate pe principiul luptei de clasă; au loc acțiuni de solidarizare cu prima revoluție rusă.

— La Congresul socialist de la Lugoj se creează ca organism distinct Secția română a Partidului Social-Democrat din Ungaria.

1906 — La București, are loc prima Conferință pe țară a sindicatelor și a cercurilor socialiste „România muncitoare". Cu acest prilej se înființează Comisia Generală a Sindicatelor din România.

— Traian Vuia realizează la Paris primul zbor din lume cu mijloace proprii la bord.

— La Iași, apare revista cultural-literară „Viața Românească".

— Deputații români din Transilvania pătrund în Parlamentul de la Budapesta.

1907 — În februarie izbucnește răscoala țăranilor care va cuprinde circa 700 de comune din țară, zguduind regimul burghezo-moșieresc.

— La cea de-a doua Conferință pe țară a sindicatelor și cercurilor socialiste de la Galați s-a înființat Uniunea Socialistă din România prin reunirea cercurilor „România Muncitoare".

1907—1910 — Începutul legislației Partidului Liberal în problema agrară, în urma răscoalei din 1907 (Legea învoielilor agricole; Legea Casei rurale, Legea pentru limitarea suprafețelor care se puteau arenda de o singură persoană; Legea pentru reorganizarea corpului jandarmeriei și înființarea Direcției Poliției și Siguranței Statului).

1908 — Se înființează, la București, primul cerc „Tineretul muncitor".

— Se constituie Partidul Conservator-Democrat, sub președinția lui Take Ionescu, marcînd de fapt scindarea Partidului Conservator.

1909 — La Congresul Partidului Național Liberal, I. I. C. Brătianu este ales președinte, în locul lui D. A. Sturdza. Ionel Brătianu devine și prim-ministru al guvernului liberal.

— Se adoptă „Legea Orleanu" care interzice dreptul de asociere în sindicate și dreptul la grevă pentru muncitorii din întreprinderile statului, precum și existența contractului colectiv de muncă. Ca urmare, muncitorii sporesc preocuparea pentru organizarea Partidului Social-Democrat.

— Se înființează Partidul Naționalist-Democrat condus de Nicolae Iorga și A. C. Cuza.

1910 — Are loc Congresul de reconstituire a Partidului Social-Democrat din România (P.S.D.R.).

— Henri Coandă realizează primul zbor experimental din lume, lîngă Paris, al unui avion cu reacție inventat de el.

1911 — Aurel Vlaicu realizează cîteva zboruri cu un avion inventat de el.

1912 — Se adoptă o nouă lege pentru încurajarea industriei naționale și o lege pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești.

— Congresul de la Alba Iulia al populației românești; asistă peste 2 000 de persoane din toate părțile Transilvaniei.

— Greva generală a muncitorilor din București.

— Congresul al II-lea al P.S.D.R. și al IV-lea al Uniunii Sindicatelor. Se adoptă hotărîri vizînd întărirea organizatorică a partidului și intensificarea activității politice și de propagandă.

1913 — România participă la cel de-al doilea război balcanic alături de Serbia, Muntenegru, Grecia, fără să ducă propriu-zis lupte împotriva Bulgariei. Prin pacea de la București, României îi revine partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul), retrocedat în 1940 Bulgariei.

1914 — Liberalii preiau conducerea politică printr-un guvern condus de I. I. C. Brătianu.

— Congresul al III-lea al P.S.D.R. se desfășoară separat de Congresul Uniunii Sindicatelor. Adoptă măsuri importante vizînd întărirea organizatorică a partidului pe principiile centralismului democratic.

— Un alt Congres extraordinar al P.S.D.R. stabilește poziția mișcării muncitorești din România față de război.

— Izbucnește primul război mondial. La Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 3 august, se adoptă o politică de neutralitate armată *(iul.)*.

— România și Rusia încheie o convenție secretă prin care ultima se angaja să garanteze și să apere integritatea teritorială a României, recunoscînd, în același timp, drepturile acesteia asupra teritoriilor românești din Austro-Ungaria în schimbul unei neutralități binevoitoare din partea României.

— „Liga pentru unitatea culturală a românilor" devine „Liga pentru unitatea politică a românilor".

— Mișcarea muncitorească organizează manifestații pentru pace.

1915 — La București se desfășoară a doua Conferință Socialistă interbalcanică (participă socialiști români, bulgari, greci); Conferința se pronunță pentru o politică fermă de clasă, condamnă social-șovinismul, cheamă la apropierea popoarelor din Balcani; susține ideea Confederației statelor balcanice și a Federației mișcării socialiste din Balcani.

— Congresul al IV-lea al P.S.D.R. aderă la hotărîrile adoptate la Conferința Socialistă Internațională de la Zimmerwald împotriva războiului.

1916 — Greva generală a minerilor din Valea Jiului.

— La Galați, manifestația muncitorilor e reprimată în sînge de către autorități (9 muncitori uciși); manifestații puternice de solidaritate.

— România declară război Austro-Ungariei; armata română trece Carpații înaintînd în Transilvania *(aug. 4/17)*.

— Trupele germane rup apărarea română din defileul Jiului, ocupă Tîrgu-Jiu și pătrund în Cîmpia Olteniei *(nov. 4)*.

— Armatele germano-austro-ungare ocupă capitala țării. Frontul se stabilizează pe linia Siretului *(dec. 6)*.

1917 — Istoricele victorii de la Mărășești, Mărăști și Oituz ale armatei române, în cooperare cu diviziile rusești, împotriva puternicelor forțe militare germano-austro-ungare, dejucînd planul strategic al Comandamentului militar german *(iul.—aug.)*.

— Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a inaugurat o eră nouă în istoria omenirii. Puterea Sovietică e susținută de numeroși militanți români, de mișcarea socialistă din România.

— La Focșani se încheie armistițiul dintre România și Puterile Centrale, în urma condițiilor militare survenite după încheierea armistițiului de pace ruso-german de la Brest-Litovsk.

1918 — Guvernul I. I. C. Brătianu — Take Ionescu demisionează; se formează un guvern condus de generalul Alexandru Averescu, apoi altul condus de Alexandru Marghiloman.

— Sfatul Țării, organ reprezentativ din Basarabia, votează unirea cu România *(mart. 27/apr. 9)*.

— La București se încheie Tratatul dintre România și Puterile Centrale, care impunea țării noastre condiții grele teritoriale, economice și financiare *(apr. 24/mai 7)*.

— Românii aflați în diferite centre europene și în S.U.A. organizează asociații și comitete naționale, militînd pentru înfăptuirea statului național unitar. La Paris se înființează Consiliul Național al Unității Române.

— Comitetul Executiv al Partidului Național Român, întrunit la Oradea, adoptă declarația redactată de Vasile Goldiș, privind hotărîrea națiunii române din Transilvania de a-și afirma dreptul la autodeterminare națională pînă la despărțirea de Ungaria *(sept. 29/oct. 12)*.

— Se constituie Consiliul Național Român din Bucovina *(oct. 14/27)*.

— Se întețește avîntul mișcării revoluționare în Transilvania.

— Se constituie la Budapesta Consiliul Național Român Central (C.N.R.C.), care își va muta sediul la Arad *(oct.18/nov. 2)*.

— Ultimatumul dat de guvernul român trupelor germane pentru a părăsi teritoriul României *(oct. 27/nov. 9)*.

— Încetarea ostilităților în primul război mondial; armistițiul de la Compiegne între Puterile Aliate și Germania *(oct. 29/nov. 11)*.

— Se adoptă Decretul-lege privind introducerea votului universal (numai pentru bărbați), egal, direct și secret *(nov. 3/16)*.

— Consiliul Național Român din Bucovina hotărăște unirea Bucovinei cu România *(nov. 15/28)*.

— Marea Adunare Națională de la Alba Iulia hotărăște unirea Transilvaniei cu România. Formarea statului național unitar român *(nov. 18/dec. 1)*.

CUPRINS

— Introducere *(Hurezeanu E.)* 5

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ DE LA 1821 LA 1878

— Afirmarea națiunii române *(Hurezeanu E.)* 10
— Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu *(Hurezeanu E.)* 14
— Societatea românească între cele două revoluții (1821—1848) *(Smarandache Gh.)* 24
— Revoluția română din 1848—1849 *(Smarandache Gh.)* 41
— Unirea Moldovei cu Muntenia. Constituirea și organizarea statului național modern român *(Totu M.)* 63
— Evoluția societății românești de la Unire la Independență *(Totu M.)* 87
— Cucerirea independenței de stat a României — operă a întregii națiuni *(Totu M.)* 111

SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ DE LA 1878 LA 1918

— Trăsăturile caracteristice ale vieții economice, sociale și politice *(Hurezeanu E.)* 138
— România în timpul primului război mondial *(Hurczeanu E.)* 191
— Făurirea statului național unitar român *(Hurezeanu E.)* 202
— Dezvoltarea culturii românești de la Independență la Marea Unire *(Hurezeanu E.)* 212
— Tabel cronologic *(Hurezeanu E. — Totu M.)* 226

Plan editură : 34170. Bun de tipar : 13.04.1983. Coli de tipar : 14,75.

Tiparul executat sub comanda
nr. 767 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București
Republica Socialistă România